

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ltn

1936

Քաղաքացի

43953-Ա.Է

Հրատարակութիւն Աւագ Գրիգորեանցի:

1999

1551

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԵՐԳԱՐԱՆ.

Քանի կ'երգէ Հայաստանին
իմ Արիակ,
Սրտիս խորքում փառ. կ'թողնէ
Նա միշտ սիրոյ միշտ ազգային
յիշատակ:

Բժն-Ամի:

Առաջին Հատոր.

ԵՐԿՐՈՐԳՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
(Փոփոխած)

ԲԱԳՈՒ.

Ս. ՏԷՐ-ՅՈՎ ՀԱՆՆԻՍԵԱՆՅԻ ՏՊԱՐԱՆ.

1881.

28133-629-

0001

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 18-го Сентября 1880 г.

1938-60

27 1944

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԻ

Սկաւ չեն մարդկութեան տիերայի մէջ օրինակներ. «մարդու կեանքը ուրիշ բան չէ. մարդու կեանքը ժըպիտ է ու լաց», ասում է մի հայ բանաստեղծ: Եթէ այդպէս է, ուրեմն մենք կ'ասենք որ ժպտի ու լացի մէջ ապրողը ու նոցա հաշտեցնողը միայն երգն է: Երգում է ամեն մարդ, ամեն հասակ. երգում է մանուկը, երգում է և ծերը. երգում է առողջը, երգում է և հիւանդը. երգում է ուրախը, երգում է և տրտումը: Միայն չար մարդիկ, ասում են, չեն երգում, այդ էլ չենք կարծում... Երբ երգն է մարդու հոգու ձայնաւոր թարգմանը, սրտի սփոփիչը, ընկերը դիտարկողը, երբ ամենքից շատ կարելի ունի հայոց ազգը երգելու, ինչպէս ամենքից էլ ջանք վշտահար, շատ հոգով թունաւորված, ուրեմն ինչո՞ւ հայերը երգեն օտար երգեր. չիքաստա, դափիա, դուբէիթ, միւստիգեաթ և այլ սոցա նմանները: Եթէ մեր երգերը, ժողովրդի մէջ ժողովրդից տարածված տաղերը ու խաղը արհամարհենք, էլ ո՞ւր կ'մնայ հայ լեզուն, հայ բարբառը, խոլովրդի խօսքերը, բանաստեղծութիւնները և

բոլոր թանգագին ու ազնիւ սեփականութիւնը :

Այս է պատճառը, որ երբ վերջացան մեր հրատարակած „Սոխակ Հայաստանի“ ազգային լիակատար երգարանի առաջին հատորի բոլոր օրինակները, մենք ձեռնամուխ եղանք նորա երկրորդ տպագրութեան, իրօք համոզվելով, որ Հայ ժողովուրդը ջերմ հիւրընկալութիւն է ցոյց տալիս մեր ջնշին աշխատութեան :

Աւագ Գրիգորեանց :

4 Սեպտեմ. 1880 թ.

Բազում :

Երգ մեռանող Հայրենասիրի.

Ազնիւ ընկեր, մեռանումեմ,
Բայց հանգիստ եմ ես հոգով.
Իմ թշնամիքս ես օրհնումեմ,—
Օրհնումեմ քեզ Աստուծով :
Հեռանումեմ, անգին ընկեր,
Չ'գնահատած ոչ դից.
Բայց հաւատեալ անձնանրէր
Ազգիս մշակ կ'հաշուիմ :
Ազնիւ ընկեր, չը մոռանաս,
Անդաւաճան, ջերմ սիրով
Ես սիրել եմ իմ հայրենիք,—
Գնա՛ւ և դու նոյն շաւղով :
Խեղճութիւնը Հայոց ազգի
Կարեկցաբար մտածի՛ր,
Ոսկէ գրքոյն Եղեշի
Քաջ առաջնորդ քեզ ընտրիր :
Այնտեղ սուրբ կրօն, ազգ միաբան
Ազատ կամքով ու խիղճով.
Այնտեղ Վարդան, անմահ Վարդան,
Իւր խնկելի քաջերով :
Հայրենիք, սեղան սրբութեան—
Ես Աստուծոյ առաջև
Շատ կ'աղաչեմ, շատ կ'արտասուեմ,
Որ ծագէ քեզ նոր արև :
Իմ մտերիմ, մահչա մօտ է,
Բայց հանգիստ եմ ես հոգով.
Որովհետև խիղճս արդար է,
Ճշմարտութեան ջատագով :

Ս. Շահազիզեան :

Երգ ուրախութեան.

Ահա բաժակ ուրախութեան,
Ի սէր յաւերժ միութեան.
Զի՞ վայելուչ՝ որդիք Հայկեան
Մէկտեղ հրճուին և ցնծան:
Կեցցէ սէր և միութիւն,
Կրեմք մի սիրտ, մի արիւն:
Վերցուր աչքըդ յերկնից կամար,
Փայլի հեռուն աստղ մի սպայծառ.
Եւ դու ո՛ր Հայ, զարթիր, սիրտ առ,
Հայոց բաղդըն ալ չէ խաւար:
Կեցցէ սէր և միութիւն,
Կրեմք մի սիրտ, մի արիւն:
Բաւ է այսքան բաժանում,
Ըլամք ուրախ և խնդում,
Նախանձ, վրէժ ձեզ թողնում,
Անդունդք և վիհք անհատնում:
Կեցցէ սէր և միութիւն,
Կրեմք մի սիրտ, մի արիւն:
Փորձ մը ըրինք բաժանման,
Փորձ մ'ալ ընենք միութեան,
Լեցուի փափագդ, Հայաստան.
Տես որդիք քո միանան:
Կեցցէ սէր և միութիւն,
Կրեմք մի սիրտ, մի արիւն:
Ինչ և ընեմք, ինչ կերպ առնեմք,
Ո՞ր չըզխտեց թէ մեք Հայ եմք,
Ո՞վ չըզխտեր թէ եղբայր եմք,
Արիք ծիծաղ դիմօք երգեմք.
Կեցցէ սէր և միութիւն,
Կրեմք մի սիրտ, մի արիւն:

Ո՞ր բռնաւոր, ո՞ր օրէնքներ
Կը պատուիրեն թէ մի՛ սիրեր
Ազգիդ օգուտն ու բարիքներ,
Սիրոյ գահն է յերկինս 'ի վեր:
Կեցցէ սէր և միութիւն,
Կրեմք մի սիրտ, մի արիւն:

Սայլորդ.

Ահա սուրհանգակի սայլակը
Ուղեղ ճամբով է դուրս-թըռչում,
Եւ Վալդայի տխուր զանգակը
Կամարի տակ է զօղանջում:
Արթուն սայլորդըս գիշերուայ դէմ
Իւր վեճակի վերայ տխրեց,
Եւ սիրեկնի աչաց կարօտը
Նա տխրագին ձայնով երգեց:
«Կապուտ աչեր, կապուտ աչեր,
Կըտորչիս կեանքը մաշեցիք,
Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, դուք չար ոտխններ,
Ինչո՞ւ սրտերըս բաժանեցիք»:
«Մընաս բարե, իմ տուն հօրական,
Մընաս բարե, իմ սիրական,
Ես կըհանգչեմ զինչ բոց կըրակին
Այս անբնակ դաշտի միջին»:
«Արեւիս լոյսը խաւարել է,
Այս աշխարհումն էլ որք եմ ես,
Սըրտիս կարօտը աղջկայ տեսնելից
Մինչև 'ի մահ գրկած եմ ես»:
Այսօր ասաց՝ շարժեց մօրակը,
Երեք ձիանց մէջքին խրվեց,

Խւր սիրեկնի պարզ յիշատակը
Այսպէս երգով նա փարատեց:

4.

Ի միութիւն Հայոց:

Ահա՛ հրեշտակ ոսկեփետուր թռուցեալ բարձուստ երկնաճեմ,
Հայոց բազդին հեծեալ ի կռու բարձր դռէ զուարթադէմ.

Հզօր պատգամ,

Ի վերուստ դամ:

Միութիւն Հայք,

Եւ նոր ձեզ կեանք.

Տրոփեն ուժգին և լանջք և սիրա,

Խաղայ արիւն ի թինդ ի թինդ.

Մեղը կաթի սուրբ սերն ի խինդ.

Յառաքինոյն ի Հայու սիրտ.

Սիրաբորբոք համբոյր բղխեն,

Արտասուածք որ աչկունք ցօղեն.

Արեք, Հայկազունք,

Ի սէր փութացուք,

Եռանդուն մատիք

Ի համբոյր հեզկի.

Տուք համբոյր մի ևս,

Բացէք զձեր թեւս,

Տուք համբոյր մի ևս,

Սիրոյ է պարգեւս.

Կեցցեն յաւերժ վեհ հայկազունք,

Անմահութեան սիրուն սերունդք.

Կեցցէ յաւերժ Հայկայ ողին,

Մեզ են վկայ երկիր երկին:

Անկաւ պարիսպ ժանտ նախանձուն ո՛չ ի շանթից ահարկու,

Այլ յակնարկի և եթ սիրոյ վերատապեալ կենսատու.

Երկին երկիր

Կան ի յակնիւ.

Ընդ Հայ ազգիս,

Բիւր հրաշալիս:

Բացցին անդունք սեաւ անյատակ,

Ծածկել զբազդին հին յիշատակ.

Տիեզերաց բացցին մատենք,

Անդէն դրօշմել Հայոց պարծանք.

Կեցցէ՛ Հայոց սէր պանծալի,

Բերող փառաց նախանձելի:

Արեք, Հայկազունք և այլն:

Ի սէր փութացուք և այլն:

5.

Բռնուած թռչնիկը:

(Ռուսականից.)

Մ ~ ~ ~ ~ էր ք:

«А, попалась, птичка, стой!» երգի եղանակով:

Մանուկներ.

Ա՛յ բարեա՛ւ քեզ, մեր քաղցրիկ,

Դու նոր, սիրուն մեր թռչնի՛կ.

Մեր ցանցի մէջ լաւ ընկար,

Եւ չես կարող զուրս զնալ:

Թռչնիկ.

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, մանկիկներ,

Ինձ կը պահէք այս ցանցում.

Արձակեցէ՛ք, որ զընամ

Ես իմ թողած երկիրներ:

Մանուկներ.

Ո՛չ, ո՛չ, մեր սիրուն թռչնիկ,
Քեզ չենք թողնիլ գնալու.
Մենք քեզ կը տանք կանփետիկ
Եւ շաքար՝ թէյ խմելու:
Թռչնիկ.

Ես չեմ ուտում կանփետներ,
Թէյ չեմ սիրում, մանկիկներ.
Դաշտում մրժղուկ եմ որսում,
Եւ ժողովում հատիկներ:

Մանուկներ.

Զման օրեր կը հասնին,
Եւ դու այնտեղ կը սառչես.
Իսկ մեզ մօտ դու կը լինիս
Ոսկեայ մաքուր վանդակում:

Թռչնիկ.

Ես ձմեռը կը թռչեմ
Մեր տաք երկրի կողմերը.
Իսկ ականայ այստեղ իմ
Կ'սենան կեանքիս օրերը:

Մանուկներ.

Թռչնիկ, թռչնիկ, քեզ սրտով
Մենք կը սիրենք այս տեղում,
Եւ չենք թողնիլ ոչնչով
Լինիս տխուր և արտում:

Թռչնիկ.

Հաւատացէ՛ք, մանկիկներ,
Որ ՚ի զուր են ձեր զգուանք,
Որով պիտի իմ օրեր,
Լինին դառը չարչարանք:

Մանուկներ.

Այո՛, այդպէս է, թռչնիկ,

Դու համբերել չես կարող,
Դէ՛հ, թռի՛ր քո Հայրենիք,
Աստուած քեզ միշտ պաշտպանող:

Ա. Գրիգորեանց.

6.

Առաւօտեան երգ շինականաց.

Ա՛յ մարդ՝ այսօր շատ քրնեցար, նընջեցիր,
Առաւօտեան հով ժամանակն անցուցիր.
Արեգակը ծովն ծայրէն ծագեցաւ,
Զերմութիւնը ձորն ու դաշտը փրուեցաւ:
Ընկերներիդ վաղ արտերը գընացին,
Յօրեն, գարին գերանդիով հընձեցին,
Խուրճ կապեցին, բարդ բարդեցին դաշտումը,
Նստան հանգչիլ կաղնիներու հովումը:
ՂԱ՛յ մարդ՝ վեր-կաց սառը ջրով լուացվիր,
Գօտիդ կապէ, գերանդիդ ա՛ռ դաշտ հասիր,
Քանի հով է՝ հունձըդ արա՛ արտումըդ,
Հունձըդ հընձէ՛, մի՛ ծուլանար գործումըդ:
Հունձըդ կապէ՛, բարդըդ բարդէ՛, տուն արի՛,
Հանգստացիր, երբ քո հունձըդ կատարի,
Բե՛ր գերանդիդ, կախէ պատին քո տանը,
Ես երեկուան կը պատրաստեմ սեղանը:
Ա՛յ մարդ՝ հերիք ինչ որ այսօր քրնեցար,
Աչքըդ մէկ բա՛ց, տե՛ս թէ ո՛րչափ ուշացար,
Մեր դրացին վաղ անցկացաւ կամուրջէն,
Վաղ լըռել է մեր զըզերը ձայնէն:
Ի՞նչ ես պառկել, ի՞նչ ես քրնել, սիրական,
Արեգական շողը հասաւ մեր դրան.
Մի՛ ծուլանար, ժամանակըդ խնայէ՛,
Այն պիտի մեզ բոլոր ձմեռը կերակրէ:

Ռ. Տ. Գ. Պատկանեան

Նոր ոգի զգեցիր փառք անվանան:

Օն զոհադարմբ, ով որդիք Հայկեան,

Մեր մօր արցունքներն ջնջել յաւիտեան,

Զօրանանք սիրով և սուրբ միութեամբ

Ըլլալ ախոյեանն ընդդէմ թշնամեաց,

Հապա գործելու ժամանակն հասաւ,

Հայրենասիրին կայ փառք անդրաւ:

Տ. Փափագեան:

10.

Երգ.

Առաւօտեան քաղցր և անուշ հովերն

Մերձեալ հնչեն մեղմով թփոցդ քովերն,

Արդ ծածանին աչացս լցեալ ծովերն.

Բացիր, բացիր, իմ կարմիր վարդ պատուական,

Գեղդ նման արեգական վառվառման:

Փանի՞ ողբամ, նոր 'ի նորոյ խոցոտիմ,

Զփայլուն գեղդ 'ի միտ բերեալ բոցոտիմ,

Յորդ արտասուօք ցայդ և ցերեկ թացոտիմ: Բացիր և այլն:

Զմեռն էանց, ես քեզ կարօտ մնացի

Այրիւմ, տապիւմ որպէս 'ի հուր հնոցի,

Քեզ շատ օրեր, ես 'ի ձեռաց գնացի: Բացիր և այլն:

Տեսեալ զծաղկունս՝ զամեն ինձ փուշ վարկանեմ,

Թեօք բաղխեալ զսիրտ իմ քնքուշ հարկանեմ,

Յաւ իմ սրտի ահա՝ քեզ յուշ արկանեմ: Բացիր:

Արքայարան Բիւզանդիոյ մեծ շէնի

Տեղ և բնակ յարմարեալ քեզ յարկ լինի.

Նաւահատեօք յիշատակ քո աօն լինի: Բացիր և այլն:

Պ. Վ. Գափանցի:

11.

Երգ.

Առ քեզ ահա՛, առ քեզ՝ մայր մեր քաղցրիկ Հայաստան,

Քո հալածադատ զաւակունք նոր աւետիս կրկարդան.

Բախտ նոր սիրոյդ ել զրկաբաց, ել քեզ ընդ առաջ,

Փարատեցաւ մութ գիշերոյդ սուգ և արասուք անցին բաց.

Սթափեցաւ սերունդ Հայկայ, զարթեան ազգասէրք.

Աւերակներ քո նորոգին, ուսմամբ կանգնին տաճարներ.

Յաշխարհաջահ լոյս գիտութեան մանկունք քո խայտան.

Սէր անպղտոր դէպ Հայրենիս՝ սէրս այս կացցէ յաւիտեան:

Յովսէփ Վ. Փինաչեանց:

12.

Երգ.

Ասումես զիմացիր՝ ո՞նց զիմանամ — մի՞թէ ես եմ քար՝

Դարդիս արա՛ մէկ ճար:

Կեանքս մաշել ես բոլորովին՝ ամենը իսպառ՝

Էս ցաւըն է դժուար:

Էսքան նեղութիւն ինձի մի՛ տար անողորմաբար,

Ո՛վ դու իմ սիրահար:

Ե՛կ, սէր իմ ազնիւ, աղաչումեմ, խղճա՛ խղճալոյս՝

Տուր բաւականին յոյս:

Ողորմութիւն արա՛ աղքատիս՝ քաշի մօտդ տա՛ր՝

Տանջիլ մի՛ չարաչար:

Վախտ որոտումես, վախտ ամպումես, վախտ մթնումես շատ՝

Անճրեւումես կաթ կաթ:

Խոցուած սրտիս նշան է զբեւ՝ ունքիդ անեղք՝

Դու իմ ճար ու դեղք:

Ուրիշների հետ ման գալը՝ քեզ աղաթ ես արել՝
 Ինձի եադ ես արել:
 Ես իմ բաղդիցն եմ գանգատաւոր միշտ և մոռարար՝
 Ինձ չէ՛ տալիս դադար:
 Ցաւըդ ինձ ես տալիս, ուրիշներին քաղցր խօսքերդ՝
 Ինձ է՛ս ա քո խերդ:
 Ինձնից աւելի, պատ՛ տեսնեմ, էլ ո՞վ ա տէրդ՝
 Ինձի նա տայ քու սէրդ:
 Դու քու գարգերդ լաւ գիտես՝ խեղճ Աղամ Աղբար,
 Խալխըն ի՞նչ ա խաբար:
 Աղբար Աղամ:

13.

Երգ նախնի գերի նախարարացն ՚ի խորս բանտէն:

Աստուած, որ զայս նոր	Ո՛հ, ծագէ և մեր
Մեզի տըւիր օր,	Հայրենեաց, ո՞վ Տէր,
Ընդունիմք քեզմէ,	Մի՛ պսպէս տխուր,
Ձի քո պարգև է.	Այլ լուսափետուր.
Որպէս ո՞վ և այս	Ծագէ Հայոց լոյս,
Երկաթի շղթայս,	Ճաճանչազեղ յոյս,
Որպէս և անյոյս,	Մերժէ զթշնամիս,
Մեր այս բանտ անլոյս,	Նման գիշերիս,
Փառք քեզ, փառք քեզ,	Փառք քեզ, փառք քեզ
Ցաւոյ տեղէս:	Ցաւոյ բանտէս:

14.

Գարուն.

Մանկական երգ.

Ահա եկաւ մեր գարունը՝
 Ու զարդարեց դաշտերուն.

Գոյն գոյն ծաղկունք մեզ բերեց,
 Սիրուն գարուն մեր գարուն:

Գոյն գոյն ծաղիկներ

Գրնա՛նք քաղելու,

Տէրին փառք տալու:

Չմռան չորցած գետինը

Տեսէ՛ք ինչո՞վ է՛ ծածկած.

Կարմիր, դեղին շուշանը

Զորս բոլորքին է սփռած:

Գոյն գոյն շուշաններ

Գրնա՛նք քաղելու

Տէրին փառք տալու:

Մի քայլ յառաջ՝ մենք իսկոյն

Տեսնում ենք վարդ գոյն ըզգոյն.

Վարդի միջին սոխակներ

Երգում են միշտ անհամբեր:

Գոյն ըզգոյն վարդեր

Գրնա՛նք քաղելու,

Տէրին փառք տալու:

Վարդի թփեր կարգ ՚ի կարգ

Բնութ իւնից բուսել են.

Իսկ նոցա տակ բարդ ՚ի բարդ

Մանուշակներ բուրում են:

Փունջ փունջ մանուշակ

Գրնա՛նք քաղելու,

Տէրին փառք տալու:

Այսպէս ահա՛ ամեն տեղ

Խայտայ, ցնծայ բնութ իւն.

Իսկ պանդըխտին օտար տեղ

Զունի ո՛չ մի բերկրութ իւն:

Մի՛ տըխրի՛ր, պանդո՛ւխտ,

Պահիր քո սուրբ ուխտ՝
Տէրին փառք տալու:

Ա. Գրիգորեանց:

15.

Խմբեակն.

Արկածք Հայոց ժամանակին ընդ անիւ
Փշին տակաւ մինչդեռ սիրոյ համբուրիւ.
Ուխտեմք 'ի սէր եղբօր՝ զկեանս ղնել գրաւ,
Օն անդր 'ի մէջ այր ընկերին լարել դաւ:

Սլացաւ 'ի մէջ բաղդն անհամբոյր,
Արդ նոր բաղդիս քաղցր է համբոյր.

Եղբայր զեղբայր գգուէ սիրով,
Ճոխն աղքատին մատչել զթով:

Էանց զիշեր՝ արդ առաւօտ,
Ի ցող ժպտին Մասեաց արօտ.

Եւ վառ 'ի վառ շողշողելով,

Լոյսն արեգին ծովայ ի ծով:

Հաւստ մանկունք,	Սէր և գութ,
Վեհ քաջազունք.	Մեր պրսակ.
Ի զլուս պրսակ,	Առ մեր բաղդ,
Ի յաղթանակ:	Հրաւիրակ:
Առեալ նուագս,	Յնծասցեն,
Յսրաքս արագս.	Որք լըսեն.
Օն փութասցուք,	Թէ՛ «ուր Հայ,
Օն երգեսցուք:	Ձեք՝ անդ վայ»:

Եղիազար Մէլիքեան.

16.

Առաջին տարեդարձ ազգային Սահմանա-
դրութեան 1861, Մայիսի 24 (Կ Պօլիս):

Արի՛ք, Հայկազունք, յառաջ ընթանանք,
Սահմանադրութեան նոր բարե մ'ալ տանք.

Որ Ազգն երբ զԱնի փրկարար գոչեց,
Նոր հոգի, նոր կեանք Անոր սրբակեց.

Եկայք, բարեկամք, առ բարձրեալն Աստուած՝
Ուղղենք մեր մաղթանք սուրբ սրտէ բղխած.

Կեցցէ՛, Կեցցէ՛, Կեցցէ՛ միշտ

Ազգն ու Սահմանադրութիւն:

Զրկանք, բռնութիւն վատթար վարչութեան
Բերին մահն 'ի դուռն Հայոց ազգութեան.

Սահմանադրութիւնն եկաւ զայն վանեց,
Եւ կենաց ուղին մեր առջև հարթեց:

Յառաջդիմութեան բացաւ ասպարէզ,
Ուր ամեն վայրկեան գոչել պարտ է մեզ.

Կեցցէ՛ և այլն:

Ջնջեց ամենայն կարծիք անձնական,
Խեղդեց ամենայն ձայն անհատական.

Հրաւեր կարդաց Աստուծոյ ձայնին,
Առաջնորդ լինել գործոց ազգային:

Այն որ Աստուծու ձայն տուաւ մեզի,
Մենէ թող առնու ձայնով մ'այնպիսի.

Կեցցէ՛ և այլն:

Հայերս անարգված գրկեց բարձրացուց,
Մարդկային կոչման մեզ արժանացուց.

Շնորհեց մեզի զոր ազատն Աստուած
Մարդկութեան երկրորդ նշանն է դրած:

Որուն շնորհիւ յարգ ոտացանք մենք,
Անոր յարգ տալով ապրինք ու երգենք.

Կեցցէ, և այլն:

Դուն ալ, Հայաստան, սիրուն Հայրենիք,

Ալ այսուհետեւ մի՛ սրգար լռիկ.

Զի՛ ալ քու որդիքդ նոր ոգւով բերկրեալ,

Զքեզ հարս կուգեն տեսնել զարդարեալ:

Ալ մի՛ լար, մայրիկ, լացդ ի պար փոխէ,

Եւ ձայնիւ քաղցրիկ որդւոցդ հետ երգէ.

Կեցցէ և այլն:

Հայեր, միանանք մեր մօրն հետ օրհները

Զանոնք, որ մեզի տունն սուրբ օրէնք.

Սահմանադրութեան բարեաց փոխանակ

Թող վարեն ուրախ կեանք մի փառունակ:

Թող և մեր որդիք հետ անոնց անուան

Բիւրաւոր տարիք օրհներն ու կարդան.

Կեցցէ և այլն:

Յ. Գ. Սըլաճեան.

17.

Երգ Վարդանայ.

Արի՛ք դուք Սասանեաց ի ճամբար,

Մէք անցցուք զերկիւղալիցն ամեհաբար,

Ի նա անցցուք արին գոչէր վարդան յօժար

Սալամաթակ երիվարաց

Գող շեփորաց հրաւէր ի մարտ

Գոչէր ուժգին:

Գունտադունտ վառեալ ի զէն,

Սպառազէն Հայկեան զարմէն.

Զիարշաւ հասին անդէն

Պատերազմեալք խիզախեցան թշնամոյն դէմ:

Մըկունտ ասպար ի լոյս շողան սուր,

Մըկունտ ասպար փայլատակի հուր,

Ի դրօշ ի դրօշ սպային կարգ աղեղն ի յուս

Տատանիլ սուսերաց փայլին փառք,

Ի շող փայլին ջինջ արեգին:

Անցցուք, գոչէր ձայն ահեղն, ոտն ի գայթ ի շքեղ,

Հնչեցին անդէն պայթ և ճայթ,

Բոմբիւնք թմբկաց հայրենի շառաչիւն

Շեփորեաց պայթ և թնդմունք մեծ:

18.

Ողբ Զուղայեցոց:

Աստու քեզ, Հայոց խեղճիկ ժողովուրդ

Յիրուցան ելաք անմեղ, անխորհուրդ.

Գերի գնաման աք դէպ ի խորասան

Քաղցած ու ծարաւ, տրկլոր թշուառական:

Խարիւր ու խաղար ցաւի դիմացաք,

Զեր քաղցրիկ երկրէն ոտք դուրս չդրաք,

Խիմի ձեր խօր մօր գերեզման թողաք,

Տներն ու ժամերն ուրիշ տուաք:

Էս սիրուն դաշտերն, մեծ մեծ քաղքերներն,

Քաղցրիկ ջրերն, ձեր շէն գեղերն

Ո՞ւմն աք թողման դուք, որ գրնաման աք,

Էսպէս կը լինի՞ որ մոռանում աք:

Վախում ամ էնպէս մտքերնուցդ ընկնի,

Ինչքան որ ողջ աք՝ մոքերնուդ չընկնի,

Բարի ձեր որդւոց, թողանց պատմեցէք,

Էսպէս խայրենիքն քանդած թողեցիք:

Մասիսի անունն Նոյայ տապանի,

Արարատ դաշտի, սուրբ Էջմիածնի,

115751

29-33-62

Մեր խոր վիրապի սուրբ Գեղարդ, Մուղնի,
Զմուռնան մինչ 'ի օրն դատաստանի:
Աւքըս կուրանար, շինքս կտրուէր,
Խեղճ Հայաստան, քեզ հսկէս չտեսնէր.
Թէ մեռած էի, ինձ երանի՛ եր,
Քան թէ կենդանի՛ աւքըս բաց տեսնէր:

Ստեփան վարդապետ.

19.

Հայաստանու հող:

Հայաստանի հողը էն հողն է, էն հիանալի աշխարհն է, ուր տեղ որ դրախտն էր եղեմական, ուր Աստուած՝ բոլոր աշխարհը ջրհեղեղովը երբ որ գործանեց, Հայոց սուրբ Մասայ սարը միայն արժան տեսաւ, որ Նոյեան տապանը նստի ու Հայոց երկրիցը էլ եդ մարդիկ բազմանան ու ուրիշ երկիրներ էլ շինութիւն գցեն. էն սուրբ հողն է, ուր որ անպարտելին Հայկ իր մըրախը ցցեց ու իր սուրբ անունովը Հայաստան կանչեց: Էն ընտիր հողը շատ ուրախութիւն տեսաւ, շատ գեղեցկութիւններով զարդարուեաց, շատ թշնամուն նախանձել դառաւ: Պա էն սուրբ հողն է, ուր Բագրատունեանք, Ռուբենեանք՝ իրանց հազար թշնամու ձեռի անտէր մնացած հայրենիքը էլ եդ գերեզմանից հանեցին, էլ եդ նոր հողի տուն. էն օրհնեալ հողն է, ուր Ասորիք, Պարսիկ, Հոնք, Ալանացիք, Մակեդոնացիք, Հռովմացիք, Արաբք, Օսմանցիք՝ ջրհեղեղի պէս վրայ եկան, հարիւրաւոր ազգ ու աշխարհ ոտնակոխ արին, ջնջեցին, սրբեցին, — թրի, կրակի մատաղ արին. ուր տեղ որ սար չի մնացել՝ որ արին չ'տեսնի, քար չի մնացել, որ մարդ տակով չանի ու հարիր մեր հարեան ազգեր էնպէս են հողի հետ հաւասարուել կորել՝ որ էս օր ո՛չ նրանց շունչը կայ, ո՛չ անունը, — բայց սուրբ Հայոց ազգը, անյաղթելի Հայկայ որդիքը, իրանց կեանքը,

քը, թագաւորութիւնը, մեծութիւնը, փառքը, իշխանութիւնը, զօրքը կորցնելէն եդէ, որ տեսան՝ թէ էս աշխարհակործան ջրհեղեղէն, էս դազան ազգերին չեն կարող դիմանալ, աչքերը երկինքը գցեցին, գլխները գոգըները դրին ու հազար թրի տակից, հազար կրակի միջեց, սիրտը սրտի տուած, հոգի հոգու կպցրած, մինչև էս օր էլ՝ իրանց գլուխը, իրանց սուրբ հաւատը, իրանց սուրբ օրէնքը՝ էն վեհանձնութիւնովը պահպանեցին, որի օրինակը աշխարհում ո՛չ էլէլ ա, ո՛չ կըլի: Նոյեան դէսը վեց հազար տարի Հայոց խեղճ ազգը հեթանոսի, կռապաշտի, մահմետականի, անօրէնի ձեռին էր աչք բաց անում, նրանց հետ քեալայ տալիս, ու շատին շատ անգամ իր ոտի տակին գցում.... բայց կարող է վարդը ծովի միջում զօրանալ, կարող է մանուշակը կրակի առաջ դիմանալ, կարող է կակող ցորենի հասկը էն կայծակին ու կարկտին համբերել, որ մեր ազգը իր թշնամուն համբերելա, ես դիմացել:

Հայոց ազգ, Հայոց ազգ, ձեր ջանին մեռնեմ. Հայոց ազգ, Հայոց աշխարհ էն որ կաթը դուք ծծեցիք, որ դուք էս հողին ունեցաք, էս սիրտը ձեր միջում պահեցիք, էս հրաշքը աշխարհքին ցոյց տուիք. էն ի՞նչ քարացած սիրտ պէտք է ըլի, որ ձեզ չսիրի, ձեր փառքը չգովի: Դուք իրար պահեցէք, ձեր հողն ու ազգը պաշտեցէք, այ Հայ տղերք, — բայց աչքս ճամբի ա, ականջս ձէնի՝ ձեր ջանին դուրբան՝ չթողաք, որ էս մուրազը հետս գերեզմանս տանիմ ու հողումն մարմինս քրքրուի, երկրնքումը հողիս տանջուի, երբ իմանամ թէ ձեր սէրը պակսելա, ձեր բարեկամութիւնը ցամաքել:

Խաչատուր Աբովեանց:

20.

Նկարիչ:

Ակնապիշ, անձայն, խորհուրդ ձախտիդ,
Պատանի, ո՛ր էս մըտքով մնորած.

Ներկ ու վրձիններ ցիրցան տռաջեղ,
 Վրէշայ կրտաւը քու հանդէպ փռած:
 Շուռտուր աչերըդ, նայէ՛ դէս ու դէն,
 Տե՛ս, քեզ ծաղրում է անմիտ անբոխը,
 Զարթի՛ր, սիրելի, այդ անուշ քընէն,
 Գոնէ մի անգամ հանէ՛ քու ոխը:
 Բայց դու ներում ես նոցա վեհ հոգւով,
 Խուլ ես աշխարհի ունայն շրջակին...
 Յանկարծ աչերդ փայլեց սուրբ շնորքով,
 Հըսկայի սիրտըդ թընդաց խիստ ուժգին:
 Առիւ վրձինը, թացարիւր ներկով,
 Շունչ տուիր անշունչ կոպիտ կրտաւին,
 Երկնից խորհուրդը մեկնեցաւ քեզմով,
 Քեզ անկարելին անյայտ է բնաւին:
 Սէր ատելութիւն, հանձար, բարկութիւն
 Տուիր պատկերին մատիդ շարժուածով,
 Ինչ որ չի յայտնեց ճարտարի լեզուն՝
 Դու պարզ յայտնեցիր անձայն խօսուածով:
 Այլեց ամբօխը, վազեց յառաջեց
 Քու կենդանագիր պատկերի դիմաց,
 Ծնկաչոք զըմուռս ու հալուէ խընկեց,
 Գոչեց մեծաձայն՝ «Դա է իմ Աստուած»:
 Բայց, ախ, քու անբուն ժամերու ճիգը
 Քանի մի արծաթ հազիւ գին դրին,
 Ստեղծողդ դարձար քու խեղճ խրճիթը,
 Ակեր շարեցին շուրջ քու պատկերին:

Ռ. Պատկանեան.

21.

Մահ Զարմայրայ Նահապետի Հայոց.

Ամպը եկաւ՝ ծածկեց սարերն՝ ու ձորեր,
 Չէր տեսնուիլ պատերազմի դաշտերը,

Մէզ, մատախուղ կ'իջնէր Իգայ Լեռներէն,
 Գիշերային մութը պատեց դիերը:
 Հիւսիսային հողմը փչեց սաստկագին,
 Հաղարամեայ կաղնին շարժեց, դողացուց,
 Ամպի միջէն փայլատակեց փայլակը,
 Ակօսի պէս պատուեց խաւար երկկնքը:
 Դիակներու հոնդիւնը չէր լսվեր,
 Քամին հեռու կ'տանէր սաստիկ փչելով,
 Ամպի գոռաւն կ'զղզղէր երկիրը,
 Մորրիկ, կայծակ խառնված էր օդումը:
 Հեռուանց կուգայր Լացու սգոյ ձայները
 Տրոյացուոյ՝ եւ կամ Յունաց բանակին,
 Ամենեքեան իւրեանց մեռելն կ'պտուէր,
 Այն չար օրը շատ կոտորվածք էր եղել:
 Ճրագներով՝ լապտերներով կ'պտուէր
 Մարդոց, որդւոց մարմինները՝ կանայքը,
 Ոմանք շալ կած կ'տանէին մեռելը,
 Որն որ առաջ կու գտնէին արեան մէջ:
 Ով ունէր տէր՝ կու գտնվէր դիակը,
 Դազաղներով կ'տանէին այրելու,
 Մայրը, քոյրը, կինը, դուստրը միասին
 Իւր մեռելին կ'տան վերջին պատիւը:
 Ամպերու մէջ չ'կան աստղեր, խաւար է,
 Սև քօղ պատեալ՝ սգաւոր է երկկնքը,
 Քամին փչեց լապտերներուն՝ մթնեցաւ,
 Պատերազմի տեղը բռնեց լուրճիւն:
 Բայց հեռուէն այն ի՞նչ լոյս որ կ'երևի,
 Իգայ սարի կողմէն մէկ լոյս կ'փայլէ,
 Լոյսն անդադար շարժման մէջ է քամիէն,
 Այլ կ'վառվի և չորս կողմը լոյս կուտայ:
 Սարի տակը կու երևի մէկ ճրագ,
 Որ լապտերով կախված էր այն կաղնիէն,

Արդեօք ո՞վ կայ այս մութ գիշեր այն տեղը,
Երևի որ՝ պտուղ չունի՝ անտէր է:

Կաղնոյ տակը փռած էր մէկ լայն մորթի,
Կամ առիւծի էր այն, ընծու, կամ վագեր,
Վրէն պառկած էր կարեւէր քաջ զինուոր,
Մահու քրտինք տուել էր բոլոր մարմինը:

Երկու ձեռքով բռնել էր իւր մէկ կողքը,
Կամենում էր իւր արիւնը դադարեցնել,
Միտքը բերեց իւր սիրելի Հայաստան,
Յոգւոց հանեց՝ ցաւած սրտի խոր տեղէն:

Միտքը բերեց իւր կարօտեալ Հայրենին,
Նորոգեցան իւր խոցերու ցաւերը,
Արիւնը յորդ բղխեց խոր խոր խոցերէն,
Այլ չ'մնաց այնուհետեւ կենաց յոյս:

Վերնայեցաւ՝ տեսաւ լուսով լապտերի՝
Ծառի ձիւղ քէն կախված էր իւր աղեղը,
Կապարձը լին նետիւք ընկած գետինը,
Սուրը մօտն էր, բայց անպիտան իւր տիրոջ:

Մօտը կանգնած՝ էր միայն իւր երկվար,
Շուտ շուտ շնչով՝ խրինջալով՝ կը փչէր,
Ոտքով հողը՝ փորփրելով՝ վեր ու վայր,
Իւր տիրոջը ցաւոց կ'լինէր՝ ցաւակից:

Առանց ձայնի՝ առանց լեզուի՝ որպէս թէ
Կասէր տիրոջ՝ հաւատարիմ կենդանին,
Մի՛ պառկիր դու՝ այս մութ խաւար դաշտումը,
Մի՛ մնար դու՝ այս կաղնոյ տակ՝ այս գիշեր:

Վեր կաց հեծիր՝ շուտ իմ վրէն, իմ իշխան,
Ես կը տանեմ՝ քեզ քո երկիր՝ Հայրենի,
Ես չորս ոտքս կը տարածեմ՝ գետինը,
Կը ցածացնեմ մէջքս՝ որ դու հեշտ նստես:

Բերանովս՝ կը բռնեմ քո թևիցը,
Կը բարձրացնեմ, կը լինիմ քեզ օգնական,

Մի՛ մնար այս օտար հեռի երկրումը,
Երթանք հասնինք՝ քո Հայրենի Հայաստան:

Ախ քաշեց այն՝ սաստիկ խոցուած քարմայրը,
Հուրբոց բղխեց՝ խորոց հոգւոյն և սրտին,
Վագեց արիւն՝ լայնաբերան՝ խոր խոցէն,
Խաւար մահու՝ պատեց աչքին և սրտին:

Ասաց՝ արի՛, իմ քաջ ընկեր՝ մրտերիմ,
Արի՛ անկիւ՝ իմ երկվար՝ իմ նրժոյդ,
Ես չեմ կարող՝ ախ, միւս անգամ քեզ հեծնել,
Թամբիդ վրա առաջվան պէս՝ այլ նստել:

Ասպանդակիդ այլ չեմ կարող ոտ դնել,
Եւ ոչ ձեռքով՝ սանձդ բռնել՝ մետաքսեայ,
Այլ չեմ կարող՝ քեզ հետ շրջել՝ սար ու ձոր,
Պիտի մնամ՝ կարօտ կանանչ դաշտերուն:

Քանի՞ անգամ մենք պատերազմ ենք տեսած,
Քեզ հետ մտել՝ քեզ հետ ողջամբ դուրս եկած,
Ինձ շատ անգամ՝ ծառայել ես՝ մտերիմ,
Մէկ անգամ ևս՝ կատարեալ իմ՝ պաշտօնը:

Մէկ մօտ արի՛ առ իմ յետին՝ ողջոյնը,
Սանձդ առնում՝ այդ աներկիւղ՝ քո դլխէն,
Մէկ համբուրեմ՝ արտասուալից աչքերուդ,
Իմ ողջոյնս տա՛ր հայրենի՝ մեր երկիր:

Գնա՛ դարձի՛ր շուտով հասի՛ր Հայաստան,
Որուն կարօտ պիտի մնամ այս տեղը,
Գընա՛ մեր տուն՝ Արմաւիրին տա՛ր համբաւ,
Որ չ'սպասէ իւր իշխանի դառնալոյն:

Որդւոյս տեսնես՝ առա՛ չունիս՝ այլ դու հայր,
Հայաստանն է՝ այսուհետեւ քո ծնող,
Ասա՛ Հայոց՝ ձեր Նահապետ քարմայրը,
Գետնին դրեց իւր երկապրի սուսերը:

Ասա՛ Հայոց՝ ձեր Նահապետ քարմայրը
Ձեռին չ'ունի ահեղ զեղարդ և վահան,

Ասա՛ Հայոց՝ ձեր՝ Նահապետ Զարմայրը
Այլ չէ՛ կարող հրաման տալ իւր զօրաց։

Ասա՛ Հայոց՝ ձեր՝ Նահապետ Զարմայրը
Չէ՛ առաջնորդ քառսուն հազար բանակին,
Քաջ Հայերը՝ ցիր-ցան եղան դաշտի մէջ,
Ո՛չ դք տեսաւ՝ իւր իշխանի մեռնելը։

Բայց երբ տեսնես՝ դու նորահարս՝ սեռած,
Որ գրկի մէջ մէկ հատ աղայ՝ ունե նայ՝,
Որ աչքերէն թափում լինի արտասուք,
Ու դաշտի մէջ՝ պտուում լինի գերեզման,

Ու իմ անունս՝ յիշում լինի անդադար,
Ու երեխին ասում լինի մշտապէս,
Թէ՛ դու որք ես՝ ու հայր չո՛ւնիս յաշխարհի,
Այսուհետեւ քեզ չի ծանչնար Հայաստան,

Այսուհետեւ՝ դու մի՛ տեսնիր Արմաւիր,
Այսուհետեւ՝ մի՛ յիշեր դու՝ այն օրը,
Որ քեզ իշխան՝ ազգի կոչեց Հայաստան՝
Իմացի՛ր որ՝ նա իմ կինն է խղճալի։

Մէնակ նրբան՝ մի՛ պատմեր դու իմ մահը,
Նա չէ՛ կարող լսել այդ սեւ համբաւը,
Թող չկաթէ նորա աչքէն՝ արտասուք,
Թո՛ղ թաց չ'անէ՛ նա արտասուօք սեւ հողը։

Նրբան ասա՛, իմ սիրական՝ սիպտակ ձի,
Թէ՛ քո մարդը՝ օտար երկիր՝ հեռաւոր,
Այլ գեղեցիկ աղջրկան հետ՝ պսակվեց,
Քեզ մոռացաւ՝ ո՛չ յիշեց քո՝ անունը։

Ասա՛ նրբան՝ իմ սիրական՝ սիպտակ ձի,
Թէ՛ քո մարդը՝ իդայ սարի տակումը
Նշանուածին առաւ գիրկը՝ պառկեցաւ,
Աչքը խրտեց քաղցր քնով՝ քնեցաւ։

Ասա՛ նրբան՝ իմ սիրական՝ սիպտակ ձի,
Թէ՛ քո մարդը՝ փեսայի պէս՝ պառկեցաւ,

Հարսանիքն էր իդայ լերին՝ հովտաց մէջ,
Հարսնարանը՝ դիակներով զարդարած։

Առագաստն էր՝ երկնից կապուտ կամարը,
ձրագները՝ հրեղէն փայլակ՝ և կայծակ,
Անկողինն էր՝ սառն ու խաւար գէճ՝ հողը,
Նուագարան՝ ամպոց ահեղ՝ գոռալը։

Մատանին էր՝ լայնաբերան գեղարդը,
Հարսնացուն էր՝ անյաղթելին Աբիլէս,
Փեսաւէրն էր՝ հին բարեկամ Մեմնոնը,
Եւ հարսնաքոյր՝ Պանթապեղի Ամազոն։

Իմ զարդարանք՝ եղաւ կարմիր արիւնը,
Ողջագուրանք՝ դիոց մահու՝ հրօրնտիւն,
Նշանվեցայ՝ սուր պաքօք նետերու,
Պսակվեցայ՝ պողովատիկ սուսերով։

Հեղինակ,, Պանդխտի ի գերեզման Վանի ի փարէզ։,,

22.

Երգ մեռանող ընկերի.

„По синимъ волнамъ океана“ երգի եղանակով.

Ազնիւ ընկեր, ինչո՞ւ այդպէս
Թողնում ես ինձ վշտալի
Ու չես կամում դու քո սրտի
Գաղտնիք յայտնել մի առ մի։

Ահա՛ ես քո միակ ընկեր
Վերջին համբոյր քեզ տալով՝
Դարձնում եմ քեզ իմ այս խօսքեր
Արտասուալից աչերով։

Իմ սրտակից ազնիւ հոգի,
Թըռի՛ր ահա՛ դու շուտով
Դէպի փրկիչ քո Յիսուսի,

Նորա բարիք տեսնելով : Եւ զի մեղմաստեալ
Հանգի՛ր այնտեղ՝ այն սուրբ երկրում :
Դարէ՛ի դար ցնծալով : Եւ մասաբա :
Պատճառքս բազմ այն աշխարհում :
Պիտի ժպտայ խայտալով : Եւ զի մեղմաստեալ
Պիտի քո բաղդ ուստոստելով :
Ժպտայ այն տեղ : Եւ որտեղ որ միմառա :
Շատ տխրակներ քաղցրիկ ձայնով :
Կ'երգեն և քեզ ամեն օր :
Խսի են ուխտում ու պատրաստ են :
Զք մոռանալ քո գործեր :
Եւ քո անուն պահելու են :
Շատ շատ օրեր, տարիներ :
Ա. Գրիգորեանց :

23

Վանեցի որբի երգը.

Ա՛րեւ, արեւ, դուրս ելիր,
Աչքդ, ունքդ ինձ ցոյց տուր :
Յուրտից ջանքս դողում է,
Զբաղախ որբիս տաքացուր :
Հօր ու մօրս ըսպանաւ
Քաջիւր թուրքը. ո՞ւր գրնամ.
Փարա չունիմ փառ առնեմ :
Օջաղ փառիմ տաքանամ :
Ա՛րեւ, արեւ, թէ՛ գ արա,
Բութօրանը դալիս ա,
Էսօր ցըրաից որ մեռնեմ,
Եւ արեւդ ընչի՞ս ա . . .

Սիմէօն Սափարեանց :

24
Բագուի Մարդասիրական Ըն-
կերութեան՝ 16-րդ տարեդարձի
առիթով.

Այսօր ուրախ, պարզ սրտով
Տարեդարձ ընկերութեան
Օր հիմնադրութեան
Տօնումենք երգով,
Գեղեցիկ Հանդէս
Մենք կատարելով.
Փառք, փառք, փառք, փառք,
Կեցցէ «Մարդասէր»
Մեր «Ընկերութիւն».
Կեցցէ :

Մենք երբէք չենք մոռանալ
Ազգաշէն գործեր Սորա,
Այլ միշտ ցնծալով
Կ'աօնենք երգով,
Գեղեցիկ Հանդէս
Մենք կատարելով.
Փառք, փառք, փառք, փառք,
Կեցցէ «Մարդասէր»
Մեր «Ընկերութիւն»,
Կեցցէ :

Ա. Գրիգորեանց :

25

Երգ բաքոսի կամ բարեկենդանի:

Ակոռիին մեծ կարասին
Բոշորտիքն են բազմեր.

Աւագ իշխանք, մեծ պարոնայք
Ժողովք են հոն կազմեր:

Այո՛, այո՛, ժողովք են հոն կազմեր:

Սաստիկէ վէճն, մեծ է խնդիրն,
Զոր հոն տեղ կը խորհին,
Թէ ի՞նչ կերպով դարման մ'ընեն
Հիւանդ մեր աշխարհին.

Այո՛, այո՛, հիւանդ մեր աշխարհին:

Մէկն աս կ'ըսէ, մէկն ան կ'ըսէ,
Կը ծագի լոյսն առտուն.

Ինձ լսեցէ՛ք, տեա՛րք, կրկանէ

Աւանին պետն արթուն.

Այո՛, այո՛, աւանին պետն արթուն:

Թող թագն առնու, կ'ըսէ Բաբոս,
Ու փառօք ապրի շատ.

Իսկ ցրնծութիւնն ըլլայ դըշտոյ

Եւ գահն ալ յԱրտաշատ.

Այո՛, այո՛, և գահն ալ յԱրտաշատ:

Այսպէս մեղի նոր ցնծութեան
Արեւներ կը ծագին.

Առողջ կ'ըլլայ մեր ժամանակն

Եւ նոր մեր աշխարհին.

Այո՛, այո՛, և նոր մեր աշխարհին:

Եփրեմ վ. Չազրճեան.

26.

Քահանայ.

Այն ո՞վ է կանգնած ամբիոնի վրայ,
Դողդոջուն ձեռքերն երկինք ամբարձած,
Դըթառատ աչերն լի արտասուներով,
Բազմութեան ուշքը դէպի նա դարձած.

Որին ամենը հայր են անուանում,
Ծանօթ, անծանօթ՝ հաւատար յարգում,
Որի լոկ խօսքը օրէնք է նոցա,
Սրտի դադանիքը նորան են յայտնում:

Քահանայ է նա, քաւող մեղքերու,
Միջնորդ Աստուծոյ մարդկան ազգի հետ,
Հովիւ է անխոնջ Քրիստոսի հօտին,
Երկնաբեր դանձին նա է արթուն դէտ:

Երբ մենք թաթախուած Ադամայ մեղօք
Եկանք այս աշխարհ լըցեալ ցաւերով՝
Ո՞վ սրբեց մաքրեց մեր հին մեղքերը,
Ո՞վ մեզ սփոփեց իւր սուրբ խօսքերով .
Կամ՝ երբ ժանտախաւած, ընկած մահճումը՝
Մըտատանջ, անյոյս մահ էինք խնդրում,
Պանդըխտի նըման ամենից թողած՝

Ո՞վ մեզ առաջին հասաւ օգնութիւն.
Կամ՝ երբ մոլորուած գառներու նման
Կոյր վազում էինք դէպի խորխորատ՝
Ո՞վ արդեօք այն օր փրկեց մեզ մահից,
Գիւական զրբէն հանեց անարատ.

Կամ՝ երբ մեղսալիւ աչքերը բընաւ
Չենք համարձակում երկինք ամբառնալ՝
Որին կանչում ենք միջնորդ հաշուութեան,
Ո՞ւմով յոյս ունինք թողութիւն ստանալ.
Եւ կամ՝ ըզբաղած ունայն գործերով,
Մոռցել ենք Աստուած, կրթօն, սուրբ հաւատ,
Ո՞վ է մեր տեղը մեր մեղաց համար
Արտասունք թափում աչքէն յորդառատ:

Քահանան է այն և միշտ քահանան,
Մեր միջնորդ, հովիւ քաջ և աղօթիչ:

Որքոց հայր, եղբայր աղքատ մուրացկին,
Արտասուաց սրբող, յանցանաց քաւիչ:
Ե՛կ պատուենք, եղբարք, այդ սուրբ քահանան,
Սիրենք միշտ նորան մանկական սիրով,
Որ ամբողջ զիշեր իւր որդւոց վերայ
Պատրաստ է հսկել անքուն աչքերով:
Նա բոլոր կեանքը զոհեց մեզ համար,
Զուգեց փառք, պատիւ, զբօսանք աշխարհիս:
Քանց սուրբ քահանան էլ ո՞վ է կարող
Արդեօք մեզ համար լինել հայր բարի:

Ռ. Պատկանեան:

27

Վասն Հայաստանի:

(Սանդալուչիայի ձայնով)

Այն աշխարհն պատուական է, ուր բուսնումէ նուռն ու խաղող,
Այն աշխարհն Հայաստան է, յորում գոյ բազում հալ հանող:

Հայաստանի աշուղներն հայրենիքն զարդարել են,
Ազգասիրութեան սերմերն պտղատու հողում վարել են,
Տեսել են օգնական չկայ, իրանք իրանց դադարել են,
Զանազան նեղութեանց միջին ազգի ծէսն կատարել են,
Անձեմարան՝ անվարժապետ՝ առանց սատար և առանց փող:

Երբեմն աննման ջուրն՝ երբեմն ա՛ռ ու տուրն են գովել,
Երբեմն բերդի ամուրն՝ երբեմն էլ սուրն են գովել,
Երբեմն թշնամեաց հուրն՝ երբեմն ազգի մուրն են գովել,
Երբեմն կեղծիւ համբոյրն՝ երբեմն վատ լուրն են գովել,
Կարճն ասեմ. ազգի համար եղել են վարպետ՝ խրատող:

Բաղդաւորաց հետ գովի արին, անբաղդից հետ լաց ու շիւան,
Խաղաղ վախտն մալ դատեցին, նեղ օրերն ջառմայ տուան,

Մեղքն իշխանքն զործեցին, նորանց վեզն անկաւ չուան,
Հայաստանն քայքայեցաւ՝ ամենայն շահիցն զրկուան,
Ազգի վատ արարմանց մասին նոքա եղին միշտ ամաչող:

Հայաստանի նշաններն նրանց խրատն է պահպանել,
Քանզի ուրացող Հայերի սկսել են հոգիքն հանել,
Ուրացողքն է՛լ ուղիղներին փախցրել են և սպանել,
Զի գիտեմ այս չար բնութեան սերմն ո՞վ է մեր մէջ ցանել,
Որ այս թշուառ դրութիւնից չեմ տեսանում մէկ զերծանող:

Ինչ ազգ որ աշուղներ չունի, նա իւր սրտումն սէր չունի,
Ինչ ազգ սրտումն սէր չունի, նա Աստուծոյ պատկեր չունի,
Ով Աստուծոյ պատկեր չունի, նրան բարի գործեր չունի,
Ինչ մարդ բարի գործեր չունի, նրան աշխարհին խէյր չունի,
Նորա կեանքն քամոյ պէս է, ինքն չարեաց միաբանող:

Պետրոս Մաղաթեանց (Սէյեադ)

28

Տարօնցի Հայի արտասուքը.

Արդեօք ե՞րբ լինի, ո՞վ Տէր Արարիչ,
Որ մենք ազատուինք մոլեռանդ Թուրքից.
Դարերէ 'ի վեր կրեցինք վշտեր,
Դարձան ամայի Հայոց շէն գիւղեր:
Ազգեր, ձե՛ղ մատաղ, հասէք Հայերին,
Արէ՛ք մի դարման մեր արնոտ վէրքին:

Մի կողմից հարկը, միւսից՝ սով ու ջարդ.
Ո՞ւմը գանգատինք, որո՞ւ բանանք դատ . . .
Հայերը մեռան. Սամանցու սուրը
Խզեց խեղճ Հայի ազգութեան կապը:
Ազգեր, ձե՛ղ մատաղ, հասէ՛ք Հայերին,
Արէ՛ք մի դարման մեր արնոտ վէրքին:

Թողնք մեր աշխարհ, եղանք ցիր ու ցան,
Թէ՛ կայք և թէ՛ դոյք տուինք օտարին.

Հաւերիս տապան, Սրբերի շիրիմ՝
Յանձնեցինք մոյլի մեր ռիսերիմին:

Ազգեր, ձե՛զ մատաղ, հասէ՛ք Հայերին,
Արէ՛ք մի դարման մեր արնոտ վէրքին:

Տաճիկը խեց մեզմէ գութանը,
Չարքեազ ու ֆուրդը՝ մեր կին ու դուստրը.

Ինչ հասած արտեր, ծաղկաւէտ դաշտեր,
Եղան ոտնակոխ՝ վանք ու տաճարներ:

Ազգեր, ձե՛զ մատաղ, հասէ՛ք Հայերին,
Արէ՛ք մի դարման մեր արնոտ վէրքին:

Հարկը բաղմացաւ, պահանջը շատացաւ.
Ասպատակութիւնք գիւղ, քաղաք քանդեց.

Ինչ տուն, ինչ շէնքեր, ողջը աւերաւ,
Մի՞թէ լուսինը Սուրբ Խաչին յաղթեց:

Ազգեր, ձե՛զ մատաղ, հասէ՛ք Հայերին,
Արէ՛ք մի դարման մեր արնոտ վէրքին:

Մեր հարուստ իշխանք եղան հացմուրաց,
Անթիւ երեցներ կարօտ տաճարաց.

Բողբոջ մանուկներ անմայր մնացին,
Խանդավառ ծնողք՝ առանց զաւակաց:

Ազգեր, ձե՛զ մատաղ, հասէ՛ք Հայերին,
Արէ՛ք մի դարման մեր արնոտ վէրքին:

Մեռնել է դժուար, ապրիլ չենք կարող
Ղուռանի որդիք մեզ ողջ կը թաղեն.

Հայր չունի տէր, գէթ մի պաշտպանող,
Ո՞վ տայ խրախոյս մեկնել ձեռք սրին:

Ազգեր, ձե՛զ մատաղ, հասէ՛ք Հայերին,
Արէ՛ք մի դարման մեր արնոտ վէրքին:

Ազգեր, գերի ենք, տուէ՛ք փրկութիւն,
Մեր քրտանց արդիւնք թո՛ղ մենք վայելենք,
Միթէ չե՞նք ուզում մեր սուրբ օրհնութիւն,
Ձեր կենաց համար աղօթող լինենք:

Ազգեր, ձե՛զ մատաղ, հասէ՛ք Հայերին,
Արէ՛ք մի դարման մեր արնոտ վէրքին:

Կարապետ Յովնան ջանեանց:

29.

Երգ ուրախութեան.

Արի՛ք, որ երթամք
Սոխակաց երամք,
Ծաղիկ բացուեցաւ
Միշտ փառօք ցընծամք:
Արի՛, գովելի,
Գովելի լի լի, (երիցս):

Ծաղկունքն զարնան
Սոխակ աննըման,
Չայնիւ ցընծալով,
Եղանակ բառնան,
Արի՛, գովելի, և այլն:

Չայնիւ երգեսցուք,
Սիրով գոչեսցուք,
Եւ ՚ի դէմ վարդին
Միշտ ոստոսեսցուք:
Արի՛, գովելի, և այլն:

Եւ մեք երգեսցուք,
Սիրով գոչեսցուք,
Եւ ՚ի ժամ զարնան
Միշտ փառք տացուք:
Արի՛, գովելի, և այլն:
Եկա՛յք սիրեսցուք,
Չմիմեամք փարեսցուք,
Ի հանդէպ վարդին
Պարուք բերկրեսցուք:
Արի՛, գովելի, և այլն:

Ահա՛, ցընծասցուք,
Ի պարտէզ հասցուք,
Դու միշտ ցանկալի
Ե՛կ ուրախասցուք:
Արի՛, գովելի, և այլն:

Երգ ուրախութեան.

Աստուած բարի տայ Մահճեղին,
Լաւ բան է մտածել,
Որ սաստել է իր ժողովուրդին
Դինի գործածել.
Թէ չէ քրիստոնեայք ծարաւու կ'կոտորվէին:
Օրն մի շէշ խմել խրատում
Բժիշկն Հիպոկրատ.
Ո՛վ այս զեղազրին հնազանդում,
Նին է) ոչ տղամարդ,
Բայց իմ բարի խորհուրդն էն է՝ մի գաւ դարդակել:
Վարդապետ լիւտերն ասէ
Մի իմաստութիւն.
Ո՛վ զինու համը չէ տեսել
Ուղարկել դժատուն.
Պատճառ, բնութեան բարիքն արհամարհումէ:
Հայաստանին են պարտական
Ամեն զինի խմող,
Այն տեղ Նոյ նախահայր մարդկան,
Քամել է խաղող.
Երբ Արարատ սարից իջաւ ջրհեղեղեց յետոյ:
Գոհութիւն մատուցանեմք քեզ,
Բաքոս ծերունի,
Եւ 'ի պատիւ քո դարդակեմք
Մի մի շէշ զինի,
Որ մեզ առատ հունձ պարգեւս օրհնեալ խաղողի:

Մեզ ի՞նչ է պակաս.

(Նուէր օր. Գայիսնէ Յովնանիսեանին)

Առաւօտ կանուխ հայի երեխայք
Դպրոց են վազում զըւարթ ու արագ,
Հըլու, ուշադիր սորվում են համար,
Պատրաստում աննիւթ զանձ ազգի համար:
Բըթամիտ տըղայ հայ շա՛տ տեսած կաս,—
Ի՞նչ է մեզ պակաս:
Հէնց որ ժամկոչը զանգակը հընչեց,
Դեռ լուս ու մութ է. մեր հայր բացեց
Դուքան ու դասգեահ: Ձեռքումը արագ
Շարժում է ասեղ, սըղոց և ուրագ:
Հայ արուեստաւոր ծոյլ շա՛տ տեսած կաս,—
Ի՞նչ է մեզ պակաս:
Տես տես գլորվում է բըլուր ահագին,
Դա է՝ բեռնակիր պանդուխտ մըշեցին.
Արուն—քրտինքով, հայրական զըթով
Տուն—տեղ պահում է հայի ամօթով:
Անպիտան մըշակ դու շա՛տ տեսած կաս,—
Ի՞նչ է մեզ պակաս:
Ժամի խորշումը կայ գետնատարած
Մի խըղճուկ այրի, մատաղ, սեւազգեաց,
Աչքը արտասուք, սիրտն յուսով Լցում,՝
Իր սուրբ հաւատին պինդ ապաւինած:
Կրօնազուրկ դու հայ կին շա՛տ տեսած կաս,—
Ի՞նչ է մեզ պակաս:
Բերդըն անառիկ կայ սարի վըրան,
Անթիւ թնդանօթք են նորա պաշտպան,

Հայ բաջ զօրականք նորա մօտեցան.
Անառիկ պարխապք գետնին զլորեցան.
Լօրիս այլազգեաց մէջ շատ տեսած կաս,—
Ի՞նչ է մեզ պակաս:

Ամայի դաշտ է: Դարերէ 'ի վեր
Նորա մէջ կային վայրագ գազաններ,
Հէնց որ հայերի ոտքն այնտեղ հասաւ,
Ամայի վայրը Աստուծու դրախտ դարձաւ:
Շնորհազուրկ հայեր դու շատ տեսած կաս,—
Ի՞նչ է մեզ պակաս:

Դարերէ 'ի վեր հայն է հալածուած,
Ինչո՞ւ: Էնդուր որ՝ շատ է աչքաբաց.
Լուամայ լուամայով դումար ժողովեց,
Անթիւ դպրոցներ ամեն տեղ հիմնեց:
Հայի պէս խելօք շատ ազգ տեսած կաս,—
Ի՞նչ է մեզ պակաս:

Չէ՛, հայը չունի իւր մէջ զիծ թերի,
Ամէն գործի մէջ հմուտ էւ արի.
Հայեր, չի լինիլ անտեղի գովեստ,
Թէ ձեզ անուանեմ խելօք, ժիր, համեստ,
Միայն կը մընայ ձեզ իրար սիրել
Ու աշխարհ տիրել:

Գտնու—Բաթիպա:

Արի՛ ինձ անգաճ կա՛լ, ա՛յ դիվանա սիրտ,
Հայա սիրէ՛, ադաբ սիրէ՛, ար սիրէ՛.
Աշխարհըս քունն ըլն, ի՞նչ պիտիս տանի՛
Աստուած սիրէ՛, հօքի սիրէ՛, եար սիրէ՛:

Էն բանն արա՛, վուր Աստուծու շարքումն է,
Խորատնիրըն գըրած՝ Հարանց վարքումն է,
Երէք բան կայ՝ հօքու մարմնու կարքումն է՝
Դիր սիրէ՛, զալամ սիրէ՛, դավթար սիրէ՛:

Ե՛կ արի՛, սի՛րտ, մի՛ կէնա դուն մէ դամաղի,
Հալալ մըտիկ ա՛րա հացի ու աղի,
Հէնց բան արա՛ մարթ վըրէդ չը ծիծաղի՝
Խորատ սիրէ՛, սաբըր՝ սիրէ՛, շար սիրէ՛:

Հընպարտութիւն չի անիս՝ դուր գու քաս Տէրիդ,
Խօնարութիւն արա՛ կանց քիզ դէվերիդ,
Աստուած դիվունանցըն մին հօքի էրիտ՝
Աղկատ սիրէ՛, ղօնաղ սիրէ՛, տար սիրէ՛:

Սայեաթ-Նովա, էրնէ՛կ քիզ, թէ է՛ս անիս՝
Հօքուդ խաթրի մարմնուդ ունբըր կէս անիս.
Թէ գ՛ուզիս վուր դադաստան չը տէսանիս՝
Վանք սիրէ՛, անապատ սիրէ՛, քար սիրէ՛:

Սայեաթ-Նովա:

Հայոց գինի:

Բաժակներ առնունք, եղբա՛րք,
Լէք լէք բաժակներ գինով,
Կարմիր ու ճերմակ գինին
Մեզ լինի անուշ համով:

Բերներիս տանենք անվախ,
Չէ՛ դա խառնած կամ խարդախ.
Նեկտար է ե ո՛չ գինի,
Խըմենք մեզ անուշ լինի:

Արաքսայ ջըրով ցօղած,
Հայոց արևով հասած,

Հայոց աղջիկ է քաղել,
Քընքոյշ ձեռներով քամել:

Այս բերքն է Հայոց երկրին,
Հայաստան տընկած Նոյէն,
Անմահ երկնային գինին
Նա խմեց, երբ իջաւ սարէն:

Այս անոյշ գինին խմողը,
Սրտէն թո՛ղ հանէ ոխը,
Ամէնքս էլ ասենք ամէն,
Պր մեզի շատ տայ ամ էն:

Ու Պատկանեան.

34.

**Երգ ու գնացք զօրացն Հայոց ընդ Վահանայ
Մամիկոնենոյ 'ի Շաւարշական դաշտին վրէժք.**

Բա՛մ. փորոտան բարձուստ բոմբիւնք յԱյրարատեան դաշտն ի վայր
Արի արանց արիւնք յեռանդն առատանան 'ի հրազայր.

Հրաւէր հայրենեաց հըռչակի՛նդ հանուր

Հողիք Հայկազանց բորբոքին 'ի հուր.

Որք երկնաւորի պսակին էք կարօտ

Ու որ երկրաւորիս փառաց երկնահորդ,

Հապ'օն, արի արանց մանկունք

Հայրենավրէժքըդ Հայկազունք,

Հապ'օն 'ի գէն գունդա գունդ

Յեռեալ 'ի պար թունդ 'ի թունդ՝

'ի գէն 'ի վրէժ, օն անդրյառաջ,

'ի գէն 'ի վրէժ, մի՛ ձախ մի՛ յաջ,

Օն անդր յառաջ մի՛ ձախ մի՛ յաջ,

Օն անդր յառաջ, յառաջ յառաջ,

Հապ'օն յառաջ:

Ղևոնդ. զ. Ալիշանեան.

35.

Երգ Ուսանողաց.

Բա՛ւական է մեզ մտաց զբաղմունքն,

Մենք ևս ունինք մեր համոզմունքն,

ձաշուցն առաջ մեխած սովորել,

Իսկ այնուհետեւ բաժակին նուիրել

Խմե՛նք, եղբա՛րք, գինի:

Կեցցես դու չԱստուած գինարբեցու թեան,

Կեցցէ և քո գիւտ այժմ և յաւիտեան.

Յոգնած մարմինս դու զօրացնում ես,

Երբ պարագմունքից դադարում եմ ես,

Խմե՛նք, եղբա՛րք, գինի:

Արդէն նստոտած գինէ տաճարում,

Ուխտաւորները խմիչք են զո՛հ բերում.

Կարմիր արիւնը նուիրական թասին,

Հաճելի է շատ մեր ծեր Բաքոսին:

Խմե՛նք, եղբա՛րք, գինի:

Հարկաւոր է շուտ ուխտատուն շտապել,

Տասերկու ժամ ճիշտ կաթիլ չեմ ըմպել

Ծոմապահոթեանս վարձը թո՛ղ լինի

Մի շէշ Երասխայ վարդագոյն գինի:

Խմե՛նք, եղբա՛րք, գինի:

Ահա՛ թասերով զանգահարումեն,

Գինի պաշտելու մեզ հրաւիրումեն,

Ո՛վ պատարագին փոքր ինչ ուշանայ,

Մի լէք շէշ գինի պատիժ կ'ստանայ:

Խմե՛նք, եղբա՛րք, գինի:

Ուրեմն միմիայն ես եմ մնացել

Որ աղօթատուն դեռ չեմ գնացել.

Երթամ համբուրեմ՝ շուտով տակառին,
Սուրբ և անարատ Բաբեայ պատկերին,
Խմենք, եղբարք, գինի,
Մ. ֆ.

36.

Վանեցւոց Չունուագը.

Բա՛ւ է, եղբարք, վե՛զ ճըկել
Ողորմելի երևել
Ժամանակը հասել է
Հայ դրօշակին ծածանել:
Հայոց լերինք թո՛ղ թընդան,
Հայոց բերանք թող գոռան
Հայաստանի դաշտերում
Հայ քաջերու զել «ուռան».

Արիւն վոթէ թո՛ղ հայը,
Աղաղակէ միշտ «ուռա»,
Մեր թշնամին այսուհետ
Սրտի վախէն թո՛ղ դողայ.

Այսուհետև արտասունք
Վախկոտները թո՛ղ հեղուն,
Հայքըս արդէն պատրաստ ենք
Վոթել ազնիւ մեր արիւն,

Ու չենք դադրիլ վոթելու
Մեր հայ, ազնիւ արիւնը,
Մինչև ազգը չի ստանայ
Իրա ազատութիւնը

Ան ու վախը մենք մոռցանք,
Այժմ՝ գիտենք մենք «ուռա»

Հա՛յք՝ դո՛չեցէ՛ք միշտ «ուռա»,
Որ թըշնամին մեր դողայ:

Գամառ — Քաթիպա

37.

Ի հանդիսի երրորդ տարեդարձի Ազգային Սահմանադրութեան.

Քարուն Հայաստան դայ ծաղկապսակ,
Զայն ողջունելու ելէ՛ք, Հայ զաւակք.
Անցան սև օրեր, օրեր մահահոտ,
Հայոց նոր բաղդի ծագի առաւօտ,
Սահմանադրութիւն ուղեցոյց կենաց,
Սիրոյ դրօշակով եկաւ զարգարուած:
Որ փայլէ Արև սուրբ Հայաստանի,
Որ Հայ ազգութիւնն փառօք վերածնի՛,
Կեցցեն անձնուէր որդիք Հայկազունը,
Կեցցէ Ազգային Սահմանադրութիւն:

Վաթիլ մ'արտասուք հեղունք աննախանձ,
Ի սուրբ յիշատակ մեր քաջ նախահարց,
Կաթիլ մի քրտինք հեղունք անխնայ,
Ի նպաստ Ազգիս յուսոյն ապագայ.
Եւ ոչ իսկ խնայենք բոլոր մեր ձգունք,
Երօնի, Հայրենեաց և Ազգի սիրոյն;
Որ փայլէ Արև ... և այլն:

Հայեր, միանանք, կընենք առաթուր,
Ամէն ուժ և նենգ, պարխսպներ ամուր.
Երկինք զայս մեր սուրբ կ'օրհնէ Միութիւն,
Ի՛նչպէս առաջ Գրիգորի զօրավիգ արթուն.
Հապա խրախուսինք, կործանենք անվահեր,
Ընկձենք կործաններ ամեն արգելքներ:
Որ փայլէ Արև . . . և այլն:

Ունիմք սիրտ արի, ողի եռանդուն,
Ժառանգ մնացած բազուկ աննրկուն.

Դարերու յաղթող Ազգի զաւակ ենք,
Ամէն նախատինք օ՛ն փութով ջնջենք.
Անմահ Հայութեան կանգնենք յաղթանակ,
Հայոց Սօր ճակտին հիւսե՛նք պերճ սրակ:
Որ փայլե Արե . . . և այլն:

Ս. Պ. Պ. փափազեան:

38.

Վերջին Գարուն.

Գարունն է եկել նախշուն թւերով,
Նախշուն թւերը պէսպէս ձևերով.
Գոյն գոյն ծաղիկներ՝ կարմիր ու սպիտակ,
Վարդ, մեխակ, շուշան անուշ հոտերով:

Երկինք ու երկիր քեզ տօնեն, գարուն,
Զի ես քան զամեն եղանակ սիրուն.
Նա անձրև ցօղէ առատ 'ի վերէն,
Դա օրհնել տայ քեզ եկոր հաւերուն:

Ոսկի արեւ փայլէ քեզ վերէն,
Կենսաբեր հովը փրչէ 'ի լերէն,
Ախ, ազնիւ գարուն, եղանակ սիրուն,
Արդեօք դու ի՞նչ բաղդ բերիր ինձ Տէրէն:

Գլխաքարշ երթամ 'ի պարտէզ այգուն,
Ախ ու վախ քաշեմ ես անդ օրն 'ի բուն.
Զ'կայ ինձ հանգիստ, ցնծութիւն սրտիս,
Ես վաղ եմ մոռցել զի՞նչ անդորր էքուն:

Մեռած պատանքած գեանին կեանքտուար,
Տերեթափ ծառին ստուերախիտ արար,
Քեզ թռչնոց երամ հանդէս կանչեցիր,
Ինձ մենակ խղճիս էսպէս մոռացար:

Առաջ գնա՛, գարուն, դէպ'ի հիւսիսն'ի խոր՝
Գնա՛, կանանչցո՛ւր դու անդ սար ու ձոր,
Որոց անհամբեր քեզ կան՝ տո՛ւր բարե,
Քո ուրախ գալստեամբ նոցա զուարճացուր:

Կուգաս գալ տարի՛, դու ինձ կու գտնես,
Ո՛չ 'ի մեր այգին և ո՛չ 'ի պարտէզ,
Այլ անգարթ քընով հողի տակ պառկած,
Գերեզմանաքար մի վրաս կը տեսնես:

Ռ. Պատկանեան:

39.

Գիւղական աղջիկ եմ ես զամբիւղաշէն,
Եկեալ աստ զամբիւղօք 'ի Հայոց երկրէն,
Յուսամ, զի Հայ տիկնայք և պարնայք Հրնդկաց
Բարձր գին տայցեն իմ սիրուն զամբիւղաց.
Ա՛ռ զամբիւղ (3) յօտար աղջկանէս:

ԶԱրարատ, զՇիրատ և զՏիգրիս թողի,
Միայնակ շրջիմ աստ յեզերս Գանգէսի,
Պանդուխտ եմ, օգնեցէք անտերունչ անձինս,
Զի ծնողք ձեր յառաջ աստ պանդուխտ էին:
Առ զամբիւղ, և այլն:

Զամբիւղք իմ են յարմար ասղնեգործութեան՝
Պահել անդ զմատնոց, զթել, զասղաման.
Իմ ձեռօք եմ գործեալ ես զամենեսեան,
Երբ խաշինք եւ գառինք իմ զինե խայտան:
Առ զամբիւղ, և այլն:

Գանձք բազումք, ցաւք բազումք կան յայսմ աշխարհի
Պէտք սակաւք, ցաւք սակաւք, կան յիմում երկրի,
Զայգի մի ունէի՝ զամբիւղ գործէի,
Առկ կաթամբ եւ պողով երջանիկ էի:
Առ զամբիւղ, և այլն:

Աստ սերկեւիլ ծիրան եւ խաղող չի կայ,
Բայց միայն աղայ, բիւլայ եւ քիւլայ.

Ախ, ե՞րբ իցէ, զի արժանի եղեց վերքատին
ձաշակել զպտուղս իմոյ պարտիզին:

Առ զամբիւղ, և այլն:

Ապա, դուք լաւ տիկնայք՝ զամբիւղս իմ առէք,
Գիւղական աղջկանս սիրով օգնեցէք.

Զի դարձեալ յերկիր իմ հանդերձ ձեր շնորհօք՝
Զերախտիս ձեր առեալ՝ զովեցից բազմօք:

Ա՛ռ զամբիւղ (3) յօտար աղջկանէս:

40.

Առ մանկունս Գողթան.

Գողթան մանկտի, ահա ձեզ
Նքեղ փառաց ասպարէզ,
Ոն փութացէք, խումբ կազմեցէք.
Պսակ անթառամ մնայ ձեզ:

Գիտէ՞ք ոյք են ձեր նախնիք,
Բանաստեղծից էք որդիք,
Որ քնարով ոսկի լարով
Հայրենիքին փառք բերին:

Դուք ամենից էք զրկուած,
Փառքեր ունիք, բայց կորած,
Հայ եղբայրներ են մերի, քաղցած,
Եւ Հայրենիք մ'աւերած:

Գիտէք զփառս ձեր նախնեաց
Թաղաւորաց, իշխանաց,
Որք նիզակօք սուր սուսերօք
Հայաստանին փառք բերին:

41.

Գողթող թշնամւոյն երթանք կործանենք,
Զքնաղ յաղթութեան մրցանակ առնենք,
Հայրենեաց փառքն յաւէտ շողշողայ,
Եւ ամենեւին չը նսեմանայ:
Հայրենեաց սիրուն ջահը թող վառի,
Մեր սրտերու մէջ երբէք չը մարի:

42.

Անձուկ Հայ մանկանց Կ. Պօլսեցոց.

Գիշեր ցերեկ կ'հառաչեմ,
Ախ, Հայաստան, բո սիրոյդ.
Նախնի փառաց վեհ քաջերուդ
Լոյսն է մարէ, ի՞նչ օգուտ:

Արօտ մնանք սարիդ, դաշտիդ
Եւ ոսկեղոյն արեւուդ,
Միայն առ Տէր այս պաղատիմք,
Որ ունենայ առ մեզ գութ:

Գիտնայ և բաղդն, զի Հայ մանկունք
Զեն զիմանար այս ցաւուն,
Քեզն համար մեր աչքերից
Հոսէ արցունք զօրն 'ի բուն:

Քեզի միայն մենք կ'յիշեմք,
Թէ քուն ըլլամք, թէ՛ արթուն,
Տրտում, տխուր միշտ քեզ երգեմք
Այրած հոգով մեր կեանքում:

Շատ ուհիներ թէպէտ տեսանք,
Բայց մեր սրտեր քեզ սիրեց,

Ո՛հ, չեմք զիտեր առաւօտուն
Մեր ցաւն ինչպէս քեզ տիրեց:

Քո բերդերուդ արդեօք սե քօղ
Անգթաբար ո՞վ ծածկեց,
Ախ, ո՞վ էր նա, որ մեզ քեզնից
Գերեոյ նման իսկ զրկեց:

43.

Handwritten signature and initials.

Գիշեր ցերեկ կը հաւաքեմ, ախ, օրիորդ, քո սիրուդ,
Սե աչքերուդ, վարդ այտերուդ զարնուեցայ, ինչ օգուտ,
Աչքերուդ, այտերուդ և ոսկեթել մագերուդ,
Միայն քեզ սա կ'աղաչեմ, որ ունենաս քիչ մը գութ:

Գիտե՞ս, անգութ, որ պատանին չի դիմանար աս ցաւուն,
Քեզի համար ալ չի դադրիր աչքիս արցունքն օրն'ի բուն,
Քեզի միայն կ'յիշեմ թէ քուն ըլլամ թէ արթուն,
Թէ մութ ըլլայ, միտքս կու գաս նոյնպէս և առաւօտուն:

Շատ աղուորներ թէպէտ տեսայ, սիրտս միայն քեզ սիրեց,
Ո՛հ, չեմ զիտեր, թէ քու սէրդ սրտիս մէջ ո՞վ արծարծեց,
Ախ, քու խաթուն մարիկդ իրէն փեայ ո՞վ ընտրեց,
Գերի կըլլամ քու մօրկանդ, եթէ զես դուրս չի ձրգեց:

Ո՞ւր էր, որ սա աղջիկը ինձի ըլլար ամուսին.
Խիստ երջանիկ Պէյերու պէս ապրէինք 'ի միասին,
Թոմարուլի կըրիկ զաւկըներէս մեր չորս դին,
Ես ծխէի իմ սիկառս, ասղնեղործէր իմ տիկին:

Քեզի համար թափառական ես սար ու ձոր ընկեր եմ,
Քեզի համար ճրգիկ ճրգիկ ոսկու ու մորթ եղեր եմ,
Ալ բաւական իս խոցես, ահա՛ ոտքդ ընկեր եմ,
Ըսէ ինձի բառ մ'երջանիկ, թէ ես ալ քեզ կըսիրեմ:

Handwritten signature.

44.

Տաճկաստանցի Հայի վիշտը.

Գիտեմ, խեղճ Հային չեն տալ հայաստան,
Մեզ ազգ կազմելու ամէնքն են խափան,
Նախանձ, քէն և ահ տիրել է հոգին
Դէպի Հայերուս շատ ու շատ ազգին:

Թէ թուր վերցնէինք՝ մեզ պիտ' մորթէին,
Ոչոք պիտ' ելլէր պաշտպան խեղճ Հային,
Երբ որ լուռ կեցանք մենք խոհեմաբար,
Ասին «մեռել էք հոգեպէս իսպառ»:

Ինչ անենք ուրեմն, ինչպէս փրկուինք,
Մեզ հալածողէն մենք ո՞րտեղ փախչինք,
Հայութեան անուան խարանած կընիք
Հայի ճակատին կոխել են մարդիկ:

Վեց հարիւր տարի մենք կ'իսակենդան,
Կը սողանք արորած ճրճուի նման,
Փոխան շիջելու նախանձը մարդոց՝
Սաստկացաւ, աւաղ, զերդ հրդեհ ու բոց:

Կուզեն որ Հայքըս մեր սուրբ հաւատքէն
Հրաժարուինք, ինչպէս մահացու մեղքէն,
Մեր լեզուն, մեր ծէսքնը շանք ազգութեան,
Երբէք չըյիշուին 'ի մէջ մարդկութեան:

Կըրնամ ուրանալ ես իմ պապերուս,
«Մօրդ ատէ՛» խրատել հարազատ որդուս,
Իմ ձեռքով պղծել իմ սուրբ աւագան,
Ազգութեան, ասէք, չէ՞ վայրի գազան:

Ինչպէս կը կրնամ ես տալ մոռացման
Քո սուրբ յիշատակն, Մամիկոն վարդան,

Ո՞ր ազգի պատմիչք չորս ու հինգ հատուցին
Նման մեր անմահ Ղևոնդ երէցին:

Զէ՛, անհրնար է ազգէն հրաժարուել,
Ինչպէս որ միտը ոսկորէն բաժնել,
Սինըքոր կըմնամ, ստոր ու ատած,
Բայց ես չեմ լինիլ երբէք ազգուրաց:

Գամառ—Քաթիպա:

45.

Գերի Հայի աղօթքը:

Գո՛հ ենք քեզնից, ո՛վ Բարերար,
Օրհնեա՛լ լինի միշտ քո անուն:
Թո՛ղ արդար արեւըդ այդ լուսավառ
Բերէ իւր հետ մեզ վերկուծիւն:
Ո՛հ, ուրախ օ՛ր շնորհիր, Տէ՛ր,
Մեր խղճալի հայրենիքին:
Նորա սիրուն սարեր, դաշտեր
Օրհնումեն քեզ եռանդագին:
Մի՛ տար, Ա՛ստուած, որ կործանուի
Կուսակըրօն Հայոց աշխարհ.
Թո՛ղ քաղցր անուն Հայաստանի
Մնայ կենդան միշտ մեր համար:
Բա՛ց մեզ դուռն քո ողորմութեան,
Յետու, Մովսէս մեզ ուղարկի՛ր,
Որ այս դժնեայ եգիպտոսից
Աւետեա՛ց մեզ տանեն երկիր:
Ո՛հ, այն աշխարհ, ուր առաջին
Քարոզեցաւ Աւետարան՝
Փայլեց դրօշը ծիրանածին:
Կանգնեցաւ խաչ քրիստոսական,

Ուր նուիրական Նահատակներ
Դէմ վիշապին զինուորեցան.
Պատերազմի կանաչ դաշտեր
Նոցա արիւնով ներկուեցան:
Բււր Հայրեր մեր երանելի.
Գրիգոր, Ներսէս, Մեսրոպ, Սահակ,
Մեծարեցին անուն ազգի,
Եւ ննջեցին ծաղկապսակ:

Ս. Շահադիդեան:

46.

Քեասիւք գիւղացիներին.

Գարունը եկաւ,	Ու բարակ երգեց:—
Հողը փափկացաւ.	,, Ես քեզ վարեցի,
Եւ ութ լծնանի՛	Միջումի քանի
Գութանը պատրաստի՛	Գութան կոտրեցի.
ձլվստոցն ընկաւ:	Թէ որ քեզ ցանեմ—
Առաջ մաճկալը	Ամագս կը տա՞ս,
Բացեց բերանը—	Թէ որ քեզ սերմեմ—
,, Առաւել ձեզ զուրբան,	Սերմն յետ կտա՞ս...
Ահօսըդ էս օրուան	Ո՛վ Աստուած վերեւ,
Ոսկու ա՛նման.	Դրուստ ա՛ սիրտս—
Ջա՛ն տուէք, մա՛տաղ,	Տու՛ր յեւիս արեւ,
Ահօսին սաղաղ,	Շատ ու շատ անձրեւ...
Մենք յեղն անենք,	
Աստծուն բաշխենք...	

Ամառը հասաւ,	Աշունքը եկաւ,
Գիւղացին տեսաւ	Շօք—բուքը անցաւ:
Մի օր իր յելը	Արօրն ու ցաքանը
Բա՛ց արեց սէրը—	Հազիր կայ դրանը.
Աջ ու ձախ նայեց	Մին մնով զիպան—
	Սերմը զուրս տարան:
	Գիւղացին չ՛թեց

Եւ ցելը սերմեց:
— Բերանը բացեց,
Երկու խօսք ասեց:—
,,Թէ պարտքահան ըլեմ,
Թէ հորերս լցնեմ,
Իմ յոյսն ես դու,
Բաժին ես հոգու:
Դէ՛ ծլի՛ր, կանաչի՛ր,
Խղճա՛ քեասիրիս,
Աչքդ բա՛ց, մոի՛կ
Տկլոր խիզանիս...
Վերե՛ ու ներքե՛,
Երկի՛ր ու երկին,
Ծարաւ մի՛ թողնէք
Իմ յոյս-ցանաճին...,,

Այժմ էլ ձմեռը.
Կապուած է աշխարհը.
Լցուեցին գոմերը
Եզն ու կովերը.
Գիւղումը լռութիւն—
Չ'կայ ձէն ու ձուն:
Մի մութ դօշօղից
Լսվումէ ձայների,
Մտած են այնտեղ
Պարապ մարդիկներ—
Ասումեն պունդի՛ր.—
,,Հէրը դուզլ մէրը կէռ,
Տղէն խելօք, թողը դիժ:
— Էս ի՞նչն ա...
— Բաղն ա:
Արեւ այրում է.
Արաք մանդաղի

Առաջ դողում է.
Երգը հնձվորի
Սիրտդ բանում է:—
,,Հու՛նձ արա, տղա՛յ,
Մանգաղդ վնգզնգա՛յ.
Բափէդ խո՛ւրճ արա.
Սիրտդ բաց արա:
Հնձենք էս տախտը—
Գնանք շվաքը.
Սխտորաքացախ
Մի քիչ խաշտենք,
Սրտներս հովացնենք:,,

Կալերը թորխեցին,
Դղերը կանգնեցին.
Հաշանը սկսուեց.
Եզները լծեցին,
Գիւղացին երգեց:—
,,Ե՛ղը ջան, կա՛լ արա,
Կալիդ ման արա,
Տո՛ւր ինձ ցորենը,
Ա՛ռ քեզ դարմանը.
Մարաքը կը լցնեմ,
Ձեզ կուշա՛կուշտ կ'պահեմ),

Կալի մէջ մաքուր
Ցորենն է թեղ տուած,
Եւ մի հաստափոր
Աողքին է կանգնած:
— Դէ՛ չափենք, չա՛նէս,
Ցորեն շատ ունես.
Հինգ թաղար թէ վեց
Ինձ չէ՞ որ պարտ ես...,

Ցուրտ է և սրտոււ,
Կա՛պ է դուռն և կտուր,
— Տօ՛, մարդ Աստուծու,
Ինչ էս փիքը անում:
Գնա՛ Տէրտէրանց
Ոտի տակն ընկի՛ր,
Եւ մի թաղար հաց
Իր շահովն ուզի՛ր:
Մարդը դուրս գնաց,
Արտասունք դառը
Աչքերում ցոլաց.
Եւ այն տան մայրը
Հա՛մ իլիկ մանեց,
Հա՛մ բարակ երգեց:
— Յա՛ռա, տա՛ռա,
Ձին ա գալի
Բախրի փսիկն շաղ ա տալի,
Սարի սմբուլ վէր ա գալի.
Խեղճ՝ մարդկերանց սե սիրտ տալի.
Խեղճ՝ ու նաչար, վայ ձեր օրին
Էրնակ կը տաք զարեհացին...,,

Աղէքս. Արարատեանց:

47.

Չ ա դ կ ա ձ ո Ր *)

(Աւանդութիւն)

Գարուն էր: Ձիւնը, սառուցը հալուած,
Ամէն տան դռներ, երգիկներ բացուած,

*) Ծաղկաձոր, որ այժմ տաճկաց լեզուով Գարաչիչազ է աս-
վում, գեղեցիկ Հայաստանի ամենագեղեցիկ տեղն է, որն այս օրուայ
օրս, ցաւելով պէտք է ասել, մարդկային ազգի միութն է տիրապետել:

Արևը վերէն վայր նայում էր հաշտ,
Ծիծաղում էին ձոր, հովիտ ու դաշտ:

Հայոց աշխարհը սիրուն է դարնան,
Նա եղեմական դրախտի է նրման,
Սոխակ ու արտուտ թըփի, արտի մէջ
Օրնիրուն սաղմոս կարդում են անվերջ:

«Քոյրե՛ր, խաղալու ձորնիվայր երթանք»:
Ասացին իրար անմեղ հայ կուսանք,
Պահածու երվներանգ հազան նոքա շոր,
Պճնազարդ գնացին ուղիղ դէպի ձոր:

Քոյն գոյն հալաւով ձորը փռուեցան,
Խաղով, պարերով կուշտ զուարճացան...
Պանիր, կաթ ու հաց հետերն ունէին,
Խորտիկի նստան ժամ միջօրէին:

Ինչպէս չար բազէն անմեղ թռչնակին,
Այնպէս դարանած գունդ տուփոտ Պարսկին
Ական թօթափել աղջկանց վերան
Սըրով ու գէնքով արագ թափեցան:

Հայ պարկեշտ կուսանք խոստմանմըտերիմ,
Որ տուել էին հայ փեսաներին,
Մահաբեր սուրէն չի սարսափեցան,
Արխնաթաթաւ գետնին գլորուեցան:

Արևը ինկաւ սարերի թիկունք,
Մայրերը ասին «ո՛ւր են մեր աղջկու՛նք»:
Այսպէս հոգետանջ ու մըտամուր,
Հուտ շուտ վազեցին նոքա դէպի ձոր:

Ամէն մի բըլուր, ամէն մի առուակ
Ծածկել էր աղջկայ զարդարուն դիակի,

Ամէն մի տերև, ծառի ամէն ծիլ
Ներկել էր աղջկայ արեան ջնջ կաթիլ:

Ծընողք շատ լացին ու չի սփռիեցան,
Ընկան գետնի վրայ ու խոր քընեցան.
Միւս առաւօտ աչքերն որ բացին,
Տրտմել դադրեցան ու էլ չի լացին—

Ամէն մի բըլուր, ամէն մի առուակ
Ծածկել էին վարդ, շուշան, մանուշակ,
Ամէն մի տերև, ծիլ բանջար ու խոտ
Բուրկենի նրման էին խնկահոտ:

Ու այնուհետև ամէն նոր դարուն
Ձորն այն ծաղկունքով է միշտ զարդարուն,
Եւ այդ չարաշուք օրից մինչ այսօր
Ձորի անունը մընաց Ծաղկաձոր:

Գամառ—Քաթիպա:

48.

Սգալի մահ՝ Զէյթունցի պատանւոյ.

Դու զո՞վ խնդրես, մայր իմ անուշ,
Ե՛կ, մի՛ դողար, մօտեցի՛ր հոս.

Անլաց աչօք դիտէ զորդիդ,
Ու իւր վերքերն արիւնահոս:

Թըքաց մայրեր թո՛ղ լան՝ ու դուն
Ուրախ լուրեր տա՛ր ի Զէյթուն:

Ինչպէս երբեմն որրանիս մէջ,
Կակուղ ձեռամբ փայփայելով,
Մանկիկ մարմնոյս հանգիստ տայիր,
Իրրև հրեշտակ նուազելով:

Զիս հանգչեցուր ի հոգ՝ ու դուն
Ուրախ լուրեր տա՛ր ի Զէյթուն:

«Տորեկ որդւոյս կենացն արե
ջեզն համար փայլի, Հայեր».

Այսպէս յայնժամ դու կ'երգէիր
Օրօրոցիս նստեալ քովեր:

Անոնց համար շիջաւ, և դուն

Ուրախ լուրեր տա'ր 'ի Զէյթուն:

Կարմիր կայակէք ցայտին վերջէս,
Սակայն, մայր իմ, նայէ՛ չորս գին,
Զարիւնը ուշտ քիւրտներն տե'ս,
Հազարներով փռուած գետին:

Կերաւ զանոնք սուր մեր, ու դուն

Ուրախ լուրեր տա'ր 'ի Զէյթուն:

Ինչպէս վիշապ մը ընչեւով՝
Յանկարծ մեր վրայ յարձակեցան.

Յընցեց Զէյթուն գլուխն ժայռոտ,

Իւր վեհից մէջ թօթափեցան:

Կարմիր ներկան ձորք մեր, ու դուն

Ուրախ լուրեր տա'ր 'ի Զէյթուն:

Ու Ծափ զարկին մեր հարց ըստուերը,
Զի չէ մեռած Հայոցս կրակ,

Ու ցնծացին այնչափ զոհեր,

Զի լուծաւ վրէժ յարեան վտակ:

Խնդաց Մասիս, մայր իմ և դուն

Ուրախ լուրեր տա'ր 'ի Զէյթուն:

Վերջին համբոյր տամ քեզ, մայրիկ,
Հատուցանես զայն սիրուհւոյս.

Վերջին անգամ գրկեմ մեր հող,

Ոյր արդ կիջնեմ 'ի ծոցն անլոյս:

Խաչ մի տնկէ վըրաս՝ ու դուն

Ուրախ լուրեր տա'ր 'ի Զէյթուն:

Մ. Պէշեքթաշեան.

Թաղումն Զէյթունցի պատանոյն.

Պար Զէյթունցւոց.

Ոչ փող զարկինք, ո'չ արձագանք լեռնաւոյզ,
Սարէ 'ի սար Հարաշըշուկ տարին լուր.

Ու չերգեցինք ողբոց երգեր սրապոյզ՝
Երբ պատանւոյն բացինք մըռայլ փոսին դուռ:

Պիշերական մունչ ըստուերներ շուրջ կային,
Երբ որ սրբով բրբով զհող փորեցինք,

Լուսին միայն դողդող շողար մեր գլխին.

Սուգ էր պատեր ըզ զաշտ, բըււր և երկինք:

Պէտք չէր զագաղ և ո'չ ճերմակ պատանքներ,
Որով գոցուէր ապատորգի Զէյթունցին.

Նա յետ մարտին կարծես հոգնած կու հանգչէր,
Ու վերարկուն կարմիր բա՛ւ էր իւր անձին:

Անձայն ու կարճ ննջեցելոց մի զրուցեց
Սեր քաջ Տէրտէրն, զինուոր Հայոց Լ'Աստուծոյ,

Գովեց զմահն և զքաջութիւն իւր օրհնեց,
Թոյլ չի տուաւ հառաչ մ'ու ճիշ հանելոյ:

Բայց երբ գլուխն 'ի բարձ դրինք հողաշէն՝
Տեսանք զգեղ ճակատն ու վերքըն պայծառ.

Ո՛վ պատանեակ, ըսինք ամենքս մէկ բերնէն,
Վասն հայրենեաց մեռար, դու շատ ապրեցար:

Պընա՛ զրուցէ՛ հայկազարմից մեծ ոգւոց,
Որ կան այստեղ ազատ ու քաջ դեռ Հայեր,

Որոնք ի բիւր պատերազմաց թէպէտ խոց
Մէջ ամպրոպաց 'ի ժայռ կանգուն են կիցեր...

Մէյ մ'ալ քամի յանկարծ փրչեց ցրտաշունչ,
լուսնին շողերն եկաւ գոցեց մըթին ամպ.
Ու մեր սարերն գերդ ուրուականք անմըռուէչ
Սեւ գըլուխնին տնկած գիտեն ապշութեամբ:

Յայնժամ ցուրտ ցուրտ հող լեցուցինք իւր վրան,
Խաչ մի դըրինք, ինչպէս իւր մօր պատուէր ետ,
Ոչ այլ շքեղ արձանագիր ոչ տոպան,
Զինքըն մինակ թողուցինք իւր փառքին հետ:

Մ. Պէշիքթաշեան,

50.

Դու տեսե՞լ ես երկնքումը պայծառ լուսին ծագելիս,
Կամ թէ կանանչ տերեւի մէջ կարմիր ծիրան փայլելիս:
Դու տեսե՞լ ես ծաղկոցումը կարմիր վարդը փրթըթած,
Շուշան, մեխակ ու նունուֆար չորս բոլորքը պար բռնած:
Բայց լուսինը խիստ խաւար է Հայ աղջկայ առաջին,
Ծիրան, մեխակ ու նունուֆար չարժեն նորա մէկ պաշին:
Երկու թըշն վարդ են նստել ձերմակ ճակտին մի շուշան.
Ժպիտը բերնից ցած չի գալիս,—անմեղութեան է նշան:
Տե՛ս, նա առաւ կարմրելով իւր ընկերից դահիրան,
Դրըմդըմբեցուց փափուկ մատով ու ըսկսեց լեզգինկան:
Նազուք մէջքը ծառի նըման տատանումէ գեղեցիկ,
Մէկ թռչում է նա անդուման, մէկ գնում է խիստ հեզիկ:
Հալվում է խեղճ կորիճների սիրտը նորան տեսնելով,
Ծերը իրան անիծում է, որ ծերացաւ խիստ շուտով:

Ռ. Պատկանեան:

51

Կանանց բաղդը.

Դուք տեսե՞լ էք վանդակում Որ յուսահատ երգում է,
Խղճիկ թռչուն բանտարկած, Ազատ կեանքից նա զրկված:

Կամ լալիս է կամ լուռ՝ Կանայք չունին իրաւունք
Կամ խղճալի ձեզ նայում: Ազատ կարծիք մի յայտնել,
Նա ձեզանից, Պարոններ, Պատճառ, մարդիկ ասումեն՝
Ազատութիւն է խնդրում: Կինը չ'գիտէ բնաւ դատել:

Նորա տխուր վիճակը, Եթէ ո'չինչ բանի մէջ
Աւաղ, մի սիրտ չէ շարժում. Կինը յանկարծ սխալուի,
Այլ ամեն մարդ ուրախ է, Ի՞նչ կայծակներ, Տէր Աստուած,
Երբ նորա ձայնն է լսում: Իսկոյն գլխին կ'թափուին:

Այս խեղճ գերի էակը Իսկ թէ բողոք կամ մի ձայն
է միթիւր հայ կանանց, Հէնց ցանկանայ նա յայտնել,
Որ դարէդար խստաբար Ամեն կողմից կ'ասեն թէ՛
Զորս պատի մէջ է փակուած: Ոհ, մեծ յանցանք է գործել:

Նորանց տուած է լեզու, Ինչի՞ կանանց, ո'հ, Տէր իմ,
Նոքա ունին խելք, իմաստ, Չես ստեղծել դու զօրեղ,
Բայց անողորմ մարդիկը Որ նոքա էլ երեւան
Նոցա դարձրել են զրաստ: Անմեղ, արդար ամեն տեղ:

Այս ինչ այն ինչ գործերում Ինչուր գո'հ եմ, երջանիկ,
Կինը խառնուել չէ՛ կարող. Ո'վ յարգելի Պարոններ,
Պատճառ, մարդիկ միմիայն Որ տեսնում եմ ես ձեզ հետ՝
Պիտի լինին հէնց իշխող: Կին, օրիորդ, ընկերներ 1):

Տիկին Եկատերինէ Արղումանեանց:

52

Խորախոյս ի միութիւն.

Դեռ նոր Հայրենիք, դեռ նոր ազգութիւն,
Դարուս շնորհիւ պարտք և իրաւունք.
Սահման և կշիռ թոթովել որ գիտցանք,
Ո'վ Հայաստանի պանդուխտ զաւակունք:

1) Այս յօդուածը կարդացուած է գրականական երեկոյին 1872 թ. Բագուի „Մարդ. Ընկերութեան“ զանխնում: Ա. Գրիգորեանց:

Կրնանք արդ զոհել կրնանք ամեն բան,
Անձնական կրից մասնել անխընայ.
Եւ Օտարին շահն Ազգին փնասող,
Ո՞վ կրնայ խնդրել, որ այն եղեռն չայ:

Զգո՛յշ, ո՞վ չայեր, զգո՛յշ կենանք միշտ.
Քանզի ազգադաւ սլանան նետեր.

Մեր խոցուած սրտերն կրկին խոցելու

Պահենք զայն ամուր սիրոյ վահանաւ:

Միութիւնն ըլայ զբրահ անվտանգ,
Եւ անհամաձայն թէ դանուինք մեր մէջ.

Այլոց միջամուտ ներենք ո՛չ երբէք,

Ազատ ու հաւսար, ամենքս ալ եղբայր:

Հեռատես, զգոյշ և գործն անդուլ,

Ազգային կամաց հըպատակ անխօս

Այսպէս կրթուի չայ մանկութիւնը,

Այսպէս պատրաստուի պատանեկութիւնը:

Ու երիտասարդութիւնն ըլայ աննրկուն,

Անտէր ախոյեան Ազգին իրաւանց.

Ու թո՛ղ ծերութիւնն հսկէ լըջամիտ,

չայոց բաղդն ու Արեւ յուսով ողջունել:

Ս. Պ. Պ. Փափաղեան

Ապօլօնի քնարը իմ ձեռքում.

Դեռ նոր ելած Մորվէտի

Խաղաղ զոգից (ուժ ժամին)

Պատրաստվում եմ ներկայանալ

Ապօլօնի բալատին . . .

Եւ ահա՛ նա իր քնարը

Մեկնեց դէպ՛ ինձ և ասաց.

«Ածի՛ր, որդեա՛կ, դու այն երգը,

«Որին սրբորով ես սիրած»:

Ձեռքից առի՛ւ...բայց արտասուք

Ծովի պէս ինձ խեղդեցին...—

չայի ներկայ սե վիճակը

Պատկերացաւ իմ աչքին:

չայրենիքի դրութիւնը

Իբրեւ մի սար ահագին

Ծանրացաւ, ո՛հ, սրտիս վերայ,

ձընէց, խեղդեց իմ հոգին . . .

Շուտ լարեցի ես քնարը

Եւ զարկեցի թելերին.

Փրուեց սրբախ ծանրը սարը

Եւ որոտաց խիստ ուժգին:

Նորա ձայնը գրնաց հեռու՝

Նոյնպէս տրխուր, վըշտաղին,

Անբաղդ չայի ցաւն ու վիշտը

Յայտնեց ամբողջ աշխարհին. . . .

«Ի՞նչ ես անում», գուաց յանկարծ

Ապօլօնը զարմացած.

«Սուգ, լաց, վա՛շ, ա՛խ, կըսկիծ, մըրմունջ—

«Այդ է երգը քո սիրած. . . .»

«Տո՛ւր քնարը. նա չէ՛ միայն

«Արտայայտիչ վըշտերի,—

«Այլ դորանով պիտի գովուի

«Գեղը գերող աչքերի. . .»

— «Ա՛ռ», ասացի, «մե՛ծ Ապօլօն»՝

Եւ զարձըրի յիս իրան.

» Շատ եմ երգել ես երոսին,
«Շատ եմ պաշտել և՛ նորան».

— Շատ եմ քաղել թարմ վարդերից
«Ես Աստղեկան զըրախտին,
«Շատ եմ խաղել Ադոնիսի
«Դերը նորա առաջին»...

— «Քայց սյժըմ ոչ, հայր ողորմած...
«Քանի պառաւ Հայաստան
«Կըրում է իւր ուսի վերայ
«Ճընշող լուծը Տաճկական».

— «Քանի թուրքը կապած ունի
«Թըշուառ Հայի ոտք ու ձեռք»,—
«Բո քընարը էլ իմ ձեռքում
«Զէ հընչելու սիրոյ երգ...»

— Ապշած աչքով Ապօլօնը
Երկար նայում էր—անխօս...
Վերջը թողեց իր քընարը
Եւ վերացաւ ոլիմպոս:

Սիմէօն Սափարեանց:

45

Թատրոնական երգ.

«Արիացի՛ր, գոնեայ» երգի եղանակով.

Եկայք, ընկերք, սիրապէս
Կատարելու մի հանդէս.

Ահա՛ շքեղ տեսարան:

Շնորհիւ Ռուսաց Արքային՝

Մենք ազատ ենք զըլխովին՝
Սիրել մեր Ազգ և Կրօն:

Թո՛ղ, ուրեմն, իմ Հայեր,
Արիանան ձեր սրտեր՝
Գովել մեր Հայրենիքը.

Պատճառ, նորա սուրբ հողը,
Միրզ և սրտուղ և ջուրը
Օրհնեալ է մեր Արարչէն:

Դէ՛հ, ուրեմն, շուտով մենք
Հայ ազգի կենաց խմենք,
Օ՛ն, մի ծափահարութիւն:

Ա. Գրիգորեանց:

55

Կիլիկիա.

Երբոր բացուին դռներն յուսոյ,
Եւ մեր երկրէն փախ տայ ձմեռ.
Զքնաղ երկինս մերս Արմենիոյ,
Երբ փայլէ իւր քաղցրիկ օդեր:
Երբոր ծիծառն ՚ի բոյն դառնայ,
Երբոր ծառերն հագնին տերեւ,
Յանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ:

Տեսի դաշտերն Ռուբրիոյ,
Լեռն լիբանան և իւր մայրեր.
Տեսի զերկինս Բաալիոյ,
Վենետիկ և իւր Կոնստանդնուպոլիս:
Կղզի նման չէք մեր Կիպրեայ,
Եւ ոչ մէկ վայր է արդարեւ.
Յանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ:

Հասակ մը կայ մեր կենաց մէջ,
Ուր ամենայն իղձ կ'աւարախ.

Սոխակ Հայաստանի Ա. հատոր. Ա. Գ.

5*

Հասակ մը ուր հէգին 'ի տենչ,
 Յիշատակաց իւր կարօտի:
 Յորժամ քնարս իմ ցրտանայ,
 Սիրոյնտալով վերջն բարեւ.
 Երթամ ննջել յիմ Վիլիկիա,
 Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ:

56

Կենաց բաժակ.

Եղբարք՝ մի շուրջ ժողովեցէ՛ք,
 Քաջ Հայոց կերպի կոնծեցէ՛ք,
 Բաժակներըդ դարդըկեցէ՛ք
 Մեր Հայ ազգի կենացը:

Հայոց երիտասարդներուն,
 Հայրենիք պաշտպանողներուն,
 Որոց անկումն էլ սուրբ է մեզ —
 Այս բաժակը նըւիրենք:

Հայ աղջիկներու կենացը,
 Որք միայն Հայ մարդ կու սիրեն,
 Միշտ իրանց մաքուր կու պահեն. —
 Այս բաժակը դարդըկենք:

Արանց, որ մեր սիրտն գրաւում են,
 Մեզ զգօն ճամբով վարում են,
 Որոց կեանքը մեզ օրինակ, —
 Մի երբեակ «կեցցէ» ասենք:

Եղբարց, որք այժմ աւարտել են,
 Մեր ուխտի անդամ եղել են,
 Որոց ուխտը միշտ սիրում է, —
 Այս բաժակը նըւիրենք:

Եղբարց, որք դարդից ազատ են,
 Մահուան հանգիստ վայելում են,
 «Ողորմի հոգուն» ասելով՝
 Այս բաժակը նըւիրենք:

Բայց որ դեռ զինին վայելում է,
 Ու մեզ իրան մօտ կանչում է,
 Բաժակներըդ դարդըկեցէ՛ք
 Բոլոր Հայի կենացը:

Ռ. Պատկանեան:

57

Հայաստանի Սոխակին.

„Մաղեան հեղիկ“ երգի եզմակով.

Երգի՛ր, Սոխակ Հայաստանի,
 Քո քաղցրաճայն երգ սիրալի:

Թա՛ւր, պատմի՛ր զու, մեր Սոխակ,
 Հայոց ազգին այս յիշատակ:

Երգի՛ր նոցա այս մեր հանդէս, (*)
 Որ տօնումենք մեք սիրապէս:

Ասա՛ խումբ խումբ Հայ զաւակներ
 Երգեն ահա՛ այս մաղթանքներ: —

«Կեցցէ մեր այս ընկերութիւն,
 Որ տալիս է մեզ կրթութիւն:

Կեցցեն Սորա վեհ Անդամներ
 Ազնիւ գործքով Հատ տարիներ:»

Ա. Գրիգորեանց:

(*) Գրուած է 1872 թ. Բագուի Հայոց, Վարդապետ
 Կան ընկերութեան, իններորդ տարեկարծիք ասթիւ և
 երգված է նոյն տօնի հանդիսում Հայոց ուսումնականի
 ուսանողներից:

Ա. Գրիգորեանց:

Երազ.

Ես լսեցի մի անուշ ձայն, —
Իմ ծերացած մօր մօտ էր:
Փայլեց նշոյլ ուրախութեան,
Բայց ափսոս, որ երազ էր:

Արիւնշահոս աղբիւր այն տեղ
Թաւալում էր մարգարիտ. —
Նա յստակ էր որպէս բիւրեղ,
Այն երազ էր ցնորամիտ:

Եւ մեղեդին տխուր, մայրենի
Յիշեց մանկութեան օրեր. —
Մօրս համբոյրն ես զգացի, —
Ախ, ափսոս, որ երազ էր:

Աւուրժքին սեղմեց կարօտագին.
Աչքերս սրբեց — շատ թաց էր, —
Բայց արտասուք գնում էին
Ախ, ա՛յդ ինչո՞ւ երազ էր:

Ա. Շահապիգեան:

Գրենադերներ.

Երկու գրենադեր գնումէին Ֆրանսիա,
Որ գերի էին հիւսիսում ընկած 1).
Եւ երբոր եկան, հասան Գերմանիա,
Այնտեղ թեքեցին զլուխներն փաստակած:

Այս տեղ լսեցին այն տխուր վէպեր,
Թէ նոցա սիրուն Ֆրանսիան կործանուած,

Յաղթուած ու ջարդուած քաջազուն զօրքը,
Եւ կայսրը, կայսրը 2), թշնամուց գերուած:

Նոքա միասին լաց էին լինում,
Այդ արտասուելի լսելով լուրքը.
Վայ, ասաց մինը, «ի՛նչպէս է ցաւում,
Ի՛նչպէս է այրում, ախ, իմ հին վէրքը»:

Երկրորդը ասաց. «վերջացաւ բանը,
Եւ ես կամէի քս հետ մեռանիլ,
Բայց կին ու զաւակ թողել եմ տանը.
Նոքա առանց իմ կարո՞ղ են կորչել:

«Ի՞նչ փոյթ է ինձ կինս, որդիքս ի՞նչ փոյթ են,
Սրտիս բաղձանքը աւելի լաւ է.
Թող գնան, հա՛յ մուրան, եթէ սոված են, —
Կայսրը, իմ կայսրը գերի տարած է».

«Ատաւորի՛ր, եղբայր, իմ մի խնդիրքը,
Եթէ ես այժմ մեռնիմ այս երկրում,
Տա՛ր դէպ ՚ի Ֆրանսիա դու իմ դիակը,
Թաղեր ինձ այն տեղ Ֆրանսիայի հողում:

«Արմիր թեկեց կախ պատուանշանը,
Դի՛ր դու քո ձեռով իմ քաջ սրտի վրայ
Եւ աջ ձեռ.ս տուր իմ հին հրացանը,
Այլև իմ սուրս կապի՛ր մէջքիս վրայ»:

«Եւ այսպէս պարկած, ականջ կը դնեմ,
Ի՛նչպէս պահապան, գերեզմանումը,
Երբ թնդանօթի որոտը լսեմ,
Այլև խրխնջող ձիերի տրուփը

«Եւ կայսրը կանցնէ իմ վերայ ձիով,
Նը շառաչեն սուրեր, և նոյն թուփին
Իմ գերեզմանից դուրս կը գամ գէնքով —
Եւ կը պաշտպանեմ կայսրին, իմ կայսրին»:

Թարգ. Գ. Բարխուդարեանց:

1) Ռուսիայում: 2) Այսինքն Նապոլեօն առաջինը:

Մշեցու նոր սերունդ.

Երբոր մայրը երկունքով
Աշխարհ բերէ երեխայ,
Հայրը որդուն մի սրբած
Պիտի դառնի տայ ընծայ:

Երբ երեխան մեծենայ,
Խաղալիքներու փոխան
Հայրը ձեռքը պիտի տայ
Մի մահարեր հրաշան:

Երբոր տղին վարժատուն
Դայ ժամանակ երթալու,
Նախ սուր խաղցնել, և ապա
Պիտ տորվեցնունք կարգալու:

Կարգալ—զրբել լաւ բան է...
Բայց որ հասաւ քննութիւն,
Աշակերտին հարցուցէք—
Վրթել զիտէ՞ նա արիւն:

Լոկ զուք այսպէս յուսացէք
Փըրկել խրդանի Հայաստան...
Ազատ, անկախ մարդ երբէք
Լինելու չէ՝ մութացկան:

Գամառ... Բաթիպառ:

Որբ Հովուհի.

Ես եմ որբիկ խեղճ հովուհի,
Աշխարհս է այն դեղ—մարգը,

Շունս է միայն ինձ սիրելի
Եւ ընկերս՝ գառնուկը:

Իմ զարդս են այս ծաղիկները,
Եւ հայելիս՝ պարզ վտակ,
Պատաւարանս՝ անտառները,
Լապտերս՝ վառ արեգակ:

Աղաճանքս ժայռ քարերը,
Եւ թանգ ոսկիս անթաւամ,
Մեծաքսնիս՝ կանաչները—
Փափուկ, մաքուր, պատուական:

Ես պարծենալ չեմ կարող, չեմ,
Որ և իցէ ուսումնի,
Միայն քաղցր երգիլ զիտեմ
Եւ կեանք վարել սուրբ սրտով:

Այլ ևս ինձ բաներ պէտք չեն
Այս աշխարհի նեղ կեանքում—
Ոչ՝ հայր, ոչ մայր և ոչ եղբայր,
Ոչ Հայրենիք և ոչ առն:

Ի. քաջութիւն Հայկայ.

Երկինք զուարթ ակնարկէր
Նահապետն 'ի սիրտ ցնծայ,
Զանձն Աստուծոյ 'ի նուէր,
Յա՛ր և կենօք ճոխանայ,
Աստուածապաշտն 'ի յասպարէզ
Գոռոզն ինքնին կորանայ:

Արուեստ մատանց մեր նախնայն
Եհերձ 'ի զրահ երկաթի,

Որ կամէր առնուլ պաշտօն,
Կործան արկանել երկրի.
Կիւցակրօնից սա պարագլուխ
Էառ զեւր վարձն արժանի:

Բռնակալին զուժ մահու
ՅԱսորեստան հնչէ շոյտ,
Որպէս ալիք խիստ ծովու
Մարդիկ խմբին 'ի մի կոյտ.
Բռուկը երկրի խրախոյս բառնան
Բուռն արկանեն զգինու:

Այլ պինդ ծայթմունք աղեղանց
Քաջականգուր հսկային,
Հանգոյն ահեղ որոտմանց
Պակոյց զսիրտ ամբօխին.
Ուր հզօրաց ձեռք թուլացեալ,
Փախչել, թաղչիլ դիմէին:

Եկա՛յք, սերունդք, սոյն վեհիւ
Զօնել նմա շուրջ պսակ,
Զմեր քաջութեան արգասիս
Յանմահ փառացն յիշատակ.
Զի ծանիցէ աշխարհ զմեզ
Թէ եմք նորա իսկ զաւակ:

63

Աղգասէր.

Երբ պանդոկումն եմ, ու իմ յանդիման
Կան կերակուրներ թանգ ու պատուական,
Մի՞թէ չեմ յիշում վեճակն իմ ազգին,
Զեմ ասում «Հայեր, օգնեցէ՛ք հային»:

Թատրօնում նրստած առաջի կարգում,
Ու մրտքիս ցէսպէս խորհուրդ են ծագում
Դրաբոյց... թէատրօն... հայոց զօրք... ուսում...
Զե՞մ ասում «Հայեր, դադի՛ր եցէ՛ք Արզրում»

Կալուածատէր եմ. անտեսը իմ տան
Հաւաքեց բերեց ինձ փող բաւական.
Ես չե՞մ հասկանում ազգիս հանդամանք,
Զե՞մ ասում «Վանին խիստ պէտք է մի բանք»:

Մահիճրս կակուղ, վերէս տաք վերմակ
(Ես շատ բարի եմ քրնի ժամանակ)
Մահաւանդ երբոր փորս էլ է տրկուած)
Զե՞մ ասում «Հային տըւէ՛ք խորշ ու հաց»:

Օրն է միգապատ. տալիք թաց ու ցեխ.
Բռնակիր մշակը ոտքն չունի տըրեխ.
Տաք տեղից ասած չե՞մ հազար անգամ
«Հէ՛ր երկաթ ուղի չունի հայաստան»:

Արնկաս չորս կանգուն կերպասէ ազին
Որքան լաւ բաներ բերեց իմ մոքին,
Զասացի՞ հային «Ձեր համար ժըլատ,
Իսկ եղբարց համար պիտ լինիք առատ»:

Դուստրս ИНСТИТУТЪ, որդիս КОРПУСЪում,
(Ահանջիդ կասեմ՝ այդ է զուտ ուսում)
Բայց երբ զընում եմ ես Թուրքիւ՝ Մայդան,
Հայ դպրոցներին ես չե՞մ միշտ պաշտպան:

Այսպէս տարիներ ու ամբողջ իւր կեանք
Արել է միայն նա լոկ շողփաղփանք.
Իսկ դուք, միամիտ, շուտ-խաբ ող Հայեր,
Անունը դրո՛ւք խելօք ազգասէր:

Գամառ---Բաթիպա.

Գեներալ Յովհաննէս Դաւթեան Լազարեանցի տապանագիրը^{*})

Երբ մանուկ էի—շորերս պատռաած՝
Ասեղն էր տալիս ինձ ապրուստ և հաց.
Բայց երբ կատաղե երիտասարդութեան
Արիւնը իմ մէջ ըսկսեց եռալ՝
Փրշոնցի ասեղն—և նորա փոխան
Աւի գինուորի հրրացան, խանչալ:
Եւ այնուհետեւ իմ հրգոր ձեռքը
Ջարգարեց պատուով իմ ուսն ու կուրծքը:
Ինձնից դողումէր, պէս տերեւ աշնան,

(*) Գեներալ Յովհաննէս Դաւթեան Լազարեանցը ծնված է 1820 թ. Ղարաբաղու Շուշի քաղաքում և կրթութիւն ստացած տեղական արքունի դպրոցում: Նա մի առանձին հպարտութեամբ նայելով այն ասեղնի վերայ, որով պարապելիս է եղել դերձակութեամբ, կոտորում է նորան և մոտնում զինուորական ծառայութեան մէջ 1839 թուին: Այդ ժամանակից նա պատերազմական կեանքի դպրոցի մէջ կրթվելով և միանգամայն զբաւեւով պետութեան ուշադրութիւնը իրա քաջութեան, ընդունակութեան, հանձարի և ազնիւ բնաւորութեան վերայ, հասարակ զինուորի պաշտօնից սկսած՝ հասնում է գեներալ-ադիւտանդի բարձր աստիճանին: Հանգուցեալ Լազարեանցի կենսագրութիւնը և, հետեւաբար, նորա պաշտօնական ծառայութիւնները փառաւոր պատմութիւնը թողնում են իմ համաքաղաքացի պ. Գրիգոր Նիկողոսեանին, որը, աւելի և աւելի մօտիկ լինելով հանգուցեալ կեանքին և գործունէութեան, խոստացած է իրա սուր զրչի անդրանիկ աշխատութիւնը նուիրել ազգին «Գեներալ Լազարեւի և Գաղթականութիւն» վերնագրով: Լրջին ժամանակներում, այն է՝ 1879 թուին հանգուցեալ Լազարեանցը Ախալ-Թէքէ անուանված թիւրք-մէններին դէմ բացուած պատերազմի մէջ ուսաց զօրքին:

Քաջ արծուախրտ ամբողջ Դաղըստան:
Անցան տարիներ... ճընշուած Հայաստան,
Ոտք զըրի քո մէջ՝ սարսեց Տաճկաստան...
Ելի մի տարի—և ահա՛ տապան
Կոխեց գոռ մահը Արցախու հրական...
Անցորդ, ժանգոտեց սուր և հրրացան,
Կորաւ աշխարհից իմ փառք, իմ նըշան.
Բայց կը մոռանա՞յ արդեօք Հիւսիսը
Թէ ի՞նչ քաջեր է ծընել Մասիսը...:

Սիմէօն Սափարեանց:

գլխաւոր հրամանատար նշանակվելով և տակաւին իրա բազկի զօրութեանը և իրա թրի զնդոցին թշնամուն չ՝զոհած, ի՞նչ ասեմ... մի խոցով հիւանդանում է և նոյն թուի Օգոստոսի 14-ին մեռանում Չաթա կոչուած տեղում, որ գտնվում է Կասպեան ծովի արեւելան սահմաններում: Նա մահուան նեղ ձգնաժամին, երբ իրա հոգու քնարի լարերը արդէն խանդարված են լինում, երբ ամեն կողմ նայելով տեսնում է օտարութիւն, տեսնում է բացակայութիւն սիրական ամուսնու, որի թանգագին կեանքից վաղուց զրկված էր, բացակայութիւն նազելի քրոջ, հարազատ եղբոր, բացակայութիւն գառնուկ դաւակների և յարգող բարեկամների, դառնում է իրա անդրանիկ Աղեք-ոսանդր որդուն, որ այդ ժամանակ իրա մօտ է լինում և ասում. «Саша, дай мне жизнь!...» (Սաշա, ինձ կեանք տուր...)

Հանգուցեալ Լազարեանցի մարմինը Օգոստոսի 20-ին մեծ հանդէսով բերում են Բաղու և սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցում, նոյն ամսի 21-ին, պատարագ մատուցանելուց յետոյ՝ մեծ բազմութեամբ յուղարկաւորում են Թիֆլիս և թաղում Վանքի եկեղեցու բակում Օգոստոսի 27-ին:

Հանգինստ քո շիրմին, պետութեան հաւատարիմ պաշտօնեայ, ազգի և եկեղեցու հարազատ զաւակ և մարդկութեան նահատակ:

Ա. Գրիգորեանց:

Ուսանող.

Երբ-որ հողից մարդ հարձայ, Ու չի իլել ուսանող՝
Երբ Աստուածանից հարցայ, Լա՛ւ է, որ միշտ մընար հող-
Թէ՛ ի՞նչ վնասի եւ ուզումս քանց Աստուծոյ լոյս արեւն
Ասի՛ ուսանողութիւն: Եւ որո՞ւն հաշիւ անողը վայելէր:

Աստուած ուզեց վարդարել Ու չի կոնծել երգելով.
Ինձ դիպայ շորեր կարել. Ընկերաց հետ պաշուելով,
Ասի՛ էն դու կանանց տուր, Նա չըզխտէ ցընծութիւն,
Ինձ մի նըշանագդեստ տուր: Եղո՛ւկ սըրտին, վա՛յ հոգուն:

Կապտած զգի գրգռի տուր, Ով չի երգուել ընկերաց,
Մէջքս կապէ՛ հատու սուր, Պաշտպան լինել հայրենաց,
Մառանումըս լաւ գինին՝ վերջն արիւնք թափելով,
Թո՛ղ միշտ անպակաս լինի: Հայրենիքը պաշտպանել:

Իմ սիրելի նազելին Մեզնից էնպէսն հեռանայ,
Մնայ ինձ միշտ հաւատարիմ. Լոյս աշխարհից վերանայ,
Փըղըշտացի ախոյեանս Թո՛ղ ում ուղէ՛ կարգն ընկնի,
Տես իմ սուրն է իմ պաշտպան: Մեր մէջ նա թո՛ղ չի մըտնի:

Եղբա՛րք, ուժից ընկած պողպղրով
Եւ աւելի չեմ կարող խմել,
Կարելի է, որ մեռնեմ շուտով,
Ուզումեմ շուտով կտակս ձեզ յայտնել:
Ինձ այն գինեւանը թաղեցէք,
Որ շատ անգամ ես հարբել եմ,
Գերեզմանս այնպէս փորեցէք,
Որ տակաւի տակին պառկեմ:
Ոտներս պատի կողմն ուղղած,
Բերանս լինի լուլի տակ,

Երկու ձեռնով ունենամ բռնած
Ահագին գինով ին բաժակ:

Թաղման հանդէսս մի՛ կատարեք
Պատարագով, զանգալներով,
Դիակիս վերայ գինի թափեցէք
Բաժակները չըղրկեցնելով:

Գերեզմանիս վերայ քար չ'դնէք,
Տակաուն արձան է ինձ արժան,
Կարով միայն չորս խօսք գրեցէք՝
«Հարբեցողի է սա տապան:»

Գերեզմանիս անսութիւն գալով
Շուա շուա, ինչպէս լաւ ընկերներ,
Իմ խեղճ հոգուն ողորմի տալով,
Կոնծեցէք լիք լիք բաժակներ:

Բայց դեռ քանի հողիս բերանումս է,
Տուէ՛ք, եղբարք, ինձ մի շէշ գինի,
Ամթ է որ մահու հրեշտակը
Գայ և ինձ հարբած չ'գտնի:

Թարգմ. գերմ. Գ. Բարխուդարեանց.

Աղէն տա՛նն է.

— Չարմանք բան է՝ հէնց զխախտ
Աղէք տանը չին նստում.
Իսկի չ'իբւ, վուր մի գըթնիմ
Աղալոյին իր արնում: —

Մի՛ արմընա, պարուն Սարգիս,
Էս աշխարքի աղաթին,
Խշխանք, դանա, դու խաբար չի՛ս,
Վուր քասիբին կու առին:

Առ օրինակ՝ թէ մեծավուր
Ապաւեանիրը ուսին,
Գայ դըրան մօտ, հարցնէ աղին՝
«Տա՞նն է» . — տանն է, կօսին: —

Նըրա էզնից մի փէշաքար,
Ելի էն նօքրին հարցնէ.
«Տա՞նն է աղէն» . կրնծին տալով
Խեղճին իսկոյն դուռ կօնէ:

Թէ աղի մօտ լաւ շուրերով
Կուգաս՝ տանը կու գըլծնիս.
Վայ թէ չուխէդ հընացած է,
Լաւն էն է, տուն չի մըտնիս:

Թէ սալօսով աղջիկ պարոն
Կուգայ՝ թող նե՛րս հրամայէ,
Թէ դաթիւով պառաւ Զալօն
Հարցնէ — կօսին տանը չէ՛:

Թէ վուր ձեռիդ քիսա բըռնած,
Պարոնին փուղ բերիլ իս,
Փառք ու պատուով ներս մըտնում իս,
Գլխի վըրայ տեղ ունիս:

Թէ դուքանդար իս, հիսաբով
Փուղի էզնից իս էկի,
«Տա՞նն է աղէն» . կօսին-հալա
Ժամիցը տուն չի էկի: —

Էս է հիմիկուայ աղաթը —
Կուզես ջիգրից տըռաքի՛,
Թէ քասիբ իս, ջուրը ընկի՛,
Թէ խօջա իս՝ տո՛ւն մըտի:

Զարթի՛ր, մայր Հայաստան, ի լոյս արփենի.
Նոր առաւօտ շողեաց քեզ շող ծիրանի:
Աւետաբերն եկեալ շիղ ՚ի բերանի՝
Զիմաստութեան ձօնէ քեզ սուրբ ձիթենի:

Աղո՛ւ աղաւնի
Նոյեան Տապանի,

Զարթի՛ր և պսակեա՛ զորդիս զեղանի:

Ծովահայեաց սիրուն կա՛յ անդ հանդրուան,
Եւրոպէ դշտոյին վերջին դիտարան,
Արքային մեր Թաղի գոհար պատուական,
Բիւզանդիոյ երկրորդի ժառանգորդ անուան:

Անդ և ճեմարան,
Ազգիս Արամեան:

Դաստակերտ հոյակապ վեհին խալիպան:

Նախիջևան պայծառ քաղաք մեր ծննդեան,
Ո՛վ համբար բազմազանձ վաճառուց Հայկեան.
Յաւերժ դու պանծացի՛ր որդւովք բազմութեան,
Շքեղ քո տաճարօք, խանթիւք զեղազան:

Մեք յուսու մնարան
Գիմեմք խալիպեան.

Դառնամք նաւք ակաղձուն զանձու զիտութեան:

Գ. Վ. Այվազեանց.

Առ Յիսուս.

Զձայն մանկանցս, ո՛վ Տէր Յիսուս,
Լո՛ւր, որոց դու միայն ես յոյս.
Է՛ջ, երթիցուք քո ՚ի սեղան
Եւ ՚ի սրտիցս դբազմարան

80

Քեզ ծարաւեալ ոգիքն մեր,
Արբո՛ւ նոցա յանոյշ քո սէր:

Լո՛ւր մեզ, Յիսուս, լո՛ւր զմեր ձայն:

Դու զԱզգս օրհնեա՛ւ և զվարժարանս:

Տե՛ս, Տէր, մտաց մեր զխաւար,

Եւ ծագեա՛ զլոյս քո հոգեվառ,

Տե՛ս ՚ի մեր սիրտ ախտից զհոյլ,

Յառաքինի ՚ի ջանս եմք թոյլ,

Տո՛ւր մեզ զշնորհ քոյին հօր,

Զի մի՛ ՚ի կրից պատրիմք մտոր:

Լո՛ւր մեզ, Յիսուս, լո՛ւր զմեր ձայն:

Դու զԱզգս օրհնեա՛ւ և զվարժարանս:

70

Զինւորի երգ.

(Թաւրդ ման ու թիւն)

Զինւորիս երգերը, եղբարք, լսեցէ՛ք,

Աշխարհիս բաները լա՛ւ ճանաչեցէ՛ք:

Մէկն ունի մեծ տներ, միւսն զիւզ ունի,

Միայն խեղճ զինւորը ոչինչ բան չունի:

Շորերը թանկագին, փորը միշտ քաղցած,

Տո՛ւր ձիուն միշտ գարի, ինքզ կե՛ր չոր հաց:

Թէ քաջ պատերազմես՝ կտան մեծ սարգէ,

Թէ ոտքըդ կորցնես, կտան փնտս բարե:

Ո՛ւր գնամ ես մենակ աշխարհքիս վրան,

Ահա քեզ լաւ վաստակ քսան մէկ տարուան:

Գ. Դողոթեանց:

71

Ե Ր Գ.

Զէյթո՛ւն, անկախ դու աշխարհիկ,

Քո սար ու ձոր են անառիկ,

Ամեն մի քար և անկիւնդ

Շաղախել է քո արիւնդ:

Հէլէ, հէլէ, հէլէ, հէլէ, հէլէ:

Դեռ ևս քո զօրեղ բազկում

Ռուբենեանց կրկիրն է շարժում,

Յիշատակ նախնի դիւցազանց

Պատկերն է քո քաջ զաւակաց:

Հէլէ, հէլէ.....

Մզրախդ է ունեցած կայքն

Քո ապրոգստն է և քո կայքն,

Բռնութեան լուծն թուրք մարդու

Էս զէնքով ես թօթափել դու:

Հէլէ հէլէ.....

Կեցցէ Գրիգորեան հաւատը,

Հայ պահել իւր ժողովուրդը,

Ո՛չ մի կրօն աշխարհիս վրայ

Զունի ազատ ոգին սորա:

Հէլէ, հէլէ.....

Մ. Փ.

72

Աղասու մօր երգը.

Զարթիր, մանուկ իմ՝ նազելի, բաց այդ պայծառ աչերը,

Թերթերունքէդ բունը թօթուէ, զիրիւ հանգի՛ր քո մօրը:

Բաւ քեզ որքան բարի հրեշտակք հեքաթ ասին երազում,

Սոխակ Հայաստանի Ա. հատը, Ա. Գ.

Այժմ արի՛ քեզ այն պատմեմ, ինչ պիտ' տեսնես աշխարհում:

Ջարթի՛ր, որդեակ, քանի՞ քնես,

Բաց աչերդ այդ նախշուն,

Ուր որ մայրդ իւր բաղդ, փառքը

Կեանք ու արեւն է տեսնում:

Պուն կրմեծանաս, բայ կը քաշես— չինար բոյիդ ես դուրբան,
քեզ ուժ կրտան Մասսի քաջքը, որ դու լինիս քաջ վարդան,
իմ մասներով մի ոսկեթել մեջքիդ գօտի եմ կարել,
Գօտիցըդ թուր կը կապեմ, այն էլ ինքս եմ սրել:

Ջարթի՛ր, որդեակ, քանի՞ քնես,

Բաց աչերդ այդ նախշուն,

Ուր որ մայրդ իւր բաղդ, փառքը

Կեանք ու արեւն է տեսնում:

Մեր բախումը ձի է կայնած՝ քեզ է մընում անհամբեր,
Ջարթի՛ր, որդեակ, քանի՞ քնես, առ քու թուրը մահաբեր,
Քու հայ ազգը հեծեծում է, ձեռքը, ոտքը շղթայած,
Քու եղբարքը գերութեան մեջ... բա՛ջ, միայն դո՞ւ ես քընած...

Ջարթի՛ր, որդեակ, քանի՞ քնես,

Բաց աչերդ այդ նախշուն,

Ուր որ մայրդ իւր բաղդ, փառքը

Կեանք ու արեւն է տեսնում:

Չէ՛, իմ որդին շուտ կըզարթի, ձին կըհեծնէ սանձակոծ,
Հայի արցունքը կըսրբէ, կըդադրացնէ լաց ու կոծ.

Հայ՛ եղբայրներ, քիչ էլ կացէ՛ք, իմ Աղասին զարթեցաւ,
Գօտին կապեց, թուրը կախեց ու իր նըժոյգ ձին նըստաւ:

Շուշանիկ.

Է՞ր հեռանաս քո մայրենի աշխարհից,
Կարօտ թողուս սերտ բարեկամք քեզանից.
Մեր ամենիս դու մայր էիր զթառատ,
Արդ հեռանաս, մեզ մութ պատէ անխարատ:

Քո սուրբ ձեռքը մեր վերքերը շատ անգամ
Լուանայիր, դեղ զնէիր ամէն ժամ,
Քո մազերից ոլորէիր վերակապ,
Քո բոլոր կեանքն ազգիդ համար էր ազապ:

Արդ հայոց զօրքն իւրեանց մօրից որբանայ,
Վրաց ազգը քո խնամք պիրճանայ,
Հայաստանը զրկի իւր սուրբ Շուշանից,
Վրաստանը բուրէ հոտով քաղցրալից:

Ուր որ երթաս, ուր որ լինիս, տիրուհի,
Մեր սիրտ, հոգին քեզ հետ տանիս, մաքրուհի.
Կնաս բարեաւ, մեր լոյս հաւատն քեզ ընկեր.
Աջն ու խաչը քեզ պահապան զօր զիշեր:

Թ. Կարինեանց.

Երգ Ուսանողաց.

Թռչե՛նք դէպի լոյս, դիտութիւն
Ազատութեան մենք ձրօշակով,
Թռչե՛նք, այո՛, դէպ՛ մարդկութիւն,
Սէր, միութեան քնքոյշ սրտով:

Трап-рап ли-ламя, мои друзья!

Սէր, միութիւնն է՛ մեզ ընծայ:

Սիրենք, ընկերք, կրօն, Ազգութիւն,

Որ նմանինք «ՈՍԿԻ» զարուն.

Պատճառ, տուեց ազատութիւն

Մեզ վեհ կայսրն և ամենուն:

Трап-рай ли-ламь, мои друзья!

Գիտութիւնն է՝ մեզ միշտ ընծայ:

Կեցցեն Հայոց վարժարաններ,

Որք տալիս են մեզ կրթութիւն,

Կեցցեն նոցա Հոգատարներ,

Եւ իմաստուն Պետադոգներ:

Трап-рай ли-ламь, мои друзья!

Հայոց Աշխարհն է՝ մեզ ընծայ:

Ա. Գրիգորեանց:

75

Հայրենիք.

Թէ իմն Հայրենեաց քնար սգաւոր

Հեծէ տխրագին՝ իմ հոգիս է այն.

Թէ նորա բեկբեկ թելեր վշտաւոր

Խօսի ողբաձայն՝ իմ սրտիկս է այն:

Թէ Հայ մուսային սրտառուչ նուագ

Դեռ կ'եղերերգէ՝ հառաչանքս է այն,

Թէ Հայաստանիս սև բաղդին հազագ

Լայ աղեկառուր՝ հեծեծանքս է այն:

Թէ իմն Հայրենեաց կիսամեռիկ շունչ

Դեռ լսի տխուր՝ իմ ողբերս է այն.

Թէ լռիկ մնջիկ հեծէ անշուշունչ,

Ոհ, անկարեկիր իմ լալիքս է այն:

Եւ Հայկայ փառաց յօժար ողբերգուն

Հարագատ լացողն իմ ձայնիկս է այն,

Զորս հաղար տարուան պարծանաց դարուն
Արձագանդ տուողն աղաղակս է այն:

Իմ Հայաստանիս ցաւերուն հատոր

Ահա այս մաշած իմ կուրծքս է այն.

Սև սև թերթերուն էջ սրտակոտոր

Սրտասուօք գրուած՝ իմ աղիքս է այն:

Թէ բանաս կարդաս արիւնոտ դաշտեր

Վարդագոյն ներկուած՝ իմ կողերս է այն,

Թաւաքէ անցընես շամփրած նիզակներ

Մահահոտ ցցուած՝ իմ թիկունքս է այն:

Թէ Հայկ և Արամ, Վարդան, Վահաններ

Ինկած տեսանես՝ իմ ուժիս է այն.

Թէ զէնք, թէ զրահ, թէ սուր, թէ սուսեր

Փշրած կոտորած՝ ոսկորներս է այն:

Թէ արեամբ ներկեն ակունք եդեմին

Նշխար քաջերուն՝ իմ բիրբերս է այն.

Թէ քաղցր ու ամբիժ ալիք Նփրատին

Լեղի են դարձեր՝ արտասուքս է այն:

Թէ վճիտ գետերն, աղբերքն արծաթի

Լալիք առուակեն՝ երակներս է այն.

Թէ Տիգրիս, Գեհուլն, Փխոն մունչեն՝

Թէ պղտոր գնան՝ իմ արիւնս է այն:

Թէ սառնամանիք ձմռան փքաբեր

Լեռներն է պատեր, իմ գագաթս է այն.

Եւ քաղցրիկ գեփիւռն անուշակ հովեր

Յրտագին փչեն, իմ շնչիկս է այն:

Թէ վտակ վտակ ցողէ զվիշտակ

Զայս տրտմովաստակ, աչքերըս է այն.

Թէ սրտաձայնիկ երգէ զՀայաստան,

Կանչէ՛ զՀայաստան՝ անկեղծ սէրս է այն:

Թէ մթին խորշերն ու ձորեր լուն,
Սևերով ծածկին, մենաստանս է այն.
Թէ ողբ կը կարդան վայրերն եղեմին
ձնշած լերդերուս՝ արձագանգն է այն:

Եւ Հայաստանիս հողերը ուխտիւ
Պինդ սիրով գրկողն՝ իմ ձեռքերս է այն.
Թէ կը համբուրեն կաթոգին խնդիւ՝
Ոհ, մայրակարօտ շրթունքներս է այն:

Եւ Հայոց լեռանց ցուրտ շուքերուն տակ
Ընկած ապարադի՝ իմ ճակատս է այն.
Մասեաց սուրբ քարերն իւր քարձն ու սլաակ
Դրած սգաւոր՝ գլուխիս է այն:

Եւ կիսակործան տաճարն Հայրենի
Սև սուգ է պատեր՝ տաղաւարս է այն.
Ուր շիջելավառ կանթեղ զեռ հիւժէ
Նուաղ առ նուաղ՝ իմ յոյսըս է այն:

Ուր տխուր նատեր, մաղերն են ծածկեր,
Իւր սևուկ աչքեր՝ սիրականս է այն.
Ձեռքերն ՚ի ճակատ, կոնսին ՚ի հողեր.
Յուսով կոթրներ՝ Հայաստանս է այն.
— Գերեզմանս է այն:

Ուր երբ տեսանեմ զիմ հէգն Հայաստան
Ի մէջ իւր փառաց՝ իմ բազմանքս է այն.
Յայնժամ թող մեռնիմ յիւր ծոց մայրական
Ձիւմ վերջին շնչոյս միակ ուխտս է այն:

Սխմոն Հայկ Մ. Ֆելեկեան:

Թէ ծխաքարշը ձեռիս Մենակութեան ժամանակ
Սենեակումըս նստած եմ, Դու ինձ լաւ ընկեր ես,
Քընթիցս ծուխ հանելիս Թէ իմ սիրտըս նեղանայ՝
Կարծում եմ թէ իշխան եմ: Քեզ վառնեմ ես ձեռքս:

Երբ քամին ծուխըս փռելի, Թանկ ես, թուրքի ծխախոտ,
Ես պինդ ծիծաղում եմ, Հարուստներու բան ես,
Ասում եմ մեր գործերը Հողիս էլ տամ՝ քեզ կառնեմ
Էսպէս անցաւոր են: Ու կածեմ գրքպանքս:

Աղնիւ խոտ, դու զօրութիւն, Ինչքան էլ դատարկ լինի
Կեանք ու ուժ ես ինձ տալի, Փողերիս քրտակը,
Ախ կարնայի քեզ գովել, Պէտքէ անպակաս լինի
Ինչքան սիրտըս է տալի: Բերնիս ծխաքարշը:

Ով երկինք, տո՛ւր էս խոտին Ուսանող՝ ա՛ռ ծրխաքարշը.
Դու արեւ, և անձրև շատ, Շուտ կանցնի քո կեանքը,
Եւ սորա մշակողին Ու ծրխելով միաք արա՛,
Օրհնութիւն, կեանք ու բաղդ: Ունայն է աշխարհը:

Ք. Տ. Պ. Պատկանեան:

Վանեցու ամենօրեայ երգը.

(Բերլինի դաշնագրութեան 61-րդ յօդուածից յետոյ.)

Թուրքը հասաւ... Ելեմ — էրթամ
Եգնուկներս հաւաքեմ,
Տանեմ անոր անկուշտ աչքից
Մի խալուած տեղ պինտ պահեմ:

Տասը-քրտան ջուխտ եգներից
Մնացեր է երկու հատ.

Անոնց ալ, հա՛, շուտ իմ ձեռնից

Կ'առնու Քուրդը անհաւատ:

Հերու կրօնի տուեց—վառեց

Տուն ու տեղըս, տեղերըս.

Մալ ու միւլքըս բիւթիւն խըլեց,

Տարաւ կոյս աղջիկներըս.

Արսէնիս ալ (ախ, պա՛լա—ջան)

Անօրէնը ըսպանեց,

Հարեանիս մենձ աղջըկան

Աչքն ճամպում հա թողեց...

Հօ—հօ—հօ, շուտ արէք, ե՛ղներ,

Հեռանանք, կորչինք սա տեղէն.

Հըրէն թուրքը...հըրէն քըրդեր

Կըզան ուղիղ մեր վըրէն.....

Չէ, եղնուկներ...հոս կայնեցէք.

Թո՛ղ ձեզ տանի Օսմանլին.

Ասկէ ետե ալ ո՞ւմ համար

Պիտի վարէք դուք գետին.

Խեղճ Արսէնի՞ս, աղջիկներո՞ւս,

Թէ՞ տանըս չորս պատերուն.

Անոնք մեռան, տունըս այրուեց,

Ղազաբի գայ Օսմանլուն.

Բարբա՛դ ըլլա թուրքի տունը,

Թախտը ջարդուի Սուլթանի,

Բալքա Հայու մարած աստղը

Գէնայ վաղուան պէս փայլի...

— Հայու Աստուած, անգո՛ւթ Աստուած,

Ալ ո՞ր ատեն պիտ' լլսես

Մեր աղօթքը, մեր ողբ ու լաց,

Մեր աղաղակ աղէկէ՛լ...

Սիմէօն Սափարեանց.

78

Տաղ 'ի դիմաց իւրաքանչիւր Հայկազնւոյ առ Հայաստան.

«Ա՛ռ զամբիւղ՝ երգի եղանակով.

Թշուա՛ռ Հայաստան, տուն ատելութեան,

Փութա՛ բժշկել ըզվէրք քո բնութեան,

Քանզի ցաւն այն չունի դեղ ու ճար,

Որ գաղտ հասանի վերին ուժգնութեան:

Ո՛հ, ո՞ւր ես, ո՛հ ո՞ւր ես, ո՛հ ո՞ւր ես,

Աննման Ներսէս:*

*) Հանգուցեալ երջանկայիշատակ Ներսէս հինգերորդը Կաթողիկոսը ծնւած է 1770 թ. մայիսի 1-ին. Աշտարակ գիւղում: Ներսէսը, որի մկրտութեան անունն էր Թորոս, որ իրա պապի անունն է, 7 տարեկան հասակից ըսկսած՝ սովորում է Ս. Էջմիածնի Դատանդաւորաց Գալղոցում 13 տարի և 20 տարեկան հասակում աւագ սարկաւագ ձեռնադրւում իրա կնքահայր Գալուստ արքեպիսկոպոսից, Ներսէս վերակոչվելով և սպա քանի մի տարուց յետոյ—վարդապետ:

Ներսէսի գործունէութիւններին նայելով, իբրեւ հոգեւոր անձն, նա միանգամայն արժանաւոր էր իրա վեհ կոչման մէջ իբրեւ դաստիարակիչ, իբրեւ քարոզիչ և իբրեւ բարեկարգիչ առաջնորդ: Իսկ տեղը եկած ժամանակ, նա համ քաջ զօրապետ էր, համ էլ հեռատես քաղաքագէտ: Այսպէս-օրինակի համար-երբ 1826 թուին Պարսիկները մեծ բազմութեամբ յարձակվումեն Ռուսական Հայաստանի վերայ և հետզհետէ զբաւում Շուշի, Գանձակ, Շամախի և այլ քաղաքներ, մեծամեծ վնասներ պատճառելով Ներսէսը, որ այն ժամանակ եպիսկոպոս էր և

Դ ծննդինէ էր քեզ նա հարազատ,
Դու եղեր նմա ծնող անհաստատ,
Թէեւ լինէիր մայր արատութեան,
Ի բէն օտարաց չէր առնել զանգատ:
Ո՛հ, ո՞ւր ես և այլն:

Ի սէր քո կրեաց բաղում աշխատանք,
Ետես շատ լաւ օր և շատ անարգանք,
Որդիքը իբրեւ կայէն ռիսցեալ՝
Հասուցին նմա վիշտ և սողտանք:
Ո՛հ, ո՞ւր ես և այլն:

առաջնորդ Թիֆլիսի վիճակին, Հայ քաջերի մի խումբ
կազմելով և ինքն էլ նոցա պարագլուխ հանդիսանալով՝
դուրս է գալիս Պարսից դէմ և ոչնչացնում նոցա ար-
շաւանքը:

Երբ 1843 թուին Յովհաննէս Կաթողիկոսը վախճան-
վում է, Ներսէսը, ազգի միաձայն հաւանութեամբ, ար-
ժանանում է Կաթողիկոսական գահին և իրա գեղեցիկ և
ընտիր և ազգօգուտ գործերով յաւերժացնում իրա անու-
նը, 14 տարի Հայ եկեղեցու և ազգի բարօրութեան և
լուսաւորութեան համար հոգալով և աշխատելով: Սորա
Հայրապետութիւնը «ոսկեղէն դար» կարելի էր համարել
Հայերի համար, բայց ինչ անես, որ 1857 թուի փետր-
վարի 13-ին կնքումէ իրա բազմարդիւն կեանքը, սուղի
մէջ թողնելով Հայոց ազգին:

Ներսէսի կեանքի հետ մանրամասն ծանօթանալ
ցանկացողներին, որ շատ հետաքրքրական է, խորհուրդ
կ'տայի ձեռք բերել և կարդալ մեծ պ. Աղեքսանդր Երե-
ցեանի աշխատասիրած «Ներսէս հինգերորդ Աշտարա-
կեցի Կաթողիկոսի կենսագրութիւնը» վերնագրով երեք
տետրը, որ տպւած է Թիֆլիս 1878 թուին և երեքը միա-
սին արժէ 1 ռուբլի:

Ա. Գրիգորեանց:

Վատ արարք նոցա էին անսահման,
Զեւ Յուդայ նմա եղին դաւաճան,
Ապերախաութիւն նոցին յայտնապէս
Իջոյց զնա ի մութն գերեզման:
Ո՛հ, ո՞ւր ես և այլն:

Այսուհետեւ դու հազար աշխատես,
Պտուղ չես տալ՝ զի նեխեալ արմատ ես,
Ինչ որ ծնանիս՝ պիտի լինի հրէշ,
Թէ չես հաւատում, փորձիր ահա՛ տես:
Ո՛հ, ո՞ւր ես և այլն:

Կորուսիր գահըդ, կորուսիր թագըդ,
Խաւարեցաւ քո լոյս արեգակըդ,
Այնպիսի որդի՝ էլ չես գտանել,
Որ նա ուղղէ քո վատ վիճակըդ:
Ո՛հ, ո՞ւր ես և այլն:

Նա էր միմիայն որդիդ պարգերես,
Յոյս չկայ մէկն էլ ծնանի այնպէս,
Դար և ժամանակք շատ կը լրանան,
Որ հառաչանօք կասես, ո՛հ, Ներսէս:
Ո՛հ, ո՞ւր ես և այլն:

Թո՛ղ, որ իմ վկայս լինի Սէյեաղը,
Քրիստոնէական կրօնի հաստատը,
Որ ըստ փրկչական անսուտ հրամանի՝
Լաւն անցել է, մնացել է վատը:
Ո՛հ, ո՞ւր ես, ո՛հ ո՞ւր ես, ո՛հ ո՞ւր ես
Աննման Ներսէս:

Պետրոս Մաղաթեանց:

Տ. Ներսէս Ե. Կաթողիկոս.

(Ապրասամ իւր զօրաց Ներսէսի նկարագրութիւնը կրնէ.)

. . . Հա՛, գայի տեսայ մեծ մարդը, Հայաստանի հովիւը, Ներսէս: Իմ մեծ հասակովս ո՛րչափ պզտիկ երեւցայ անոր քով: Ի՞նչպէս նկարագրեմ զինք. կերպարանը զիս զիւթեց, լեզուն զիս զրաւեց, քանի մը վայրկեանի մէջ զիս բոլորովին գերեց: Թէ որ հրամայէր, որ երթամ Արարատ լեռը շալկեմ իր առջեւը բերեմ՝ կուրօրէն պիտի երթայի: Մեր Նզիշէ վարդապետը միայն պիտի կրնար անոր պատկերը ճիշտ քաշել՝ եթէ ողջ լինէր: Այս սուրս վկայ, կարգաւոր չէ այն, այլ բաջ զօրապետ մը, հեռատես քաղաքագէտ մը: Ես, որ վագրի, օձի առջեւ գտնուած և անոնց աչքին մէջ անվահեր նայած եմ, չկրցայ վայրկեան մը շարունակ Ներսէսի աչքին մէջ նայիլ, որու կայծերը սրտիս մէջ կ'իթափանցէին: Երաւի, Սասունցիի դէմքն ունի, այլ ոչ մեր տկար խելքը՝ երկու մանր շողուն բիբեր կ'եռան կապոյտ շարժուն լճակներու մէջ, թաւ ունքն ու արտեւանունքը կ'սքօղեն իր խորհուրդները, փայլուն կունտ ճակատին վերայ զրոշմուած է Հայաստանի ճակատագիրը՝ կապոյտ որոշ գծերով՝ որ յօնիցը մէջ տեղ մերթ կ'ուռին և կարծես թէ գլխուն փոթորիկը կ'յայտնեն. ագնիւ սև մօրուսն ու նուրբ պիտը կ'ծածկեն իր հեգնալի ժպիտը: Հապա նա սատանի պէս ձի կը հեծնէ և սնդկի պէս կ'սահի ամեն տեղ, ամեն բանի կ'հասնի, ամեն ձայն ու շշուկ կ'լսէ, տկարն ու կարօտը կ'զգուէ, կ'սփոփէ, մեծերուն հետ խըրոխտ ու հրամայող, եկեղեցականին սաստող է: Ձեռքն Աւետարան չունի, այլ մտրակ. գլուխը վեղար չունի, այլ կլոր պղնձէ սա-

ղաւարտ, որու գագաթը միայն փոքրիկ խաչ մը կայ. կռնակը փիղոն չունի, այլ սպիտակ ոչխարի բուրդէ վերարկու մը. ոտքերը հողաթափ չունին, այլ բարձր կօշիկներ, որ մինչև ծունկերը կը ծածկեն. կուրծքը ոսկի նշաններ չունի, այլ վառ սիրտ մը, որ իր աթոռն ոսկեփայլ գահ ու բարձ չէ, այլ ամեհի սև երիվար մը, որ տիրոջը պէս կրակ ու վառօդ կ'սկիւրէ:

Մ. Մամուրեան.

Դաշնակ Հայկեան Թաւորոնի, որ 'ի Խաազիւղ.

Ժամանակաց՝ անցից՝ վսեմ կրթարան
Եւ նոր դիպաց՝ նոր զգացմանց կարգադիր.
Ահա՛ մեզ նոր՝ արդ կ'կանգնի տեսարան
Թէ՛ կրթութեան՝ թէ՛ հաճոյից արգադիր:
Հոս ձայն կուտանք մենք ծաղիլալից
Հայաստանի սուրբ դաշակերուն,
Եւ կ'ցրուի սրտից թախիծ,
Երբ Հայրենեաց յիշեմք զանուն:

Ո՛վ սուրբ Հայաստան
Փառաց օթեան,
Որբ զաւկներդ հոս
Քեզ պիտի ողբան:

Հոս երազ անմահ
Քո նախնի փառաց
Մեզ պիտի վառէ
'ի սէր Հայրենեաց:
Մայրիկ Հայաստան,
Փառաց զերեզման,

Որբ որդիքդ այրիդ
Հոս պիտի ողբան:
Ավերածնին հոս ոսկի դարբ,
Հոս տեղ մտքեր կրնան սրուիլ.
Կշտկուին հոս անկիրթ բարբ,
Հոս և ծիծաղ կրնայ գտուիլ:

Ո՛վ սուրբ Հայաստան,
 Քաջաց օթեան,
 Հոսկէ որդիքդ հոն
 Գիրկդ պիտի գան:
 Հոս ո՞՞ Հայ լիզուին
 Նոր զարդ՝ ձեռ կառնու,

Կեանք անմեղ լ'երկինք
 Կազդեն սրտերու:
 Քաղցրի՛կ Հայաստան,
 Մեր հարց օթեան,
 Մոցդ որդիքդ որ գան՝
 Է՞ր պիտի ողբան:

Գ. Գ. Զ.

81

Եղբայր եմք մեր.

Ի բիւր ձայնից բնութեան շքեղ
 Թէ երգք թռչին սիրողբար,
 Մատուցը կուսին ամենագեղ
 Թէ որ պարնեն փափուկ քնար.
 Չունին ձայն մի այնքան սիրուն,
 Քան զանձկալի եղբայր անուն:
 Տո՛ւր ինձ քու ձեռքդ, եղբայր եմք մեր,
 Որ մրկաւ էինք զատուած,
 Բազդին ամեն ոխ չարանենդ.
 Ի մի համբոյր ցրուին ի բաց:
 Ընդ աստեղօք ի՛նչ կայ սիրուն,
 Քան զանձկալի եղբայր անուն:
 Երբ ալեւոր Մայրն Հայաստան
 Տեսնէ զորդիս իւր քովէ քով,
 Սրտին խորունկ վէրքըն դաժան
 Քաղցր արտասուաց բուժին ցօղով.
 Ընդ աստեղօք ի՛նչ կայ սիրուն,
 Քան զանձկալի եղբայր անուն:
 Մէկտեղ լացինք մենք ի հընում...
 Եկէ՛ք զարձալ յար անբաժան
 Խառնենք զարտօսր և զխնդում,

Որ բազմաճնունդ ըլլայ մեր ջան.
 Ընդ աստեղօք ի՛նչ կայ սիրուն,
 Քան զանձկալի եղբայր անուն:
 Մէկտեղ յոգնինք, մէկտեղ ցանենք,
 Մէկտեղ թափին մեր քրտինքներ,
 Ըզհունձ բարեաց յերկինս հանենք,
 Որ կեանք առնուն Հայոց դաշտեր.
 Ընդ աստեղօք ի՛նչ կայ սիրուն,
 Քան զանձկալի եղբայր անուն:

Մ. Պէշիքթաշեան.

82

Պար Նախարարաց.

Ի զուր են, ՚ի զուր, բռնաւոր,
 Ըսպառնալիք քո ամենայն.
 Ոչ, քո շղթայք չին զօրաւոր
 Յընկճել զոգիս մեր Հայկական:
 Զմարմին միայն զայս մարմին
 Կարես զերել քեզ ՚ի Նախատ.
 Սակայն ոգիք մեր երկնային՝
 Սիրտ Հայկազանց են միշտ ազատ:
 Աղա՛տ են, ա՛ղաւտ մեր լեզուք,
 Մաղթել զշանթս արդարութեան
 Ի զլուս ձեր, ո՛վ արիւնարբօք՝
 Որ աւերէք զՀայաստան:
 Ի դժոխս անկցին թշնամիք,
 Անհետացին մինչ յաւիտեան.
 Կեցցե՛ն Արքայ և Հայրենիք,
 Կեցցե՛ անմահ մեր Հայաստան:

Խորէն Եպիսկոպոս Գալֆայեան:

Երգ ցաւագին.

Իմ սիրելի զաւակունքս
 Կ'թափառին օտար աշխարհ,
 Ես ո՛ւր գիմեմ, ո՛ւր փնդըռեմ,
 Կ'ծառայեն այլոց խոնարհ:

Եկա՛յք, որդեակք իմ,
 Ձեր մօրն այցելութեան:

Գարեր անցան, լուր մը չ'առի,
 Իմ քաջերս մեռան, կորան,
 Կուլա՛մ արիւնս կը սառի,
 Մէկը չունիմ տայ ինձ դարման:
 Եկա՛յք, որդեակք և այլն:

Արիւնս ցամքած, սիրտս մաշած,
 Դէմքս է տխուր մինչ յաւիտեան,
 Եւ կարօտոյն իմ որդեկաց
 Պիտի իջնեմ սև գերեզման:
 Եկա՛յք, որդեակք և այլն:

Եւ դու, հովիւ թափառական,
 Կ'երգես տխուր 'ի մէջ հովտաց.
 Ե'կ արտասուենք թանգ կորստեան
 Տխուր մահուան մեր որդեկաց:
 Եկա՛յք, որդեակք և այլն:

Իսկ դու, կռու՛նկ իմ Հայրենեաց,
 Գնա՛ հեռո՛ւ աչքէս 'ի բաց,
 Յետին ողջոյնս տա՛ր զաւակացս,
 Ձի կեանքիս մէջ յոյսս է մեռած:
 Եկա՛յք, որդեակք իմ,
 Ձեր մօրն այցելութեան:

Ինձ համար չէ.

Ինձ համար չէ՛ դարնան գալը.
 Ինձ համար չէ ծառի ծաղիկը,
 Ուրախութեան սրտի զրգիւրը,
 Ոչ մի բերկրանք չեն ինձ համար:
 Ինձ համար չէ՛ կենաց բաղդը,
 Ինձ համար չէ՛ երջանկութիւնը.
 Եւ մրայօն կուսի աչքերը,
 Նոցա արցունք չեն ինձ համար:
 Ինձ համար չէ՛ փայլուն լուսնի
 Անտառ ու սար լուսաւորելը.
 Գարնան վարդի երգչի տաղերը
 Սոխակ ու վարդ չեն ինձ համար:
 Ինձ համար չէ՛ բարեկամաց
 Մէկ տեղ սիրով տօն կատարելը.
 Զատիկ օրուան ուրախ ասելը
 ,Քրիստոս յարեալ՝ չէ՛ ինձ համար:
 Ինձ համար չէ՛ ծնողաց լացը,
 Ինձ համար չէ՛ աղջկայ տըխրիւքը,
 Գերեզմանիս վրայ արտասուելը
 Բարեկամաց՝ չէ՛ ինձ համար:
 Բայց ինձ համար կու գայ ծամր,
 Կ'երթամ թշնամեաց պատերազմը,
 Եւ մահառիթ սպանիչ գընդակը
 Անդ պատրաստած է ինձ համար:

Ք. Պատկանեան:

Հայրենիք.

Իմ Հայրենիքս զիս կը կանչէ,
 Հեռու եմ Հայաստանէն,
 Հայու որդւոյն կը վայելէ՞
 Հեռանալ Հայաստանէն:
 Մի՞թէ արծաթ, ոսկի, գոհար
 Կ'սփոփէ՞ Հայաստանը.
 Այն որ կ'ողբայ որդւոց համար
 Խղճալի Հայաստանը:
 Խոր տխրութեան մէջ է թաղուեր
 Թագուհի Հայաստանը,
 Բոբիկ ոտքով, ազատ մաղով
 Կ'արտասուէ Հայաստանը:
 Անգութ երկինք ալ չէ յիշեր,
 Մոռացեր է Հայաստանը.
 Անսիրտ Հայերն ալ չեն սիրեր,
 Անուշիկ Հայաստանը:
 Ո՛հ, թողէ՛ք զիս խօսիմ ազատ,
 Երգեմ միշտ Հայաստանը.
 Անուշ երկիր կոյս անարատ,
 Անըման Հայաստանը:
 Արեւ ծածկեր է իւր դէմքը,
 Խաւար է Հայաստանը,
 Հայոց արեւը ալ մարեր է,
 Սև հագեր է Հայաստանը:
 Թշուառ սրտիս ձայն կը կտրէ,
 Ողբալով Հայաստանը.
 Ո՛հ, չեկայ Հայ, որ սփոփէ
 Նուաղեալ Հայաստանը:
 Թէև կըտրի իմ վերջին շունչս,

Պիտի պոռամ Հայաստան.
 Պլուծիմ մէյմ՝ իմ Հայրենեացս,
 Հապա մոնեմ գերեզման:
 Անդորրութիւն ես կը խնդրեմ
 Սիրելի Հայաստանին.
 Կտրել այս ձայնս չէ՛, չէ՛ կարող
 Սոսկումըն գերեզմանին:

Ա. Հայկ.

Ունայնութեան վերայ.

Ի՞նչ ես ջարդում անձրդ, էյ մարդ, ցաւերով,
 Գլխիդ բարդում գանձրդ անթիւ նաւերով.
 Արի՛, աղբէր, իմ խրատին դու մի՛տ դիր,
 Հոգս ու ջաֆէդ ա՛ռ քեզանից ու յե՛տ դիր:
 Մերկ ու թեթև դու էս աշխարհ էկել ես,
 Բեռան տակը մէջքդ ինչո՞ւ թեքել ես,
 Ժանդ արծաթի խաթրին դու քեզ գերել ես,
 Դեղին ոսկու սիրուն հոգւով մեռել ես:
 Դիպայ շորեր, անգին քարեր, գանձ ու գահ,
 Ե՞րբ ես տեսել, որ մարդուս անեն անմահ.
 Նահախ պտրում ես արծաթի մաղանը,
 Որ աժան է օխտը կազ քու քաթանը:
 Էսոր, էգուց քեզ կու գրկէ պատանքը
 Ու չի փրկիլ մահից ոսկին, ո՛չ հանքը:

Ռ. Պատկանեան.

Ի ննջմանէդ արքայական, զարթիր նազելի իմ, զարթիր
 Եհաս նշոյլ արեգական, զարթիր նազելի իմ, զարթիր:

Պատկեր սիրուն տիպ բոլորակ,
 Լրացելոյ լուսնոյն քառակ,
 Ո՛չ գտանի քեզ օրինակ. գարթիւր, և այլն:
 Այդ քո տեսիլդ զոր դու ունիս,
 Արար ծառայ քեզ զգերիս,
 Արեւակէզ գուցէ լինիս, զարթիւր, և այլն:
 Ղաթին սրտիւ քանի կոծամ,
 Է՞ վարդ կարմիր և անթառամ,
 Տես թէ զիարդ խղճալի կամ, զարթիւր. և այլն:
 Տապ և խորշակ ժամանեցին,
 Զթերթք գեղոյդ այրել կամին,
 Քանզի էանց զիշերն մթին, զարթիւր. և այլն:
 Է աննման իմ գովելիս,
 Ի մէջ ականց զեղ քո ժատնես,
 Ի ռահեակ սոյն թուականիս, զարթիւր և այլն:

88

Աստուածածնի պատկերը.

Ինչո՞ւ լալագին աչքով նըխշած է
 Տիրամօր պատկերը ժամումը կախած.
 Ինչո՞ւ ձեռները խաչ կապած է,
 Աչքերը դէպի երկինք ամբարձած:
 Ինչի՞ է կարօտ, ի՞նչ է աղօթում
 Անարատ, անմեղ, սուրբ Աստուածածին,
 Ասես՝ խօսքերը ջերմեռանդ սրտէն
 Գընում են երկինք դէպ՝ առ սուրբ Որդին:
 Նահախ չի իջնում երկնառաք ցօղը
 ցամաքած, կոշտացած մեր երկրի վըրայ.
 Նահախ չի ծաղկում սևացած հողը, —
 Այս են պաղատում աչքերը նորա:

Թէ որ անմեղը չաղօթէր իսկի
 իրա մեղաւոր աղբօրը խաթրին,
 Երկիր կու ճաքուէր ահեղ ձէներով,
 Երկին կու խռովէր վերից մեր գլխին:
 Թէ որ արդարը չինէրէր իրա
 Զարչարող, տանջող, զալում դուշմանին,
 Ել ո՞վ էր մեզի վերկում, աղատում,
 Խաղառ կիլէին դժոխքի որդին:
 Ապա՛ լա՛ց իլեր, ծանր ա՛խ քաշէ,
 Որբոց Մէր, այրեաց մըխիթարութիւն.
 Թո՛ղ քու արտասուէնքն վալին ջըրի պէս,
 Թաք որ ցամաքի երկրէս չարութիւն:
 Ո. Պատկանեան:

89

Հայոց գինի.

Լքցրէ՛ք, եղբա՛րք, ձեր բաժակները,
 Եւ քաջ պարզեցէ՛ք,
 Այսպէս գինին բոլոր աշխարքումը
 Դուք զըանելու չէ՛ք:
 Ո՛չ թուրքի է այս և ո՛չ Մաճառի,
 Ո՛չ Ֆրանսիայի,
 Թո՛ղ ուրիշն օտար գինի խմի, —
 Մերն է հրաշալի:
 Շամպայն գինին — կանաչի գինի է,
 Այդ մեր գինին չէ՛,
 Խմել, կոնծել թէև կարելի է,
 Բայց սիրելու չէ:
 Խըրիմի գինին լաւ գոված գինի է,
 Բայց այս էլ այն չէ՛,
 ձաշից յետ խմել կարելի է,
 Բայց երգելու չէ՛:

Կախեթու գինին պատուական գինի է,
Թէն Հայոց չէ՛:

Բայց, ախտ'ս, որ օտարի է
Նոյեան տընկած չէ:

Երասխի մօտ՝ — այնտեղ է մեր գինին,
Օրհնեալ է Երասխ.

Երասխի մօտ ամենքն են զեղեցիկ,
Ամենքն են ուրախ:

Այդ գինին պարգևեց մեզ Աստուած,
Ու զբախտից հանեց,

Երբ Հայ Նոն աշխատանքից մաշուած
Նորան աղաչեց:

Նոն իմաստուն մարդ եղած պիտի լինի,
Որ այդպէս ճարտար

Նա ճմլեց, քամեց, խմեց մեր գինին
Ու շինեց տակառ:

Ուրեմն, եղբա՛րք, բաժակըն լքցրած է՝
Ջամբեցէ՛ք անվախ.

Թէ լսենք որ՝ մէկը շատ տըխրած է՝
Նրան գինի կը տանք:

90

Մուխամմազ.

Լսեցէ՛ք, ո՛վ իմ Հայեր, մի՛ կարծէք նոր լուր եմ ասում,
Իմացէ՛ք ձեզ շահաւէտ էս խօսքերս սուր եմ ասում.

Ո՛վ կուզէ թո՛ղ լաւ լըսէ, նրան սրտիս զիւր եմ ասում,
Ո՛վ կամի թո՛ղ հասկանայ, նրան իմ ջան հիւր եմ ասում.

Բայց բարին չիմացողն մօքի աչքը կուր եմ ասում,
Արդեօք նրան ի՞նչ անուն տամ, նրան խելքից թիւր եմ ասում:

Լսեցէ՛ք, ով իմ Հայեր, մի՛ կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն:

Լրեցէ՛ք ու կիմանաք մեր վաղուցվայ անցքը, Հայեր,
Թէ ի՞նչպէս հռչակված էր անուամբ Հայոց ազգը, Հայեր,
Այլոց պէս Հայն էլ ունէր մեծ տէրութեան փառքը, Հայեր,
Թագաւոր, զօրք, զօրավար, քաջ ու ազնիւ վարքը, Հայեր,
Անհամար զեղ ու քաղաք ունէր մեր աշխարհքը, Հայեր,
Բայց հիմիկ ի՞նչ մընաց մեզ, մեր ցաւերը բիւր եմ ասում:
Լսեցէ՛ք, ով իմ Հայեր, մի՛ կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն:

Թշնամիք մեր աշխարհքը քանդեցին, աւերակ թողին,
Էն մեծ մեծ քաղաքներից Անին մեզ օրինակ թողին,
Մեր թագ, գայսոն խելցին, Հայաստան անձրագ թողին,
Էն հայոց բազմութիւնը մազի նըման բարակ թողին,
Սպանելով, դուրս քշելով ցիր ու ցան ոտքի տակ թողին,
Մեր անսէր վարքիցն էր ողջ, չէ թէ էս ձեզ դուր եմ ասում:
Լսեցէ՛ք, ով իմ Հայեր, մի՛ կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն:

Բայց հիմիկ ամեն աշխարհ թափառական մենք ցրուել ենք,
Չրկուած հայրենիքից, նախնեաց վարքից հեռացել ենք,
Մեր հաւատ, մեր ազգ, լեզուն էլ չենք պաշտում, ուրացել ենք,
Սրտացաւ չենք մէկ մէկու, մոլի վարքով խստացել ենք,
Թշվառ ենք, մեր լաւն ու վատ չենք հասկանում, կուրացել ենք,
Ի՞նչ ասեմ, որ մինն ասեմ, հայեր, մեզ թուք մուր եմ ասում:
Լսեցէ՛ք, ով իմ Հայեր, մի՛ կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն:

Թէ ուզենք մեր վիճակը էսպէս խեղճ, թշվառ չիմընայ,
Ոչ մէկ հայ տըգէտ, անբան, բեռնակիր տաւար չի մընայ,
Կը պտուի ազգի շահը, այլոց ձեռք տաւար չի մընայ,
Միաբան մեր հոգս կաննուք, մեր մէջ մարդ չի մընայ,
Կրկին մեզ լոյս կը ծագի, մեր օրը խաւար չի մընայ,
Թէ առնենք ուսման համը, որ փրկութեան դուռ եմ ասում:
Լսեցէ՛ք, ով իմ Հայեր, մի՛ կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն:

Տեսէ՛ք թէ ուրիշ ազգեր ուսումով ի՞նչ կարգի հասան,
Վաղ էին խեղճ, վայրենի, հիմիկ ազնիւ վարքի հասան,

Չունէին կարգ ու կանոն, հիմիկ էնպէս սարքի հասան,
Սաղ աշխարհ իրանց ձեռն է, էն իմաստուն բարքի հասան,
Ծաղկեցան, շատ զօրացան, ահա ինչպէս փառքի հասան.
Եւ ոչ թէ հայի նման ամենից թափուր եմ ասում:
Լսեցէք, ով իմ հայեր, մի՛ կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն:

Ինձ կասեն, յի՛մ՝ զանգատվիր, յոյս ունեցիր հայի մասին,
Հայը միշտ հետևող է լաւ անուան համբաւի մասին,
Մի՛ կարծիր նա չի ցաւում իւր խորտակուած նաւի մասին,
Համբերիր և քո հայն—էլ ճար կանի իւր ցաւի մասին,
Ի՞նչ ասեմ, մի՞թէ կարնամ էլ խօսք բացել դաւի մասին,
Սուրէնն եմ, էսպէս խօսքեր օրէնը հարկւր եմ ասում:

Յովհաննէս Քուչուքեղեանց:

ՅԻ

Հանդէպ պ. Սէյեադի ասացեալ „Ոչ ով Գաս-
պարեան չի լինիլ“ խաղին.

Լաւ ես ասում, պարոն Սէյեադ, ոչ ով Գասպարեան *)
չի լինիլ,
Տգեղ ազգաւն խօսալով՝ սոխակ քաղցրարան չի լինիլ:
Թէպէտ զորուս զորա պէս Հայկազուն իշխանք
շատ ունիմք,
Սակայն նոցա և ոչ մէկը ազգիս օգնական չի լինիլ:

(*) Հանդուցեալ պատուանունը քաղաքացի և ասպետ Խաչակ
Մովսէսեան Գասպարեանցը, հանդուցեալ Պողոս Մովսէսեան Մե-
լիքեանց զօրավորի ինիցիատիւով, իրա կարողութեան մեծ մասը
նուիրեց մի աղքատանոց վերականգնելու Մոսկվայում, որը իւր
անունով կոչուեցաւ «Գասպարեան» և գտնվում է ամենայն Հայոց
Ծայրագոյն Պատրիարքի և Կաթողիկոսի առանձին հովանաւորու-
թեան տակ: Արա կանոնադրութիւնը «Գասպարեան» տուն վաւան

Չարահնար և զանարդի վատթար վասակ չեմք ասեր, բայց
Բարեացապարտ և ազգասէր վարդան ու վահան չի լինիլ:

Թէ կուզ այն վեղուվեան լեռը հազար կանգուն էլ բարձրանայ,
Գեղեցկաձև և մշտապանծ Մասիսայ նման չի լինիլ:

Բասեան գաւառի դաշտը լայն ու ընդարձակ է, ծանօթ եմք,
Առատաբեր մշտադալար մեծ Շիրակաւան չի լինիլ:

Ազգերուս համար սրտառուչ պատմաբաններ թէև կան շատ,
Իսկապէս նոցա ո՛չ մէկը Մովսէս ու Յովհանն չի լինիլ:

Մեր կղերաց զասի մէջէն սև վեղարաւորներ բիւրաւոր,
Յաւերն ազգիս կօղ, յայտ է, Սահակ Պարթև չի լինիլ:

Ծովեր, անթիւ նաւեր ողջ բոլորը ի միասին
Մարդկութեան սեռը ազատող՝ մէկ Նոյեան տապան չի լինիլ:

Թէ ազգային թէ ծխական դպրոցներ կան շատ թէ սակաւ,
Բայց որպէս Ներսէսեան և Լազարեան ճեմարան՝ չի լինիլ:

Ապագայի բարօրութեան մտածողներ բանիւ անթիւ,
Սակայն զործով կատարողներ զերթ Սաղաթէիւնն *) չի լինիլ:

Թա՛մբաշեան, դու որքան այսպէս երգեր ասես, շարամանես,
Բայց քո երգերը Սէյեադի նման զովական չի լինիլ:

Մանուկ Թամբաշեան:

անանկ Հայոց» (Касперовский приютъ для бѣдныхъ армянъ) վերնա-
գրով, բարեհաճել հաստատել է Նորին Կայսերական Մեծութիւնը
1845 թ. Նոյեմբերի 27-ին:

*) Մեծ պ. Ռափայէլ Սաղաթէիւնեանցը Ալաւցիայի «Նոր Արա-
լոյս» Օրիորդական Գալանդոցի հիմնադիրն է, որը, այդ գեղեցիկ և
բարենպաստակ գործի համար, չի խնայել թէ իւր զրամական միջոցը

Սիրոյ զոհեր.

Լըճի մէջ նաւակը
Մեղմ հողմով կը տանի,
Նորա մէջ նըստած է
Սիրահար պատանի:

Պատանին ձեռքն ունի
Կիթարայ ու կերպէ,
Իսկ քամին կը փախցնու
Նաւակը եզերքէ:

Լճակի մէջը կայ
Քարաշէն մի ամրոց,
Սիրուհւոյ բնակարան
Հանապազ փակ ու գոց:

Պատանւոյ նաւակը
Դէպ ամրոց կը վազէր,
Ուր նորա անձկալին
Սրտատրոփ կը սպասէր:

Մեղմ հողմը աւելի,
Աւելի սաստկացաւ,
Երկինքը թուխպ պատեց,
Փոթորիկ բարձրացաւ:

Ալիքի լեռները
Գողալով կը ծրփան,
Պատանին աներկիւղ
Կը նուագէ կիթարան:

Լուսինը ամպերու
Տակերէն երեցաւ,
Սոսկալի աղէտի
Պատկերը բացուեցաւ:

Կէս ճամբուն ալբը
Նաւակին խփուեցան,
Նաւակը փշրեցին,
Յոյս չեկայ փրկութեան:

Պատանին աչքերը
Լուսնեակին բարձրացուց,
Կիթարի լարերը
Նա ուժգին հնչեցուց:

«Տա՛ր վերջին խօսքերըս
«Անձկալոյս, ո՛վ լուսին,
«Թէ քաղցրիկ անունըդ
«Յիշելով կը մեռնիմ»:

Ե թէ իւր աշխատութիւնը յիշեալ զպրանոցի բացման և, որ աւելի
գոյնեղն է, յառաջադիմութեան համար:

Ա. Գրիգորեանց:

Դադրեցաւ փոթորիկ,
Ու ալիք պառկեցան,
Ջրրի վրայ կըտորտանք
Նաւակի երեցան:

Սիրուհին սրտատրոփ,
Նայեցաւ լըճակին,
Հասկացաւ դառնութիւն
Իւր անբաղդ վիճակին:

Դիւարմէ բաժնեցին
«Մեզ աշխարհ և այս կեանք,
«Գէթ մահով այսուհետ
«Ջրի տակ միանանք»:

Ասաց և աղաղակ
Բարձրացուց նա ուժգին,
Գլըրկեց, զոհ եղաւ
Անկուշտում ծովակին:

Գամառ—Քաթիպա:

Խնդա՛ այսօր, Հայաստան,
Հայրենիք մեր սիրական:
Եկա՛յք, եղբարք, միաբան
Լիցուք զՏեառնէ զոհաբան:

Բարձրացո՛ւ արդ, Արարատ,
Տխուր թախիժ քոյդ դադաթ:
Եկա՛յք, եղբարք, և այլն:

Փայլեցի խաչ Քրիստոսի
Ի լոյս ճալատ չայաղգի:
Եկա՛յք, եղբարք, և այլն:

Մեծ են քո փառք, Արարիչ,
Մեծ են քո շնորհք, Տէր փրկիչ,
Եկա՛յք, եղբարք, և այլն:

Մեր կեանք, մեր փառք յաւիտեան
Ձոհեաց ի քեզ, Հայաստան:
Եկա՛յք, եղբարք, միաբան
Լիցուք զՏեառնէ զոհաբան:

94

Երգ մի զօրականի.

Խելքս ու միտքս արիւնշաղախ,

Օրեր կը սպասեն, որ կան անյապաղ:

Այս օրերն են, որ աշխարհ կը քանդեն,

Այս օրերն են, որ աշխարհ կը փրկեն:

Զէնքի շառաչունը թէ երկինք հասնէ,

Բայց մեր դրօշակը յաղթութիւն յայտնէ,

Հրճուանք ու պարծանք է այն իմ համար,

Ամեն ցանկութիւնքս կը ստանան կատար:

Արընթաց ձիուս կողերը կը խթեմ,

Որ քաջերի մէջ շուտով հասանեմ:

Հայրենեացս համար չէ՛ ինչ իմ աչքում

Ո՛չ վերք, և ո՛չ մահ, և ո՛չ գերութիւն:

Թէ սուր թշնամոյն սիրաքս թափանցէ՝

Ունիմ ես մի ոք, որ խոցրս ծածկէ,

Ունիմ ես մի ոք, որոյ նուէրքը

Հզօր քան բախամ, կ'ըլժեն իմ վերքը:

Իսկ թէ թշնամիք գերի ինձ առնուն,

Կը գայ կը գտնէ նա ինձ մութ բանտում:

Երկու գեղեցիկ աչունքը փայլուն

Կը լուսաւորեն խաւարիս անկիւն:

Թէ մահ հանդիպի պատերազմի մէջ,

Կը գայ իմ հրեշտակ կինըս սիրատենչ,

Արիւնաթաթախ մարմինըս լուանող

Իւր արտասուքով նա չի ձանձրանալ:

Մ. Բուտաղեան:

95

Յազկերտ:

Ծագեա՛ հեղեկ, արեւ քաղցրիկ,

Զլոյս պայծառ քո գեղեցիկ:

Զի ձեմեսցէ արքայ հզօր,

Մերս Յազկերտ պերճ փառաւոր:

Դու թագաւոր այլազգական,

Բզաւ ծանրութեք մեր տէր իշխան:

Սմա վայելէ փառք և պատիւ,

Սա հաւանար դից գերագնիւ:

Ծաղկեսցի քո, տէր պատուական,

Աթոռ և սուր և զաւազան:

96

Թալնած գեղ.

Ծուխը ամպի պէս կ'ելէր դէպի վեր,

Տրնտըղի նման բոցը կը քայլէր:

Տուն, եկեղեցի, պարտեզ ու այգի

Անհրա՛, անհոգի մատնած են կրակի:

Հայերն հօտի պէս սարսած կը վազեն,

Անցնող — դարձողէն օգնութիւն կ'ըզեն,

Օգնութիւն: Խեղճելի: Կատաղած Ռամանլին

Չար մահ կը սպառնայ զարհուրած Հային:

Մայրը կականով կը փրնտուէ աղջիկ,

Աղջկանը գերի արաւ չար Տաճիկ,

Իր որդուն կ'ուզէ հայրը շուարած,

Որդուն կը տեսնէ խազուխի դրօած:

Հայի հաւաքած մալը աղքատին
 Հէլալ փայ եղաւ անկուշտում ֆիւրդին.
 Խեղճը յուսահատ կ'աչէ երկընքին,
 Կը սպասէ նըպաստ հրեշտակաց զօրքին:

Խաբուսի'կ յոյսեր... դեռ շատ ու շատ դար
 Պիտի խաբուսիս, հա'յ, ինչպէս խաբուեցար,
 Թէ ինքըդ չանես քու գլխու ճարը,
 Ե՞րբ պիտի օգնէ քեզի օտարը...

Խեղճ մարդ, մէկ անգամ մեռնելէն վախցար,
 Մինչ մահուան օրըդ հազար մահ տեսար,
 Հազար մեռնելըդ հազար ցաւերով,
 Զաւակիդ փոսը ձեռքովդ փորելով...

Դու միշտ աղբօրդ անտէրունչ թողեր,
 Մատիդ ծարովը նորան չօգնեցիր.
 Գլուխն առաւ խեղճը, զնաց հեռացաւ,
 Հայաստան ձեռքէդ ամայի դարձաւ:

Դու կարծեցիր թէ՛ ոսկին մեծ բան է,
 Ամեն մէկ ցաւի, դարդի դարման է.
 Ապա հէ՞ր ոսկիդ քեզի չի օգնեց,
 Կընկադ, զաւակիդ թըրէ չի փրկեց:

Ա'խ Հայեր, Հայեր, թէ որ ձեր ոսկին
 Կիսով չափ զոհուէր յօգուտ Հայ ազգին,
 Առ միշտ կըրտադէր ձեր լացն ու կական.
 Ու դրախտ երկաւոր կըլլար Հայաստան:

Դամառ-Քաթիկա.

միջոց իրա զոհ 97 ցոյցն խոյսաբար
 մտնանք եւ սիրուն միտք ցոյցնումար
 միջոցն ծագի միտք ցոյցնումար
 միտք ցոյցնումար ցոյցնումար
 (Սերբիականից)

Մայր.

Ծածկումէր երկիր մութը իրիկուայ,
 Երբ յանկարծ փայլեց մի կրակ հեռվում,
 Այնտեղ նստած էր քարափի վերայ
 Մայրը որդու հետ թփերի յետքում:
 Գիշերուայ ցրտից ծածկումէր որդուն
 Շորի պատառքով մայրը վշտահար,
 Ասում էր նորան ձայնով դողդողուն.
 Հանգի՛ստ առ, սիրուն, մեծ է ճանապարհ:

Չէ հնար ապրել մեր հայրենիքում.
 Ամեն կործանեց թշնամին իսպառ,
 Թողինք տուն ու տեղ վառուած կրակում,
 Ո՛, մնացել ենք անտէր ու անձար:
 Հայրիկդ լինելով մեր գլխի պաշտպան,
 Երեկ զոհ դնաց թշնամու սրին,
 Եղբայրդ ընկաւ դաշտի մէջ արեան,
 Քրոջդ, աւաղ, չարեաց մատնեցին:

Փախել եմ քեզ հետ սար ու ձոր ընկել,
 Գուցէ կ'ազատվենք — յայտնի չէ՛ այդ վեռ,
 Ո՛, ինձ էլ չէ՛ պէտք այսուհետ ապրել,
 Թո՛ղ կեանք ու արեւ քեզ տայ միայն Տէր:
 Ուժը հաւաքած ազգը վշտահար
 Ելաւ պատերազմ վերջին և ահեղ,
 Գուցէ կ'ծագէ խեղճ ազգի համար
 Օր ազատութեան, այդ օր լուսազեղ:

Ըստասելով մենք երկար այդ օրին՝
 Կանչեցինք կովի հանդէս թշնամուն,
 Կանչեցինք, մեր կեանքը նուիրած ազգին,
 Գուցէ մի օր էլ պէտք զայ քո արիւն:
 Գուցէ թշնամին մնայ մեր երկրում,
 Ո՛ր, մեռիւր անվախ դու հօրդ նման.
 Լաւ է, լաւ, մեռնիլ մի անգամ կովում,
 Քան թէ լծի տակ տանջվիլ յաւիտեան:

Ստրկութիւնից դառնազոյն վիճակ
 Ել ի՞նչ կարող է բախտը ուղարկել,
 Թէ եղար ստրուկ... ո՛ր, այն ժամանակ...
 Բայց, ո՛չ, ստրկութեան չեմ քեզ ազատել.
 Ազատութեան համար եմ քեզ փրկել
 Եւ հայրենիքի նուիրել փառքին.
 Երբ կ'մեծանաս, կ'սկսես ապրել՝
 Ինձ չես անիծիլ, դէհ, քնիւր, անգի՛ն:

Եւ լռեց մայրը, խօսքերն էր երկար,
 Մանուկը անշարժ պառկած էր գրկում,
 Մօրը գգուանքին պատասխան չ'կար,
 Ել չ'կար ժպիտ նորա շրթուներում:
 Կարծում էր թէ քնից են փակուել աչեր,
 Բայց, աւա՛ղ, սառել էր մահացից ճակատ.
 Մայրը սփռեց թուլացած ձեռքեր,
 Դիակի վրա մնաց շնչահատ....

Գրիգոր Նիկողոսեան:

Նամակ Ախալցխայից *)

28 ապրիլի, 1880 թ.

Քա՛րեկամ, դուք իմ կեանքից տեղեկութիւններ էք խնդրում. մի՞թէ մի բանով ես արժանացել եմ ազգասէր բարեկամիս այդպիսի ուշադրութեան: Ո՛չ, կարծում եմ, որ այդպիսի հետաքրքրութիւն շարժել է ձեր մէջ ո՛չ ուրիշ բան, բացի միայն ձեր անձնական համակրութիւնը դէպի ձեր անկեղծ բարեկամը: Ի՞նչ տեղեկութիւն տամ ձեզ, երբ իմ կեանքը անցեալում կեանք չեմ հաշվում, այլ իսկական կեանք կ'տեսնեմ միայն այն օրից, երբ կ'տեսնեմ ինքն աւաւր չայաստանի պատկերը, նորա կեդրոնական քաղաքը և կազմակերպութիւնը. այդ օրից միայն բողոքներին գին կ'ընեմ, որովհետեւ իւրաքանչիւրը նոցանից կ'անցնի չայաստանի հողի վրա, վասն որոյ և կ'ընի աւելի մեծագին քան թէ իմ մինչև հիմայ անցրած բոլոր տարիները միատեղ, որ ծննդեանս օրից սկսած, 2 յունիսի 1852 թ., հասնում է 28-ին:

Եւ յիրաւի, մի՞թէ մինչև այժմ կեանքի, հարուստ ազգականների, անսիրտ մարդիկների հետ արած իմ անդադար կռիւները մի բանի տեղ կարելի է դնել, երբ այդ պատերազմները մէջ ինձ չէ ողեորել ո՛չ չայաստանի հողը և ոչ էլ

(*) Այստեղ տպագրում եմ այն նամակը, որ պ. Գրիգոր Նիկողոսեանը ուղղել է ինձ, երբ ես նորա կեանքից, իբրև բարեկամ և համաքաղաքացի, տեղեկութիւններ էի խնդրել: Նամակը տպելուս նպատակն այն էր, որ կարողանայի ընթերցողներին ծանօթացնել պ. Նիկողոսեանի ոչ միայն կեանքի, այլ և նորա ձգտումների, տրամադրութեան և զրական սծի հետ:

Ա. Գրիգորեանց:

նորա վրա ապրող գեղեցիկ հայուհու ազատութեան սէրը... Ա՛յ, այդ հայուհին է, որ մի արիւնքուշտ օֆիցերի, ձեր բարեկամի, թրի գետնից քաշքաշվելու ձայնը փոխել ստիպեց մի թոյլ գրչի ձռձռոցին, որով անհանգիստ եմ անում ես հայ հասարակութիւնը հէնց այն օրից, երբ տեսայ էրզրումը, ինքնավար Հայաստանի ապագայ մայր քաղաքը, ուր սիրտս սկսեց ուրիշ կերպ բաբախիլ, միտքս ուրիշ կերպ տրամադրվել և լեզուս ուրիշ կերպ խօսիլ: Այն օրից Հայաստանի հողն վրա ինձ հետ մի անբացատրելի փոփոխութիւն պատահեց՝ ես ստացայ ոյժ, վստահութիւն և պէտք՝ դուրս գալ գրականական ասպարէզը «Մշակի» էջերի մէջ: Հայաստանի հողն վրա զգայի միայն, որ կայ աշխարհում աներևոյթ հոգի, որ ընդունակ է փոխել մարդու բոլոր էակը՝ մահացածին անգամ շունչ տալ, հոգի փչել և ոգևորել, վասն որոյ այն օրից ես հասկացայ, որ հայը չի կարող ապրել և երջանիկ լինել, երբ նա դուրս է Հայաստանի հողից, օդից ու ջրից...

Ահա՛, բարեկամ, ինչու եմ դադարել յիշել իմ անցեալ կեանքի մէջ տեսած բոլոր մրրիկները, բուք ու հարուածները, որոնք ձեզ լաւ են յայտնի, ինչպէս իմ համաքաղաքացուն և պատանեկութեան ընկերիս: Բայց խոստովանվում եմ, որ մի բան իմ անցեալից միշտ կիճնայ անմոռաց, միշտ երգելի և այդ իմ մանկական յիշատակներս են, որ կապված են իմ պաշտած հանգուցեալ քրոջ Մահիզարի պատկերի, երգերի և ընկերութեան հետ: Երևի եղել էք ուտիաբնակ վարդաշէնում, տեսել էք նորա շքեղ բնութիւնը, նսեմաստուեր կոյս անտառները, մերթ կապոյտ, մերթ ձիւնապատ լեռները. այդ լեռներից դէն մի օրուայ ճանապարհ է եղել Կովկասի սարսափ Շամիլի կացարանը, բունը: Ես յիշում եմ, ինչպէս երազում, որ վարդաշէնի փոքրիկ ուտիացիներին, նոցա մէջ և ինձ, արգելում էին ծնողները գնալ սարից թափվող ջրվէժի տակ լողալու, հաւատացնելով, որ աւազակ լեզգիները թափառում են այն տեղ, բայց մենք միշտ արհամարում էինք

այդ սպառնալիքը և վաղում ջրվէժի տակ: Ահա՛ այդ ժամանակ էր, որ, ինչպէս պահապան հրեշտակ, իսկոյն նկատում էր տանից իմ բացակայութիւնը իմ պաշտած քոյրը և իր անբաժան լեզգի գեղեցկուհի ընկեր Ֆէհրիի հետ գալիս էր ետեւիցս և ուսերի վրա փախցնում տուն: Ա՛յ, քաղցր են ինձ համար իննը մանկական տարիներս, որ անցրել եմ վարդաշէնում, որտեղ բաժանեց ինձ իմ լալազին քրոջ գրկից ազգականներիս ցանկութիւնը, որ ուզեցին ուղարկել ինձ անիծեալ Թիֆլիս լուսաւորվելու և իմ ազատ բնութիւնը փոխելու համար, ... Աւա՛ղ, մի քանի տարից յետ այցելելով իմ հօրական տունը, էլ չ'կարողացայ արժանանալ Մահիզարիս գրկին, «եղբայր» կանչելով նա փչել էր հոգին. նորա սուրբ կուրծքը համբուրելու տեղ, ես համբուրեցի միայն նորա սառը գերեզմանը, ...

Ահա՛, բարեկամ, խոստովանվում եմ, որ Հայաստանի հողից դուրս ինձ համար սրբազան՝ միայն այդ գերեզմանն է. ուրիշ ոչինչ...

Ձեր մտերիմ՝

Գրիգոր Նիկողոսեան:

Ջան գիւլում, ջան ծաղիկ.

Ծառիս տակը մանիշակ, ջան գիւլում՝ ջան ջան,
իմ ետը քանց քեզ շէշակ, ջան ծաղիկ՝ ջան ջան,
Ութ թումանիցն անց կենամ, ջան գիւլում՝ ջան ջան,
Քեզ կանամ ետրիս մշակ, ջան ծաղիկ՝ ջան ջան:

Ջաղացիս դուռը տաշած, Սարի թրթնջուկ թաղա,
Աղլիխիս գիւլը քաշած. Ջաւղ ու մեխակ քեզ մաղա.
Կեռ կեռ ունքերիդ մեռնեմ, Ինձ պէս հաղանի աղջիկ՝
Ոսկի զալամով քաշած: Քեզ պէս աղին ո՞նց սաղայ:

Անձրեւ եկաւ շաղալէն, Ձրի վերայ սաղ պրտի,
Ուռու տերեւ դողալէն. Իմ օրդակը դադ պրտի,
Հրէս եկաւ իմ աղբէրն, Ի՞նչ եմ անում թուլինդին,
Ալ ձին տակին խաղալէն: Իմ ետը Շահաբադ պրտի:

Կանգնել ես ախա բախա, Նախրատափին խնկի ծառ,
Լաչակիդ տուտը կախ ա, Ինձոր քցեմ՝ արի՛ տա՛ր.
Սեւ տղայ, սպիտակ աղջիկ, Ուրբաթ շաբաթ քեզ մօհլաթ,
Բռնել էք իրար ետիս: Լոյս կիրակի արի՛ տա՛ր:

Արեն ընկաւ մեր պատին, Մի բարձ եմ արեւ իմն ա,
Արքայութիւն իմ տառին. Մինն էլ եմ արեւ՝ իմն ա,
Հոգիդ դատուի, ա՛յ տառի, Գեանջու քարվանն գալիս ա,
Ինձ խի՞ տուիր կոնատին: Միջի թաւադն էլ իմն ա:

Սարէն կ'գայ ձիաւոր, Մեր դրան առաջին մի դարան,
Մեր տունը չարդախաւոր, Աղլիկներն եկան, նի դառան.
Հրէս եկաւ իմ աղբէր, Կուռս տարայ, որ բռնեմ,
Երեք օրվան թաղաւոր: Շարած մարդարիտ դառան:

Աղջեկ աղջեկ, ա՛լ աղջեկ, Ա՛յ տղայ դու բաղի միջին,
Աչքերդ չալ չալ, աղջեկ. Ոտներդ շաղի միջին,
Դու մեր տանը հարս պրտես, Կանչի կանչելուդ մեռնեմ,
Իմ քիրը քեզ տալ, աղջեկ: Ես եմ քո հաղի միջին:

Իմ աղբէրը սարումն ա, Մեր տան յետնէն մի մառան,
Շուին գօտկածալումն ա. Տղերքն եկան՝ յետ դառան.
Աղբէր ջան, շուրիդ ածա: Չեռս տարայ թէ բռնեմ,
Քիրդ Լօռուայ քարումն ա: Դիպ լալ ու մարջան դառան:

Տեղ եմ քցել՝ փոթ կ'տայ, Ջուր է զնում արխումը,
Բարձ եմ դրել՝ սոթ կ'տայ, Աբրըշում ա չարխումը.
Մեռնեմ միջի քնողին. Ին օրին էրնեկ կուտամ,
Անոյշ խնկահոտ կ'գայ: Ջոմարդ կանգնես խալխումը:

Ես աղջեկ եմ, ա՛լ կուզեմ, Աղջեկ, կապեդ ա՛լ պիտի,
Ալ ծալուծալ կուզեմ. Բոխչէդ ծալէծալ պիտի.
Որ տունը որ ես մանեմ, Ում տունն էլ դուն երթաս,
Ոսկին սարէսար կուզեմ: Ոսկին սարէսար պիտի:

Աղբէր հանաքիդ մեռնեմ, Ես աղջեկ եմ՝ ալ կուզեմ,
Ոսկէ դանակիդ մեռնեմ. Բօխչաս ծալէծալ կուզեմ:
Ճամբայ երթող շէկ աղբէր, Երբ որ ետրիս տուն կերթամ,
Դուքան բազարիդ մեռնեմ: Գօտիկա թիրմա շալ կուզեմ:

Երգ պանդուխտ պատանեկի.

Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ,
Դու գարնան սիրուն լճաչափ,
Դէպի ո՞ւր, ինձ ասա՛,
Բռչում ես այդպէս արագ:

Ա՛խ, թըռի՛ր, ծիծեռնակ,
ծընած տեղս-Աշտարակ,
Անդ շինի՛ր քո բունը
Հայրենի կտուրի տակ:

Անդ հեռու արևոր
Հայր ունիմ սգաւոր,
Որ միակ իւր որդուն
Սպասում է օրէ օր:

Երբ տեսնես դու նորա,
Ինձնից շատ բարեւ արա՛,
Ասա՛ թո՛ղ նըստի լայ
Իւր անբաղդ որդու վերայ:

Դու պատմէ՛ թէ ինչպէս
Աստ անտէր ու խեղճ եմ ես,
Միշտ լալով, ողբալով՝
Կեանքս մաշուել, եղել կէս:

Ինձ համար ցերեկը
Մութ է շրջում արեգը,
Գիշերը թաց աչքիս
Քունը մօտ չի գալիս:

Ասի՛ր, որ չե բացուած՝
Թառամեցայ միացած,
Ես ծաղիկ գեղեցիկ՝
Հայրենի հողեց զրկած:

Դէ՛հ, սիրո՛ւն ծիծեռնակ,
Հեռացի՛ր, թո՛ի՛ր արագ
Դէպ ՚ի Հայոց երկիրը,
Ծնած տեղս - Աշտարակ:

Կեցցես, քաջ Սամէլ, փառք ու պարծանք Հայ անուան.
Կեցցես, քաջ Սամէլ, դու ես միմիայն
Փրկիչ տան Հայկազեան:

Դու որ ուրացող խարդախ քո հօրից
Վրէժ առնել պատրաստ ես,
Քեզ միայն՝ քեզ միայն փառք Հայկազունքս կ'տանք,
Քեզ դարեդար յաւիտեան:

Կեցցես, քաջ Սամէլ, փառք ու պարծանք Հայ անուան.
Այդ մեծ քաջութիւն վեհ անունդ կ'պսակէ,
Այդ ջերմ հաւատը քեզ կ'պահպանէ
Եւ կ'զօրացնէ, դիտենք իսկապէս
Թէ քաջ Հայի պէս նահատակ կ'դառնաս.
Ուստի քեզ միայն փառք Հայկազունքս կ'տանք,
Քեզ դարեդար յաւիտեան:
Կեցցես, քաջ Սամէլ և այլն:

Герасимъ

АЙРАПЕТОВЪ

Կապոյտ երկնքում	Բայց չէ ոչ մինը
Աստղեր են փայլում,	Վարդի նմանը,
Այլև լուսնակը.	Նա է բնութեան զարդ:
Ամենից սիրուն,	Սիրուն աղջիկներ,
Ամենից փայլուն	Ինչպէս ծաղիկներ,
է արեգակը:	Ամեն տեղ շատ կան.
Կանաչ դաշտերում	Բայց իմ ընտրածը,
Եւ այգիներում	Սրտիս սիրածը
Ծաղիկներ կան շատ.	Հրեշտակի է նման:

Գ. Բարխուդարեանց:

Կրամբամբուլի.

(Թարգ. Ռուսերէնից)

Կրամբամբուլին էս էն օղին է,
որ մեզի քաջ ծանօթ է,
որոյ համբըն տեսնելն
Ուսանողին ամօթ է.

Բայց հանապազ, իմ սիրելի,
Մենք կոնծումենք կրամբամբուլի:

Հայրս անդադար ինձ դրում է,
որդի-ջան շուտ աւարտէ,
Տէս, զրերդ լաւ սերտէ,
ժամանակդ արագ անցնում է.
Բայց նորա պարոն որդին
կոնծումէ կրամբամբուլի,
կրամբամբամբուլի, կրամբամբուլի:

Թէ դարդն ու հոգսը ինձ նեղումէ,
Թէ իմ քէֆը տեղը չէ,
Թէ աղջիկը ինձ խաբումէ
Ու հաւատարիմ չէ:

Այստեմ՝ Աղջիկ, իմ նազելի,
Քու տեղ կ'սիրեմ կրամբամբուլի:

Թէ լերդս ու թորքս իմ մաշուել է,
Գլուխս էլ սաստիկ ցաւումէ,
Թէ որ խմելն ու քէֆ անելը
Բրժիշկն ինձ արդելումէ,
Բայց ինչ ցաւ կ'ուզէ ըլի,
Ես կ'կոնծեմ կրամբամբուլի:

Երբ մայրս ինձ մի հարս ծառել է,
Ասում է որ՝ պրտակումեմ,
Եւ պարտքն ու կարգն ինձ ստիպել է,
Որ ես ճաշ ու քէֆ սարքեմ,
Ես ճաշն տեղ, իմ սիրելի,
Առանում առատ կրամբամբուլի:

Բայց երբ կուգայ կեանքիս վերջը,
Մահս-էլ առաջիս տեսնեմ,
Օղին կ'աճեմ բաժակիս մէջը,
Հողեհանիս-էլ կ'աւեմ.
Վերջին անգամ, իմ պատուելի,
Ե՛կ տաքացնենք կրամբամբուլի,
կրամբամբամբուլի, կրամբամբուլի:

Ք. Պատկանեան:

Պանդուխտ առ կուռնին.

Կռո՛ւնի, ուստի՞ կուգաս, ծառայ եմ ձայնիդ.
Կռո՛ւնի, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունի՞ս.
Մի վազեր երամիդ՝ շուտով կը հասնիս.
Կռո՛ւնի, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունի՞ս.

Թողեր եմ ու եկեր իմ մըլքերս ու այգիս.
Քանի որ ա՛խ կ'անեմ՝ կու քաջուի հոգիս,
Կռո՛ւնի, պահ մի կացիր, ձայնիկդ ի հոգիս.
Կռո՛ւնի, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունի՞ս:

Քեզ խապար հարցնողին չեւ տանիր տալապ,
Ձայնիկդ անուշ կուգայ քան զջրբի տօլապ.
Կռո՛ւնի, Պաղտատ իջնուս կամ՝ թէ ի հալապ:

կռուճակ, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունի՞ս:

Սըրտերնիս կամեցաւ, ելանք գընացանք,
Այս սուտ աստընւորիս զարդերն իմացանք.
Ազուհացկեր մարդկանց կարօտ մընացանք.
Կռուճակ, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունի՞ս:

Աստընւորիս բաներն կամաց կամաց է,
Միթէ Աստուած լռէ, դըռնակըն բացցէ.
Ղարիպին սիրտն է սուգ, աչերն 'ի լաց է.
Կռուճակ, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունի՞ս:

Աստուած, քեզնէ խնդրեմ մուրվէթ ու քէրէմ,
Ղարիպին սիրտն է խոց, ճիկերն է վէրէմ.
Կերած հացն է լիզի ու ջուրն է հարամ.
Կռուճակ, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունի՞ս:

Ոչ ըզլաւր օրն գիտեմ, ոչ ըզկիրակին.
Զարկած է գիս շամփուրն, բըռնած կըրակին.
Այրիլըս չեմ հոգար, ձեզնէ կարօտ եմ.
Կռուճակ, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունի՞ս:

Պաղտատու կուգաս, կ'երթա՛ս 'ի սէհրատ,
Թըղթիկ մի գըրեր եմ, տամ քեզ ամանաթ.
Աստուած թող վըկայ լինի քո վըրադ.
Տարեալ հասուցես զայդ իմ սիրելեաց:

Գըրեր եմ մէջ թըղթիս՝ թէ հոս մընացի.
Օրիկ մի օրեր զաչերս չըբացի.
Սիրելիք, ձեզանէ կարօտ մընացի.
Կռուճակ, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունի՞ս:

Աշունն է մօտեցեր, գնալու ես թէտպիր.
Երամ ես ժողվեր հաղարներ ու բիւր.
Ինձ պատասխան չտուիր, ելար գնացիր.
Կռուճակ, մեր աշխարհէն գընա՛ հեռացիր:

Հայաստանցի պանդուխտը.

Հայ ազգը օր ըստ օրէ թողնում է իւր երկիրները և կեդրոնանում է քաղաքներում: Աղքատութիւնը ստիպում է նորան թողուլ իւր տունը, իւր ընտանիքը, իւր ամուսինը, իւր զաւակները և գնալ Պօլս կամ այլ քաղաք, աղքատութենից ազատվելու համար: Բայց այդ անգիտում ևս, նորան հանդէպ է դուրս գալիս, էապէս, նոյն աղքատութիւնը, գուցէ մի փոքր քաղաքային ամոք կերպարանքով: Ռիցուք, դեռում ասանում էր նա օրեկան հինգ ղուրուշ, իսկ քաղաքում ասանում է ութն կամ տասն. բայց ի՞նչ... օգուտ այն երեք կամ հինգ ղուրուշ յաւելուածից, մինչ չէ մնում նորա ձեռքում: Քաղաքի մէջ, համեմատութեամբ շինական կեանքին, եթէ ոչ աւելի՝ գէթ հարիւրին քառասուն տաւել է ծախքը: Եթէ մարդը հինգ ասանալով աղքատ էր գեղում, աղքատ կը լինի Պօլսի մէջ կամ այլ քաղաքներում, ութն կամ տասն ասանալով:

Բացի սորանից, ընտանեկան կեանքից զրկվելը, դժուարային աշխատութիւնը՝ որով պիտի չահի նա այն մի քանի յաւելեալ ղուրուշները, անտուն, վարատական և անմաքուր կեանքը, որ պիտի անցուցանէ նա զանազան իջևաններում: Երեկոյեան պիտի գայ վատասկալ, ուժաթափ, շատ անգամ և վնասուած անդամներով, իսկ լուսաբացին նոյն եզիպտական ծառայութիւնը, որ սպառում է նորան: Չկայ այն ընտանեկան մխիթարութիւնը, ամուսնու և զաւակների մոեքմական, գողարիկ և անմեղ հայեացքը, որ առանց ձայնի, առանց խօսելու, կարող են ամբիւր ճակատագրի դառնութիւնը և այս բոլորը անխորհուրդ, առանց հիմնական հաշուի և չկամելուց արմատական կերպով դարման տանել իւր աղքատութեան: Եւ այսպէս, իբրեւ գրաստ, իբրեւ մեքենայ, ծառայե-

լով արտասուելի օտարութեան մէջ, տասնօրեայ տարի, կամ մեռանում է այնտեղ, թողնելով իւր ընտանիքը ծայրացեալ թշուառութեան մէջ կամ վերադառնում է գէպ ի իւր երկիրը: Վերադառնում է... բայց ոչ այնպէս առոյգ և զուարթ ինչպէս զուրպ էր եկել այն տեղից, այլ հագական առած, ուժածափ և թօշնած: Վերադառնում է իւր տունը, երբ կորուսել էր աշխատելու ընդունակութիւնը և յարմարութիւնը: Ուրեմն, վերադառնում է նա միմիայն իւր ներկայութեամբ, իւր աղքատ և կարօտ ընտանեաց թիւը յաւելցնելու համար: Եւ ահա՛ նորա տասն և ութը կամ քսան տարեկան որդին, որ աճել և զօրացել էր իբրեւ մի ծաղիկ իւր սեպհական հողի վերայ, առնում է ձեռքը իւր հօր պանդխտական գաւազանը և գնում է....

— Ո՞ր բարով:

— Պօղոս, Տրապիզոն, և այլն և այլն:

— Ինչե՞ համար:

— Աշխատելու և ընտանեաց օգնելու:

— Աշխատելու և ընտանեաց օգնելու: — կրկնում է խօսակիցը անհնարին տխրութեամբ:

Անցնում է սորա վերայով մի քանի տարի, յանկարծ, այս նորեկը լուր է առնում, որ իւր ծերունի հայրը վախճանել է, մայրը հիւանդ է: Մի փոքր ժամանակից և մայրը մեռնում է:

Պանդխտակիցքը գալիս են նորան մխիթարելու: Մի երկու բաժակ գինի... մի քահանայ, մի «հոգեոց» և պանդխտի սիրտը պաղում է այն աշխարհից, ուր ծնել էր նա.... Ի՞նչ բանի համար վերադառնայ: Նա գտնելու չէ իւր տունը, իւր ծնողքը, նորան աչքին պիտի հանդիպին երկու գերեզման և մի ամայի բնակարան, եթէ և այն չէ անցել օտարի ձեռք: Նա որոշում է մնալ պանդխտութեան մէջ, և այս որոշումով յօժարում է մինչև տակը խմել թշուառութեան բաժակը: Այո, մնում է նա, բայց տունը մարեցաւ: Մի գերդաստան ընկաւ հասարակաց խումբից:

Արդեօք ո՞րքան գերդաստանք ընկնում են այսպէս:

Մ. Նալբանդեանց,

106

Արշալոյս Հայաստանի.

Հայաստանեաց սև տխրագին օրերը
Փարատեցան, նոր հորիզոն բացուեցաւ.
Մեզի համար չեն այն մթին ամպերը,
Զի արշալոյս պայծառ դարձեալ փայլեցաւ:

Յուրախութիւն, ո՛ հայեր,

Որդիք Հայոց Լ'Արամայ.

Զեզ փառաւոր պողոտայ

Հորդեն երկինք լուսաբեր:

Դուք զիւցաղանց ճիւղ էք, Հայեր, բաժ եղեք.

Յառա՛ջ դացէք, յառա՛ջ, ահա՛ ասպարէզ.

Մայր Հայաստան ձեզ կ'նայի աւափի,

Մեղմացուցէ՛ք իր արտասուքն աղեկէզ:

Թշուառութեան բաժակը

Մինչև տակը խմեցինք,

Արդ ուղարկեց մեզ երկինք

Աւետաբեր հրեշտակը:

Այն հրեշտակը, որ վարդանայ վեհ հողին,

Ի՛նչ արայրի նահատակաց սուրբ գունդը

Ներկայացուց ամենակալ Արարչին՝

Մինչ կրակապաշտ Պարսիկն երթայր անդունդը:

Արդ ձեզ կ'օժ գայ. Հայկազունք,

Նոր աւետիս բերիւրելով.

Ե՛ղէ՛ այլ ձեզ բաղդըն խռով,

Դուք քաջարեաց, ո՛ մանկունք:

Օ՛ն խայտաղէք, գողթան երգեր թո՛ղ հընչեն,
թո՛ղ արձագանդ տան և հովիտք, բլուրներ.
Մեր սրտերը, որ սուրբ սիրով կը տրոփեն,
թո՛ղ միանան ու կորնչի անսուրբ հեռ:

Ի՛ամէն տարի ցնծութեամբ

Մեր այս շքեղ հովտին մէջ

Հեշտին պարուց ելեէջ

Ընեմք դարձեալ միութեամբ:

Սիմոն Հայկ Մ. Ֆէլէկեան:

107

Գերի Յոյն.

Հայրենիք սրբազան, իմ սիրուն աշխարհ,
Թըռչումեմ դէպի քեզ հողուլս անդադար.
Բայց, աւա՛ղ, այս բանդում փակված եմ անտես,
Պատերազմի դաշտում չեմ կռվում և ես:

Հանապաղ տանջուեցայ քո ճակատադրով,
Սրտումս շղթաներիդ ձայներ կրելով
Չեմ կարող մոռանալ իմ ազգ հարագատ,
Ա՛խ, կամ ոչնչանալ, կամ լինիլ ազատ:

Քաջ ընկերներովս հեշտ է ինձ կռվել,
Եւ սուրբ զործքի համար քաղցր է մեռանիլ.
Բայց, աւա՛ղ, այս բանդում փակված եմ անտես,
Պատերազմի դաշտում չեմ կռվում և ես:

Չը գիտեմ ի՞նչպէս է կռիւն հրդեհվում,
Ես չունիմ ոչ ինչ լուր, բայց լուրն է թռչում . . .
Տարվում է միշտ համբաւ սպանութեան ահեղ,
Թափվում է ազգսարիւն, բայց ևս չեմ այն տեղ:

Ա՛խ, քո ազատութիւն փոթորկի մէջ է,
Եւ վառ արշալուսով քո օր կարմրում է . . .
Թո՛ղ այս տեղ չարչարվիմ անձանօթ կապված,
Միայն քեզ, Հայրենիք, տեսնեմ ազատուած:

Յովհաննէս Քուչուքէզեանց:

108

Երգ 'ի դէմս քաջին Վարդանայ:

Հայրենասէ՛ր Արամեանք,
Զի՞ կայք 'ի քուն ընկղմեալ,
Բացէ՛ք զաչս ձեր հոգեկան,
Տեսէ՛ք զօրս ձեր ժամանեալ:

Ո՛ւր են փառք, ձիւր ձեր նախնեաց,
Ո՛ւր են պատիւ վե՛հ արանց,
Որ զաշխարհ Հայաստանեայց
Լցին փառօք դիւցադանց:

Յառա՛ջ մատիք ինձ լսել,
Շառաւիղք քաջին Հայկայ,
Ես կամիմ ձեզ արդ պատմել
Զազգասէր զործ Վարդանայ:

Որ զգլուխ իւր կենօք չափ
Եդ 'ի փրօկանս իւր ազգի,
Եւ կընքեալ զայն իւր արեամբ՝
Եղև փրկիչ Հայրենի:

Սուրբ խաչ փայլեաց փրկչական
Հողուոց ազգիս Հայկական,
Պահեա՛լ զմեզ, Տէր Աստուած,

Եւ աշխարհիս փորձանաց:

Լուսաւորեալց Հայաստան,

Լուսով խաչին փրկչական.

Հնչեա՛ աշխարհ ամենայն

Զփող մեծի աւետման:

Բարձրացի՛ր արդ, Արարատ,

Պաշտօն ծաղիօք զքոյդ գագաթ.

Ազգիս Հայոց խնդութեան՝

Լե՛ր դու վկայ յաւիտեան:

109

Յաւուր գործադրութեան ազգա-

յին սահմանադրութեան, 20 օգոս-

տոսի 1860 Կ. Պոլիս.

Հայրենեաց սիրով վառուած վեհ սրտեր,
Ի՞նչ կը յապաղէք ելնել ՚ի հանդէս.

Ի՞նչ կը յապաղէք. — սիրտ կը գիմանա՞յ,

Սիրտ որ ազգասէր ըլլալ կը ցանկայ,

Տեսնել հայրենեաց այսքան բիւր աղէտ,

Եւ դու անտարբեր ցարդ մնալ յաւէտ:

Խեղ ատելութեան և չար նախանձու

Սերմերն ու հոգին հեռու մղենք, հեռու,

Սիրտ սրտի կապուած, թե թեի տուած,

Հայրենեաց սիրոյ ասպարէզն բացուած.

Օ՛ն, վաղենք յառաջ ՚ի սուրբ խաչն վստահ,

Օ՛ն, երթանք յառաջ, և անձնանուէր՝

Հայրենեաց օգտին ըլլանք ուխտանուէր.

Հայ, մի վհատիր, սիրտ ա՛ն և սիրտ ա՛ւր:

Տկարք զօրանան, քաջք խրախուսին,

Վատերը բացուին, վատերը զատուին,

Ճշմարիտ Հայերն յառաջ թող անցնին.

Խաչ, սէրն են նշան ճշմարիտ Հայուն,

Խաչ, սէրն են պարծանք ճշմարիտ Հայուն:

Սիրոյ դրօշակներ

Թո՛ղ արդ պարզուին,

Հաշտութեան ձայներ

Թող արդ հնչուին.

Հայն մէկ սիրտ եղաւ

Սիրով միացաւ,

Սուտ են, որ ըսեն

՚՚Հայք զերար կատեն:՚՚

Սուրբ Արարատեան մայր աթոռոյն զիրկը

Եկէ՛ք, Հայկազունք, եկէ՛ք միանանք.

Եւ սփոփենք մեր վշտացած մօր սիրտը,

Օրհնելով Տէրը, որ մեզ պարգևեց

Մեր Ազգին կապն ու հոգին,

Ազգային Սահմանադրութիւն

Յաւերժացի արդիւնաւէտ:

Ս. Պ. Պ. Փափաղեանց:

110

Երգ ծաղկացանի. «Եփեռնակի» եղանակով.

(Թարգ. Ռուսականից)

Հա՛տիկ դո՛ւ, իմ հա՛տիկ,

Ահա՛ մութ քո տընիկ.

Արեգից զեկվելով՝

Նընջեր աստ դու, խղճիկ:

Սոխակ Հայաստանի Ա. հատոր,

Ա. Գ.

9.

Ահա՛ ես կը ծածկեմ
Քո երես սառ հողով,
Գերեզման կը շինեմ
Քեզ համար իմ ձեռով:

Եթէ դու լինէիր
Բանախօս կենդանի,
Գո՛ւցէ ինձ կ'ասէիր
Տըխուր բան այսպիսի:—

«Չրկվելով արեգի
Շողշողուն վառ լուսից,
Եւ ի՞նչ կեանք այսպիսի
Պիտ' կրճեմ այս բանդից:»

Հա՛տիկ դու, իմ հա՛տիկ,
Մի՛ տըխրիր հոգալու,
Այս տեղ է՛ շատ փափկիկ,
Եւ հանգիստ քրնելու:

Շուտով դու կը զարթնես
Գեղեցիկ ոստերով,
Եւ կըրկին կը լինես
Նոյն ծաղիկ՝ լու հոտով:

Հա՛տիկ դու, իմ հա՛տիկ,
Դէ՛հ լըսի՛ր իմ խօսքին,
Որ կ'ասեմ ես այժմիկ
Մի առ մի գրչւովին:—

Նոյնպէս ինձ կըսպասի
Այդպէս մութ գերեզման,
Որ մարդիկ տըխրալի
Հաւաչեն իմ թաղման:

Ես այնտեղ նընջելով՝
Կըսպասեմ մեծ յուսով,
Երբ փրկիչ ինձ ձայնէ,
Պէ՛ր կացիր, Գրիգորէ՛:»

Ա. Գրիգորեանց:

Ես հայոց ազգին մէկ բան եմ ուղում,
Եւ այդ մէկ բանն է՝ հիմնաւոր ուսում:

Հայոց երգերը, սէրն և զինին
Մեր շրջանիցը անպակաս լինին.
Ապրինք պարզ սրտով, միաբան, ուրախ,
Միայն չար բանից ունենանք մենք վախ:

Եղբարք սիրելիք, մեր սրտերու մէջ,
Ինչպէս երկնային արեգակ անշէջ,
Թո՛ղ պահէ հաստատ երկնային Տէրը
Անդին հայրենեաց բոցավառ սէրը:

Կեցցէ՛ մեր հաւատ, երգե՛նք միաբան,
Մեր ազգայնութեան միակ պահապան,
Նորա մոռացող, ուրացող հային
Անուանենք ընկեր մատնիչ Յուդային:

Կեցցէ՛ յաւիտեան մեր դանձ թանգագիւն.
Մեր հայոց լեզուն քաղցրիկ նորածին.
Թո՛ղ նա զօրանայ ծաղկի և աճի
Ապահովութեամբ Աստուծոյ աջի:

Հայոց երգերը, սէրն և զինին
Մեր շրջանիցը անպակաս լինին.
Ապրինք պարզ սրտով, միաբան, ուրախ,
Միայն չար բանից ունենանք մենք վախ:

Հայոց աղջիկներ՝ ձեր հոգուն մատաղ,
Երբ միտս էք գալիս՝ ասումեմ ես ա՛խ,
Հալվումեմ, հալվում օտարութեան մէջ,
Ա՛խ, սիրտըս խորվում, ցաւիս չոկայ վերջ:

Երբ կարմիր գինին բաժակումս ածած՝
Սեղանիս վրայ առաջս է դրած՝
Աչքս ախմայ վրան եմ ձրգում,
Ձեր սիրուն պատկերն եմ մէջը տեսնում:

Տեսնում եմ և, ախ, միտքս է մոլորվում,
Դառն արտասուքով աչքքս պրղտորում,
Կարծում եմ բոլոր աշխարհն մըթնեց,
Արևն-էլ խաւրեց, էնդուր որ տխրեց:

Հայոց աղջիկներ, ձեր հոգուն մեռնեմ,
Ձեր սիրուն աչերն էլ երբ կրտեսնեմ,
Էն սե սե աչերն՝ սե ունքով պատած,
Կարծես՝ երկնային զալամով քաշած:

Էն սե սե աչերն, որ շատին սպանեց,
Բայց էլ շատին դըժոխքից հանեց,
Ես-էլ կենդանի տեղովս եմ մեռած,
Առանց կըրակի էրուած, խորոված:

Ել երբ կրտեսնեմ ես ձեզ ման-գալիս
Բաղ ու բաղչայում սէյրան անելիս,
Ինչտեղ ամօթից վարդն-էլ է դեղնում,
Երբ-որ ձեր կարմիր թըշերը տեսնում:

Բըլբուլն-էլ վարդից ձեր ձայնը լսելիս՝
Թըռչում է, թըռչում, ամպերում կորչում
Եւ իր Արարչի տեսածն ասելիս
Փառք քեզ, Տէր Աստուած, փառք քեզ
է կանչում:

Հայոց աղջիկներ, ի՞նչ անուն տամ ձեզ,
Թէ հրեշտակ ասեմ՝ հրեշտակ չե՛մ տեսել,
Թէ մարդ անուանեմ՝ բէդամաղ կ'անեմ,
Ուրեմն ի՞նչ անեմ, մոլորուած եմ ես:

Մոլորուած եմ ես օտար աշխարհում,
Հաւատն-էլ օտար, օտար և լեզուն,
Աղջիկն-էլ օտար ու ձեզ չե՛ նրման,
Հայոց աղջիկներ, դուք էք աննրման:

Ձեր սէրն է միայն սըրտումս պահած,
Ձեր սիրով միայն եմ ես կենդանի,
Ձեր սէրը միայն էս կեանքս մաշուած
Օտարութեան մէջ զեռ կըպահպանի:

Դէորդ Միրիմանեանց:

113

Պարերգ.

Հայկազունք, պա՛ր բռնեք,
Թե ՚ի թե օ՛ն երնեք
Յնծութեան ձայներով,
Եւ զուարթ սրտերով:

Ձի ահա՛ ՚ի նոր բաղդ
Ձայն կուտայ երկինք արդ,
Ի սուրբ կոչում ուխտեմք հաստատ
Անձնուէր զոլ պատրաստ:

Ս. Պ. Պ. Փափազեանց:

114

Հապա, քաջազունք, կենդանիք սարսն
Հայոց զաւակունք, Զինուցդ ՚ի ձայնէն.
Առէ՛ք աղեղունք Շեշտակի նետեր
Ի մահ երազունք. Թափեցէ՛ք, քաջեր,
Անտառը ըսպասեն Յերէս անվահեր:

Վազեմք, ուր վտանգ,
Այս մեր քրոսանք,
Որսոց արշաւանք
Մարտից են կրթանք:
Երթա՛մք գունդ 'ի գունդ, Ի մեր հայրենիս:

115

Երգ երեկոյեան.

Հրեշտակ զուարթուն
Հրդօր պահապան մեր,
Որ զտիւն ողջոյն
Բզմեզ խնամեցեր:
Ի մուտս արիւնոյն
Դու լոյս անստուեր ես մեր,
Անմուտ արեւ
Կայցես մեզ այս գիշեր:
Քուն քաղցր անկողն
Շնորհեա՛ 'ի փառս Աստուծոյ
Եւ զծնողս հոգւոց եւ մարմնոց կեցո՛:

Գ. Վ. Այվազեանց:

116

Վարդան Մամիկոնեանի երգը.

Հիմի է՛լ լըռենք, եղբարք, հիմի է՛լ,
Երբ մեր թշնամին իր սուրն է դրօն,
Իր օրհասական սուրբ մեր կրօնին,
Ահանջ չի գընում մեր լաց ու կոծին,
Ասացէ՛ք, եղբարք հայեր, ի՞նչ անենք,
Հիմի է՛լ լըռենք:

Հիմի է՛լ լըռենք, երբ մեր թշնամին
Դաւով հրապուրբով տիրեց մեր երկրին,
Ձընջեց աշխարքից Հայկայ անունը,
Հիմքից կործանեց թորգոմայ տունը,
Խընց մեզանից թագ, և՛ խօսք, և՛ գէնք,
Հիմի է՛լ լըռենք:

Հիմի է՛լ լըռենք, երբ մեր թշնամին
Խընց մեր սուրբ—պաշտպան մեր անձին,
Մըշակի ձեռքիցն էլ խփը խընց,
Այդ սուր ու խփից մեր շղթան կըռց,
Վայ մեզ—շղթայով կապած գերի ենք.
Հիմի է՛լ լըռենք:

Հիմի է՛լ լըռենք, երբ մեր թշնամին
Սոսկալն գէնքը բըռնած մեր զըլսին,
Կուլ տալ է տալիս արտասունք առատ,
Աղէխարշ բողոք վարուց ապիրատ.
Մեր զուխը լալու եփրատ ո՛ւր պըռռենք,
Հիմի է՛լ լըռենք:

Հիմի է՛լ լըռենք, երբ մեր թշնամին
Լիբբ գողողութեամբ շքրած իր հոգին,
Արդարութեան ձայնն հանած իր սրտից
Արտաքսում է մեզ մեր բընիկ երկրից,
Պանդուխտ, հալածեալ եղբարք, ո՛ւր դիմենք
Հիմի է՛լ լըռենք:

Հիմի է՛լ լըռենք, երբ մեր թշնամին,
Անգոհ մեր բերած ծանր զոհերին,
Խւր լիբբ, նըզոված ձեռքը կարկառեց,
Ազգութեանս վերջին կապը պատառեց.
Հայի կորուստը մօտ է, ի՞նչ անենք,
Հիմի է՛լ լըռենք:

Հիմի է՞լ լուենք, երբ մեր թշնամին,
Արհամարհելով մեր փառքն ազգային,
Մեր Եկեղեցուն ձեռնամերձ եղաւ,
Գայլազգեստ դառին մեզ գըլուխ դըրաւ,
Սուրբ խորան չունինք, արդ ո՞ւր աղօթենք,
Հիմի է՞լ լուենք:

Հիմի է՞լ լուենք՝ մարդիկ ի՞նչ կ'ասեն,
Երբ մեր տեղ քարինք, ապառաժք խօսեն,
Զե՞ն ասիլ, որ Հայք արժանի էին
Այդ ստորկական անարգ վեճակին.
Մեր սուրբ քաջ նախնեաց գործերը գիտենք,
Մինչև ե՞րբ լուենք:

Թո՛ղ լուէ մունջը, անդամալոյծը,
Կամ՝ որոյ քաղցր է թըշնամու լուծը,
Բայց մենք, որ ունինք հոգի ու սիրտ քաջ,
Ե՛կ անվախ ելնենք թըշնամու առաջ,
Դոնէ մեր փառքը մահով յետ խըլենք
Ու այնպէս լուենք:

Ռ. Պատկանեան:

117

Մամիկոնեան մեծ Վահանի
պատասխանը.

Հիմի է՞լ խօսենք, եղբարք, հիմի է՞լ
Երբ ընտանեկան երկպառակութեամբ
Ուրիշ բան չունինք, բայց իրար դաւել,
Եւ սարսափելի ազգութացութեամբ
Մեր նախնեաց ուխտը ոտքով կոխել ենք.
Հիմի է՞լ խօսենք:

Հիմի է՞լ խօսենք, երբ քաջն վարդան
Վաթսուն հազարից, հազարով մնաց.
Մինչ մնացել էր Պարսից լոկ մատան
Գունդը, մեր վատութեամբ ողջ կորուսելենք
Հիմի է՞լ խօսենք:

Հիմի է՞լ խօսենք, երբ օտարից շատ
Մենք ենք մեր ազգի արիւնը խմում.
Մոխրատնով լցինք Գուին, Արտաշատ,
Ծխի մէջ կորաւ խաչն եկեղեցուն.
Երբ այս ամենը մենք կատարել ենք,
Հիմի է՞լ խօսենք:

Հիմի է՞լ խօսենք, երբ հրապարակում
Պարսիկը առակ արել է Հային.
«Եթէ Ասորու նման աշխարհում
Զկայ մի վատ ազգ, բայց քան Ասորին
Եւ վատ է Հայը», մենք այս տանումենք,
Հիմի է՞լ խօսենք:

Հիմի է՞լ խօսենք, երբ իշխանութիւն
Ծախումէ անարգ հացկատակներին,
Մինչ ստրուկ մարդիկ նստան մեր զլխին
Եւ մեզ կարծումեն հոյ իբենց ոտքի,
Ու մենք մեզ կոխող ո՛տքը լիզումենք,
Հիմի է՞լ խօսենք:

Հիմի է՞լ խօսենք, երբ լուսաւորչի
Բնիկ ժառանգի թեւերը կտրած,
Անարգ Պարսիկը՝ այս ու այն թեմի՝
Կարգումէ տեսուչ ըստ իւր չար մտաց.
Եւ մենք դեռ «կեցցէ՛ արին» գոռումենք,
Հիմի է՞լ խօսենք:

Հիմի է՞լ խօսենք, երբ ձեռք ենք տալիս,
Երբ ողջունումենք մենք այդ չբերին,
Որ զբան չուն են, և մեզ տեսնելիս՝

Շուտ զիմակները զնում երեսին,
Այդպիսիներին դարձեալ պատվումենք:

Հիմի է՞լ խօսենք:

Էլ մեր երեսին մնաց մի կաթիլ
Ամօթի սուրբ ջուր, որ բերան բանանք.
Ո՛չ, թէ չենք ուզում հողից հող կորչել,
Թշնամու արիւնով մեր թրին ջուր տանք,
Ազգ, եկեղեցի փրկենք, ազատենք,
Ապա թէ խօսենք:

Միքայէլ Նալբանդեանց:

118

Յառաջ գնացէք:

Հայկական սեռի արի զաւակներ,
Ժա՛մ է մեզ պաշտել մեր իրաւունքներ.
Ահա՛ ծագեց արշալոյսը,
Ելէ՛ք, դուք էք Հայի յոյսը.

Յառա՛ջ, յառա՛ջ գրնացէ՛ք:

Յառա՛ջ գրնացէ՛ք, սիրելի՛ Հայեր,
Հերի՛ք է թըմրած մնացինք շատ դարեր.
Հասա՛ւ, եղբարք, ժամանակը,
Զեզ կանչումէ ազգի պարտքը.

Յառա՛ջ, յառա՛ջ գրնացէ՛ք:

Բարձրացրէ՛ք կրկին Հայութեան փառքը,
Այն որ ունէին վաղ ձեր նախնիքը. . .
Թո՛ղ օտարը դարձեալ չ'ասէ
Թէ՛ Հայութիւն դեռ քրնած է. . .

Յառա՛ջ, յառա՛ջ գրնացէ՛ք:

Յառա՛ջ գրնացէ՛ք, ամօթ այն հային,
Որ չէ՛ ծառայում իւր ազգի շահին. —
Նա անկիրթ է, խեղճ և թշուառ,
Նա օտար է, չէ՛ մեր եղբայր.

Յառա՛ջ, յառա՛ջ գրնացէ՛ք:

Յառա՛ջ գրնացէ՛ք լուսաւոր խելքով,
Կեանքի արժանի ազնիւ պարծանքով.
Արուեստ, ուսում և գիտութիւն
Խոստանում են մեզ փրկութիւն.

Յառա՛ջ, յառա՛ջ գրնացէ՛ք:

Յառա՛ջ գնացէ՛ք, ստացէ՛ք կրթութիւն,
Գիտեմ, չէ՛ սառել ձեր մէջ այն արիւն՝
Որ երբեմն մեր սուրբ նախնիք
Ծաղկացրին ազգ ու Հայրենիք.

Յառա՛ջ, յառա՛ջ գրնացէ՛ք:

Յառա՛ջ գրնացէ՛ք, ձեզ մեր Հայրենիք
Պիտի ճանաչէ հարազատ որդիք.
Նա ձեր համար պատրաստ ունի
Դափնեայ պսակ ձեզ արժանի.

Յառա՛ջ, յառա՛ջ գրնացէ՛ք:

Յառա՛ջ գրնացէ՛ք, յառա՛ջ, եղբայրներ,
Զեռք ձեռքի տալով, միացրած սրտեր.
Ահա՛ մօտ է յաջողութիւն,
Ահա՛ հանդէպ ձեր բարութիւն. . .

Յառա՛ջ, յառա՛ջ գրնացէ՛ք:

Յովհաննէս Քուչուբեգեանց:

119

Հայ ապրինք.

Հայապրինք, եղբարք, մարդկութեան մէջը,
Հայ կրնքեր է մեզ պատմութեան էջը.

Հայ անուամբ ըզմեզ կողջունեն երկինք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Հայ ապրինք։— մեր հայրն է այն Դիւցազուն,

Որ զազատութիւն սովորեցոյց մարդուն,

Ու մեզ վեհ Անուն մը տըլաւ բաժինք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Մեր աշխարհն է սուրբ։— Մեր հողուն վերան

Աստուած է քայլեր, հանելով զԱղամ։

Մեր լեզուն ստեղծեր ու խօսեր նախ ինք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Հայն ու մարդկութիւն՝ նոյն ունին օրրան.

Երկիր փրկութեան է մերս Հայաստան,

Կրօնից նախկին սեղան է Մասիք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Հայուն պերճ անուն՝ ո՛չ միայն յերկիր՝

Այլ և յեթերց մեջ շողայ լուսալիր.

Քաջ Հայկին աստեղք անմահ են յերկինք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Հայ ապրինք։— ո՞ր ազգ կայ հայուն նըման,

Որ ունենայ հին պարծանքներ այսքան,

Ո՞ր ազգ հայուն պէս շքեղ հայրենիք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Ըսէք, ո՞ր ազգին չորս առաքեալներ

Երկնից թաղաւորն է դեսպան զրկեր,

Ո՞ր թաղաւորին հետ թղթակցեր ենք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Ո՞վ կրնայ համբել սրբոց մեր զանուանք,

Մեր պատմութիւնն է նահատակաց ցանկ.

Մեր եկեղեցին յերկրի է երկինք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Քրիստոսի ունինք անդրանիկ օրհներ,

Հաւատոց եղանք միշտ ախոյեան մենք.

Հայը զարմացոյց զերկիր և զերկինք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Մեր Ազգ հետեող է ճիշդ Յիսուսի,

Որ խաչն այսչափ դար առած է յուսի.

Ոչ, չը խոնարհիր, չըլար դասալիք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Այո, խաչին կեանք՝ կեանք է վըշտալից,

Այո, Հայուն կեանք՝ կեանք է ցաւալից.

Բայց խաչն՝ յաղթութիւն ունի վեհ կրնիք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Ոչ, ճակատագիր մեր չէ՝ միշտ տըխտը՝

Ըզթուառութեան ուտել հացն ու ջուր.

Նոր երջանկութեան ապագայ մ'ունինք . . .—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Հայ ապրինք, որ մեր որդիք ալ, եղբարք,

Կարենան պարծիլ, որ զմեզ ունին հարք.

Չ'ըլանք հայ անուան չըլանք նախատինք։—

Եղբարք, հայ ապրինք։

Խորեն Արքեպիսկոպոս Նար—Պէյ:

120

Զատիկ.

(Մանկական երգ)

Հողմը հընչեց ի հարաւէն,

Ազատուեցան զաշտը ձիւներէն,

Բերկրութիւն է ամեն տըղոց,

«Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց»:

Առունները խոխոջացին,

Ծառերն բողբոջ արձակեցին,

Օղբ լի է ձայնիւ թռչնոց,
«Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց» :

Տղայ, աղջիկ ուրախ, զուարթ
Փթթեցան զերդ մայիսի վարդ . . .

Ոխ, քէն չունի սիրտը մարդոց,
«Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց» :

Քրիստոս յարեալ . . . կասկած չիկայ,
Բնութիւնն համայն է մեզ վըկայ . . .

Բայց ե՞րբ կասէ լեզուն հայոց—
«Նա էլ յարեալ ի մեռելոց» :

Գամառ—Քաթիպա:

121

Առ Հայաստան.

Հայաստան, երկիր դրախտավայր,
Դու մարդկայնոյ ցեղիս որրան,

Դու և բնիկ իմ հայրենիք,
Հայաստան, Հայաստան, Հայաստան:

Ի վեհ անունդ սիրտ իմ, ո՛հ, յոյժ
Ոգևորի 'ի նոր խրախոյս,

Եւ անձկայրեաց 'ի քեզ յուսամ,
Ի քեզ 'ի քեզ յոյս իմ միայն.

Հայաստան, Հայաստան, Հայաստան:

Հայաստան, անուն փարելի,
Ի քեզ հանգիստ նոյեան տապան

Եզիտ և քեւ ապրեցաւ նոյ,
Հայաստան, Հայաստան, Հայաստան:

Գեառք քաջառաջք աղենաբուղիս,
Զհողդ բարի առնեն յուսթի,

Քեւ ապրիմ ես, քեւ միշտ ցնծամ,
Քեւ, քեւ պանծամ, փառք իմ միայն,

Հայաստան, Հայաստան, Հայաստան:
Հայաստան ծնող դիւցազանց

Եւ հրաշալեաց հանդիսարան,
Քո զեփիւռին քաղցր է շնչեն,

Հայաստան, Հայաստան, Հայաստան:
Հայի, Արմենակի, Արամ, Տիգրան,

Տրդատ, Սմբատ, Վարդան, Վահան,
Զոր շնչեցին և զօրացան,

Զքեզ յիշեմ, զքեզ սիրեմ,
Զքեզ, զքեզ, սէր իմ միայն,

Հայաստան, Հայաստան, Հայաստան:

Յովհաննէս Միրզա—Վանանդեցի:

122

Վայր ընկնող աստղեր.

(Թարգմանութիւն)

«Հայրիկ, ասաց դուստրը հօրը,
Կապոյտ երկնքի վերայ

Ո՞րքան աստղեր փայլումն վառ,
Ասես համար, թիւ չըկայ.

Ասումեն որ ամենայն մարդ
Աստղիկ ունի երկնքում,

Զշմարի՞տ է, ասա՛, հայրիկ,
Իմը ո՞ր տեղ է փայլում» :

—Այո, դստրիկ, այդ աստղերը
Ունին հաշիւ ու համար,

Եւ մեզանից իւրաքանչիւր
Մի աստղ ունի իւր համար:

«Հայրիկ, տես, տես, աստղը թռաւ,
Յետքից պայծառ զիծ թողնց.

Աստղիկն ընկաւ երկնքիցը,
Միւս անգամ այլ չերեւցաւ :
— Ո՛վ իմ դստրիկ, հանգիստ կացիր,
Դա մեծատան մի աստղ էր,
Որ իւր օրում, իւր կեանքումը
Խիշտ ասածը չը զիտէր,
Աղքատները նորա դռնից
Գիշեր ցերեկ հալածված.
Մի մարդ չկար նորան ծանօթ,
Որ չը լինէր վշտացած :

« Հայրիկ, տես, տես, աստղը թռաւ,
Յետքից պայծառ գիծ թողեց,
Աստղիկն ընկաւ երկնքիցը,
Միւս անգամ այլ չերեւցաւ :
— Ո՛վ իմ զաւակ, մի վերդովվիր,
Դա աղջկայ մի աստղ էր,
Որ իւր հօր ու մօր խօսքը
Իւր կեանքումը յարգած չէր.
Նա փախել էր իւրեանց տնից.....
Մուր էր քսել տան վերայ.....
Իւր ծնողքը լացուցել էր,
Ինչքը վատնել անխնայ :

« Հայրիկ, դարձեալ թռաւ մի աստղ,
Վայր ընկաւ նա երկնքից.
Հայրիկ, ո՞վն աստղն էր արդեօք,
Որ զըկուեցաւ իւր տեղից :
— Ո՛հ, դստրիկս, հանգիստ կացիր,
Կեղծաւորի դա աստղ էր,
Որ իւր օրում ուղիղ մի խօսք
Մարդու երբէք ասած չէր.
Փարիսական իւր ձեւերով

Աշխարհք խաբեց, զարմացուց,
Այդ պատճառով Աստուած նորա
Աստղի լոյսը խաւարցուց :

« Հայրիկ, տես, տես, մի աստղ թռաւ,
Եւ գիծ անգամ չը թողեց,
Աստղիկն ընկաւ երկնքիցը,
Միւս անգամ այլ չերեւցաւ :
— Ո՛հ, սիրական, խաղաղ քնա,
Բռնակալի դա աստղ էր,
Որ աշխարհը իւրեան գերի
Ծնած օրից կարծել էր.
Շատ հալածանք, շատ նեղութիւն
Պատճառեց նա իւր կեանքում.
Շատ տուն քանդեց, շատ մարդ զրկեց,
Գութ չունեցաւ իւր սրտում :

« Ապա այն ի՞նչ աստղ է, հայրիկ,
Որ այնպէս պարզ վառվումէ,
Նորա մաքուր, պայծառ լոյսը
Չորս կողմը բակ բռնել է :
— Ո՛հ, իմ դստրիկ, աղօթք արա,
Դա ծերունու մի աստղ է,
Որ իւր կեանքում ոչինչ մարդու
Ոչինչ քնաս տուած չէ.
Այն լուսաւոր բակն է նորա
Առաքինի զորքերը,
Աղօթք արա, որ երկարվին
Նորա կեանքի թելերը :

Շատ օր չանցաւ, երկնքիցը
Մի այլ վառ աստղ պակասեց.
Ո՞վն աստղիկն էր, որ ընկաւ,

Բան հարցանող չերեւեց:
Մինչ գեռ լուսինը արծաթափայլ
Լոյս էր տալիս գիշերին,
Խորհրդաւոր մինչ տիրել էր
Անվորով խոր լուռութիւն,
Մի սրտաթափ մազերն արձակ
Վազեց աղջիկ սգաւոր
Դէպի գեղի գերեզմանքը,
Ծուռն չոքեց մի շիրմի մօտ:

«Հայրիկ, աստղիկդ չէ փայլում,
Դու յաւիտեան քնեցիր.
Ա՛ռ ինձ քո մօտ, քո ծոց, քո գիրկ,
Ինչո՞ւ անտէր թողեցիր:
Իմ աստղիկն ասա՛ նոյնպէս,
Որ չը փայլէ՝ հերի՛ք է.
Այս աշխարհը ինձ առանց քեզ,
Մութն ու խաւար մի բանա է»:

Մի մարդ չըկար, որ նկատէր,
Որ հետեւեալ գիշերին
Պակասեցաւ երկնքիցը
Մի պայծառ աստղ խնդագին:
Երրորդ օրը շատ սգաւորք
Փորեցին մի գերեզման,
Ուր թաղվեցաւ իւր հօր մօտին
Մարմինը խեղճ աղջկան:

«Հայրիկ, տես, տես, աստղը թռաւ,
Յետքից պայծառ գիծ թողեց,
Աստղիկն ընկաւ երկնքիցը,
Միւս անգամ այլ չերեւեց.....

Միքայէլ Նալբանդեանց:

Օրօրոցի երգ.

Հերի՛ք ննջես, անուշիկ սէր,
Ինձ քո տուած սէրիդ մատաղ.
Բա՛ց քո անոյշ կապուտ աչեր,
Կապուտակ աչերիդ մատաղ:

Բա՛ւ է՛ մնաս օրօրոցում,
Ո՛վ դու սէրդ իմ անպատում,
Այսքան ժամ է ո՞նց ես ննջում,
Քո ննջած ժամերիդ մատաղ:

Կարմիր շրթունքդ բա՛ց արա,
Մարիկ ջանիդ իմա՛յ արա,
Ուզումես քիչ էլ լա՛յ արա,
Մեղմանոյշ լացերիդ մատաղ:

Արթնացի՛ր, ժա՛ծ տուր ոտներդ,
Պարզե՛ր քնքուշիկ ձեռներդ,
Ե՛լ, ձգի՛ր սիրուն ստուերդ.
Քո սիրուն ստուերիդ մատաղ:

Ստինքներդ լիք է կաթով,
Սպասումեն քեզ անխռով,
Ծծի՛ր կակուղ դամաղներով.
Կակուղ դամաղներիդ մատաղ:

Պատրաստեր եմ քեզ այս անգամ՝
Լոյս ճակատիդ արծաթածամ,
Վարդ պատկերիդ ոսկէ դրամ.
Վարդատիպ պատկերիդ մատաղ:

Թեւերիդ ոսկէզօծ կապեր,
Ահանջներիդ ջուխտակ օղեր,

Սև մազերիդ փափուկ փնջեր.
Սևագոյն մազերիդ մատաղ:

Ե՞րբ պիտի շարժեն բըբերդ,
Բացուին կապուտակ աչերդ,
Ե՞րբ պիտի ժպտին թշերդ.
Ժպիտոտ թշերիդ մատաղ:

Ա՛խ, ե՞րբ պիտի դուրգուրալով
Ելնես փարես իմ ընդ վզով
Մա մա ասես հեկեկալով.
Ասած մամաներիդ մատաղ:

Ես եմ քո փառանձեմ մայրդ,
Երգիչ Թամբաշեանն է հայրդ,
Ո՞ւր է քո եղբայր Զարմայրդ...
Քեզ և քո եղբորդ մատաղ:

Տիկին փառանձեմ Թամբաշեան.

124

Մայր և որդի.

Մի մայր մի պստիկ երեխայ ունէր. նա այնպէս գեղեցիկ և խելօք էր, որ ով տեսնէր, պէտք է ակամայ սիրէր նորան և ամենքն էլ շատ սիրում էին նորան: Մէկ անգամ յանկարծ հիւանդացաւ և Աստուած նորան իւր մօտ կանչեց. խեղճ մայրը մնաց անմխիթար և օր ու գիշեր լաց էր լինում: Մի քանի ժամանակ նորան թաղելուց յետոյ, մանուկը երեւեցաւ գիշերը այն տեղ, ուր կենդանութեան ժամանակ սովորաբար նստած խաղում էր. մայրը արտասուք էր թափում, մանուկն էլ լաց էր լինում և առաւօտեան լոյսը բացուելուն պէս՝ անյայտանում էր: Բայց որովհետեւ մայրը չէր դադարում լաց լինելուց, եկաւ նա մի գիշեր իր սպիտակ շապիով, որով դադաղեւ մէջն էր դրուած,

նստեց նորա ոտի տակին, անկողնու վրայ և ասաց. «Մայրիկ, էլ լաց մի ըլի թէ չէ՝ ես իմ դադաղումս չեմ կարողանում քնել, որովհետեւ իմ շապիկը չի չորանում քո արտասուքներից, որ բոլորը նորա վրայ են թափվում:» Այս լսելով մայրը՝ մեղքացաւ իր որդուն և էլ լաց չեղաւ: Եւ ահա՛ միւս գիշերը մանուկը դարձեալ եկաւ, ունէր ձեռին մի ճրագ և ասաց. «Տեսնումե՞ս, մայրիկ, շապիկս չորացել է, և ես գերեզմանիս մէջ հանգիստ եմ:» Մայրն այնուհետեւ Աստուծուն յանձնեց իր վիշտը, համբերութեամբ ու անխռով տարաւ իր ցաւը. իսկ մանուկն այլ ևս չ'երեւեցաւ և հանգիստ հանգչում էր գետնի տակի հողէ անկողնու մէջ:

Նահապետական-Հայրենի աշխարհ:

125

Հայ մարդու հայրենիքը.

Հայ մարդ, Հայ ազգ, ասա՛, արդեօք
Ո՞ր տեղ է քո հայրենիքդ.

Կամ ունի՞ս դու ուր և իցէ,

Ո՞վ են արդեօք ազգակիցքդ:

Հայ մարդ, ասա՛, ո՞ւր է տունդ,

Հայ մարդ, ո՞ր տեղ քո կենտրոնդ,

Ունի՞ս մի բան քեզ սեպհական.

Յո՛յց տուր ինձ դու քո պարծանքդ:

«Ի՞նչ հայրենիք, յիմար զքեզ,

Հարցանումես դու ինձանից.

Ուր եմ ծնած, ա՞յդ ես քննում.

Այս տեղ եկած եմ Թիֆլիզից:

Ես տուն ունիմ և այն քարեայ,

Երկու յարկով շէնք փառաւոր.

Ծառաներիս թիւը չը կայ,

Իմ հիւրերը հարիւրաւոր:

Եղբարք ունիմ, ունիմ որդիք,
Դստերք ու այլ շատ ազգական,
Ընտիր ծանօթք, շատ մեծատունք,
Ունիմ փեսայ և այն իշխան:

Իմ պարծանքը, յիմար դքեզ,
Յոյց տուր ինձ դու յառաջ քոնը,
Ճաշ եմ ուտում, ազնիւ ընթրիք,
Որ չէ կերել Լուկուլոսը:

Ես խմումեմ Շամպայն, Մադեռ,
Ուռցնումես դու փորդ ջրով:
Ունիմ քանի տեսակ կառքեր,
Բայց դու ման ես գալիս ոտքով:

Ոսկի, արծաթ, զոհարեղէն,
Իմ պարծանքը, իմ զանձերը.
Թէ դոցանով չես բաւական,
Տես՝ իմ երկու պատուի նշանքը:

Դու ի՞նչ կենտրոն ես հարցանում,
Իմ կենտրոնը է իմ փորը.

Ոսկի, արծաթ, հարստութիւն,
Ահա՛ կեանքիս լոկ խորհուրդը:

Բան էք յուսել, յիմար դքեզ,
Թէ հայրենիք պիտի սիրել.
Բայց թէ ի՞նչպէս հարկաւոր էր,
Ամենեւին չկամիք լսել:

Ես սիրումեմ հայրենիքը,
Նորան միշտ ու միշտ գովումեմ.
Օտար ազգի առաջնը
Պակասութիւնքը ծածկումեմ:

Թէ մի աղքատ կը գայ իմ մօտ,
Նորան կը տամ ողորմութիւն.
Բայց թէ ո՞րքան կամ ի՞նչ չափով,
Այդ քո գործը չէ՛, ներողութիւն:

Ամենայն օր դուք մեր ազգը
Բամբաստումք անխղճմանք,
Ազգի գլխից ձերպէսներով
Եկաւ անցաւ այնքան փորձանք...

Ողորմելի, դու կարծումես,
Թէ հայրենիք սիրելով
Բան կը լինես. սխալվումես,
Այդպէս յիմար մտածելով:

Քո ուսումը չէ՛ կշտացնում
Իմ, կամ իմպէսների փորը.
Մեզ պիտոյ է հարստութիւն,
Որ պարարենք մեր մարմինը:

Հոգու համար ուսում պէտք չէ,
Ո՞ր սուրբերը ուսեալ էին.
Կրօնի ծէսերը պահելով,
Անշուշտ կ'երթամ արքայութիւն:

Ուրախացի՛ր, դու Հայաստան,
Լսելով քո որդու խօսքը.
Փառք ու պատիւ քեզ կը բերեն
Քո մարմնապաշտ մեծատունքը:

Միքայէլ Նալբանդեանց:

126

Իմ երգը.

Հեռացել եմ իմ մայրենի աշխարհից,
Սերտ բարեկամք անջատած են ինձանից.
Թաւամում եմ ես այս օտար երկրումը,
Մենակ բըսած ծաղկի նըման դաշտումը:
Կամաց կամաց տարիները անցնում են,
Մեզ նորոգած գարուն, ամառ դարձնում են.
Միայն իմ խեղճ կեանքը չունի ոչինչ նոր,

Ինձ երեկը կրթնըվում է միշտ այսօր.
Ասպարիզն նեղ է ճանփան ու փրշոտ,
Խեղճութիւնըս համարում են ինձ ամօթ,
Իմ վիճակին կարեկցութիւն մարդ չունի,
«Գա, ասում են, իր կեանքումը դարդ չունի»:
Ես դարդ ունիմ, դարդըս մեծ է ու պէսպէս,
Բայց չեն տեսնում ձեր աչքերը կարճատես:
Երբ ես մրտայ անհիւրընկալ այս աշխարհ,
Քանի րոպէ բաղբը ժրպտաց ինձ պայծառ.
«Հա, ասացի, դարձել է իմ անիւր,
Լըռացել է իմ վատ բաղբի չար թիւը»:
Յանկարծ՝ փրչեց անտուժերի հիւսիսին,
Թառամեցուց վարդ, մանուշակ մայիսին.
Այսպէս չորցուց իմ նազելի հասակը,
Իմ անողորմ, անազորոյն վեճակը:
Ա՛խ, մօտեցի՛ր, օրհասական օր մահուան,
Բե՛ր քու հետը սև հող ու նեղ գերեզման,
Թո՛ղ սառ լինի իմ նոր տանը յատակը,
Ծանր քարէ վըրաս ծածկած վերմակը:
Բայց ախ՝ երբ որ կանցնի ամիս ու տարի,
Կրմամուտի գերեզմանը այն քարի,
Հետքը անգամ չի մընայու իմ խաչին,
Իմ անունը, իմ յիշատակ—կրկորչին.
Բայց կ'ուզէի թողնել այստեղ մի արձան,
Որ դարէ դար մընար ամուր անկործան...
Ես երգեցի երգ ոլորուն ու անուշ,
Իմ քընարի ձայնն էր մեղմիկ ու քընքուշ.
Մի՞թէ այնքան անդութ կ'լինի լեռա գետ,
Որ անունըս անդամ կ'անէ նա անհետ:

Ռ. Պատկանեան:

127

Աղջկայ երգ.

(Ըստ եղանակին.)

Ты душа-ль моя,
Красная-дѣвица,
Ты звезда-ль моя,
Ненаглядная.)

Հանդիստ, իմ անոյշ, անցար զնայիր,
Միայն վէրք անբոյժ սրտումս թողեցիր.
Սոխակն զեղեցիկ կանաչ պարտիզում,
Երգելով քաղցրիկ ինձ չէ զրաւում:

Քեզանով միայն երջանիկ էի,
Տիկին ինքնիշխան ինձ կարծումէի.
Ցերեկը մենակ փակուած սենակում,
Ողբում եմ անյազ, ո՛չ ոք չէ՛ լսում:

Գիշեր է գալիս—մահի՞ծ եմ մտնում,
Տրտմում է հոգիս, քուես չէ՛ տանում.
Մազեր թուխ, երկայն, աչեր զրաւիչ,
Ինչ հասակ, ի՛նչ ձայն, ի՛նչ հոգի կտրիչ:

Ո՛հ, սիրտս այրուած, ողջ քէզ է կանչում,
Ողջ քո անմուաց անունդ է յիշում.
Անդո՛ւթ. ինձ խաբեց, ուրիշն սիրեց,
Ա՛խ, նա ինձ դեռ վաղ պատրաստեց տաղաղ:

Ս. Շահադիզեան:

128.

Հնչեցնեն լարք գեղգեղ ՚ի սուր,
Քնարաց Հայոց սովերաց,
Եւ ՚ի Մասեաց ձայնք օն անդուլ

Երգովք ակորժ մաղթանաց:
Կրրուատեսցին 'ի քաղցր 'ի նուագս,
Ազգանուէր գործք սխրալիք,
Հըռչակ հարցին երկրի ցծագս,
Փառաւոր անուն քաղցրիկ:

Երկարեսցին աւուրք կենաց
Տեառն Գէորգեայ մեր պետի,
Եւ հիւսեսցին թագ պարծանաց
Մեծարդիւն Հայրապետի:

Օն, Հայաստան, խինդ 'ի դէմս, խինդ 'ի դէմս
Կա'ց օրհնաբան 'ի հանդէս, 'ի հանդէս,
Զգեցիր հանդերձ ծիրանիս,
Եւ տո'ւր յուզերձ զաւետիս:

Հոգէհատոր իմ որդիք,
Գտի ահա՛ պաշտպան հըզօր,
Եւ պաշտելի հայրենիք
Պանծասցի 'ի Տէր ԳԵՈՐԳ:

Վահրամ վ. Մանուկ:

129.

Հրաւէր դէպի ուսումնարան.

(նուէր Հայ մանուկներին)

Հայո'ց մանուկներ, փոքրիկ կարիճներ,
Վշտահար հոգուս միակ բժիշկներ,
Վե'ր կացէք շուտով, բացէ'ք ձեր աչքեր,
Տեսէ'ք ինչ քաղցրիկ երգումեն ծտեր:

Արեն էլ ահա՛ դարնան վարդի պէս
Բացել է իրա փայլունակ երես,
Եւ վարդակարմիր ճաճանչներ պէսպէս
Սփռել, զարդարել զաշտեր գեղատես:

Ահա՛ արտուար, սիրուն սոխակր,
Իր ձագուկներով և ծիծեռնակը
Թռչումեն ուրախ կապուտ երկնի տակ
Եւ երգում իւրեանց երգը ներդաշնակ:

Տեսէ'ք, մինչ անգամ և միջիւնները
Մաքրումեն շտապով իւրեանց բները,
Նոքա շինումեն շտեմարաններ՝
Զըմեռուայ համար ածելու սերմեր:

Դուք էլ, մանուկներ, վե'ր կացէք շուտով,
Զեւք ու երեսներդ մաքրեցէ'ք ջրով,
Եւ դէպի երկինք պարզած աչքերով՝
Աղօթք կարդացէ'ք ջերմեռանդ սրտով:

Մանուկներ, խնդրեմ, ձեր արդար բերնով
Եւ քանի կաթիլ ջերմ արտասուներով՝
Խնդրեցէ'ք Փրկչից, որ խեղճ Հայ ազգին
Միշտ պահէ անփորձ իւր թւի տակին:

Խնդրեցէ'ք Փրկչից սրտով և հոգով,
Որ իւր փրկարար մաքուր արիւնով
Զրէ չորացած Հայ ազգի այգին,
Որ տայ արժանի պտուղ իւր Հօտին:

Խնդրեցէ'ք Փրկչից, անմեղ մանուկներ,
Ա'խ...մեր մէջ ցանէ միութեան սերմեր,
Որ սիրենք միմեանց, որպէս եղբայրներ,
Մի սիրտ, մի հոգի լինինք ողջ Հայեր:

Խնդրեցէ'ք Փրկչից, որ պահէ հաստատ
Մեր Սուրբ Աթոռն 'ի Վաղարշապատ,
Տայ պայծառութիւն մեր եկեղեցուն,
Յարատեութիւն մեր մաքուր Կրօնին:

Աղօթքից յետոյ՝ դուք զուարթ սրտով
Հարկաւոր զրքեր յողովէ՛ք շտապով,
Դէպ ուսումնարան արագ քայլերով
Վաղեցէ՛ք իսկոյն ուսման փափագով:

Այնտեղ են բոլոր ձեր ընկերները,
Այնտեղ ձեր բարի վարժապետները,
Վարժատո՛ւնն է ձեր առաջին մայրը,
Վարժապետը—ձեր բարի ծծմայրը:

Թագաւոր, իշխան..., տղայ թէ աղջիկ,
Այս մեծ աշխարհում թէ՛ մեծ, թէ՛ փոքրիկ,
Ուսումնով միայն հասան մեծ փառքի,
Ուսումն է ճրագ համայն աշխարհքի:

Վարդենի:

130.

Ազգային երգ.

Հայրենիք մեր չքեղ փառաց յիշատակէ այս նոր,
Եկէ՛ք, եղբարք, Հայ զիւցազանց ներբող ձօնեմք այսօր,

Այո, այո՛, ներբող ձօնեմք այսօր:

Աւարայր դաշտ, ուր նահատակք անկան Հայկայ որդիք,
Պահ մի սրտին նոր աշխուժին վերանան օ՛ն մեր միտք,

Այո՛, այո՛, վերանան օ՛ն մեր միտք:

Հոն կ'տեսնեմք Աստուածային և ազգային սուրբ սէր,
Ու միութիւն, որով եղեն հժկու և վեհ Հայեր,

Այո՛, այո, հժկու և վեհ Հայեր:

Երգեմք, եղբարք, քաղցր ՚ի նուազս օրհնեմք քաջաց այն խումբ
Որք Պարսից դէմ պաշտպանեցին Ազգն ու հաւատն մեր սուրբ,

Այո, այո՛, ազգն ու հաւատն մեր սուրբ:

Օրհնեալ են միշտ Վարդան, Խորէն, Արտակ, Տաճատ, Հմայակ,
Ներսէս, Վահան, Արսէն, Գարեգին, ու սուրբ Վարդանանք,

Այո՛, այո՛, բոլոր սուրբ Վարդանանք:

131.

Նորա կսկիծը (*)

Նուէր իշխանուհի Ռ.

Հնչէ՛, իմ դաշնակ, հնչէ՛ տխրագին,
Միակ միսիթար դո՛ւ ես իմ սրտին,
Տանջում է հոգիս վիշտը չարաչար,
Ո՛ւմ բանամ սիրտս, ո՛ր վիճակ թշուառ...
Հնչէ՛, իմ դաշնակ, թող քո ձայն դիւրին
Բերէ հովութիւն վերքերիս խորին:
Թէպէտ անհոգի, թէպէտ անարիւն,
Բայց էլ շատերից կ'լինես զգայուն:

Մտայ ես աշխարհ սրտով պարզագին,
Ի՞նչ վսեմ սիրով լեքն էր իմ հոգին,
Քանի զգացմունք ու վեհ ձգտումներ
Իմ կուրծքը իւր մէջ միշտ կ'փայփայէր:
Դառնութիւն ու վիշտ չէին ինձ համար.
Կային հարազատք կեանքիս միսիթար,
Բայց... վայ իմ բաղդիս, սիրտս չէր զգում
Թէ ինչ սեւ անդունդ է ինձ սպասում:

Ո՛ր անմեղ օրեր մատաղ հասակիս,
Չո՛հ եղայ ես ձեզ և սուրբ հաւատիս.
Չ'հաւատայի՞, Տէր, մի՞թէ քո դէմ չէր
Թէ ծնող չ'լինէր իմ միակ յոյս—սէր,

(*) ձգրիտ անցքի այս նկարագրութիւնը վերաբերւում է մի օտարուհու կեանքին, որի հետ մտերմացել է երիտաւար դասաւանդը, պատահելով նորան 1877 թ. Ախալ-Վոդսկի հանքային ջրերում, ուր յաճախում են իւրաքանչիւր տարի առողջութեան կարօտները Ռուսաստանի ամեն ծայրերից:

Ա. Գրիգորեանց:

Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, Աստուած թշուառի,
կամեցար ինձ տալ վեշտը աշխարհի.
Ուրացաւ ինձ, ո՞վ ... լեզուս չէ դառնում,
Ուրացաւ ինձ... մայր, ո՛ր, ի՞նչ եմ ապրում...:

Հնչէ՛, իմ դաշնակ, էլ ինձ մտերիմ
Չունիմ մի էակ ես հաւատարիմ,
Թող քո ձայն միակ, քո ձայն սրբազան
Լինի ինձ ընկեր մինչ 'ի զերեզման:
Անմեղ զաւակիդ յոյս ու փրկութիւն,
Մայր իմ, չէ՞ր քո գիրկ, քո ողորմութիւն,
Բայց, ասա՛, ինչո՞ւ դու ինձ զրկեցիր
Եւ չ'զթալով դադաղ զցեցիր....

Ուրացար աղջկադ, մատնեցիր նորան,
Նորա սրբութեան եղար դաւաճան,
Մատնեցիր և ո՞ւմ—այն բիրտ չէրքէզին,
Որ տանջեց անգութ քո խեղճ կ—դին:
Աղերս, արտասուք նորան չ'աղղեցին,
Չ'աղղեցին, աւաղ, ևս քո սրտին.
Ո՛ւր գնաց քո գութ, երբ դու լսեցիր
Իմ ձայն յուսահատ. «մայր իմ, ինձ փրկիր»:

Ո՛ւր էին եղբարք, ո՞ւր իմ հայր սիրած.
Յանուցիր արիր դու նոցա խաբած,
Խաբեցիր, անողորմ, հէնց էնդուր համար,
Որ տանջեն զաւկիդ այդպէս չարաչար:
Աստուած իմ, ո՞ւր էիր իսկ 'յու, ո՞ւր էր իսկ իմ մահ.
Մոռացան ամենք, մոռացան անխնայ:
Սոսկալն յիշատակ տխուր անցեալիս
չէրիք է, հերիք տանջես իմ հոգիս....
Հնչէ՛, իմ դաշնակ, տո՛ւր ինձ հեշտութիւն,
Մարդկանց հոգեւ մէջ է լոկ խստութիւն.

Սիրոյն ու յուսոյ մի անմեղ կուսի
Եղաւ դաւաճան սիրտը ծնողի,
Եղաւ դաւաճան և տուն հօրական,
Ուր ես հնչեցի աղօթք մանկական,
Ուր ես զգացի խնդրութիւն այնքան,
Բայց ուր և գտայ այս վեճակ դաժան:

Մայրիկ, ինձ էնդո՞ւր սնուցիր քո կաթով,
Որ յետոյ մաշես իմ օրեր թունով.
Էնդո՞ւր էր զգուանք, համբոյրներ սիրոյ,
Որ մոլե փառքիդ բերես մի օր զո՛հ:
Էնդո՞ւր զմայլիչ կեանք դիւթական,
Որ այժմ օրերս անցնեմ լալական:
Էնդո՞ւր, հէնց էնդուր ուսում, կրթութիւն,
Որ աւել զօրե՞ղ զգամ դառնութիւն,

Որ թողնեմ ափեր սիրած Նեվայի,
Թողնեմ ես քաղաք պայծառ, գեղանի,
Ուր այնքան իմ կուրծք շնչում էր ազատ,
Ուր միտքս ունէր շրջան լայն առատ,
Մաշվեմ ես այստեղ լացում, կսկիծում
Ելքուսի անհաշտ որդւոց երկրում,
Ուր ամեն կրում է երկաթէ կապան.
Եւ սիրտը մարդկան, և խօսքը կենդան:

Դէհ, հնչէ, հնչէ, իմ սիրուն դաշնակ,
Թող իմ արտասուք թափվեն շարունակ,
Թող իմ կուրծքը պատառւի ցաւից,
Թող այս տեղ տանջվեմ մենակ, վշտալից,
Միայն երբ զրկեց ինձ դադաղ, դաշնակ,
Ա՛ռ իմ դեւախառ խօսքերս վերջնակ,
Ա՛ռ իմ մահատու հառաչանք խորին,
Հնչիր 'ի մխիթար իմ մօրս սրտին:

Նա չ'իտղճաց իմ արտասուքին,
 Տուաւ նոր հաւատ նա ինձ ամուսին,
 Տուաւ մեծազը չէրքէզ իշխանին,
 Տուաւ ինձ տիտղոս և դանձ ահազին,
 Բայց տուաւ, աւաղ, և մահ խտտազին...
 Գրիգոր Նիկողոսեան:

123.

Չե՞ռք քաշէ, ո՛վ բժիշկ, իմ շատ ցաւերէն,
 Դեղ չես կարող գտնիլ, վէրքերս է ներսէն,
 Երակներուս արիւն դադրաւ շրջանէն,
 Աչքիս առաջ պատրաստ անգութ մահ մը կայ:

Հմուտ բժիշկք բոլոր դեղեր փորձեցին,
 Կենդանութեանս մասին յոյսեր կտրեցին,
 Իրենց վերջին հրաժեշտ տալով զնացին...
 Եւ դու դարձեալ կ'ասես ապրելու յոյս կայ:

Եւ չունիմ նպատակ դեղ ընդունելու,
 Եւ ի՞նչուր կ'աշխատես ինձի օգնելու,
 Պատրաստ եմ այս կեանքէն շուտ բաժնուելու,
 Զիս մաշող տանջող գաղտնի ձեռք մը կայ:

Բերլինի վեհօգոյժ խեղճ Հային խաբեց,
 Բուլղարաց և այլոց ազատ կեանք տուեց,
 Թուրք, ֆիւրդ, Լէզգիներուն մեզ գերի թողեց,
 Եւ մենք կ'ասենք վաթսուն և մէկ յօդուած կայ:

Սեր դիւրախաբ Հայեր ձեռքեր զէնք չ'առին,
 Սուր, վահան, հրացան պատէն քաշ արին,
 Ուրիշներ ճէր ունին, չէք պաշտպան Հային,
 Եւ կ'ասեն ինձ, Կօրիմագ, մի՛ մեռնիր, յոյս կայ:

Խաչատուր Կօրիմագեանց:

133.

Բուրաստան. (*)

Մնաս բարով, Բուրաստան, ափսոս վարդերդ չը տեսի,
 Սիրուն տեսքիդ կարօտած՝ պայծառ զարդերդ չը տեսի,
 Երկնային շաղ ու ցօղով լուացած պատկերդ չը տեսի,
 Աբշալուսի հետ ծիծաղող՝ բացած աչերդ չը տեսի:

Թողնում եմ էդպէս կիսատ՝ չեմանալով ի՞նչ կը լինիս.
 Կը ջրվե՛ս, կը պահպանվե՛ս, թէ թուխպի յուսով կը լինիս.
 Կը բացվե՛ս կը զարդարուի՛ս, թէ ինձ պէս տխուր կը լինիս.
 Անպահասպան Բուրաստանն՝ երբէք զարդարուն չը տեսի:

Մնաս բարով, Բուրաստան, ափսոս և այլն: 1)

Շատ եմ թողել չափած, ձեռք Բուրաստան քեզի պէս.
 Հողը փորած, ծառեր տնկած այգեստան քեզի պէս.
 Լարով քաշած, ուղիղ շարած ծառաստան քեզի պէս.
 Սիրոս միշտ կարօտ մնաց՝ ծառերս ծաղկած չը տեսի:

Սիրեցի ես սիրուն պարտէզ՝ լաւ ցանկապատ Բուրաստան,
 Սերմի համար շատ ման եկայ՝ մերթ Եւրոպէ, միշտ Հայաստան,
 Ծաղիկների լաւն ընտրեցի՝ տնկեցի սիրուն ծառաստան,
 Աչքերս կարօտ մնացին՝ հասած պտուղները չը տեսի:

Հայաստանի հողի վրայ դրախտի անուն լսեցի.
 Սիրուն տեսքովս սիրահարուած՝ նորա պատկերն նկարեցի.

(*) Այս բանաստեղծութիւնը, որ փոխարեանիս մտքով գրուած է
 Ղ. . . . Հայոց Ուսումնարանի վերայ, գրել է պ. Գ. Մուրադեանց
 (այժմ՝ Մեղրիսեղեկ Եղիսկոպոս) 1865 թ. ապրիլի 15-ին պ. Պ.
 Շ. . . եանցի նոյն ուսումնարանում տեսուչ եղած ժամանակ և տպւած է
 Կ. Պոլիս «ԵՂՄ» վերնագրով գրքոյի մէջ. Ա. Գրիգորեանց:

1) Իւրաքանչիւր տան վերջը՝ առաջին տունը կը լինուի:
 Սոխակ Հայաստանի Ա. հատոր, Ա. Գ.

Անմեղութեան, ճշմարտութեան ցրված սերմերն հաւաքեցի,
Գարնան վերայ ձմեռն եկաւ՝ բացված ծաղիկներ չը տեսի:

Պարսխտի սիրովն երված՝ հալածական շատ ման եկի.
Բերրի հողում, մաքուր օդում՝ ես մի պարտեզ որոնեցի.
Հայաստանի սուրբ ջրերն՝ առուններով բերել տուի.
Խարդախներն պղտորեցին՝ անարատ ծաղիկ չը տեսի:

Պարտիզումն անկեցի ես շատ թզենի ու ձիթենի,
Սողոմոնի այգու նման՝ շատ նռնենի ու նշենի.
Ոսկիներ դարան մտան՝ խառնեցին բարդի վայրենի,
Պարտեզս աւեր եղաւ՝ պողպատի ծառեր չը տեսի:

Անմեղութիւն որոնելով՝ վարդ մանիշակ շատ ցանեցի.
Սոխ ու սխտոր պաշտեցին՝ իմ դրացիքս եղիպտացի.
Բուլբուլի տեղ բայդուշ դրին՝ մութն աւերակ սիրեցին.
Փշի մէջ, տատասկի մէջ՝ վարդը բացուած չը տեսի:

Քանի քանի պարտեզներ էսպէս խոպան մնացին,
Կամ Հարաւ և կամ Հիւսիս խիստ տօթ ու ցրտով քանդեցին.
Ո՛չ մէկն չը խղճաց խեղճ քրտնաթոր պարտիզպանին.
Գարունն անցաւ, ամառն եկաւ, պարտիզի կարօտ մնացի:

Ծաղիկներս առան տարան՝ օտար երկիր, օտար սահման.
Ամեն ծաղիկ իր հողն ունի՝ էս մի օրէնք է բնական.
Տէրն ուրիշ տեղ չը տնկեց, այլ դրախտն ՚ի Հայաստան.
Հայաստանի բնիկ տունին՝ օտար տեղ ծաղկած չը տեսի:

Ո՛վ իմ սիրուն բուրաստան, վարած, մշակած եմ թողնում,
Ի՞նչ կըլինիս, չեմ իմանում, սիրտս շատ կտրած եմ թողնում.
Ջրերդ օտար ականից՝ մշակդ հարբած եմ թողնում.
Ո՛չ մի անտէր այգեստան՝ ծաղկած ու հասած չը տեսի:

Բուրաստանն անտէր, անջուր, պարտիզպանն ո՞նց կը թողնի.
Մտողաշ որդին օտար յուսով լաւ ծնողը ո՞նց կը թողնի.

Սոխակին վարդից խլում են՝ խեղճ սոխակը ոնց չը թողնի.
Բաժանած սիրտը սէրից՝ երբէք մխիթար չը տեսի:

Քո անուն, քո յիշատակ՝ սրտումս պահած կը լինի.
Սրտի պէս Բուրաստան՝ ո՛վ երբէք տեսած կը լինի.
Սրտի մէջ բուսած վարդն՝ շարունակ ծաղկած կը լինի.
Անմեղութեամբ վառուած սիրտն՝ երբէք անապատ չը տեսի:

Աշուղի շնորհք չունիմ՝ քո սէրն ինձ աշուղ կը շինի.
Սէրն շատին լեզու տուաւ՝ ինձ էլ սիրաբան կը շինի.
Համ կ'երգեմ, համ կը կանչեմ քանի բերնումս շունչ կը լինի,
Իմ Բուրաստան, իմ վարժարան, ան, ես քեզ ծաղկած չը տեսի:

Գ. Մուրադեանց:

Ղարաբաղցոց գիւլում հայը.

Մենք մին տեղ ենք, ջոկ ջոկ թաղ,
Գիւլում հայ, այ գիւլում
Բերենք մէջտեղ հաց ու աղ,
Գիւլում հայ, այ գիւլում:
Մորթենք մեր խաչին մատաղ,
Գիւլում հայ, այ գիւլում:
Ասենք սիրուն սիրուն խաղ,
Գիւլում հայ, այ գիւլում,
Գիւլում, գիւլում, գիւլ չիչակ:

Փառք քեզ, Աստուած, որ էս օր,
Մեր եղբարց հետ, հօր ու մօր.
Վարդափառին հասինք նոր,
Պիտի դնանք սար, ու ձոր:

Ման գալով ամեն լաւ տեղ՝
Քաղենք ծաղիկ մենք մին տեղ.

Փռնջեր կապենք մեր մէջտեղ,
Խաղ ասելով տաններ զեղ:

Գնանք էնտեղ սուրբի տակ,
Կապենք ըսպիտակ լեւակ,
Գլուխ հայ ասենք տաք տաք
Թէ մեծ, պսակի, թէ մէջնակ:

Աղջիկ, աղջիկ, չերիքնագ,
Վեր կալ ձեռնդ, ածէ՛ սագ,
Մենք բիթունքս կաններ տագ,
Որ քեզանաւ անենք հագ:

Ուտենք, խմենք մենք չափով,
Պար էլ դանք շարուած ծափով,
Ասենք գլուխ հայ դափով,
Ծիծաղելով համ գետափով:

Վեր իլենք սարի վերայ,
Նստենք մեծ քարի վերայ,
Խօսենք մեր ճարի վերայ,
Անէ՛ծք տանք չարի վերայ:

Մովսէս Զօհրապեանց:

135

Երգ հայրենի.

Մինչդեռ յուսով խայտայ բնութիւն
Յեւ դառնաշունչ ձմերայնոյն,
Եւ ՚ի դաւառն իմ հայրենի
Գեղածիծաղ դառնայ դարուն,
Մինչ բոյր ՚ի բոյր փթթին ծաղկունք
Եւ ճռուողն նորեկ ծիծուունք,
Ի քեզ եւ դարձ առնում յայնժամ,
Ո՛վ ցանկալիդ իմ Հայաստան:

Ո՛չ չեղւետեան ինձ դաշտափայլք
Եւ կամ զուարթ մարգագետինք,
Ո՛չ քան զքեզ չքնաղագեղ
Խտալական պայծառ երկինք.
Չեռի՛ ՚ի քէն պանդուխտ գոլով,
Քոյովդ յար տապիւմ անձկով,
Ի խանձարուրդ իմոց կենաց,
Ո՛վ Հայաստան, առնում քեզ դարձ:

Փայցեն աւուրք, ուր մանկութեան
Անկցի դիոցս իմ դեղ դալար,
Եւ յինէն խոյս տացեն վայելք
Կենաց թեթեւ ՚ի դարշապար,
Ուր հէզ Մուսայս մատն ՚ի յերեր
Մոռանայցէ երգել զսէր,
Ջնինջ ՚ի ծոցդ առնում յայնժամ,
Ո՛վ ցանկալիդ իմ Հայաստան:

Մ. Պէշիկթաշեան:

136

Թարգմանութիւն յիտալականէ.

Մնացես բարեաւ, սէ՛ր իմ, սէ՛ր,
Հրաւեր մարտից որոտաց՝
Թէ չեմ քաջաց ես ընկեր,
Զ՛կայ բաժին ինձ փառաց:
Մի՛ լար, հոգւոյս իմ հատոր,
Գուցէ դառնամ, ո՛հ, մի՛ լար,
Թանկայց մարտին ես ՚ի գոռ,
Տեսցուք յերկինս մեք զիրեար:
Եղբայրադաւ չէ՛ նախանձ,

Միւս օր դահիճք խարոյկ շինեցին,
Մահապարա քրոջ մէջը զբոսեցին.
Հուրը պըպըրաց, աղջիկը կանչեց՝
Իմ մեղաց համար Աստուած ինձ պատժեց:

Ռ. Պատկանեան.

138

Խոտլացի աղջկայ երգ 1859 Թուականից.

«Մեր հայրենիք, թշուառ, անտէր,
Մեր թշնամուց ոտնակոխ,
Իւր որդիքը արդ կանչումէ,
Հանել իւր վռէժ քէն ու դիս:

Մեր հայրենիք շղթաներով
Այսքան տարի կապկապած,
Իւր քաջ որդւոց սուրբ արիւնով
Պիտի լինի աղատված:

Ահա, եղբայր, քեզ մի դրօշ,
Որ իմ ձեռքով գործեցի,
Գիշերները ես քուն չ'իղայ,
Արտասուքով լուացի:

Նայիր նորան, երեք գունով,
Նուիրական մեր նշան.
Թո՛ղ փողփողի թշնամու գէմ,
Թո՛ղ կործանվի Աստորիան:

Ինչքան կին մարդ, մի թոյլ էակ,
Պատերազմի գործերում
Կարէ օգնել իւր եղբորը,
Չանց չարեցի քո սիրուն:

Ահա իմ գործ, ահա դրօշ.

Շուտ ձի հեծի՛ր քաջի պէս,
Գնա՛ փրկել մեր հայրենիք —
Պատերազմի վառ հանդէս:

Ամենայն տեղ մահը մի է,
Մարդ մի անգամ պիտ' մեռնէ.
Բայց երանի, որ իւր ազգի
Ազատութեան կը զոհվի:

Գնա՛, եղբայր, Աստուած քեզ յոյս,
Ազգի՛ սէրը քաջալեր,
Գնա՛, թէեւ չե՛մ կարող գալ,
Բայց իմ հոգին քեզ ընկեր:

Գնա՛ մեռի՛ր դու քաջի պէս,
Թո՛ղ չ'տեսնէ թշնամին
Քո թիկունքը, թո՛ղ նա չ'ասէ
Թէ վատ է խալացին:»

Ասաց, տուեց օրիորդը
Իւր եղբորը մի դրօշ,
Մեծաքսից էր, աղնիւ գործած,
Ուր երեք գոյն կան որոշ:

Եղբայրն առաւ և ողջունեց
Իւր սիրական քնքուշ քոյր,
Առաւ զէնքը, սուր, հրացան,
Հեծաւ իւր ձին սեւթոյր:

— Քուրի՛կ — կանչեց քաջ պատանին, —
Մնաս բարեաւ, սիրական,
Այս դրօշակին պիտի նայի
Ամբողջ բանակ խալեան:

Նա սո՛ւրբ է ինձ, երբ մկրտված
Արտասուքով ու կնքած,
Գու յանձնեցիր ինձ յիշատակ,
Հայրենիքի նուիրված:

9

Թէ մեռանիմ, դու մի՛ սգար,
Իմացի՛ր որ տարեցի
Դէպի մահու արքայութիւն
Իմ հետ քանի թշնամի:

Ասաց, վազեց դէպ 'ի հանդէս
Աւտորիացւոց յանդիման,
Իւր արիւնով գնել յաւէժ,
Ազատութիւն խալեան:

Ո՛հ, իմ սիրտը կտրատվումէ,
Տեսանելով այսպէս սէր,
Դէպի թշուառ մի հայրենիք,
Որ ոտնակոխ եղած էր:

Ո՛հ... արտասուք ինձ խեղդումէ,
Այլ չեմ կարող բան խօսել.
Զէ..... թշուառ չէ խալեան,
Եթէ կանայք այսպէս են:

Մ. Նալբանդեան:

139.

Արամ — Երգ

Մեր քաջ Հայոց զօրութիւնք,
Վե՛ր կացէք, ասաց Արամ.
Առաջեաւ բացէք նըշան,
Գնանք Հայ լեզուն տարածենք:

Ո՛հ, Արամ, Արամ, Արամ:

Նիւքար զսարուին Ասորին
Բարբառ գոչէ առաջին.
Գլուխն յաշտարակ մեխեցէք,
Որ յերկնից սորուի հայերէն: Ո՛հ. և այլն:

Յորդան տուք զօրք, օն, յորդան
Դէպ 'ի կողմն Արեւմտեան,

Պայապիս ֆաղեայ Տիտան,
Դիք ի տապաւոտ 'ի դամբան: Ո՛հ, և այլն:

Յորդան տուք, օն, զօրք յորդան,
Տեարք լայնալիճ աղեղան,
Քընքուշախօս ամբոխին
Տալ ըզլեզու Հայկական: Ո՛հ, և այլն:

Ո՛վ չըգիտէ Հայերէն,
Ոչ ճանաչէ նա զՈրէն,
Որ բանիւ Հայոց արար
Այս մեծ աշխարհ մեզ համար: Ո՛հ և այլն:

Ի ծովէ մինչև 'ի ծով
Թող խօսին Հայ բարբառով.
Ներհակողին նիզակով
Յուցէ՛ք, ո՛հ, ասաց Արամ.
Ո՛հ, Արամ, Արամ, Արամ:

140.

Առ աստղն Հայրենեաց.

Մեր սիրուն հայրենեաց
Բեւեռը շողշողող,
Մեր սիրուն քաջազանց
Աճիւններն ցարդ հսկող:
Պայծա՛ռ աստղ, որ այժմիկ
Լոյսդ կ'ընես թափանցիկ,
Մինչև Հայ պանդխտոց
Սրտերուն կուտաս բոց:
Ո՛վ քաղցր Յոյս դու միխթար,
Տարադիր Հայոցս թշուառ.
Ի՞նչ աշխոյժ նոր 'ի նոր,
Ի՞նչ աշխոյժ ոգևոր
Կարծարծես սրտերնուս,

Ո՛վ Հայոցս միակ Յոյս:

Զէ՛, ալ չ'վհատինք բնաւ, ո՛վ Հայեր,
Մեզ քաջալեր են Յոյս և ժամանակ.
Զէ՛, ալ չ'վհատինք բնաւ, ո՛վ Հայեր,
Ժամանակին հետ յառաջ ընթանանք.
Յառաջ ընթանանք, հոն, ուր հրաւեր,
Հրաւեր կարդան մեզ նախահարց աստղեր.
Թէ Հայկայ որդիք եմք,
Թէ Հայկայ արիւն կրեմք.
Ամենքս ալ 'ի սուրբ սէր
Հայրենեաց 'ի նուէր.
Քաջ որդիք պանծալի.
Ըլլամք միշտ արժանի:

141

Մայրենի լեզու.

Մայրենի լեզու, մայրենի բարբառ,
Ախորժ, ընտանի իմ հոգու համար,
Առաջին դու խօսք ականջիս հասած,
Դու սիրոյ քաղցրիկ առաջին յօգուած.
Մանկական լեզուիս թոթովանք տրկար,
Հընչումես իմ մէջ դու միշտ անդադար:

Քեղեցիկ լեզու, հրաշալի լեզու,
Այդ ի՞նչպէս բաղցր հնչումես ինձ դու.
Կամի՞ աւելի բաջ ծանօթանալ
Քո ձօն գանձերին, հոգւով հայանալ
Ասես թէ ահա՛ կանչումէին ինձ
Պապեր ու հայրեր խոր գերեզմանից:

Հընչէ՛ր դու հընչէ՛ր այժմ և յաւիտեան
Մայրենի լեզու, բարբառ սիրական,
Արի՛ բարձրացի՛ր հնութեան փոշուց,
Դու իմ հայ լեզու մոռացած վաղուց.
Ըզգեցի՛ր նոր կեանք սուրբ գրուածներով,
Որ ամենայն սիրտ վառվի քո սիրով:

Ամեն տեղ փչումէ Աստուծոյ շունչը,
Սուրբ է այն՝ միւս, այլ ձև ու ոճը,
Բայց թէ աղօթել, զոհանալ պէտք էր,
Իմ սրտի սէրը յայտնել արժան էր.
Իմ երանական մտածութիւնքը —
Ապա կը խօսեմ իմ մօրըս խօսքը:

Ս. Նազարեանց:

142.

Ուսիր առաջ քո մայրենի լեզուն:

Ծառայել հայրենիքին և օգնել նորա կարիքներին կարելի
է այն ժամանակի երբ դու տեղեակ ես նոցա, երբ դու ուսում
նասիրել ես նորա պիտոյքները, երբ դու իմանում ես քո ազգի
լեզուն: Ամենայն ուսման հիմը և գիտութիւն ստանալու միակ
և ճիշտ ճանապարհը լեզուագիտութիւնն է, և եթէ դու կա-
մենում ես կարգով ու հեշտ սովորել ուրիշ լեզուներ, աշխատիր
ուսանել նախ քո մայրենի լեզուն: Լեզուն է ազգայնութեան
առաջին և զլիաւոր նշանը, լեզուն է այն միակ կապը, որ ազգի
անդամներին կապում է միմեանց հետ. այս պատճառով կարելի
է ասել, թէ իւր մայրենի լեզուն չ'հմացողը համարեա թէ իւր
ազգութիւնից հրաժարած և իւր ազգից օտարացած է: Սա
բնութիւնից զրա՞ծ մի պարտականութիւն է, որ մարդս իմանայ
իւր ազգի լեզուն. այս բնական պարտքը նոյն խի վայրենի ազ-

գերը կատարում են ճշտութեամբ, չ'նայելով, որ նոցա լեզուն
անկիրթ է, աղքատ, չ'մշակուած. ուրեմն որչափ անպատշաճ
բան կ'լինի, եթէ մէկը աղնիւ, հարուստ, հիմնաւոր և մշա-
կուած լեզու ունենայ և չկամենայ սովորել: Բայց մայրենի լե-
զուն գիտութիւնը բացի օգտակար լինելուց, պարտք է. ա-
մեն մարդ պարտաւոր է իւր հայրենիքին և ազգին ծառայելը
բայց այս պարտքը մարդս չէ կարող ըստ արժանոյն լըուցանելը
եթէ իւր լեզուն լաւ չ'խմանայ: Այս պատճառով ուսեալ և կըր-
թեալ ազգերի մէջ մեծ ամօթ և նախատինք է իւր լեզուն չի-
մանալը և շատ անգամ ընկերութիւնների մէջ այսպիսիներին
չեն ընդունում և նոցա երեսին չեն մօտիկ տալիս: Աւրեմն ամենայն
մարդ իւր ազգային պարտականութիւնները կատարելու համար
պէտք է ուսանի իւր մայրենի լեզուն, որով և կարողանայ
իւր ազգի հետ միանալ, նորա ուրախութիւններին ուրախակից
և նեղութիւններին վշտակից լինիլ:

Մայրենի լեզու Գ. և Գ. տարի.

143.

Քաջ Վարդան Մամիկոնեան.

Մեր նախնիքը ազգի համար
Խրեանց կեանքը զոհեցին,
Թշնամեաց գէմ միշտ աներկիւղ
Սուրբ առած վապեցին:
Նրանց առաջնորդ ազգի սէրն էր,
Նրանց խրախոյսը մեր հաւատն էր.
Սրանով նրանք քաջ անունը
Խրաւամբ ժառանգեցին:
Նախնեաց փառքին ժառանգաւոր,
Ժառանգ է մեզ քաջն Վարդան,
Մեծ սպարապետ հայրենասէր,
Սուրբ հաւատոյ վեհ պաշտպան:

144.

Երգ ուսանող մանկանց.

Տաճկական «Սևաստապօլ» երգի եղանակով.

Մականացուդ դու՝ բա՛ց դուռն սրտիդ
Արագ արագ,
Որ կարողանաս խօսքս տալ մտքիդ:
Ես ինձնից երբէք չեմ կարող ո՛չ ինչ,
Աւա՛ղ աւաղ,
Ճառել և գրել գոնեա և փոքր ինչ:
Սուրբ գրքի խօսքերն սէր են քարոզում
Արագ արագ,
Որով միայն կարեմք բնակիլ երկնքում:
Բոպէք և ժամեր՝ քոյ կենաց համար,
Աւաղ աւաղ,
Պատրաստվել են որ՝ հոգւոյդ առնես ճար:
Ո՛վ դու կարգացող՝ զաւետարանն ա՛ռ
Արագ արագ,
Արծարծելով միշտ՝ կարդա՛ անդադար:
Վերջինդ մի՛տ բեր՝ բարի գործ գործի՛ր,
Աւաղ աւաղ,
Հաւատ, յոյս, և սէրդ՝ գործքիդ հետ
խառնի՛ր:
Բայց ողորմութեամբ քաւել մեղքերդ
Արագ արագ,
Զանց չ'առնես երբէք՝ պատուէր ետ Տէրդ:
Ամեն օր և ժամ աղօթքով միայն,
Աւաղ աւաղ,
Զարդարիր հոգիդ՝ ու անձդ համայն:
Յաւիտեան էլ դու՝ ցաւ, վիշտ, նեղութիւն,
Արագ արագ,

Չե՛ս տեսնիր երբէք՝ այլ սէր, ցնծութիւն:

Էին անմահի՝ գոհութիւն պատիւ

Արագ արագ

Մատուցուք ամենքս՝ օրերով անթիւ:

Մերումը փ. Սմբատեանց,

145.

Մեծափառ արքայն մեր Հնչեցէք փողերն
 'ի մարտ կամի ելանել, Անուշաձայն երգերով,
 Հարեցէք աղեղներ, Այսօր քաջ արքայ մի
 Որպէս մեզ վայել: Կամի ելանել:

Մանուշակ ու շուշան Կեցցես զու, քաջ վահան,
 Թող զարդարեն ճանապարհ, Կու յառաջ, օն, յառաջ,
 Անդադար թո՛ղ ծափ տան Մտերից շատ Պարսիկ
 Սար, դաշտ ու անտառ: Թող գլորվին տրոփ, տրոփ:

146.

Երեկոյեան երգ շինականաց.

Մարդս եկաւ, եկաւ դաշտից՝ դաշտիցը,
 Կանանչ դաշտից, դալար դաշտից տուն եկաւ,
 Տուն եկաւ ու դուռը դրոնց նըստեցաւ.
 Շալկին խուրձ էր, խուրձ ցորենի, արտիցի:

Խուրձըդ վե՛ր դիր, թո՛ղ բաց անեմ թոկերը,
 Մէջքէդ առնում այդ սուր, այդ սուր գերանդին,
 Սուր այդ, սուր այդ գերանդիով հնձել ես,
 Հնձել ես ու խուրձ կապել ես ցորենը:

Ախ, ճակատըդ թաց է եղլլ քրքրինքով,
 Թող ճակատըդ, թող որ սրբեմ իմ ձեռով, իմ ձեռով,

Իմ ձեռովս զօտիդ բացեմ՝ խուրձըդ առնում իմ ձեռով,
 Խուրձըդ առնում ծանրը բռնըդ շալակէդ:

Սառը ջրով ձեռըդ լուա՛, ոտքըդ լուա՛, երեսըդ,
 Ձեռքիդ ոտքիդ ես ջուր կ'ածեմ, երբ լուանաս երեսըդ.
 Սրբե՛ ձեռով քո երեսէդ քրքրինքըդ,
 Կլուխըդ լուա՛ սառը ջրով, ձեռքդ, ոտքըդ, երեսըդ:

Ես քեզ համար հաց թխեցի, սիպտակ, փափուկ գարեհաց,
 Ես քեզ համար պատրաստել եմ կաթն ու կարագ ու պանիր,
 Գառան մըսէն շամփրի վերա խորոված,
 Կասկարայով գառան միսը տապակած:

Կուժը լեքը կարմիր գինին դրած է,
 Իմ ձեռագործ կրտաւ սուփրան փռած է.
 Ձեռըդ լուա՛, հանգստացիր. իմ սիրական ամուսին.
 Լուսնիակը երևում է երկնքումը փայլելով,
 Պատուհանէն լոյս է ձգդել սուփրի վերայ շողալով:

Երևում է հացն ու կաթը, պանիրը,
 Երևում է կարմիր գինւոյ սափորը.
 Մէկ ես, մէկ դու, մէկ պահապան հրեշտակը,
 Ուտենք, խմենք ու գոհանանք Սրարէն.
 Հանգըստանանք աշխատանքէն, որ բաշեցինք ցերեկը:

Ռ. Պատկանեան:

147

Մ ա Ր Ն.

Մեզ նոր արեւ ծագէ, բացուի լոյս բոցավառ,
 Մեզ առաջնորդ սուրբ երէցներ ունինք խաչ ու խաչուառ.
 Զօրավար քաջ վարդան, դիմենք յառաջ 'ի սուր,
 Կիմենք բանալ կենաց շաւիղ, Հայեր, մեր առաջներ:

Սոխակ Հայաստանի Ա. հատոր, Ա. Գ.

Հարսանեաց հարսանեաց սուրբ հանդիսարան,
Մեզ նոր ուխտ կանչումէ լինիլ փրկիչ Կրօնի, փրկիչ
Հայրենեաց.

Հայոց ծաղկունք թողմին, հայերք թէ պղծունին,
Մեզնից ցօղ խնկոց բուրմունք կամին.
Զէնքեր պատենից մէջ եռ դան կրակ դարձած,
Պարսից արեամբ հանգուցանել խնդրել զբազուկս քաջաց.
Նժոյգներ խրխնջան, զերկիր փորեն, սոփեն,
Դիմենք յԱրտաշ դաշտ, դիմենք յԱւարայր
Մեր հայրենիք, մեր ազգութիւն, Կրօն,
Գալ ժողովիլ 'ի սուրբ տօնա, հրաւիրել զամեն Հայս:

148.

Վ Ե Հ Ա Ժ Ո Ղ Ո Վ.

Մայր—Հայաստանի տարին էլ անցաւ,
Տանջումէն նորան նոյն վիշտն ու նոյն ցաւ,
Բացուած լայն վերքէն արիւնը ծործոր
Կաթելով վազումէ դեռ ամէն օր:

Մեր հոգու վիշտը, մեր բօթն ու սուգը,
Աղետարշ աչաց մեր արտասուքը
Ոչոք չըտեսաւ, ոչոք չի ըզգաց,—
Լուսաւոր Եւրոպ կոյր ու խուլ մընաց:

Անմեղ գառնուկը—խեղճիկ Հայաստան
Ողջակէզ եղաւ Տաճկի քաւութեան.
Փըշքրտած շղթայք սլաւոն ազգերին
Բերին փաթթեցին Հայոց ձեռքերին,

Ինչո՞ւ: Թո՛ղ ասէ անգութ Եւրոպան,
Որ Պիղատոսի արաւ դատաստան—
Նախ՝ անմեղութիւնն մեր խոստովանեց,
Ապա չարերուն մեզ 'ի խաչ մատնեց:

Գամառ-Քաթիպա:

149.

ԹԵՂՆԻԱ ՄՈՂԻ ՎԵՐԱՅ.

Մօ՛ղ անուն, տեսնելով էդ բու արարքըդ,
Թէ լեզուս լըռում է, ես չեմ դիմանում.
Քու ստեղծողներդ չեն սիրում վարքըդ.
Զե՛մ՝ զիտում ետդերը ո՞նց են հաւանում:

Շատերի տները մտար դու զօռով
Երկուսին շահեցիր, երեքն են խռով
Ոմանց էլ առանց քեզ չեն տալիս բարով.
Էդ ի՞նչ չար սերմեր ա մեր մէջ ես ցանում:

Ոմանք ամօթովդ յետ ընկան ժամից,
Մնացին պաս բերան ճաշակի համից,
Միշտ էդպէս ես քցում Աստուծոյ կամից,
Մինչև ես չեմ ասում, դու չե՛ս հասկանում:

Յիրաւի, ամօթը պարտք են ճանաչել
Բայց դո՛ւ չես, քեզանից չէ՛ պէտք ամաչել
Ո՛վ նեռի մարգարէ, քեզ ո՞վ է կանչել
Քրիստոսին թողած՝ քեզ են դաւանում:

Ինչ մարդ ընդունում է քեզ նման չարին,
Պակտում է սրտիցը խիղճըն ու բարին.
Քեզնից չէ աւելնում, ո՞նց տայ անձարին,
Տեսա՞ր պատուիրանքից ինչպէս ես հանում:

Վայ կիլնի էն մարդուն՝ կընկնի բու սերը,
Կի՛նը կիլնի շուայլ, կարճ կիլնի ձեռը,
Շուա կ'ասես անում են ձեզնից վարդերը,
Շատերն էսպէս չէ՛ բաս ո՞նց են կեռանում:

Քու վաճառողներդ բաշեցին վընաս,
Քանդեցիր տները, չե՛ թողիր մնաս.

Ի՞նչ տանք, որ մեզնից հեռանաս, գընաս,
ինչ ձեռով ման կրդանք՝ մենք ենք խմանում:

Ծախողդ սև սիրտ է, առնողդ ընկաւ,
Մարդ ու կին չի մնաց, չը լինին անբաւ,
Հարստաց ցեց իլար, միջնակներին ցաւ,
Իսկ չքաւորների կեանքն է սևանում:

Քեզի ատողները մարդիկ են անգին,
Քու առըդ քաշելով՝ մընացին անկին.
Խեղճ Գէմըչի-Օղլու պէս եադ սիրոյ ճանկին,
Տե՛ս քանի հազարք են հոգւով մեռանում:

Յովակիմ Արուզնեցեանց:

150

Գիշերը Վանում.

Մի գեղեցիկ, պարզ գիշեր էր՝
Երկինքը լի աստղերով
Եւ լուսինը մեղմ փայլում էր
Կաթնանըման իր լուսով:

Մա նայում էր լըռիկ-մընջիկ
Խորե մի կոյս դէպի վան.
Նորա աչքին երևում էր
Բիւր ցաւալի տեսարան:

Մա տեսնում էր անթիւ Քրդեր՝
Բըռնած սուր, թուր, հըրացան՝
Կոտորում են... կոլոպտում են....
Աւերում են Հայաստան....

Եւ կարծես թէ երկընթիցը
Ասում էր այդ լուռ վըլան.

«Վերա՛յ հասիր, Հայ—ազգասէր,
«Ձեռքից գընաց Հայաստան....»:

Սիմէօն Սափարեանց:

151.

Աւաշկերտցի գաղթականը ուռ-
սաստանում.

Մէկ փըշուր հաց տուէ՛ք, ախպերք,
Շաբթով սոված մանչերուս.
Սովը կապեց մըր ոտք ու ձեռք՝
Ըմեն տեղից կըտրեց յոյս:

Մէկ կաթիլ ջուր, ախպերք— Հայեր,
Տուէ՛ք հիւանդ աղջեկաս.
Յաւը չորցուց ընդար պոչներ,
Տապից կ'մեռնի խեղճ պալաս:

Մէկ հին հալաւ տուէ՛ք մըզի—
Տըկլոր— չըփլաղ Հայերուս.
Յուրտը եկաւ, հէ՛չ չի թորկի՝
Կրսպանի մըզ ըմենուս:

Մէկ հին քօշեր, գուլբայ, չաքմայ,
Տուէ՛ք ծածկենք ոտերնիս.
Քար, քասագ, փուշ, մընք ձըզ մատաղ,
Հանան մէ բաշ հոգերնիս:

Մէկ գոմ, թովլա, մէկ դալդալըզ
Տուէ՛ք անտուն խեղճերուս.
Մըտի՛կ տուէ՛ք— չ'ունինք մի տեղ,
Որտեղ զընենք զընեընուս:

Կար էնպէս վախտ, ձեզի՛ ղուրբան,
Որ մընք լէ ձեզ պէս ուրախ՝
Ուտում, խրմում, քէ՛Ք ինք անում:
Ունէինք տուն-տեղ, ետթաղ:

Ամբարներըս լիքը ցորեն,
Տասը ջուխտ եզ հայաթում:
Ըմեն բանից բօլ ունէինք,
Քեսադութիւն չինք քաշում:

Օրէն տասը աղբատ կը դար —
Քուրք, Ասորի, Քուրդ և Հայ,
Ասծու տուածից կըստանային
Ըմենըն լէ իրանց փայ:

Հիմա տեսէ՛ք — սար, չէօլ ընկած,
Սոված, ծարաւ կը քալենք.
Տուն, տեղ, մալ, միւլք թորկած-եկած,
Ձրզնից շոր-շերթ, հաց կ'ուզենք:

Մըր սիրական լաճեր, ճըժեր
Ճանպին մըռան — գընացին,
Մընացածն էլ, տեսէ՛ք, հիւանդ
Ընկած են էս նամ տափին....

Տեղ ու դարման, ախպերք-Հայեր,
Արէք ցաւոտ մանչերուս,
Մենք լէ Հայ ենք — ձըր ախպերներ,
Ձրզնից բաշխայ չունինք յուս....

Սիմէօն Սափարեանց:

152.

Էս էլ փորձենք.

Մեր արցունքով, աղաչանքով
Ձը շարժեցինք մարդկանց գութ,
Մեր ցաւերը հազար կերպով
Լոյս հանեցինք — անօգուտ:

Աղերսեցինք, ծունկ չոքեցինք՝
Մեզի օգնող չըտեսինք,
Ճարահատեալ մենք դաղթեցինք՝
Դարձեալ — էլ շատ տանջուեցինք:

Մարդ զըրկեցինք դէպի Բերլին,
Որ դուցէ մեզ մեղքանան.
Հային ամեն բան խոստացին —
Ո՛չ մէկը չը կատարան:

Ամեն ազգի լըրագիրներ
Աղետներով բեռնեցինք.
Այդ կարդացին մեր եղբայրներ,
Բայց օգնութիւն չըստացինք:

«Հաւատակից», «Քրիստոնեայ»,
«Նղբարք» բառք չը շարժեցին
Ո՛չ Անգլիայի սիրտն անըզայ,
Եւ ո՛չ ամբողջ Եւրօպին:

Մեր տուն-տեղը կըրակ տուին,
Մեր տաճարը պըղծեցին.
Քրիստոնեայք աչքով տեսին,
Բայց չը տեսնող ձեւացին:

Քարեր, սարեր լեզու առած՝
Հայի տեղակ խօսեցին,
Բայց անձայն, լուռ և մունջ մընաց--
Ոչինչ չ'ասեց Անդրեային...

Մի ծար մընաց Հայի համար.
Եկէ՛ք հաւքենք մեծ—գումար
Եւ լաւ կաշառք տանք Անդրեային,
Գուցէ անի՛ մեզ մի ծար...

Էս էլ փորձենք, Հայ եղբայրներ,
Եթէ մի Հաս չը տեսնենք—
Առնենք մեր կին, մեր զաւակներ՝
Ջուրը ընկնենք և խեղդուենք,

Սիմէօն Սափարեանց:

153.

Մի բուռն հող.

(Գերմանականից)

Մի բուռն հող ինձ կը ծածկէ միանգամ,
Երբ վաստակած, դէպ'ի հանգիստ ես կերթամ
Այնուհետեւ ցաւից, վշտից ազատված,
Մահու քնով կըննջեմ ես մեղմ հանդարտ,
Մինչև կանչէ գերեզմանից եհովան:

Մի բուռն հող ինձ կը լինի պատուական,
Աւելի քան մի փառահեղ ծանրութիւն,
Ճարտարագործ ձեռքից շինած, քարանիւթ.
Արդէն ցաւեր շատ օրերի ճնշեցին
Կեանքս, հոգիս ծանրը ծանրը բեռներով:

Մի բուռն հող ինձ հերիք է բաւական,
Գիտեմ ահա, լինելու եմ ես անշուշտ
Որդների ու ճճիների կերակուր.
Բայց խաղաղ է գերեզմանի խորքումը,
Յաւն ու վիշտը այն տեղ լուռ է և հանգիստ,
Քուռը քաղցր և անխռով հանապաղ:

Մի բուռն հող գուցէ ձեզ է իմ վերայ
Բարեկամս տրտում դէմքով ու լացով.
Եթէ միայն ունէի ես մի անձրն,
Որ գալու էր գերեզմանիս տեսութիւն.
Այնուհետեւ կ'իթեթեանար իմ վերայ
Աստուծո՛ւ հողը գերեզմանիս միջումը:

Վարդան Սուլթանեանց:

154.

Ա ն ու Ր Ն ք.

Յամապերջն Ապրիլի զպատուհանս բացի,
Զձիւնաթաղ դաշտորայս ծաղկազարդ տեսի:
Արտասուք եռանդունք զայտս իմ այրեցին,
Զի անդարձ գերութիւն յուշ իմ մուտ ածին:
Լեղուպէս դառնացան վերք վըհատ հոգւոյս,
Թմրեցան զզայարանքս հատան ելք շնչոյս:
Ափսո՛ս ինձ, ասացի, բիւր անգամ յայն օր,
Շատ անէծս թափեցի 'ի ծննդեանս վատ օր:
Մաշեցայ, թոշնեցայ մըտի խոր 'ի քուն,
Զչար կսկիծ հէք գերւոյս արկ 'ի ծով անհուն:
Դըշխոյն մեծ անմահից ել ինձ յայց տեսեամբ,
Որպէս թէ 'ի փոռոյ զեւ ելոյ՞ ձեռամբ:
Անբրկմիտ մօտ մատեայ 'ի համբոյր ոտին
Գերբնապէս սքանչելեօք զիս ազատողին:

Բամբ ձայնեղ թըռնակաց ճոխ դայլայեցին,
 Կենսածին Տիրամօրն փառս վերերգեցին:
 Երանի ասացէք կարմրացայտ վարդիս.
 Քաջալերս տո՛ւք նըմա 'ի գով պաշտպանիս:
 Աւաղ իմ նեղասիրտ կարճամիտ լալոյս,
 Զիարդ զիս կարծեցի կորուսեալ անյոյս:
 Նախատինք իմ նեղչաց նետք եղեն ինքեանց,
 Նանրացան դաւընոցա, անկան յիւրեանց ցանց:
 Յաւազնեալք՝ օրհնեցէք զանուն Տեառն յաւէտ,
 Դի՛ք զյոյս ձեր յօգնութիւն խաչին փրկաւէտ:

Յ. Վ. Արամբարեանց:

155.

Սուգ դատեր Յեփթայեայ.

Յառաւօտ կենաց կուսանիս,
 Յարշալոյս աւուրց անմեղիս,
 Խորշակ մահուան տարածի,
 Ա՛խ, լոյս աչացս պակասի:
 Ա՛յ ծանօթ լերինք և հովիտք,
 Ա՛յ պայծառ դտշոք ծաղկափթիթք,
 Ահա՛ 'ի ձէնջ հրաժարիմ՝,
 Փութով երթայց 'ի շերիմ:
 Լացէք զիս, ո՛վ անտառք, բըլուրք,
 Լացէք, հա՛րք, մարք, եղբարք և քորք,
 Զիս փոյթ զենցէ սուր ուխտին,
 Յօգուածքս այժմէն սարսափին:
 Արիւն իմ է զին փրկութեան,
 Դիցամո՛լ տանն Խորայեղեան
 Մեղապարտըն աղատ մրնան,
 Անմեղ կեանք իմ չըքանան:

Մա՛յր իմ, ախ, դու մի՛ շատ ցաւիր,
 Հօրս ուխտին բնաւ մի՛ ներհակիր,
 ՅԱստուած բարձրեալն զյոյս քո զիր,
 Բե՛ր զգարդս իմ, մի՛ տըխրիր:

Դուք, զստերք տոհմին Յակովբեան,
 Շուրջ զինե կացէք միաբան.
 Երգեցէք զերգս հարսնութեան,
 Միշտ տօնեցէք զիմ վախճան:

Աստուած մեծ՝ փառք Խորայէլի,
 Ընկա՛լ զիս իբր զհոտ կընդրկի,
 Իբրև զգոհն Աբէլի,
 Իբրև զորդին Սարրայի:

Բարունեաց վըճիռ համաձայն
 Ո՛չ կարաց տալ մահուս խափան,
 Լե՛ր դու, Տէ՛ր իմ, օգնական,
 Դու հե՛շտ արա զիմ վախճան:

Եղկելոյս ծընողք ցաւալի
 Մընացցեն առանց զաւակի,
 Տէ՛ր, տո՛ւր նոցա սիրտ արի,
 Մեղմեա՛ զմորմոք դառն վըշտի:

Աւանիկ՝ երամբ հրեշտակաց
 Առ երկնիւք կան թեաւտարած,
 Զիս հրաւիրեն յԱդին բաց,
 Զիս կոչեն հարսն չօր փառաց:

Նըկարէն քօղն իմ հարսնութեան
 Փոխարկի 'ի պատան թաղման.
 Իմ պճնազարդ հարսնարան
 Եղև այս խոր գերեզման:

Յուցէք ինձ զիմ մահու գործի,
 Զսուր զէն զոհիս արժանի,

Արդ՝ ո՛ղջ լերուք, սիրելիք,
Օրհնեալ է Տէր, պիղծ են զիք:

Յ. Վ. Աւամդարեանց:

156

Յերկու ձեռին երկու մոմ՝
Ինձ ընդ առաջ ել 'ի տուն,
Մի՛ հարցանէք— ո՞վ էր նա,
Հրեշտակ, թէ կոյս լուսագեղ:

Ամօթն զնա վարդ արար,
Ես հիացեալ դարձայ քար,
Այն ի՛նչ օր էր և ի՛նչ ժամ,
Յորում տեսի ես կեանք նոր:

Լիաճրբազ յայնմիկ տան,
Ի մարդաշատ բազմութեան,
Ի մէջ աղջկանց և հարսանց,
Յոտին կայր ոմն անդ յանկեան:

Այն օրիորդն էր պարկեշտ,
Ինձ պատահեալ առ զրամբ տան,
Զողիս զրաւեաց յիւր 'ի սէր,
Ի նմա տեսի ես կեանք նոր:

Մարգարտափայլ մարմինն էր,
Հասակն էր յոյժ վայելուչ,
Զոտիւքն վարսք քարշ գային,
Ի զոյն քըրքմոյ փայլէին:

Պիմաց շքեղ երևոյթ,
Յօնից, աչաց այտից գեղ,
Շըրթանց, լեզուին համանոյշ
Խոտտանային ինձ կեանք նոր:

Ա՛խ ասացի, թըմեցայ,
Սիրտս սկսաւ դողդողալ
Զաշխարհ համայն մոռացայ
Ի գեղ կուսին անիշեցեալ:

Բամբ կոչելոցն յայն հանդէս
Ընդ իմ մեծ բաղդ մախային,
Զի մերձաւորք այն կուսին
Փեսայ զանձն իմ ձայնէին:

Եթէ զաշխարհ լի գանձիւք
Ինձ ոք բաշխէր 'ի պարգև՝
Ո՛չ տեսանէր այնքան ռախ,
Որքան 'ի գալս առ կուսին:

Արդեօք՝ գուցէ՞ յաշխարհի
Սիրոյ նման ինչ հըզօր,
Սէր 'ի ձեռաց Արարչին
Մեզ մահացուացս է ձիր նոր:

Նանրախորհո՛ւրդ աղղ մարդկան՝
Շատ մի՛ սիրեր դու զաշխարհ,
Նա թըշնամի է անգութ,
Զար քան զքարբ մահաթոյն:

Յանցիւ սիրոյ զքեզ կարթ է,
Ի հաղբ անեւ ըմբռնէ,
Ապա զսիրոյդ առարկայ
Ի քէն արագ կողոպտէ:

Յ. Վ. Աւամդարեանց:

157.

Մանկունք Հայկայ.

Նորաբո՛յս խայրիք մանկո՛ւնք Հայկայ,
Օ՛ն մատիք յայս վեհ հանդէս.

Զի դուարթուն հոգին Հայրենասէր
'ի Մասեաց զիմէ ցայս վայր:

Մասերո՛ւք, ձայնէ, շառաւիղք իմ,
Որք անդուլ ցանկայք դուք առիս,
Զի ես տամ խոնջեալ ձեր ճակատուն
Պանծաշուք սոսակ փառաց:

Սուրբ սոսակաց հասին ժամք,
Յն ձեպեսցուք բարեկամք,
Առեալ զնուագ ներդաշնակ,
Երգեսցուք զերգս նոր:

Վսեմ յարկիս պերճ հանդերձանք,
Ազգեն 'ի մեզ սրտից հրճուանք,
Կայտուն բարձունք 'ի լոյս համակ,
Բերկրապատար հրճուեսցուք,
Ի սոյն հանդէս գեղաշուք:

Նորահաշ բերկրութեամբ
Դարձ առնէ արդ գարուն,
Լուսափայլ շողջողին
Մեզ արիին գեղաշուք:

Ծաղկասփիւռ զարդարին
Բուրաստանք բանաւոր,
Քաղցրաձայն նուագէ
Աստ երգանք հոգեւոր,
Զերգս սիրոյ յորդոր:

158

Արաքսի արտասուքք.

Մայր—Արաքսի ակերով Բայց նոքա միշտ յեղձեղուն
Քայլամուր զընում եմ, Պղտոր ջրով եզերքին
Հին հին դարուց յիշատակ Դարիւ գարիւ խրիւրով,
Ալեաց մէջը պըտրում եմ: Փախչում էին լալագին:

«Արաքս, ինչո՞ւ ձրկանց հետ «Խիզախ անմիտ պատանի,
Պար չես բռնում մանկական, Նիրհըս ինչո՞ւ դարեւոր
Դու դեռ ծովը չի հասած, Վըրդովում ես, նորոգում
Սըգաւոր ես ինձ նըման: Իմ ցաւերը բիւրաւոր:

Ինչո՞ւ արցունք ցայտում են Սիրելի մահից յետ
Քու սէգ, հըպարտ աչերից, Ե՞րբ ես տեսել որ այրին
Ինչո՞ւ արագ փախչում ես Ոտքից գըլուխ պըճնուի
Այդ հարազատ ակերից: Իր զարդերով թանգագին:

Մի՛ պըղտորիլ յատակդ, Որի՞ համար զարդարում,
Հանդարտ հոսէ՛ խայտալով, Որի՞ աչքը հրապուրեմ,
Մանկութիւնը քու կարճ է, Շատերն՝ ինձ են ատելի,
Շուտ կը հասնես դէպի ծով: Շատերին՝ ես օտար եմ:

Վարդի թըփեր թո՛ղ բըսնին Կար ժամանակ, որ ես էլ
Քու հիւրընկալ ակի մօտ, Շըքեղազարդ հարսի պէս
Սոխակները նոցա մէջ Հազար ու բիւր պըջրանքով,
Երգեն մինչև առաւօտ: Փախչում էի ակերէս:

Մըշտադալար ուռիներ Յատակըս պարզ ու վըճիտ,
Սառ ծոցի մէջ քու ջըրին, Կոհակներըս ոլորուն,
ձըկուն ոստըն ու տերեւ Լուսաբերը մինչև այդ
Թո՛ղ թաց անկն տապ օրին: Ջըրիս միջին էր լողում:

Ափերիդ մօտ երգելու Ի՞նչըս մնաց այն օրից՝
Հովիւք թո՛ղ գան համարձակ, Ո՞ր ջըրամօտ գեղերըս,
Գառն ու ուլը քու վըճիտ Ո՞րը իմ շէն քաղաքից,
Զուրը մըտնին միշտ արձակ:» Ո՞ր բերկրալե տեղերըս:

Մէջքը ուռցուց Արաքսը, Տուրքը ջըրի ամեն օր
Փըրփուր հանեց իր տակից, Իր սուրբ ծոցէն Արարատ
Ամպի նըման գոռալով Մայրախնամ ինձ սընունդ
Էսպէս խօսեց յատակից: Պարգեւում է լի առատ:

Բայց ես այն սուրբ ջարդերով Հեռու հեռու քրչեցին
 Սուրբ — Ահօրի աղբիւրին Բընիկ ազգը իմ Հայկեան,
 Պիտի ցօղեմ արտօրայք Նորա տեղը ինձ տուին
 Իմ ատելի օտարին: Ազգ անկրօն, մոլեկան:

Կամ կենսատու իմ ջրով Պոցա՞ համար զարդարեմ
 Ափերիս մօտ կըկրկած իմ հիւրընկալ ափերը
 Իւր նամա՞ղը կատարէ Եւ կամ դոցա՞ հրապուրեմ
 Թուրք կամ Պարսիկը հոտած: ձըպռոտ, պըլլած աչերը:

Մինչ իմ որդիք — ո՞վ գիտէ — Քանի որ իմ զաւակունք
 Ծարաւ, նօթի, անտէրուն: Այսպէս կու մընան պանդուխտ՝
 Օտար աշխարհ յաճում են Ինձ մէջ սրգաւոր կը տեսնէք,
 Թոյլ ոտքերով կիսաշունչ: Այս է անխաբ իմ սուրբ ուխտ:»

Եւ չե խօսեց Արաքսը,
 Յորձանք տուեց ահագին,
 Օղակ օղակ օձի պէս
 Առաջ սողաց մոլեգին.

Ռ. Պատկանեան:

Արաքսի ափանց վրայ.

Զննելով այսպէս երբեմն փարթամ, հարուստ, բազմամարդ
 և բաղդապուրկ զիւղաբաղաքի (Ջուղայ) տեղը, ես կանգնեցի
 Արաքսի ափումը և նայեցի մի կողմից Ժայռապատ ձորակի ընդ-
 հանուր վայրենի տեսքին, միւս կողմից սիգաճեմ գետի ալիք-
 ների վերայ՝ շրթունքներին ցաւկամայ թռան հանձարաւոր հե-
 ղինակի աննման ոտանաւորի տողերը.

«Մայր — Արաքսի ափերով
 Քայլամուր գնում եմ,

Հին հին դարուց յիշատակ
 Ալեաց մէջը պտուում եմ:»

Կարո՞ղ է պատահիլ արդեօք, որ մի որ և է Հայ անհատ,
 տեսնելով Արաքսը, խսկոյն չմտաբերէ այդ ազդու բանաստեղ-
 ծութիւնը, եթէ կարգացել է դորան գոնէ մի անգամ:

Մի բույէում շարունեցին յիշողութեանս մէջ պատմական
 ամբողջ շրջանների, սկսուած Ջուղայի փարթամ դրութիւնից,
 անցած նորա թշուառ աքսորանքին դէպ ի Սպահան ու վեր-
 ջացնելով ներկայ քարակոյտ աւերակների տխուր կերպարան-
 քով: Ես երևակայեցի Ջուղայեցւոց միահամուռ ընդունելու-
 թեան հանդէսը Պարսից առաջին Շահ — Աբասի զալստեանի,
 1604 թուականին: Եւ ահա՛ իշխանները, ծերերը և երիտա-
 սարդները զարդարուած ոսկեհուռ գէնքերով և սիրատեսիլ
 հանդերձներով, ընթանում են խորխտ թագաւորի առաջ:
 Նորաբողբոջ՝ գեռահաս մանուկները՝ ոսկէ բաժակներով անու-
 շահամ և ազնիւ զինի են մատուցանում: Վառած մոմերով,
 խնկով և կնդրուկով քահանայք և մարմնաւոր երգիչները
 առաջը գնալով՝ յարմարաձայն նուազում են: Եւ ահա գետա-
 փից մինչև խոջայ խաչիկի ապարանները, ճանապարհի վրայ
 սիւռած է կարմիր գործուած, որի վերայ թագաւորը ընթանում
 է դէպ ի խաչիկի պալատը: Խօջայ խաչիկը ահա իւր որդւոց
 ձեռքով ոսկու կոյտը ոսկէ սկուտեղի վերայ պարգեւ է մատու-
 ցանում թագակիր հիւրին: Նորան հետեւում են Ջուղայու
 և միւս մեծամեծները: Շահ-Աբասը երեք օր հիւր մնաց Ջու-
 ղայեցւոց մօտ, որոնք պատուեցին նորան համալամ կերակուր-
 ներով և ծաղկահամ գինիով:

Թշուա՛ռ Ջուղայեցիք: Դուք պատուեցիք, թագաւորաւայել
 կերպով ընդունեցիք, չըխնայեցիք ձեր սիրտը, կարողութիւնը
 ու համակրութիւնը ձեր բարձրաստիճան հիւրի համար, որ
 մտածում էր լոկ ձեր կորստեան վերայ: Ձեր բարձր հիւրը,
 ձեր հիւրասիրութեան փոխարէն, մի տարից յետոյ այրեց
 ու քանդեց ձեր հայրենիքը, տեղը և տունը: Գլխատեց շատե-
 րին ձեզանից, շատերին էլ ջրահեղձ անելով Արաքսի յորձան-
 քով:

Սոխակ Հայաստանի Ա. հատոր, Ա. Գ.

քում, քննադատներին գերեց Գէպ ի Սպահան: Ձեր պատուած հիւրի լըրբ զօրականներն և զինուորներն անպատուեցին ձեր կոյս աղջկանց և ձեր փափկասուն հարսերին: Ձեր մատաղահաս մանուկներին զօհեցին նոքա իւրեանց սրին: «Ընդունում եմ Դանայեցւոց պարգեւը, բայց վախենում եմ նորանից»: Սոյն այս Լատինական խօսքերին յարմար էր ձեզ կրկնել. «Ընդունում ենք մեր թագակիր հիւրին, բայց վախենում ենք նորանից»:

Քաջքերունի:

160.

Ստեփաննոս Նազարեանցի տապանագիրը *)

Շիրի՛մ, բացի՛ր դու մայրական քո ծոց—
կենդանի մեռեալ է գալիս քեզ հիւր.

Հողածին մարդ է, բայց լուսոյ որդւոց
ճանումէ երկրից գիտութեան աղբիւր:

Թո՛ղ հանգչի Սորա սուրբ ոսկրները
Քո մըշտախաւար, լուռ խոնաւ գըրկում:

Քանի լուսինը, արեգն, աստղերը

Պայծառ փայլումեն կապոյտ երկընքում,

Քանի որ Ստեղծողն արարիչ ձեռքով

Չէ՛ կրտրել երկրի գոյութեան թելը,

*) Ստեփաննոս Տէր-Եսայեան Նազարեանցը ծնված է 1812 թուին Թիֆլիսում և սկզբնական կրթութիւնը սկսելով Ղարաբաղցի Պողոս վարդապետի մօտ, չարունակումէ Ներսիսեան Դպրոցում 6 տարի և աւարտում այնտեղ: Սորանից յետոյ Նազարեանցը գնումէ Դորպատ և տեղական համալսարանում բարձրագոյն կրթութիւն ստանալով՝ աւարտումէ իրեն ամենայառաջադէմ ուսանողներից մինը, և, իբրեւ արեւելագէտ, պրոֆէսոր է նշանակվում Կազանի համալսարանում և ապա 1848 թուին Նազարեան ձեռնարանի լիցէօնում բարձր մասնագիտական դասաւանդի համար Պարսկական և Արաբական լեզուների դասախօս հրաւիրվում:

Սորա անունը խուճի ու սաղմոսով
Անվերջ կը յիշուի Հայաստանում:

Նազարեանցը յայտնի էր ոչ միայն Հայ հասարակութեան ընթերցող դասին, իբրեւ յայտնի գրող, հայագէտ, այլ նա յայտնի էր նոյնպէս թէ՛ ռուս և թէ՛ եւրօպական գիտնականների շրջանին իբրեւ լեզուագէտ: Նազարեանցի համար լեզուի մշակութիւնը կեանքի խնդիր էր, այդ պատճառով նա սկսեց հիմն դնել աշխարհաբար, կենդանի լեզուի զարգացման, որից և տարածուեցաւ շատ տեղեր:

Նազարեանցը, համարձակ կարելի է ասել, առաջինն էր իրա ժամանակ, որ եռանդով պարապում էր գրականական ասպարիզում, որի հետեանքն էր նորա մի քանի ուսումնական գրուածները: Նա իրա աշխատութիւնների մէջ աւելի և աւելի ժողովրդականութիւն ստացաւ «Հիւսիսափայլ» ամսագրի հրատարակութեամբ, սկսած 1858-1864 թիւը, չհրատարակելով միայն նախընթաց 62 և 63 թուերի համարները, իրան յայտնի պատճառով: «Հիւսիսափայլը», այդ բառի բուն և ընդարձակ նշանակութեամբ, կատարելագէտ փայլում էր իրա գեղեցիկ և օգտակար յօդուածներով, որոնք սէր և եռանդ էին զարթեցնում ընթերցողի սրտի մէջ և նորա հոգու քնարի լարերին մի առանձին զարկ տալիս: Հէնց այս բույսին էլ «Հիւսիսափայլը» ժողովրդի մէջ հազուագիւտ գիրք է համարվում ընթերցանութեան համար, որի ետեից ճրագով են մանգալիս:

Նազարեանցը, որ երբեմն կեանքի բարօրութեան գոյութեան մասին չեչտելով և զղրդելով էր խօսում, վերջին տարիներում, գրեթէ, լուռութեամբ է անցնում և, վերջապէս, 1879 թուի ապրիլի 26-ին մեռնում է 67 տարեկան հասակում, թողնելով ազգի մտածող դասին խոր ցաւակցութեան մէջ:

Գու՛ կենդանի ես մեր մէջ, ո՛վ բազմաշխատ գրական մշակ Նազարեանց: Քանի որ քո աշխատութիւնները մեր սեղանի զարդն է, քանի որ նոքա մեր սրտի և մեր հոգու ամենամերձ բարեկամներն են՝ դու մեզ հետ ես, դու մեզ հետ զրոյց ես անում և զբաղեցնում մեզ քո մտքի աղնիւ գաղափարներով: Խակ երբ կեանքի անդուժ մանգաղը մեզ ևս հնձեց այս կեանքից, այն ժամանակ, լաւ իմացիր, հոգեակ, որ անձամբ կ'տեսնուինք հանդերձեալ կեանքում և աւելի գեղեցիկ տալաւորութեան տակ կ'լինինք, լսելով քեզանից՝ քո կենդանի, քո ջերմաջերմ և քո եռանդոտ խօսքերը:

Ա. Ք.

Երջանիկ շիրիմ, ընդունի՛ր Դորան,
Դա չէ՛ լոկ դիակ հողածին մարդու.

Դա իր մէջ ունի մի ճոխ շտեմարան
Հայոց աշխարհիկ գրականութեան:

Դա արեւմտեցից ուսման քաղցրիկ ջուր
Բերաւ ու արբոյց Հային, իր որդուն.

Դա «Հիւսիսիցը» գիտութեան «փայլեր»
Արձակեց նորա ամպամած հոգուն:

Դա առաջինն էր, որ յանդիմանեցաւ
Գերեզման փորել գրորաբառ լեզուին.

Դորանով ծաղկեց և շունչ բառացաւ
Կենդանի խօսքը—բարբառը Հային:

Դա ներկայացաւ իր ազգին պէս մայր,
Որ ցաւով ծնեց աշխարհիկ լեզու.

Դորան չը ազգեց խօսքը—բիրտ, յամառ
Իրընտրած շաւղում (անյաղժ գիտութիւն):

Դա գրեց Հայի թըմրած կեանքի մէջ
Մի զարմանալի յեղափոխութիւն.

Դորանով վառուեց կրօնը—անշէջ
Մայրենի լեզուի Հայ սըրտերի մէջ:

Սիմէօն Սափարեանց:

Գարուն.

Ո՛հ, ի՞նչ անուշ և ինչպէս գով
Առաւօտուց փրչես հովիկ,

գիտական, Ծաղկանց վերայ գուրգուրալով.
գասախօս հըն մաղերուն կուսին փափկիկ.

Բայց չես հովիկ իմ հայրենեաց,
Գնա՛ անցիր սըրաէս ի բաց:

Ո՛հ, ի՞նչ աղու և սրտագին
Ծառոց մէջէն երգես թռչնիկ,
Սիրոյ ժամերն ի յանտառին
Ըզմայլեցան ի քոյ ձայնիկ.
Բայց չես թռչնիկ իմ հայրենեաց,
Գընա՛ երգէ՛ սըրտէս ի բաց:

Ո՛հ, ի՞նչ մրմունջ հանես վըտակ
Ականակիտ և հանդարտիկ.
Քո հայելոյդ մէջ անապակ
Նային զերենք վարդն ու աղջիկ.
Բայց չես վըտակ իմ հայրենեաց,
Գնա՛ հոսէ սըրտէս ի բաց:

Թէպէտ թռչնիկն ու հովն Հայոց
Աւերակաց շրջին վերայ,
Թէպէտ պղտոր վըտակն Հայոց
Նոճիներու մէջ կը սողայ,
Նոքա հառա՛չք են հայրենեաց,
Նոքա չ'երթան սըրտէս ի բաց:

Մ. Պէշիկթաշեան:

162.

Վարդանի և իրա զօրաց
վարդան.

Ո՛վ Հայկազունք, ո՛վ դիւցազունք,
Ահա՛ ձեզ նոր հանդիսարան.
Բացէ՛ք աչքերդ, հերիք ննջէ՛ք,
Տարիք դարեր են անցական:

Ջօրականք,
Մենք պատրաստ ենք, մենք ուխտեւ ենք,

Մեր կեանքը զոհ բոլորանուէր
Մատաղ անեւ Հայոց ազգին,
Նորա լեզուն եւ կրօնին:

Վարդան.

Առէ՛ք սուրեր, նետ ու անեղ,
Ելէ՛ք ընդդէմ ձեր թշնամեաց,
Զեր հաւատը եւ ձեր ազգը
Պաշտպանեցէ՛ք յօտար ազգաց:

Զօրականք.

Հայ զինուորի կեանքը դառն է,
Երբ որ պարսաւ տանն է նստած,
Մեզ ասպարէզ անմահ փառաց
Կռուի դաշտն է նշանակած:

Վարդան.

Հայ զօրականք, ձեր նետերը
Կապարձից մէջ հերիք ֆնան,
Զեր երկիրը Պարսիկ ոտից
Ընդէ՛ր լինի այդպէս կոխան:

Զօրականք.

Մենք պատրաստ ենք, մենք ուխտեւ ենք
Մեր սուրբ երկրից հալածական
Առնել անկրօն Պարսից ազգը,
Փրկել խաչն է մեզ օգնական:

Վարդան.

Հայոց հովիւք, ձեր ոչխարները
Է՛ր սար ու ձոր թափառական
Գաղանաց ճանկն ընկած ողբան,
Է՛ր չ'լսէք նոցա կական:

Զօրականք.

Մենք պատրաստ ենք, մենք ուխտեւ ենք,
Աւետարան խաչ 'ի ձեռին,

Առաջնորդել Հայոց ազգին,
'ի ժամ սրբոյ պատերազմին:

163

Աղօթք.

Ո՛վ Տէր մեր Աստուած,
Լե՛ր մեզ ողորմած,
Դու ես լոյս լուսոյ,
Մեր հոգին զօրացո՛ւ յաւիտեան:
Ո՛վ Տէր դու մեր Աստուած,
Ո՛յժ առւր բազկաց,
Վանենք ոսոխը,
Պահենք Կրօն.
Աստուած, մեր հոգին
Զօրացո՛ւ յաւիտեան:

164

Ազգային մաղթանք.

Ո՛վ Հայր մեր Աստուած,
Միշտ բարի եւ զըթած,
Եեցո՛ւ Հայութիւն:
Մի՛ թող՛, Տէր, մեզ խաղա՛ւ,
Անխընամ եւ թշուառ,
Դու միւսանդամ պայծառ
Արա՛ւ Հայութիւն:
Տէ՛ր, մեզ զըթա՛ւ Դու կրկին,
Տո՛ւր հոգի իմ ազգին,
Միաբանական
Որ քո փառքիդ համար
Գարձեալ զէպի արդար

Գընանք ճանապարհ,
Քեզ պաշտել ազատ:
Մաքրելի, Տէ՛ր, Հայի
Եւ սիրտ և հոգի
Հոգւոյդ կրակով,
Որ ճշմարտութիւն զգան,
Եւ զուգութիւն
Կապէ ազգութիւն
Ամուր շաղկապով:

Յովհաննէս Բուհուրէզեանց:

165.

Երգ առ Հայաստան.

Ողջո՛յն ընդ քեզ, Հայաստան,
Մեր դիւցազանց գերեզման.
Ողջո՛յն
Պսակեալ փառօք հայրենի:

Երկինք խրկէ քեզ հրեշտակ,
Բիւր վարդէ ծրլին ոտքին տակ,
Իւր մէկ նայուածքն երկնազեղ
Քու արտասուացդ ըլլան դեղ:

Ո՛հ, ինչ անուշ նըւազներ
Պիտի հնչեն սոխակներ,
Երբ քու ճակատըդ պսակէ
Ծաղկէտնեան դափնիէ:

Մանուկն յորոց կը խայտայ,
Եւ ծերունւոյն սիրտ ցնծայ.
Երբոր նշոյլք կը ժպտին,
Հայ աստեղաց նորածին:

Ո՛հ, շիրմացդ քով ալ հանգչի
Անմահութեան վեհ ոգի.
Մինչ զուարթունք ՚ի բարձանց
Պսակս սփռեն Հայկազանց:
Փափուկ մատունքդ թո՛ղ դրօշմեն
Այն տառերով ոսկեղէն.
Մեր սրտին մէջ «սէր և լոյս»,
Մեր հոգւոյն մէջ «կեանքն և յոյս»:

Քու վըշտերուդ փոխանակ
Երկինք կանգնեց յաղթանակ.
Քու վէրքերուդ ալ դարման՝
Քեզի Օրէնք Հնորհեցան:

Ա. Յ. Այվազեան:

166.

Հարբած մարդու երգ.

(Գերմանականից)

Ուղիղ գնեստունից ես տուն եմ գընում,
Փողոց, այ փողոց, էդ ի՞նչ եմ տեսնում,
Աջ գնամ թէ ձախ՝ ծուռ են երկուսն էլ,
Փողոց, տեսնում եմ՝ դու էլ ես հարբել:

Լուսին ջան՝ ուէխըդ ինչե՞ք է ծըւած,
Մէկ աչքըդ կապուել միւսը կէս բաց.
Դու էլ ես կոնծել, այ դու անամթ.
Ամանչիք ինձնից, վաղուցուան ծանօթ:

Բա՛՛ էստեղ էստեղ, — տե՛ս լապտերներն էլ
Չեն կարող ուղիղ ոտքի վրայ կանգնել

Մէկ պարզ են վառվում, մէկ՝ սաստիկ խաւար
կամ թէ՛ պատից պատ կը պչում անդադար:

Աղբէր՝ էս գիշեր ամենքն են հարբել,
Ի՞նչ բան է մենակ մենակ ծով պահել
Ձէ՛, էդ կըլինի իստակ զըթութիւն,
Ուրեմն նորից նոր դառնամ զինետուն:

Գէորգ Դողոխեանց:

167.

ՊԼԱՄԵՆ ԱՆՈՐԱՅՐԻ:

Ո՛հ դու բարեկամ այրած սըրտերու,
Խօսնակ գիշերոյ, հոգեակ վարդերու,
Երգէ՛ պըլպուլեկդ, երգէ՛ ի սարէդ,
Ջանմահ բաջքն Հայոց երգէ՛ հոգւոյս հետ.
Թաղէի վանուց ձէնիկդ ինձ դիպաւ,
Սըրտիկս որ ի խաչն էր կիպ՝ թունտ առաւ.
Ի խաչին թեւէն թըռայ ու հասայ,
Գըտայ զբեզ ի դաշտ բաջին վարդանայ:

Պըլպուլ. քեզ համար մեր հարքն ասացին
Թէ չէ հաւ՝ պըլպուլ մեր Անարայրին.
Եղիշեայ հոգեակն է քաղցրազրուցիկ,
Որ զվարդան ի վարդն տեսնու կարմրիկ,
Ձըմեռն յանապատ կու գնայ կայ ի լաց,
ՅԱրտազ գայ գարուն ի թուփ վարդենեաց.
Երգել ու կանչել յեղիշէին ձայն
Թէ պատասխանիկ մ'արդեօք տայ վարդան:

Ղևոնդ վ. Ալիշանեան:

168

ՍԱԹԻՆԻԿ և ԱՐՏԱՆԷՍ մանուկ:

«Կուուր, կուուր» երգի եղանակով:

Ուր մուր կուրն էր գալիս կովկաս սարերէն,
Մի աննման ձայն էր տալիս էն միւս ավերէն:
Փայլեց աստղեր, արեւ ծագեց կովկաս սարերէն,
Սաթինիկն եմ, սիրուն եմ ես երկնից լուսնեակէն:

Հայոց քաջեր, քաջ դրէք զէնքեր շուտ ձեր ձեռքերէն,
Սաթինիկն եմ, կ'յաղթուիք դուք իմ սիրոյ սրէն:
Քեզ եմ ասում, քաջ Արտաշէս, դուրս ե՛կ վրանէն,
Սաթինիկն եմ, կ'յաղթուիս իմ սեւ սեւ աչքերէն:

Տաք տաք արիւն զուր մի՛ թափեր անմեղ սրտերէն,
Սաթինիկն եմ, կ'յաղթուիս իմ կարմիր թշերէն:
Մի՛ պարծենար քո զօրքերի պէս պէս գունդերէն,
Սաթինիկն եմ, կ'յաղթուիս իմ սիրուն ունքերէն:

Մի՛ խըրոխտար քո յաղթական սէզ սէզ քայլերէն,
Սաթինիկն եմ, կ'յաղթուիս իմ փունջ փունջ մազերէն:
Բա՛ց շուտ շղթայն գերի բռնած եղբօրս ոտերէն,
Սաթինիկն եմ, կ'յաղթուիս դու իմ բլբուլ լեզուէն:

Քէն մի՛ պահիր, վրէժ մի՛ ուզիր իմ Ալաններէն,
Բարձր է կովկաս, քաջ են Ալանք Մասեաց քաջերէն:
Ձայն եմ տալիս, ձայն տո՛ւր ձայնիս քո խոր բանակէն,
Դո՛ւրս եկ մէյտան, թէ չես վախում սիրոյս նետերէն:

Ալան, Ալան, յաղթութիւնս առիր իմ ձեռէն,
Ո՞նց զիմանամ, հալվում է իմ թուրս քո կրակէն:
Ալան Ալան, փառք ու պսակս առիր իմ զլխէն,
Ո՞նց զիմանամ, սիրուն ես դու մեր սիրուններէն:

Այդ դու անգուլթ, այրվում է սիրտս քո չոր ծարաւէն,
Ո՞նց դիմանամ, չեմ հովանում կուրի ջրերէն:
Տո՛ւր ինձ թւեր քո մօտ թռչեմ կուրի վրայէն,
Մի թիթեռնիկ դարձայ ես քո ճրագի լուսէն:

Հազար կ'տամ, տասն հազար իմ անթիւ գանձերէն,
Քեզ ինձ կառնեմ հարս-թագուհի քաջ Ալաններէն:
Ոսկեոյ անձրեւ շաղ կըսամ քո գլխիդ վրայէն,
Սէլ կըզնայ մարգարտէ քո ոտի տակերէն:

Կ'թափեմ կուրը լայքա ոսկի կարմիր մորթերէն,
Ծածկուի գետը ընծայաբեր բարձած ուղտերէն:
Ասաց, հեծաւ արի արքայն սեն իւր ձիերէն,
Արծուի նման ճնշեց անցաւ կուր գետի մէջէն:

Հասաւ, հանեց իւր կարմիր թուօ զն ոսկեղէն,
Ձգեց, ընկաւ Սաթինիկի մէջքի մէջտեղէն:
Թռի՛ր, փախի՛ր իմ գեղեցիկ սեւ ձիա հըրեղէն,
Մէջքիդ մարայն որս եմ բռնել կովկաս սարերէն:
Թռի՛ր, փախի՛ր, մեծն է սա իմ բոլոր որսերէն,
Թւիդ վրի կոյսն եմ խլել քաջ Ալաններէն:

Սամուէլ Գիւլգատեանց:

169

Ո՛վ դու Հայ աշխարհ, աշխարհ եղեմեան,
Հայ մարդոյ համար վայր նուիրական.
Է՛ր քո որդւոց մէջ դաւաճանք ծնան՝
Հայ մարդոյ սրտին դնել սեւ նշան:

Տիգրան, Միհրդատ, նա և քաջ Վարդան
Քո դու թշնամեաց ինչպէս դէմ կենան,
Երբ փառնակ, Վասակ, մատնիչ Մեհրուժան
Իւրեանց հայրենեաց լինին դաւաճան:

167

Ե Ղ Ի Ն Է.

(Հեղինակութիւնը).

Ոսկեծրղի, գեղեցկատիպ,
Ո՛վ իմ զըրբուկ հոգեշունչ,
Ազգիս փառքը, անբաղդ օրը
Դու քարոզող անմըռունչ,
Ո՛վ պիտի տար այն անըսպառ
Սէրն ու գուլթը դէպ Հային,
Թէ որ մարդիկ քեզ ո՞վ զըրբուկ,
Երբեմն չե կարգային.
Քեզ կարդալով կը մոռնամ
Ես թերութիւնք մեր ազգին,
Գէթ Հայ եղբարքս գուլթ ու սիրով
Միշտ կըլըցվի իմ հոգին.
Մըտքիս մէջը ես միշտ կասեմ
«Սերունդք Վարդանի քաջին,
Անհրնար է անփառունակ
Ըստրուկ մընան կամ կորչին».
Կամ տեսնելով հեզ հայ տէրտէր՝
Սուրբ Ղևոնդին կը յիշեմ,
Ու յուսահատ տըրտում մըտքեր
Ինձմէն հեռու կը քըշեմ:
Եղիշէին Հայք կարդալով
Նոր յոյսերով կըլըցունին,
Հայի դալոց բարիքն նոցա
Հոգւոյ առջև կըբացունին.
Հայ պատանի՛ շո՛ւտ շուտ կարդա
Այս զըրբուկը ոսկետառ,
Որ համոզվիս թէ մեր Հայը՝
Կորչելու ազգ չէ՛ իսպառ:

Ռ. Պատկանեան:

171.

Մայրենի լեզու.

Ո՛վ մեծաքանչ դու լեզու,
Ո՛վ հեշտ բարբառ մայրական,
Փափկահնչիւն քո բառերուդ
Նման արդեօք այլ տեղ կա՞ն:

Դու որ նախ ինձ հնչեցիր,
Նախ սիրոյ, ո՛հ, հեշտ խօսքեր,
Այն նախ զքեզ թո՛թովելս
Դեռ իմ մտքէն չէ ելեր:

Ի՞նչ դառն վեշտ է սրտիս,
Երբ օտար տեղ ու լեզու
Բռնի իրեն զիս կըքաշեն,
Սրտէս արիւն կը հեղու:

Ո՛հ, զայն օտար ես սիրել
Բնաւ չեմ կարող ի սրտէ.
Չէ, այն չէ քաղցր իմ լեզու,
Որ սիրով զիս կ'ողջունէ:

Մայրենի անուշ լեզու,
Կեա՛ց անասան, կեա՛ց յաւէտ,
Կեա՛ց միշտ լեզուդ դու հայկարժան,
Կեա՛ց ծաղկալեց, ծաղկաւէտ:

172

Մաղթանք առ Տէր.

Ո՛վ Տէր Աստուած, լո՛ւր մեր բարբառ,
Ուղղեալ սրտէ միշտ վըշտահար.

Փութա՛, գըթա՛ Հայոց թշուառ,
Մի՛ օտարաց լեցին աւար:

Նայեա՛ց տըխուր աւերակաց,
Մեր հարց անշուք լըբեալ շերմաց,
Ա՛խ, Հայաստան, մայր օրդաղդեաց,
Ի բիւր հառաչս կոծէ 'ի լաց:

Ուր Հայորեար տընին պանդուխտ,
Ո՛հ, ընդ տարվայրս բաղմակարօտ,
Չունին պաշտպան մերձ 'ի կորուստ,
Ի վտանգս կրեն հարուածք անգութ:

Տո՛ւր շունչ քոյդ Հայ որդեոց համայն,
Ի չիք դարձցին վաշ ոսոխք չար.
Եւ 'ի կրօն սուրբ Հայք Հայաստան կեցցեն յաւերժ,
Կացցեն պայծառ, կացցեն պայծառ:

Վահրամ Վ. Մանկունի.

173

Ուղերձ յաւուր օրհնութեան բացման ձեմարանի սրբոյ Էջմիածնի.

Ո՛հ, զի չըքնաղ ըզգացմանց 'ի վառ
Յուզին այսօր հոգեպարար.
Հրապոյրք 'ի միտս 'ի սիրտս կայտառ,
Եւ յորդեն իղձք 'ի Հայորեար:

Ո՞չ այս հանդէս վե՛հ և շքեղ —
Մինչ աստ պաշտին յօրհներգս զեղգեղ,
Նաւակառիք ճանա փառահեղ —
Գուշակէ քաջ յուսոց ի գեղ:

Ո՛չ այս հանդէս քաղցր աւետեաց,
չընչէ ըզձայն Հայաստանեայց,
Հարսին լուսոյ տայ հրճուազդեաց,
Ի ձայն հրաւէր՝ ի վայրս դալբեաց:

Յորում անհա՛ ի թէս ուխտից,
Հանդիսակցեալ կարօտալից,
Նաև Ոգի Սուրբ հայազնից
Վերսկանան մաղթանք սրբոյց:

Փառք միշտ ձեռին նուիրական,
Որ զայս կանգնեաց ըզձեմարան,
Եւ խանդակաթ յիղձս եռանդեան,
Բանայ ըզդրունսն՝ գործել ի ջան:

Ո՛հ, զի վսեմ՝ լայն ասպարէզ
Հարթեաց սովաւ յուսմանս պէսպէս,
Որ հոգեւեցէ յայս սուրբ կրկէս
Ամենակալ աջըն՝ անմերձ:

Սա է երկիր, սուրբ, բանաւոր,
Ոչ աւետեաց և մեղրածոր,
Եւ ոչ կաթին առակաւոր,
Այլ փրկութեան մեր հողւոր:

Սա սրբութեցէ գեռանդս սուրբ Հարց,
Մեծն Գրիգորի և Թարգմանչաց՝
Սահակ, Մեսրոպ, Լ՛հեռեղաց,
Ի սիրտս համայն այսց ժառանգաց:

Պահեա՛, Աստուած, զայս նոր ճաճար,
Յօգուտ ի փառս Հայութեան յար,
Պայծառացի, Տէր բարերար,
Յարգիւնս ատոգ և պերճափառ:

Եւ ընդ սրմին միշտ պանծասցի
Ի փառաւոր յիշատակի,
ԱնՈՒՆ Սորին Վեհ Հիմնադրի՝
ՏԷՐ ՏԷՐ ԳԵՈՐԳ ԷԱՅՐԱՊԵՏԻ:

Վահրամ վ. Մանկունի:

174.

Հայ և Հայութիւն.

Ո՛վ է Հայը. մի՞թէ նա է, որ խօսում է հայ լեզուով,
Եւ կամ՝ որի մականունը յանդում է «եան» մասնիկով,
Որ ուտում է ամենայն օր ճաշին տօյմա ու փրլաւ,
Կամ՝ պարծանօք միշտ հագնում է հայի գրգռի ու հալաւ:

Ո՛վ է Հայը. մի՞թէ նա է, որ գընում է Հայի ժամ,
Ու տարէնը հաղորդւում է խիստ սակաւից՝ չորս անգամ,
Որ կեանքումը պաս չի կերել, ծում էլ պահում է նոյնպէս,
Յօրանջելիս խաչ է կնքում բաց բերանն ու երես:

Ո՛վ է Հայը. մի՞թէ նա է, որ տեսնելիս տերտէրին
«Օրհնեա՛ ի տէր» պատրաստ սևնի ամեն բոպէ իր բերնին,
Որի համար մեծ ամօթ է, նաև մեղք է մահացու,
Թէ Զատիկի թաթախմանը չուտէ թերխաշ կարմիր ձու:

Չէ՛, սիրելիս, ազգութիւնը չէ՛ արտաքին արարմունք,
Հայ ծընելիք անգամ չի տալ քեզ հայութեան իրաւունք,
«Ով» է կամ «եան» մականունիդ վերջի վանկի մասնիկը,
Կարմիր ձուով կամ թէ անձու կատարում ես Զատիկը:

Քալլա-փաշա կամ թէ բօրշ է ամեն օրուայ կերածդ,
Մերտուկ, պալաւո կամ թէ չուխայ է վրայի հագածըդ —
Ո դժը մին է. ծէսով չես տալ ազգիդ փնաս կամ օգուտ,
Տեղը մընայ ազգութիւնը, այդ նաև վարձ չէ՛ հողուդ:

Սոխակ Հայաստանի Ա. հատոր. Ա. Գ.

Թէ դու Հայ ես՝ հայութիւնդ պիտի յարգես անպատճառ,
Հայաստանը պիտի լինի յուսոյ աստղ քեզ համար.
Օտարինը դու մի՛ ատելիլ մի՛ էլ սիրիլ կուրօրէն,
Բայց քու Հայի օգուտները միշտ վե՛ր դասէ ամենէն:

Արուեստ, ուսում, շքեղարուեստ տարածէ՛ Հայ ազգի մէջ,
Բայց բռնութեամբ միշտ հեռացո՛ւր նորա մէջէն կրօնի վէճ.

.

Թո՛ղ, սիրելի, այդ խնդիրքը աչքըդ դարձո՛ւր դէպ հարաւ,
Բիւր բիւր հողիք դու կը տեսնես կորած դորա պատճառաւ.
Բայց մինչ այսօր այդ խնդիրքը մընացել է անվըճիւ,
Թոյլ խելքովդ աշխատում ես քակել անքակ այդ կնճիւ:

Սիրէ՛ ազգըդ ո՛չ լոկ խօսքով, սիրէ՛ ինչպէս քու անձը,
Նորա օգտին, թէ պէտք լինի, զո՛հէ՛ բոլոր քու զանձը,
Մի՛ խնայել կեանքըդ անգամ, արիւնըդ բե՛ր նորան զո՛հ,
Ո՛չ այն յուսով, որ քու ազգը իսկոյն լինի քեզի դո՛հ:

Խստակ սէրը չի պահանջում ամենեւին տրոխտուր,
Թէ տուածը յետ առնուի՝ դորան կասեն առուտուր.
Բայց վա՛յ նոցա, որ անզգայ են իւր ազգի վիճակին,
Հազա՛ր անէճք նոցա վերայ, երեսկ շան պէս սատակին:

Թէ դու Հայ ես՝ գիտե՞ս արդեօք ո՞վ էր ազգիդ նախահայր,
Ո՞ր տեղ, ո՞ր կողմ՝ նա ընտրել էր ազգին համար Հայ աշխարհ.
Քանի տարի անկախ մընաց Հայը օտար ազգերից,
Ի՞նչ էր պատճառ, որ նա ընկաւ իր առաջուայ փառքերից:

.

Ո. Պատկանեանս

Երգ, սէր եւ գինի.

Ուրախ լինինք, եղբարք, քանի—որ կըտրիճ ենք,
Թէ չէ՛ շուտով կ'անցնի մեր մանկութիւնը,
Կու գայ մեզ կու կոխէ ծերութեան ցաւը,
Ապա ի՞նչ պիտ' անենք մենք ան ատենը:

Արտորանք երգելու՝ քանի—որ շունչ ունինք,
Թէ չէ՛ գարնան ծաղկի պէս շուտ կու թառամինք.
Ափսոս է, ափսոս է մեր ոյժն ու սիրտը,
Ցաւ կ'լինի մեր սրտին անցած օրերը:

Ե՛կ սիրենք, ե՛կ սիրենք, եղբարք, մեկգմեկու,
Մեր մէջից դէն-ձրգենք չար բամբասանքը,
Բաց սիրով, պարզ աչքով մեկ մեկու նայինք,
Թո՛ղ սիրով անց-կացնենք մեր մանուկ կեանքը:

Եղբարք՝ խմե՛նք գինին Հայ-ազգի կենացը,
Որ ամուր պահպանէ իւր սուրբ հաւատը,
Քաջ սրտով, վառ սիրով սիրէ իւր հաւատը.
Ուրեմն դարդըկենք մենք մեր դաւաթը:

Ո՞ր մահկանացուն այս երկրիս վերայ
Երջանիկ ժամեր վայելիլ կրնայ.
Եւ ո՞րն է այն վարդ ծլած աշխարհի,
Որ ձեռացդ մէջ իսկոյն չըթռամի.
Չեն չեն երջանիկ ո՛չ ժամք սիրանըէր,
Որ զըգուէ հողմիկ ըզկուսին մազեր:

Թէ մտօք զրկես զերկին և զերկիր,
Եւ ամէն գաղտնիք քեզ մերկանային,

Անհնար է քեզ ըլլալ երջանիկ,
Այլ դժխեմ բաղդին թշուառ խաղալիկ.
Չէ՞ք, չէ՞ք երջանիկ, ո՛վ դժբաղդ Հայեր,
Մինչդեռ հայրենիք չէ՞ք մըխիթարեր:

Ի դուր զիւցաղունք պատերազմական
Դաշտերուն վերայ կանգնեցին նըշան,
Հաղիւ ստացան յաղթութեան պսակ,
Կորզեց ձեռքերնէն զայն մահու հրեշտակ.
Ո՛հ, չէ՞ք երջանիկ, ո՛վ դժբաղդ Հայեր,
Մինչդեռ հայրենիք չէ՞ք մըխիթարեր:

177.

Լուսին.

Ո՛վ լուսին լուսին, սիրուն առարկայ,
Դու պայծառ փարոս երկնային վկայ,
Լուսատու ճրագ և զարդ գիշերվայ,
Եւ մեր գործերին վկայ ես, վկայ:

Քեզ միշտ տեսնելիս արդեօք պանդուխտը
Չէ՞ մտաբերում իւր սրտի ուխտը,
Որ արեւ է նա իւր հայրենիքում,
Քո պարզ լուսի տակ իւր սրտի խորքում:

Չէ՞ յիշում արդեօք իւր սիրականին,
Որին թողել է հեռաւոր երկրում.
Չէ՞ յիշում արդեօք աչքը լալագին,
Քաղցր խօսքերը, սէրը թանգագին:

Չէ՞ յիշում արդեօք մօրը կաթողին,
Հօր երախտիքը, սէր եղբարց անդին.
Սէր ընկերակցաց և սէր հայրենեաց,
Որոնցից զրկուած մնայ տխրագին:

Քեզանով, լուսին, սիրելի՛ լուսին,
Բացում է իւր սիրտ պանդուխտը թշուառ,
Ի՞նչ է տեսանում—ցաւեր նոր ու հին,
Որոնց անկասկած վկայ ես, վկայ:

Քեզանով, լուսին, սարեր ու դաշտեր,
Զորեր, հովիտներ, լճեր ու ծովեր
Փայլում են պայծառ արծաթեայ ջրով,
Սակայն պանդուխտը յայտնում է վշտեր:

Քեզանով, լուսին, մանիշակն հովտում,
Զուարթանում է թփերի մօտում,
Վարդը մայիսվայ պարտիզի միջում
Քեզնով է ուրախ, կենդանի մնում:

Աչքը դէպի բեզ, ո՛վ լուսին պայծառ,
Երգում է պանդուխտը սրտով սիրովառ.
Երբեմն անձայն յոգւոց հանելով,

Վառվում է զգացմունքով անդադար:
Քեզ որբ և այրին տեսնելիս անգամ,
Նոր նորոգվում են ցաւով տրտմալից.
Քո լուսով իրանց վիճակին տարտամ,
Վկայ են կանչում բեզ վկայ բարձրից:

Խորէն ք. Միրզաբեգեանց:

178.

Ո՛չ ձեզ ո՛չ չէ՞ք, չէ՞ք յաջողած,
Ո՛վ ժանտը առ ձեզ գոչէ Աստուած,
Որ զհայրենեաց ուրանայք սէր
Եւ զնորուն խնդրէք աւեր:
Երկինք զձեզ դատապարտեն
Եւ Հայրենիք խօսեն, մերժեն,
Ելէ՞ք ի մէջ ի բաց գնայք,
Անէ՞ծք ոյց չեն ճշմարիտ հայք:

Ի մէջ ի բաց գնայք,
Անէծք ոյց չեն ճշմարիտ հայք: (2)

Խորէն Եպիս. Գալթայեան:

179.

Մուխամմադ.

Զի լինիլ, ամէն մարդու հոգին արթուն չի լինիլ,
Քնած հոգւոյն պատկերը երբէք սիրուն չի լինիլ:
Ազատ հոգի, ազատ կամք, միով բանիւ ազատ միտք
Ունեցողի սրտին մէջ հանգստութիւն չի լինիլ:

Փողին մարդիկ երբեք իբրեւ Աստուած պաշտօնին,
Բայց փողասէր մարդու մէջ արդարութիւն չի լինիլ:
Հարստութիւնն ըստ ինքեան նման է մեծ հրդեհի,
Մօտ կացողին կ'լավի, ազատութիւն չի լինիլ:

Հաստափոր, արծաթապաշտ, կաշառակուլ և տգէտ
Միրքաւոր վեղարներից, ո'չ, օգնութիւն չի լինիլ:
Անիրաւ մամոնով փառք և պատիւ ճարողը
Ամենեւին, պարզ բան է, որ բանիբուն չի լինիլ:

Ուսումնէ մէկ մեծ Աստուծային հրաշալի գիտութիւն,
Առանց ուսման ո'չ երբէք խաղաղութիւն չի լինիլ:
Թէպէտ հիմայ փառք ազգիս, ուսումնարաններ կան բայց
Ինչպէս կ'ըսեն, մէկ երկու ծաղիով զարուն չի լինիլ:

Արթութիւնն ու ուսումը աղջկանց է յոյժ պիտանի,
Առանց նոցա իսկապէս վերծանութիւն չի լինիլ:
Թա'մբաշ, եթէ այդ բոլոր ասութիւնդ հասկանան
Քո և նոցա մէջ իսկի խռովութիւն չի լինիլ:

Մանուկ թամբաչեան:

180.

Վեր հեռանաւ երգի եղանակով:

Պարկեշտասուն կոյս գեղեցիկ նազելի,
Պերճ շառաւիղ Մամիկոնեան քաջ տոհմի,
Հայաստանեայց քնքուշ ծաղիկ Շուշանիկ,
Շնորհաւորեմք քո հարսնութիւնդ պանծալի:

Դուստր մեծի սպարապետի վարդանայ,
Մեծ իշխանին վրաստանի հարսնանայ,
Հայաստանեայց քնքուշ ծաղիկ Շուշանիկ,
Իշխանական գահի վերայ բարձրանայ:

Բայց ուր երթաս, ուր որ լինիս, Տիրուհի,
Մեր սիրտը միշտ քեզ ուղեկից կըլինի:
Հայաստանեայց քնքոյշ ծաղիկ Շուշանիկ,
Գնա'ս բարեաւ, Սուրբ խաչը քեզ հովանի:

181.

Նոր-Նախիջևանի երգ.

Սամաւարը պատուական է,
Մէջին ջուրը բաւական է,
Չայ խորթողին աչքը սիրեմ,
Չեռքէն բռնեմ քովս բերեմ:

Չայ ասած բանդ խիստ աղեկ բան է,
Մարդուս սիրտը ռահաթ կանէ.

Չայ խորթողին և այլն:

Հանէ ռոմին շիշան հանէ,
Դեղին չայը կարմիր կանէ.

Չայ խորթողին և այլն:

Արծթի պատնոս, թաս ու գաւաթ,
Ռոմի շիշան մէջը դրած.

Չայ խորթողին և այլն:

Երազ.

Սարսափելի երազ տեսայ այս գիշեր,
Որպէս թէ մի պարտիզի մէջ կանգնած եմ:
Մշտադալար զարդարված է կանաչով,
Բիւր ծաղիկներ իւրեանց հոտը բուրումեն:

Ուրախ ուրախ թռչունները երգելով
Ծառէ 'ի ծառ ողջունեցին իմ գալը.
Ծաղիկները քնքուշ գլուխքը խոնարհած,
Ողջոյն տուին, զմայլեցաւ իմ սիրտը:

Գնումեմ խոր պարտիզի մէջ մարդ չկայ,
Ոչ մի տեղից ձայն, աղաղակ չէ լսվում:
Միայն հեռուից հասանումէ ականջիս
Ջրի ձայնը, բայց ջուրը դեռ չեմ տեսնում:

Իմ գնացած ճանապարհի ծայրումը
Ահա՛ բացուեց մի գեղեցիկ հրապարակ,
Մարմարոնեայ գեղեցկաշէն աւազան,
Ուր դործումէր ջուրը այնքան աղաղակ:

Երբ մօտեցայ աւազանին, ինչ տեսնեմ
Մի հրաշագեղ, մատաղահաս օրիորդ,
Աւազանի ափի վերայ խոնարհած,
Լուանումէ խտակ ջրում մի լուացք:

Գերբնական է այդ աղջկայ տեսիլը,
Ոչինչ չկայ դորա վերայ հողեղէն.
Լուսեղէն է, թափանցիկ է մարմինը,
Աչքը, յօնքը սև սաթի պէս փայլումեն:

Չքնաղ իրան, մէջքը բարակ, խիկ կուրծքը
Դուրս է նայում բարակ հագուստի տակից,
Որպէս երկու հասունացած մեծ նռներ,
Թաւիշապատ, խելք է թռցնում գլուխից:

Կերպարանքը կանոնաւոր ու սիրուն,
Ոսկիամայրն չարժէ նորա մօտ ոչինչ.
Ծածանումէ ուսի վերայ մագերը,
Բերնի վերայ ծաղկումէ քաղցր ժպիտ:
Երգ երգելով, նա կտաւ է լուանում,
Նորա ձայնը կախարդումէ թովչի պէս.

«Խաղա՛, աղբիւր», նա երգումէ, «խայտալով
Իմ կտաւը ճերմակցրու՛ւ քո ջրերով:»

— Ո՛վ իմ չքնաղ, ասա՛, լսեմ, ո՞վ ես դու.

Ես մօտեցայ և ասումեմ նազելով,
Ո՞րտեղից ես եկած այս տեղ և ինչո՞ւ,
Այդ ի՞նչ բան է, լուանումես երգելով:

Ինձ պատասխան տուեց այսպէս. «Պատրա՛ստ կաց,
Մահու պատանք լուանումեմ քո համար.»

Եւ այս խօսքը ասած չստած, ծուխի պէս
Անցայտացաւ իմ աչքիցը ամեն բան:

Տեսնումեմ, որ կանգնած եմ անտառում,
Ծառի կատարքը հասանումեն երկնքին,

Իւր մռայլոտ գագաթովը անտառը
Սոսկալի էր, ահաբեկված իմ սրտին:

Լսելիքս ամբոխվեցան... վաստակեցան աչքերս...
Կացինի ձայն հեռուից յանկարծ լսումեմ,

Խիտ ծառերի մէջերից դուրս վազելով,
Յանկարծ մի այլ նոր երևոյթ տեսնումեմ:

Մի հաստաբուն, բարձր կաղնի ահագին,
Նորա տակին նոյն օրիորդն է կանգնած

Կացին ձեռքին, ջարդոտվելով մեծ կաղնին,
Հրաժարվումէ իւր դարաւար արմատից:

Օրիորդը կտրումէ ու երգումէ,

Նորա երգը սիրտ կախարդող է դարձեալ.
«Կարի՛ր, կտրի՛ր, սրաբերան իմ տապար,

Փայտ կտրատիր, տախտակ տաշիր իմ համար:»

— Իմ նազելի, իմ սիրական, ասա՛ ինձ,
Մօտենումեմ նորան դարձեալ ասելով.
Ասա՛, ո՞վ ես և կամ ուստի՞ ես եկած,
է՞ր տախտակներ կտրատումես երգելով:—
Իմ հարցմունքին այսպէս տուեց պատասխան.
«Բո օրհասը մօտեցել է, տախտակներ
Պատրաստումեմ ես քո դադաղի համար:»
Ասաց, դարձեալ անյայտացաւ, ես մնացի:
Քայքայվելով հոգիս ու սիրտս նայումեմ....
Ահա՛ դաշտը սևանումէ չորս կողմից,
ես չգիտեմ, թէ ինչ պիտի գայ գլխիս,
Բայց գողումեմ բոլոր մարմնով երկիւղից:
Երթումեմ ես....բայց ամպի պէս մի պատկեր
չեռուիցը երևեցաւ իմ աչքին.
Մօտ վազեցի, դարձեալ տեսայ....ես նորան,
Մի գունաթափ, տխուր գէմքով ուրուական:
Մի ծանր մօլոր՝ բռնած էր պինդ իւր ձեռքում,
Որով գետինը փորումէր անդադար.
Ո՛հ, թէ եւ այնքան գեղեցիկ էր իմ աչքին,
Բայց երկիւղեց սիրտս զարկումէր կատաղած:
Նա փորելով դարձեալ երգումէր մի երգ—
Մի սրտաշարժ, մի շատ տխուր, տրտում երգ.
«Մոլոր՝ իմ, մոլոր՝ իմ, փորիւր դու ինձ մի փոս խոր,
Փորի՛ր, մոլոր՝ իմ, մի գրկաչափ գետնափոր:»
Մօտենումեմ նորան դարձեալ խնդրելով,
— Իմ նազելի, իմ սիրական, ասա՛ ինձ,
Ասա՛, ո՞վ ես և կամ ուստի՞ դու եկար,
կամ այդ փոսը դու փորումես ո՞ւմ համար:—
Իմ հարցմունքին պատասխանումէ այսպէս.
«Ես քո համար պատրաստումեմ գերեզման:»
ձայլեց սիրտս....և երկիւղեց և ցաւից,
Բայց կամեցայ տեսնել իմ այդ օթեան:

Երբ գնացի ես փոսի մօտ նայելու,
Սարսափելի մի ձայն եկաւ ականջիս.
Յետ եմ նայում, տեսանումեմ այլ աղջիկ,
Նոյնպէս չքնաղ, նոյնպէս մատաղ, թափանցիկ:
— Իմ նազելի, գո՛նէ դու ինձ զթա՛, ասա՛,
Ո՞վ է փորող օրիորդը և դու ո՞վ.
Ինչո՞ւ այդպէս զիշատումէր իմ սիրտը.
Շուտ պատասխան տո՛ւր, նազելի, խղճալով.—
«Մէք երկուքս քոյր ենք միմեանց անբաժան»,
Օրիորդը պատասխանեց հեգնելով.
«Նա երէցն է, խի ես կրտսեր հարազատ.....»
— Բայց ո՞վ էք դուք, ես հարց արի գոռալով:
«Նա ալեոր շայաստանի հոգին է....»
Խի իմ անունն է— «Անմիաբանութիւն»,
Մէք շատ դարեր անցուցել ենք խռովով,
Եւ շատ մարդիկ փոսն են ընկել մեր ձեռքով:»
Ասաց ժպտաց. կատաղաբար երկու քոյր
Գլորեցին ինձ փոսի մէջ. ես ընկայ.....
Շնչարգել վաճ նեղութենից զարթելով,
Ստուգեցի, թէ երազ էր, որ տեսայ:

Կոմս Էմմանուէլ (Միքայէլ Նալբանդեան):

Աղասիի երգը.

Սար ու ձոր ընկած մէկ չոր թփի տակի,
Գետնին նայելով մնացել եմ նըստած.
Զեռս ծոցումս, գլուխս մէկ լեռ քարի
Տըւած՝ լալի եմ օրըս խաւարած:
Ամպերն առաջիս, սարերն ետեւիս,
Քեզ մօտիկ տալով, ա՛յ իմ քաղցր Մասիս՝

Աղի արտասուհքով էրուած, խորոված,
երեսիդ նայեմ, մընամ քարացած:
Ծընող, ազգականք հեռու ինձանից,
լուսնին նայելով, ձեր սէրն յիշելով,
Եարաք ե՞րբ կրի, որ ես ձեզանից
Իմ կարօտս առնեմ, ձեզ ջան ասելով:
Աչքքս ծով դարձաւ ճամբին նայելով.
Մէկ զուշ, որ գլխիս պրտիտ է գալիս,
Թէ ե՞րբ մէկ խաբար կհասնի ինձ բարոյ
Հոգեոց հանելով ասում եմ լալիս.
«Նազլու իմ, Նազլու, աննըման Նազլու,
Սիրտս խորովի՝ անունդ յիշելով.
Նազլու իմ, Նազլու, հրաշալի Նազլու,
Աղասին քեզ տայ իր յետին բարով:
Սարերի դօշին, ձորերի միջին,
Վայ գլխին տալով քո խեղճ Աղասին,
Երեսիցդ զրկուած, քո սիրով մաշուած՝
Տատրակի նըման փշի վերայ նըստած:
Նազլու իմ, Նազլու, մէկ շունչս է մնացել,
Ոսկերքս քրքրվել, աչքերս խաւարել,
Թո՛ղ մէկ շունչդ առնեմ, յետոյ հողը մտնեմ,
Դժոխքն էլ տանեն՝ ես հանգիստ կ'լինեմ:
Քեզ եմ մընում, քեզ, քու ջանին մեռնեմ,
Հող ու գերեզման ես վրէժս ունեմ.
Քանց իմ սառը մարմին էլ ի՞նչ գերեզման
Ինձի պէտք կուգայ, երեսիդ զուրբան:»

Խ. Աբովեանց:

Մի մօր օրօրական երգ.

«Ազնիւ ընկեր» երգի եղանակով.

Սիրահեղին սիրուն աղջիկ,
Քնի՛ր անուշակ քնով,
Որ զօրանաս, սրտիս ծաղիկ,
Քնքոյշ տեսքով հասակով:
Քեզ սիրումէ քո մայրիկը,
Մաքուր կաթինս*) քեզ տալով,
Եւ օրհնումէ քո հայրիկը,
Քեզ փարելով, զգուշելով:

*) Նրանի թէ ամեն մի Հայ տիկին կատարէր իրա այդ անհրաժեշտ պարտաւորութիւնը, մաքուր ու հարազատ կաթ տալով իրա նորածին մանուկին: Բայց չէ. մեր մի քանի մօղասէր, պճնասէր և փքած Հայ լուսաւորված տիկիներ, փառաւոր կերպով նստած բաղկաթոռների և գահաւորակների վերայ, յանձնում են իրանց նորածին մանուկներին օտարազգի դայեակներին, նոցա ժլատ և խորթ կաթին, նոցա դաստիարակութեան և ուղղութեան և առհասարակ նոցա ամեն մի վնասակար ազդեցութիւններին, ի հարկէ Հայերիս վերաբերմամբ: Յիշեցէ՛ք, յիշեցէ՛ք, Հայ պարկեշտունի տիկիներ, հինգերորդ ծաղկած դարու, Հայկական պատմութեան մէջ յայտնուած ոսկեղէնիկ դարու, ոսկեղէնիկ չըջանի մէջ հանդէս դուրս եկած երանելի Հայ տիկիներին, որոնք իրանց կեանքն անգամ ղնում էին իրանց մանուկների վերայ: — Նոքա և կերակրում էին նոցա, և սնուցանում, և մեծացնում Աստուածապաշտութեան մէջ: Նոքա և հագցնում էին նոցա, և սիրում, և զգվում, և պահպանում իրանց պարզ և անմեղ սովորութիւններով: Եթէ նոցա սպառնում էր մի օր և է վտանգ, նոքա, թողնելով մայրենի ազատութեան փափկութիւնը և իրեն զիւղացի մարդիկներ, իրանց մանուկներին գիրկը կամ շաւակն առած, փախչում էին անապատներ և այնտեղ բարոյական եկեղեցի կազմելով, սաղմոսների ընթերցանութիւնով և այլ սրտաշարժ երգերով էին զբաղվում: Թողնէ՛ք ձեր սահմաններն ու երգերը, միայն ձեր մանուկներին ձեր հարազատ կաթով

Ինձ մի՛ տանջեր, իմ՝ անուշիկ,
Թո՛ղ մնայ սրտիկս խաղաղ,
Ննջի՛ր հանգիստ, հոգւոյս հատիկ,
Թո՛ղ ես չ'ասեմ ա՛խ ու վա՛խ:

Խաչն Յիսուսի քեզ պահապան
Գիշեր ցերեկ — օրն ՚ի բուն,
Որ զարգանաս, իմ՝ աննման,
Եւ լինիս մայր սրբասուն:

Տիկին Սուսամբար Տէր-Յովնանէսեանց:

185.

Մայր և Դայեակ

Զգիտեմ, աշխարհիս մեծատանց տիկիններուն այդ մի ագ-
նուականութեան շնորհ ու նշան է, որ մայրական այդ մեծ
ու առաջին պարտիքը՝ նուաստութիւն կը համարին. որպէս
թէ ամօթ լինէր այն իրենց տիկնութեան և կամ թէ այն-
պէս կը դատեն թէ մանկան կաթ տալը՝ աղախնական պաշտօն
է. և այդ ծառայութիւնը դիեցիկ դայեկներու համար է
միայն:

Մարդկային ընկերութեան ընտանեկան կենաց մէջ եթէ
անօրինակ զեղծումն մի կայ՝ այս է. եթէ զրկանք մի կայ՝ այս
է. որով մայրերը բուն իրենց զաւակները կը հարստահարեն.
եթէ բանաւոր մարդ՝ անբան անասնոց առաջ կընուաստանայ
ու կամաչէ՝ այս է: Վասն զի բնութեան իմաստուն Արարիչ
ինչպէս մարդոյն, նոյնպէս բոլոր կենդանեաց համար գութը՝
հաւասար բաշխեր է:

անուցէք ու զօրացրէք, Գործնով մեծ բարերարութիւն արած կլինիք
ձեր մանուկներին նոցա ապագայ աշխարհի մէջ և ապա թէ իրաւունք
կունենաք հարազատ մայր կոչուելու նոցա: Ա. Գրիգորեանց:

Թող տեսնան մայրերը, որ առիւծն անտառին մէջ իւր կո-
րիւն կը դարմանէ, կոմի՛ իւր հորթիկ, մաքին՝ իւր գառնիկը,
հաւ՝ իւր ձետերը, ճնճղուկ՝ իւր ձագերը. այլ ևս իրաւունք
ունի՞ մայրն իւր կաթով չսնուցանել իւր զաւակը, որ իւր
հոգւոյ հատորիկն է, կամ թէ չը դարմանել այն հարազատ
ծաղիկը, որ իւր ծոցէն բուսած է, իւր արմատին ծիլն է.
ի՞նչպէս ձեռք է այն մօր ձեռք, որ կը քանցէ այն մատաղ ծիլն
իւր բնաբոյս արմատէն և զայն օտար արմատին հիւթով
սնուցանել կուզէ:

Դիեցիկ մանուկը կը բողոքէ այդ զրկանաց դէմ, միայն յայն-
ժամ ներելի կը համարուի մօր համար, երբ ինքն տկար,
անառողջ է և կամ կաթին աղբիւրները ցամբած են: Բաց
այս պատճառներէն չը կայ ուրիշ մի այլ զօրաւոր պատճառ,
որ իրաւունք տայ ծնող մօր, իւր մանուկը ուրիշ մօր կաթով
դիւրու, որոյ անունը դայեակ կը կոչուի, և ես ճիշդ կը հաս-
կնամ այդ բառին նշանակութիւնը, որ է կաթ վաճառող
կին:

Դայեակն ևս անշուշտ նորածին զաւկի ծնող է. ոհ, մի
տառապեալ մայր է նա, որ անհնարին կարօտութենէն ստի-
պեալ իւր մանկիկն մի ուրիշ մօր կը յանձնէ նուազ վարձ-
քով, կերթայ կը դեղերի մեծատանց տունները, որպէս զի իւր
կաթն աւելի զընով վաճառէ, որ իւր մանկան արդար իրա-
ւունքն է: Ողորմելի որդեգրիկ կին պարտաւորեալ է իւր
դայեկութեան վարձքէն՝ մի մասն վարձեալ կնոջ տալ, և
մնացեալ մասովն՝ իւր ընտանեկան ապրուստ հոգալ: Ձեզ
թողում, Հայոց ճշմարիտ մայրեր, դուք դատեցէք, այս երկու
մայրերէն ո՞րն է աւելի յանցապարտ կարօտագին դայեակ, որ
առ չքաւորութեանն՝ իւր կաթը կը վաճառէ, թէ հարուստ
տիկին, որ սնուցիչ կերակուրներէն լիանալով և յափրանալով՝
թաթաղուն զեղուն լցուած ստինքները աղբիւրի պէս կաթ
կը հոսեն, և որ թէպէտ մայրական կոչումն ունի, այլ ան-

խղճաբար կը խցէ այդ կաթնաբուխ ակները: Բարեպաշտ տիկին երկու զրկանք ի միասին կը զործէ. զրկանք մի իւր բնածին մանկան, զրկանք մի ևս դայեկին մանկան, որոյ բաժին կաթն դրամով կը զնէ: Ա՛հ, աղքատիկ մօր կաթն՝ իւր խեղճ տղեկին կեանքն է. արդեօք տիկին մայր՝ իւր մանկան կեանքը փրկելու վշտագին դայեկամօր մանկան կեանքը չի՞ զոհեր: Այո, այսպէս աշխարհիս դատաստանը, երբ հզօրները զանգօրներն կը ճմլեն, զարմանք չէ, որ տիրոջ և տիրինոջ մանուկը նոյնպէս խանձարուրէն սկսի յաղթուիլ ու ճնշիլ ծառայածին դայեկամօր մանուկը:

Աւա՛ղ, և ա՛հ, որչա՛փ անբնական, որչա՛փ անդթական, և որչա՛փ անարդ ու դժուարատար է դայեկին կեանքն ու վեճակը, որոյ մայրական սիրոյն և գորովոյն վերայ կը բռնանայ թշուառութիւնը, մինչև կտախուրի դժբաղդ կինը թողուլ իւր մայրական գութն, թողուլ իւր արդանդին ծնունդն և երթալ անասնոց կաթի պէս վաճառել իւր կաթն, որով թերևս կարենայ երկու կեանքը միանգամայն պահպանել:

Ա՛հ, բնական ու մայրական սիրոյն գորովն է այն, որ հա՛նապաղ կը մորմնքէ կը կտրուէ ծնողական աղիքները, երբ կը տեսնայ օտար մանուկ իւր զիրկը, անդին երեակայութեան մէջ կը յիշէ միշտ իւր մայրագուրկ մանուկը, որ աչքէն հեռացած է, մայրական կաթէն ու զրկէն զրկուած է:

Նա կենդանի մայր է, քար չէ, այնչափ կը վշտակրի ու կը դառնանայ սրտին ցաւոց մէջ, որոյ անհնարին դառնութեան չափը՝ միայն մօր սիրտ կարող է զգալ ու չափել:

Խրիմեան Հայրիկ:

Իմ սոխակին.

Սոխակ՝ ինչո՞ւ դադրեցար քո անուշ երգն երգելոյ, Որ քամւմ էր արտասունք շատ իմ էրված աչերից. Մի՞տրդ է, երբ ծագում էր արշալոյսը դարնային, Քանի՞ դու միտս բերիր իմ առարկան ցանկալին... Այն յիշատակն անոյշ էր, ինչպէս երազ վաղանցիկ, Որ դէ՛թ վայրկեան թշուառին դարձնում էր նա երջանիկ. Համակ աշխարհ մոռացած, ունկս քու ձէնին յառած, Մըտքով թռչում էի ես իմ հայրենին կարօտած... Գիտեմ, դու էլ ես կարօտ մշտագարուն այն դրախտին, Որից հեռու մեզ չեկայ քաղցր ժրպիտ մեր բաղդին. Ո՞վ կուտայ ինձ թե՛ թռչնի, որ խոյանան սըլանան, Օգն ու ամպերը ճեղքեն ու տանեն ինձ Հայաստան. Թէ նորա օդը շնչեմ, այն կենսատու սուրբ օդից — Գիտեմ, փրկուելու եմ անբուժելի իմ ցաւից... Գարունն անցաւ, ա՛խ սոխակ, խօսուն լեզուիդ կապ դըրաւ, Ու խեղճ վարդի թերթիկի հետ շարականդ էլ տարաւ: Կ'բանամ դուռը վանդակիդ, ազատութիւն քեզ կուտամ, Բայց աղաչում եմ քեզի, թռի՛ր դէպի Հայաստան. Վարդ ես ուզում՝ այնտեղ է, անամպ երկինք, մեղմ հովեր, Ճաճանչափայլ արեգակ, կարկաչասահ առուններ: Ես էլ քեզ պէս կարօտ եմ բնութեան պայծառ օրերին, Մէզ, մառախուղ, հեղձուկ օդն հալեց, մաշեց իմ հոգին. Փըչեց հողմը Հիւսիսին, փոշին երկինք բարձրացուց, Կտրի վըայից ագռաւը խռպոտ դադան հնչեցուց. Ահա՛ Հիւսիսի, սոխակն, ահա՛ Հիւսիսի այեր... Ի՞նչ էք կորցրել Հիւսիսումն, ա՛յ խելացնոր խեղճ Հայեր, Ա՛խ, ես ատել եմ նորա կեանք ու վայելքը պատիր, Տուէ՛ք օդը իմ երկրին, դալար դաշտն ու վարդ կարմիր:

Ռ. Պատկանեան:

187.

Սիրտ Մուսային շարժի 'ի լաց,
Այո, ողբայ և հառաչէ.
'ի մենիկ վայր նսեմ նոճեաց
Փարի զշիրմաւ և անց դոչէ.

Ո՞ղնա խլեաց:

Թնդաց այեր, երկիր զողաց,
Եւ մի մանուկ եկն յերեւան.
Յանշուք դամբան յոտին եկաց
Եւ հարց նմա թշուառ Մուսայն.

Ո՞ղնա խլեաց:

Գոչեաց մանկիկ 'ի ձայն հզօր,
Ողբա՛, ողբա՛, աստ 'ի շերիմ,
Ո՛հ, աստ մեռաւ 'ի վիշտ յաքսոր,
Միշտ օրհնելով զիւր ոխերիմ.

Պարսիկ բռնաւոր:

Հայ որերոյն բօթ ալնկոր,
Անկաւ անդէն ազատութեան
Դրօշակակիր ահեղազօր,
Անէ՛ծք, վայ քեզ մինչ յաւիտեան,
Պարսիկ բռնաւոր:

188.

Վերջին վարդ:

(Գերմանականից).

Վերջին վարդ, վերջին վարդ,
Սիրականիս վերջին վարդ,
Նա քեզ հանեց իւր կրծից,
Ինձ պարզեաց, վերջին վարդ:

Մանկութեան ոսկէ ժամերն
Անցել են անդառնալի,
Կորած սիրոյս յիշատակ,
Դու ես միայն, վերջին վարդ:

Գարնան օրերն անցել են,
Տօթ ամառն է ինձ երում,
Միշտ սպասումեմ քու տեսքին,
Դու, ամառուայ վերջին վարդ:

Երջանիկ կեանքիս օրերը
Ցաւ են դառել առաջիս,
Ուրիշ օրեր, ուրիշ կեանք
Միտքս բերի՛ր, վերջին վարդ:
Շատ չե՛ տեւի՛ կբացուի
Առաջիս սև գերեզման,
Էս աշխարհից միայն քեզ
Հետս կ'առնում, վերջին վարդ:

Ք. Պատկանեան:

189.

Վարդան Մամիկոնեան.

«Մեր քաջ Հայոց զօրութիւնք» երգի եղանակով.

Վարդան մեր քաջ զօրավար, Հայոց զօրքերն անհամար,
Թուրը ձեռին ոսկէվառ, Դրօշակներով են պայծառ,
Կանչում է իւր քաջերին, Ամեն կողմից շապա՛ծ,
Ջարդել գլուխ Յազկերտին: Վազվզում են կատաղած:

Հայոց զօրքերն գունդագունդ, Ղեւնդեանց խումբը անմահ,
Մեծարարառ, գոռով թունդ Անվախ, անդող և անահ,
Հաւաքվում են Արտաշատ, Խաչը բռնած Քրիստոսեան,
Մայրաքաղաք մարդաշատ: Բորբորում են զօրքն Հայկեան:

Կանայք համեստ, անման, Փառք և պարծանք յաղթական
վառված սիրով աստուածեան, քեզ սիրելի ազգ Հայկեան,
Դուրս են թռչում տըներից — Որ քո սիրով բորբոքիչ
վազել դաշտը ծաղկալից: Միշտ եղել ես քաջ Փրկիչ:
Քաղցրախօսիկ և սիրուն Ղէ՛, զնացէք, առիւծներ,
Օրիորդներ փափկասուն, Ո՛վ աչքի լոյս, քաջ Հայեր,
Ոսկէ ձրգում են շորեր, Զարդեցէ՛ք զօրքն Պարսկական,
Հագնումեն սուր մահաբեր: Դրո՛ք զեռին անկենդան:

Ղէ՛, դուրս թռէ՛ք ասպարէզ,
Ախոյաններ, քաջապէս,
Փշրեցէ՛ք դուք կատաղած
Սրեր, թրեր թշնամեաց:

Ս. Շահազիզեան:

190.

Երգ աւազակաց.

Վառեց երկինք իւր լապտեր
Աւազակաց համար,
Հնչեն հողմունք փոթորիկ,
Մեր պալատն է անտառ:
Խ մ բ ա պ ե տ.

Երբ — որ մեռնիմ, ո՛վ ընկերներ,

Գինիներով խօսք տուէք որ՝

Լի բաժաններ ձեռներիդ

Գաք ու պարէք շիրմիս բոլոր.

Եւ առ ՚ի զոհ մեծ քաւութեան՝

Հոգւոյս բարի պաղատելով՝

Պիտի ցողէք իմ գերեզման գինիներով,

Գինիներով հարիւր բաժակ,

Գինիներով հարիւր տակառ,

Գինիներով գինիներով:

191

Երգ Ռուսաց Կայսրին.

«Боже, Царя храни!» հիմնի եղանակով.

Ո՛վ Տէր, պահի՛ր Կայսրին —

Հայկեան Պաշտպանին

Երջանիկ օրով

Ընտանիքով.

Թո՛ղ զօրքով Նա քաջաց

Վանէ թշնամեաց:

Ո՛վ Տէր, պահի՛ր Կայսրին:

Ո՛վ Տէր, պահի՛ր Կայսրին,

Որ Հայ զործերին

Նա լինի պաշտպան

Միշտ անխափան.

Եւ տայ ազատութիւն —

Պահել ազգութիւն:

Ո՛վ Տէր, պահի՛ր Կայսրին:

Ա. Գրիգորեանց:

192.

Օրհներգութիւն ազգային.

Տէր՝ կեցո՛ւ դու գՀայս,

Եւ արա՛ զնոսա պայծառս.

Կեցո՛ւ գՀայս,

Զողորմութիւնդ վերին

Հաճեաց ձօնել նոցին,

Զի նովմբ մարթասցին

Ապրիլ յաստիս:

Ո՛վ Տէ՛ր մեր, Տէ՛ր, փութա՛,
Զազգ մեր համայն փրկեա՛
Ի թշնամեաց,

Կալի՛ զաշնոցուն,
Հա՛տ զարմատոյն զբուն
Եւ զազգ մեր պարտասուն

Արա՛ հզօր:
Ի քո իջեալ տեղի
Զաթոռն Հայրապետի
Մեր հաստատեա՛,
Զերկարութիւն կենաց
Հօր մեր աստուած — աղբեաց
Շնորհեա՛ Պետին մեր հարց,
Որ զմեզ հովուէ:

Մ. Թաղիաթեանց:

193

Աղօթք վասն Հայրենեաց.

Առ արժանապատիւ Սարգիս վ. Թէոդորեան.
Ա.

Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Լո՛ւր զորդւոցն առ քեզ աղերս.
Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Յարո՛ զնա նոր յիւրն աւերս:

Յերբ, Աստուած հրզօր, Աստուած Գրիգորի,
Աստուած զոր կարդամք ՚ի խորոց սրտի,
Թողուցօ՛ւս զի զմեր հայրենիս թըշուառ՝
Սուր, հեռու հերձուածք առնուցուն յաւար:

Բ.

Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Լո՛ւր զորդւոցն առ քեզ աղերս.

Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Յարո՛ զնա նոր յիւրն աւերս:
Տէ՛ս օտարք անգութ այսն ըզմեօք առնեն,
Եւ ըզսրբութեամբք մեր թըշնամանեն.
Բայց մեք ե՛րբ ՚ի քոյդ հովացաք ՚ի սէր.
Ո՞չ եւ ՚ի մահու զքեզ պաշտեմք ՚ի ստուեր:
Գ.

Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Լո՛ւր զորդւոցն առ քեզ աղերս.
Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Յարո՛ զնա նոր յիւրն աւերս:
Տէ՛ր, Տէ՛ր, դու զմերս օրհնեա զուղղութիւն,
Որ ՚ի Գրիգորի սրբեալս եմք արիւն.
Դու զնորուն պահեա հաւատս անասան,
Եւ զթոռն իւր սուրբ ՚ի Հայս յաւիտեան:

Դ.

Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Լո՛ւր զորդւոցն առ քեզ աղերս.
Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Յարո՛ զնա նոր յիւրն աւերս:
Իբր ըզգարնանի ցօղ ՚ի սիրտ եղբարց
Ծաւալեա՛ ըզսէր, հե՛ղ զողի մեր հարց,
Եւ ի ջահ լուսոյ նոցա տա՛ր ըզմեզ,
Իբր ըզհօտ յարօտըս քո ՚ի կաղէս:
Ե.

Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Լո՛ւր զորդւոցն առ քեզ աղերս.
Տէ՛ր, կեցո՛ ըզՀայաստան,
Յարո՛ զնա նոր յիւրն աւերս:
Ո՛հ, շատ իսկ աղէտք ծանրացան ՚ի մեզ,
Շատ իսկ մահ ՚ի մեզ հաշուէ ողջակէզ...

Տէր կենաց, յերկիր մեր, անբաւ տապան,
Արկ ըզշունչդ եւ կեանս առցէ Հայաստան:

Խորէն Ե. Գալֆայեան:

194.

Երկիր Հայկայ:

Յնծացէք, լերինք Արարատայ,

Յնծա՛, Հայաստան, երկիրդ Հայկայ,

Յնծա, ջնծա, ջնծա, ջնծա,

Յնծա, Հայաստան, երկիրդ Հայկայ:

Մեր նախնեաց անմահ անունները

Պարծանքով յիշեն մեր սերունդները:

Յնծա՛, ջնծա, ջնծա, ջնծա,

Յնծա, Հայաստան, երկիրդ Հայկայ:

Սրբեցէք քնարի լարերը ժանգոտ,

Ելէ՛ք Հայաստան երգով եռանդոտ,

Յնծա՛, ջնծա, ջնծա, ջնծա,

Յնծա, Հայաստան, երկիրդ Հայկայ:

195.

Աղբատ կիւն.

(Գաղղիերէնից.)

Յուրաք փչեց, ձմեռ սաստիկ:

Զիւնը ծածկեց գետինը,

Ամենայն մարդ մտաւ իւր տուն,

Պատապարվիլ ցրտիցը:

Ժամի դռնում զողողալով

կանգնած է մի աղբատ կիւն.

Նորա հանդերձը պատառ պատառ,

Զունի շապիկ իւր հագին.

Անհամարձակ նա իւր ձեռքը

Պարզումէ անց կացողին —

«Ողորմութիւն արէք, պարոն,

Անտուն, անտէր աղբատին:»

Զեզ, սիրելիք, ասեմ ով էր

Այս խղճալի աղբատը,

Այն ցրտումը ոտաբոբիկ

կանգնած, ժամի դռնումը.

Շատ ժամանակ դեռ չէ անցել,

Երբ նա փառքով ու պատուով

Ման էր դալիս փողոցներում

Իւր սեպհական կառքերով.

Այժմ, վախով նա իւր ձեռքը

Պարզումէ անց կացողին —

«Ողորմութիւն արէք, պարոն,

Անտուն, անտէր աղբատին:»

Մինչ թատրոնում յայտնվումէր,

Մինչ խաղումէր հանդիսում,

Դիրքումէր թէատրոնը,

Նա դափնիք շատ էր հնձում.

Ժողովուրդը հաւաքվումէր

Մօտ թատրոնի պատշգամբին,

Զէր կշտանում նայել նորա

Քնքոյշ, չքնաղ երեսին.

Այժմ նորան չեն ճանաչում,

Մոռացել են բնաւին —

«Ողորմութիւն արէք, պարոն,

Անտուն, անտէր աղբատին:»

Ամենայն օր նորա դռնում
կանգնած էին շատ կառքեր.
Միշտ հացկերոյթ, ընթրիք, գինի,
Նուազարան ու տաղեր.
Ամենայն ոք ցանկանումէր
լինի նորան բարեկամ.
Ամենայն ժամ նորան բաց էր
Շռայլ քսակը մեծատան.

Այժմ զրկված ամեն բանից,
Զուռնի անգամ հացի գին —
«Ողորմութիւն արէք, պարոն,
Անտուն, անտէր աղքատին:»

Ամենայն օր իւր մարմինը
Անուշահոտ ջրերով
լուանումէր, մազը սանրում
կրիայի սանրով.
Նա հաղնում էր բեհեզ, կերպաս,
Գիպակ, թաւիշ թանգագին.
Նա չգիտէր ի՞նչ ասել է
Արծաթի կարօտութիւն.

Այժմ անլուայ, մազերն արձակ,
Զուռնի հազուստ թէեւ հին —
«Ողորմութիւն արէք, պարոն,
Անտուն անտէր աղքատին:»

Նորա շքեղ ննջարանում
Բնակվումէր Աստղիկը,
Նորա որդին փայփայումէր
Նորան ամբողջ գիշերը...
Ախտաբորբոք երիտասարդք
Իւրեանց անձը երջանիկ
Կը հաշուէին, թէ լինէին

Նորա ձեռքում խաղալիկ...
Այժմ փողոցում քնումէ նա
խոնաւ պատերի տակին —
«Ողորմութիւն արէք, պարոն,
Անտուն, անտէր աղքատին:»

Ժամի դռնում նա կանգնած է,
Աչքերը հոր, վեղը ձուկ.
Նորա նախկին բարեկամքը
Զեն ասում նորան, «խղճո՛ւկ,
Ե՛կ դու մեր մօտ, մեք կ'ամոքենք
Քո վիճակի դառնութիւն.
Կը թուլացնենք ճակատագրիդ
Խիստ հարուածի սաստիկութիւն:»

Նա տանումէ տառապելով
Այս սոսկալի վշտերին —
«Ողորմութիւն արէք, պարոն,
Անտուն, անտէր աղքատին:»

Կոմս Էմմանուէլ (Միքայէլ Նալբանդեանց):

196.

Ի գովեստ վարուց Ղարսայ Գաւառա-
պետ Ղվարդի Պօլկովնիկ և Ասպետ Լօ-
ռու Մէլիքեանի.

Յնձա՛, Արարտ, որ գովածս ուղղափառ Հայ է,
Երկար միջոցիւ քո սպասած պտուղն Սա է,
Եթէ պիտոյ լինի՝ ազգին կեանքն կընծայ է,
Մտօք հինամեայ, իսկ հասակաւ դեռ երեխայ է,
Լօռու Մէլիքեան բարձրապատիւ ծնողաց տղայ է:

Ինքն անքուն, միտքն անհուն՝ աշխատաւոր սարդ,
Դէմքն շքեղ, հասակն ծեղ՝ իշխանաց մէջ զարդ,
Գեղեցկատես, ծիծաղերես՝ մէկ նոր բացուած վարդ,
Մինչ չի խօսի՝ ո՞վ որ կասի՝ պատկեր է, թէ մարդ,
Հայոց ազգի յոյսն Դա է, Տէր, դու խնայէ՛:

Բերան պիտի, որ լաւ գովի Սորա արարքն,
Բնութիւնն, մարդկութիւնն, սրբակաց վարքն,
Աստուած պահի՛ ոյք որ իցեն Նորա սատարքն,
Զի փութապէս մոռցնեն զնա դիւցապնից շարքն,
Որ պարծենայ Հայաստանն, թէ որդիս Դա է:

Ո՛վ պաշտելի և տօնելի եօթն վերաց պատկեր,
Ո՛վ անաչառ, բազմաշարժար լուսաւորիչ մեր,
Ո՛վ հրաշալի և սքանչելի Հայկազին Սուրբեր,
Դո՛ւք լերուք այս իշխանին հովանի և տէր,
Որ այժմ մեր ազգն յոյժ Ծիշտ Սորան կու նայէ:

Սէյեադ, մի գովիլ այս իշխանին, որ միշտ մնայ լաւ,
Որին գովեցիր՝ յայտնի տեսար՝ վերջն լաւ չեւաւ,
Որին ասացիր սա Յակօբն է, նա եղև Կսաւ,
Նրանց հիմն քայքայուած էր, Սա է հաստատ նաւ,
Այս խօսքերս ժամանակին ձեզ կ'վկայէ:

Պետրոս Մաղաթեան:

197.

Նուէր «Սոխակ Հայաստանիին».

Ազնիւ Սոխակ, է՞ր չես երգում, մի՞թէ վարդը թառամեց,
Երգի՛ր վարդիդ անոյշ երգը, երգըդ ինչո՞ւ ընդհատվեց:

Ազնիւ Սոխակ, սիրո՞ւն Սոխակ, երգիդ ձայնը բարձրացրո՛ւ,
Վարդի վերայ քաղցր երգով մինչ առաւօտ լուսացրո՛ւ,

Մինչ կ'ծագէ արեգակը, ընթերցողիդ տաքացրո՛ւ,
Մէկ էլ տեսար այգիդ ծաղկեց, վարդիդ թուփը կոկոնեց:

Գարուն, ամառ, աշուն, ձմեռ հաստատուած են կանոնով,
Առանց Տէրի ծառի տերև չի շարժվիլ և՛ քամիով.
Թռչունների մէջ ազնիւն դու ես «Սոխակ» անունով,
Կ'գայ օրը, կ'գայ գարուն, տեսար կոկոնը բացուեց:

Ազնիւ Սոխակ, կասեն թէ մին վարդով դարուն չի լինիլ
Եւ մի երկու դահեկանով մարդս պարոն չի լինիլ
Տե՛ս, Յովսէփին կորցրին եղբարք, նորանից սիրուն չի լինիլ,
Սակայն հասաւ օրն ու ժամը—իշխանապետ նա կարգուեց:

Ազնիւ Սոխակ, սպասումես, որ գայ հասնէ դարունդ,
Հայաստանում վարդ սիրելու չխնայես իսկ արիւնդ.
Սէր, միութիւն երգիր այնտեղ, ուր կ'գտնես սիրունդ,
Ուզածիդ պէս, սիրածիդ պէս տեսար Տէրն պարգևեց:

Մայիֆ-Յարութիւն, ողջո՛յն զրկիր Բագու՝ ազնիւ Աւագին,
Ասա՛ նորան՝ ու՛շ ես թռցնում դու մեր սիրուն Սոխակին,
Յանձնիր նորան երգ երգելու, երգ սիրալիր թանգագին
Հայաստանի անցեալ փառքին, որից 'ի դուր նա զրկուեց:

Յարութիւն Աղեքսանդրեանց:

197.

Ժողովրդական երգ. *)

Աղէի, Մայի, ի՞նչ էք կուրծնել
Զուռնի հաւին՝ ցամաք աչքը

*) Առ հասարակ, Հայաստանի գիւղերում, սովորութիւն կայ-աղջ-
կանը մարդու տալու ժամանակ հաւաքվում են գիւղի ծանօթ աղ-
ջիկները նշանակեալ տեղը և ժամանակին հարմարացելն սովորական
հաղուստով ու զարդերով համ զարդարում են, համ մեղմ ու քաղցր
երգում. շատերի աչքերից արտասուք է կաթում... Հարմարացել հոգու

Մեր երեսին էլ — չե պէտքը,
Բիրէք զլսի փէտէ կոթը:
Տիկին անենք մերոնց ջաննին¹⁾,
Դիւակապը դնենք զլսին,
Քամակ հասէք, սիրուն աղջկէրք,
Արժան ըլի սա իր թագին:
Պինդ պինդ կապենք զուգոր ջաննի,
Քնթ կալը չափենք կուճուր բերնի,
Լիզուն կտրենք — ծամենք ու տանք,
Որ չ'խօսեան՝ ըլի անդ — մանդ:
Ընկուճներին փալաս դնենք,
Քառ Պետօի զուռնէն փչենք,
Հէնց քառանայ՝ ոնց որ Պետօն,
Իշարաթը առնի մրգօն...
Նախշուն թշին թշակալը
Դնենք հաւաք, որ չտեհան
Տան խիզանն ու սկստաւը —
Եադ աչքերն էլ բոռանան:
Թուիչին կապելա սրա հմար
Էրծաթէ թոփ — էդ էլ շարինք,
Եննա, աղչի, չալ աչքերը
Կարմիր շալով մթնացնենք...
Լանթունց ջաթին²⁾ սրան սողա,

տրամադրութիւնը փոխաւմէ. նա բաժանութեամբ ծնողական տնից, նորա սիրտը աւելի է կակղանում, ըստ ամենայնի քաղցրանում է, յիշելով իր մանկական անցուցած քաղցրիկ օրերը, օջաղի առաջն իր ծնողներին, մեծերին լսած խրատները, բնկերական շրջանից հեռանալը... Դանձակու լիառնային դաւառի փեր դիւղում աղջիկների խումբը եթէ ոչ այդ, գոնէ շատ թէ քիչ դորա նման երգով են կապում հարսնացուին հնազանդութեան ու հաւատարմութեան թոկով... Ա'ցանկանայինք այսպիսի երգերի լոյս տեսնելը, որոնք դեռ մնում են խաւարի մէջ...

Ա. Արարատեանց:

^{1, 2)} Ջաննի՝ հարսնացուի անունն է, իսկ ջաթին — փեսացուի:

Կարմիր կուլը նրան հազա.
Եկէք կապենք — որ քիմանայ
Ո՛չ կարենայ — ոչ էլ տենայ...
Դոշկալը տո՛ւր ջուխտ նռների,
Գաղենք աչքիցն ուրիշների,
Եբ տրքիայ՝ ու ձէն ածի,
Ազիզ — մազիզ հողին զարթնի...
Կարմիր տանք, կարմիր կապենք,
Թագաւորի սիրտը շահենք —
Առնի, տանի փափկիկ — մափիկի
Հետը խաղա — խնձ — մեծորիկ...

Աղեքսանդր Արարատեանց:

199.

(Ժողովրդական —)

«Գարարադ. Դիզակ».

Բա՛ — բա՛, բլաստրակ,
Քու հար քինի խլաստրակ.
Խլստրակէ՛ մէս բերէ,
Քու մար օտի՛ կաթն անէ,
Կուճուր բալան նա ծծէ,
Ջանն ընկնէ, բոյ քաշէ,
Քու մար կշտին քեաթ անէ: —
«Հրէն կիւլեր օռնում» ըն,
Ղուզղուն, ըլբաշ կուլում ըն.
Մեր երգիրը քանդում ըն.
Հօրդ աղբօրցը ջարդում ըն.
Ե՛ր. կաց, բալաս, թրփանքդ ա՛ռ,
Հարդ քեզ հետի ա պըհալ.
Ես սրալ ըմ — զամէն ի՛նք կալ
Քինի՛, հասէ՛, քե՛օ՛ մադ ըրա,

Հրամուճն խռկէ, քեօն ըրա,
Ոտանդ մխրէ տեղ ըրա.
Յե՛տ տեռ, ե՛կ, կաթնա հալալ,
Թա չէ՛ հառամ ընի ըմ ըսալ...»

Ա. Արարատեանց.

200

Որբ մանուկ.

«Вечеръ былъ, сверкали звѣзды» երգի եղանակով

Երեկոյ էր, աստղ էր փայլում,
Դուրսը ցուրտ էր և սառոյց.
Փողոցի մէջ գնումէր մանուկ,
Ողջ կապուտած դողումէր:

«Ո՛վ Աստուած», մանուկն ասում է,
«Սառել եմ և քաղցած եմ.
Աստուած իմ, ո՞վ կ'տաքացնէ,
Կը կերակրէ ինձ որբիս»:

Անցնումէր պառաւ կին այնտեղ,
Եւ որբի ձայն նա լսեց,
Տարաւ իւր տուն և տաքացրեց,
Եւ հաց տուեց ուտելու:

Եւ պառկեցրեց անկողնի մէջ,
«Ինչպէս տաք է», նա ասաց,
Ծածկեց աչքեր, սիրուն ժպտաց,
Եւ քնեց նա հանգիստ քուն:

Աստուած խնամումէ թռչնեկին
Եւ ցօղումէ նա ծաղկին,

Անպաստան որբ մանուկին
Չի թողնի նոյնպէս Աստուած:

Իշխան Բագրատունի.

201

Վանեցու «Հաւատամքը».

Կը հաւատամ, որ աշխարհի վերա
Հայեցը քամբաղդ¹⁾ հարգիլ²⁾ ազգ չըկայ.
Նա թէկուզ տանջուի, տընքայ համաշայ³⁾,
Բայց հզօրին միշտ ստրուկ պիտ' դառնայ:

Կը հաւատամ, որ խեղճ Հայի համար
Կայ երեք աստուած—մինը միւսից չար.
Հայր—աստուած, որ է Տաճիկը—զազան,
Որդին—Քրիստոս, իսկ Հոգին—Լոյսաւ:

Կը հաւատամ, որ Հայրը իր Որդու
Լաւ խրճատեց ու խրճեց Հայի տուն,
Որ եկաւ տանջեց, փոթեց շատ էրիւն,
Չարչարեց, խաչեց, թաղեց խեղճերուն.
Ու յիտոյ յարեաւ զընաց Պարսկաստան
Արեան դաշտ շինեց՝ նստեց յաջ անկեան:

Գալոց է նովին կատաղութիւնով
Եւ իր Հօր տուած փայլուն զէնքերով,
Ի դատել (ջընջել) Հայն ու Հայաստան,
Գազանութեանըն որոյ չէր վախճան:

Կը հաւատամ և Հօգի—աստուծուն—
Լուսաւորեալին և կատարեալին,
Որ կազմեց Բերին դաշնադրութիւն
Եւ ազատութիւն խոստացաւ Հային:

Սոխակ Հայաստանի Ա. հատոր, Ա. Գ.

Որ խօսեցաւ մեծ կոնգրեսների մէջ,
Պարլամենտներում արաւ հազար վէճ.
Որ քարոզեց իր առաւելելն
Լոկ խոստմունքներով առնել սիրտ՝ Հային:

Ալը հաւատամ, որ Հային շատ ունի
Մէծ Տէճ մարդիկներ—օրհայն գերի,
Որոնք շինումեն այլոց պալատներ,
Բայց չեն կարկատում իրանց Հօր տըներ:

Ալը հաւատամ, որ եթէ Հայըն իւր
Գըլխին տուողին ոտքը չը լիզէր
Եւ ձեռքից չը տար հըրացան ու սուր՝
Թուրքի լըծից վաղ աղատուած կըլէր:

Իսկ որք ասեն՝ թէ կըգայ Ժամանակ,
Որ Թուրքը Հային կըտայ ազատ կեանք,
Կա՛մ գազան Գուրդը կը սիրէ նորան,
Կա՛մ թէ կ'ազատէ խեղճին Եւրօպան,—
Այնպիսիքը թո՛ղ լինին նըզովեալ
Կա՛մ Հայաստանի՝ մէջը կուսկալ:

Իսկ մեր, որ կո՛յր չենք, այլ ճանաչում ենք
Մէկին և Միւսին, պիտ' խոստովանենք,
Որ Հային չը կայ հեւ ազատութիւն,
Քանի չը գիտէ ինքն իր ինքն....

Սիմէօն Սափարեանց:

1) անբաղդ, 2) երբէք, 3) միշտ,

Յ ոյ ո *).

Թո՛ղ փրչէ քամին պաղ պաղ երեսիս,
Վերէն ամպերէն սաստիկ՝ ձիւն թո՛ղ գայ,
Ո՛րքան որ կուզէ՝ թո՛ղ կատղի հիւսիս,
Յուսով եմ, վաղ—ուշ գարունը պիտ գայ:

Թու խալը թո՛ղ պատէ երկինքը պայծառ,
Թանձր մառախուղ երկիր թո՛ղ փակէ,
Տարերք աշխարհիս խառնըւին իրար,
Յուսով եմ, վաղ—ուշ արև պիտ ծագէ:

Թո՛ղ գայ փորձութիւն, թո՛ղ գայ հալածանք,
Խաւար թո՛ղ դառնայ անաղօտ լոյսը,
Սարսափելի չեն Հային տառապանք,—
Միայն՝ չի հատնէր խղճուկի յոյսը:

Գամառ-Քաթիպա:

Կոյր երգիչ.

Երկու աչքով կոյր ծերունին,
Ձեռը տուած իւր որդուն,
Մի հասարակ ջութակ ձեռին
Ման է գալիս տանից տուն:

*) «Սոխակիա» մէջ «Գամառ-Քաթիպա» ստորագրութեամբ գրուածքը արտատպել ենք «Փորձ» ամսագրից, որ հրատարակվում է Թիֆլիսում մեծ. պ. Արզար Յովհաննիսեանցի խմբագրութեամբ:

Ա. Գրիգորեանց:

Նա անկարող աշխատելու
եւ հազիւ հազ քայլելով,
իւր անձն, որդին կերակրելու
չաց է մուրում երգելով:

«Ահա, հայրիկ», ասաց տղան,
«Մեծ տան առաջ ենք կանգնած».

Երգիւր այս տեղ, բնակիչք այս տան
չարուստներ են անկասկած»:

«Եւ կանգնած է պատուհանում
Շատ գեղեցիկ մի տիկին,
Այնպէս քաղցրիկ ցած է նայում,
Նա մեզ կը տայ հացի գին»:

Կոյր երգիչը ածել սկսեց

Մի շատ տխուր եղանակ,

եւ թոյլ ձայնով այսպէս երգեց

Նա մի և նոյն ժամանակ.

«Ո՛վ պարոններ և տիկիներ,

Ողորմեցէ՛ք ծերուկիս.

Արդէն անցան շատ տարիներ,

ինչ հանգել է լոյս աչքիս:

Եւ իմ համար պայծառ լուսով

Երբեմն արեւ փայլումէր,

եւ հրաշալի բնութեան շքով

Եւ իմ աչքը զմայլումէր:

Սակայն իմ հին մեղքի համար

Տէրը պատժել ինձ վճռեց,

Եւ այն օրից թանձր խաւար

Աչքերիս վրայ նա սփռեց:

Նորա վճիռը միշտ արդար է,

Զեմ՝ զանդատում նորանից.

Մարդերի սիրտը կարծր քար է,

Գանդատ ունիւմ նոցանից:

Աստուած շնորհեց ինձ մի դատրիկ,
Գեղեցիկութեամբ չկար հատր.

Բայց անօրէն և չար մարդիկ

Խլեցին ինձնից իմ բաղդը:

Զայնիկ ունէր քաղցրահնչուն,

Սիրտը բարի և քնքուշ.

Ինքը աշխոյժ, ինչպէս թռչուն,

Բարբո՛ւլ համեստ ու անուշ:

Սաստիկ աղմուկ, մի մութ գիշեր

Վեր թռցրեց ինձ խոր քնից,

Ես լսեցի աղջկաս ձայնը.

«Հայրիկ, օգնի՛ր, տարան ինձ»:

Թուսահատված վազում էի

Խարխալելով դէս ու դէն.

Ա՛խ, ես օգնել կարող չէի,

Եւ ծեր էի, կոյր, անզէն:

Եւ այն օրից մնացի անտէր,

Պատմումեմ ցաւս աշխարհին.

Կոյր աղքատին, ո՛վ պարոններ,

Մի՛ խնայէք հացի գին»:

Սիրուն կինը կարեկցութեամբ

Պատուհանից լսումէր,

Արտասուքը առատութեամբ

Նա աչքերից թափումէր:

Նա վե՛ր առաւ իւր քսակը

Եւ ցած ձգեց ծերուկին.

«Ահա, հայրիկ, իմ խեղճ հայրիկ,

Ահա, ա՛ռ քեզ հացի գին» —

«Ա՛խ, այդ ձայնը ինձ ծանօթ է»,

Կանչեց ծերը դառնազին.

«Դատրիկ, սուսածդ հացի շատ է,

Դա դազաղիս կը լինի գին»:

Վերջին անգամ երգեց ծերը,
Միւս օր նորան թաղեցին
Նոյն արծաթով, որ ըստացաւ
Իւր աղջկանից հացի զին:

Գ. Բարխուդարեանց:

204

Հայի խօսքը:

«Իմ արևը, այ մարդ,
Թէ ձեռքիս սուր լինէր՝
Ես նրան՝ ոնց մի չարթ,
Կ'թեփուէի, աղբէր.

—Սո՛ւր տուր ձեռքս,
Փորձի՛ր խօսքս:

«Հէնց քարապրանուկ
Ուղեցայ ես անեկ,
Մօտ եկաւ մի թուրք,
Պսպղաց սուրը, աղբէր.

—Սո՛ւր տուր ձեռքս,
Փորձի՛ր խեղքս:

«Սուրը վրա բերեց,
Ամա էլ ի՞նչ, ո՞րտեղ.
Պուկ եկայ աղաքից,
Տրաքուեցի էնտեղ.

—Սո՛ւր տուր ձեռքս,
Եւ տե՛ս բերքս:

«Մի մարդ թուրք, մինը հայ—
Խի՞ հայը թէզ փախաւ.

Վայրի ձոր—էլ քօմադ չկար,
Սուրը պսպղաց—թե՛ք առ.

—Սո՛ւր տուր ձեռքս,
Տե՛ս խա լեղքս:

«Նա հաւատով տվեց,

Ես քարը վեր կալայ,
Որ սուրն էլ նշանց տվեց—
Պուկ եկայ, կորայ—

—Սո՛ւր մեծ, տո՛ւր սուրը,
Փորձի՛ր իմ կուռք:

«Բա՛հ, հայվանութիւն է
Սուր—թուր չունենալը.
Հայվանն էլ ունէ
Իր եարաղն, աղբէր.

—Սո՛ւր տուր ձեռքս,
Տե՛ս իմ զօրքս....»

Ա. Արարատեանց:

205

Ելէ՛ք, ելէ՛ք, օ՛ն դուք աստի,
Հոգ, անձիւթիւն ու տաղնայ,
Եկէ՛ք ծիծաղք և խաղք մեզի,
Հաճոյք դուով սիրոյ կապ:

Չ'պահասեն զբօսանք մեզմէ,
Կարևոր բան մ'ալ այն է,
Զիս հրաւիրող ամենքդ հո՛ս,
Զեր եռանդն այս մեծ է:

Բայց պէտք է խորհիք, մտածողք,
Թէ ի՞նչ ձեր բաղդն որոշեց,
Միշտ սիրեցէք ու բաւ է,
Զեզ երջանիկ այն կ'ընէ:

Դէ՛, սիրոյ համբոյր տուէք արդ,
Այդ թո՛ղ լինի մեզ սուրբ զարդ,
Հայոց համար այսպէս պիտի,
Որ նոցա եռանդն զարթի:

Միշտ յիշեցէք ձեր նախնիքը,
Ամուր պահէք այն պարտքը,
Որ միշտ հնչուի ձեր ականջին,
Հետեցէք այս դարին:

206

Երգ Վարդանայ.

Իմ խայրենեաց խոգի վարդան,
Խոգիս խոգուդ ըլլնի ղուրբան,
Որ Տղմուտի ալիերի մօտ
Վաթսուն խաղար կարիչներով
Զարկիր, զարկուար, ընկար քաջ քաջ,
Պարսիկ սիռած ի ձախդ ու յաջ.
Իմ խայրենեաց խոգի վարդան, անուշ վարդան,
Խոգիս խոգուդ ըլլնի ղուրբան:

Աւետարան ու խաչն առեր
Յերկինք տարեր, բարձրացուցեր,
Եւ դու ալ խեղ թողեր գացեր,
Անուշ արեդ խողուն տուեր,
Ուր խայրենեաց փայլի արեւ

Շաւարշանայ դաշտի վերեւ.
Իմ խայրենեաց խոգի վարդան,
Խոգիս խոգուդ ըլլնի ղուրբան:

207

Ի՞նչ անենք.

«Ի՞նչ անենք» ... Ամօթ այսպէս ասողին,
Ամօթ, բիւր ամօթ յուսահատողին,
Մահ, մահ, հաղար մահ հէզ վըհատողին...
Եղբարք՝ ալ չասենք «Հայեր՝ ի՞նչ անենք»:

Ասէք՝ ի՞նչ կանէ ջուրը ընկածը,
Ասէք՝ ի՞նչ կանէ քաղցած — սովածը,
Ասէք՝ ի՞նչ կանէ գերի ընկածը...
Եղբարք՝ ալ չասենք «Հայեր՝ ի՞նչ անենք»:

Պրամոյնք ճրգնին՝ քանի ուժ ունին,
Քաղցածը մաշէ շեմքը դրացիին,
Փախչել կը հնարի կաշկանդած գերին...
Եղբարք՝ ալ չասենք «Հայեր՝ ի՞նչ անենք»:

Հա՛րուստ՝ հէ՛ր ոսկիդ սրնդուկ դըրել ես,
Կը՛տրիճ՝ ո՞ր օրուայ ուժըդ պահել ես,
Աւ ի՞նչ աղղասէր, աղղըդ սիրել ես...
Եղբարք՝ ալ չասենք «Հայեր՝ ի՞նչ անենք»:

Հա՛րուստ՝, ղիմացդ է ազնիւ ասպարէզ,
Հայրենին լա՛ւ է, քան թէ ոսկու դէզ,
Թէ մեռնիս՝ ոսկիդ հետդ կը տանե՞ս...
Եղբարք՝ ալ չասենք «Հայեր՝ ի՞նչ անենք»:

Արի՛ճ, ալ կանցնի քանի մի տարի,
Այդ թըշնդ վարդը խալաւ կը խամրի.

Ձի թռւմիր միայն յիշատակ բարի....
Եղբարք՝ ալ չասենք «Հայեր՝ ի՞նչ անենք»:

Թէ ուզէ Հայը՝ նա շատ բան կանէ,
Եղբարք՝ ալ չասենք «Հայեր՝ ի՞նչ անենք»:

Հայը կը ստիպէ վեհ Պատրիարքին
Յորդորակ սրբուել բոլոր Հայ ազգին,
Թօթուել—զարթեցնել մեր թըմրած հոգին....
Եղբարք՝ ալ չասենք «Հայեր՝ ի՞նչ անենք»:
Գամառ-Քաթիպա:

208

Ո՞րն է աշխարհ Հայաստան,
Մի՞թէ սա է Պարսկաստան,
Որի պատկերն է Սողոմ և Գոմոր,
Ընտանի կեանքն է Բաբելոնեան խմոր.
Ձէ, չէ, չէ, չէ, սխալ է,
Մեր աշխարհն այլ է, մեր աշխարհն այլ է:

Ո՞րն է աշխարհ Հայաստան.
Մի՞թէ սա է Յունաստան,
Որ իր բռնութեամբն դերել է աշխարհ,
Ազգի ձիգն ու ջանքն յաւիտեան կործան.
Ձէ, չէ, չէ, չէ, սխալ է,
Մեր աշխարհն այլ է, մեր աշխարհն այլ է:

Ո՞րն է աշխարհ Հայաստան.
Մի՞թէ սա է Տաճկաստան,
Ուր իրաւունքից կանայքն են զրկուած,
Կանանոցի մէջ կենդանի թաղուած.
Ձէ, չէ, չէ, չէ, սխալ է,
Մեր աշխարհն այլ է, մեր աշխարհն այլ է:

Ո՞րն է աշխարհ Հայաստան.
Մի՞թէ սա է Ֆրանգստան,
Որ իր ձոխ զգեստիւք տիրել է աշխարհ,
Լուսաւորութեամբ առաջինն է նա.
Ձէ, չէ, չէ, չէ, սխալ է,
Մեր աշխարհն այլ է, մեր աշխարհն այլ է:

Ո՞րն է աշխարհ Հայաստան.
Ահա՛ սա է Հայաստան,
Որ իր քաջութեամբ հաւատն ու կրօն
Պահպանել է մինչև ՚ի ցայսօր.
Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, ձիշդ է.
Մեր աշխարհն այդ է, մեր աշխարհն այդ է:

Մ. Փ.

209

Որդիք բաջ Հայկայ, արի՛ք ընդ առաջ,
Տեսէք ձեր արքայն իւր զահը բազմած.
Խրախոյս կարդացէք Հայ զօրականք քաջ,
Սուր ի ձեռ առնել, յալթել Ալանաց: ¹⁾

Ձեռն ՚ի ձեռին տուէք, գնանք պատերազմ,
Վանենք թշնամեաց, ջնջենք մեր երկրից.
Հայ անուան համար լինենք մենք միշտ կազմ,
Մեռնել բաջաբար, չընկնել մեծ փառքից:

Արտաշէս արքայն փառօք պանծացած,
Մեզ է առաջնորդ, դէ՛ն ձգենք երկիւղ.
Հայաստան կանչենք կուրծքերս դէմ դրած,
Բառնամք մեր երկրից տիրած մառախուղ:

1) Այս երգը առնուած է Արտաշէս և Սաթրնիկ ողբերգութիւնից:

Ուրեմն կեցցէ տուն քաջ Արտաշէսին,
Որ նա վանեց քաջ Ալանաց ազգին.
Ազատեց երկիրը օտար ցեղերից,
Կանգնեց անմահ արձան մեր առաջին:

210.

Արմենուհի.

Գեղեցիկ Արմենուհի, դու իմ սրտիս հատոր,
Ո՛հ, ի՞նչ խորհրդաւոր է քո սէրի կոչումն,
Ի՞նչ գուր ես դասում անձդ տղամարդերիցն ստոր,
Քեզանից է սպասում Հայն իր վերահանումն:

Ընտանեկան կենցաղում իրաւունքի տէր ես,
Ամեն մի անդամն տան՝ քեզ պատվում, մեծարում:
Ամուսնական վիճակում մտերիմ ընկեր ես,
Օրինակ ես գովութեան ամենայն աշխարհում:

Թագիդ վերայ մի ակը չի երևում «չկայ»,
Որ տայ Հայ տանտիկնոջը առանձին շքեղութիւն,
Քեզ վայել է ներկայում մի այլ նոր առարկայ,
Լուսաւորութիւն ասեմ, ո՛հ, լուսաւորութիւն:

Միմայն եթէ քո Հայկական մտաց արշալոյսն
Պէտք է Մասեաց զաղաթից իր ծագումն առնի.
Խորթ ուսմունքներից չկայ Հայ մայրութեան յոյսն,
Այս անոյշ մահադեղն բնաւ դեղաթափ չունի:

Արմենեան քո ծնունդը ձեռք ծնոտին լալիս,
Արձակի՛ր կրթութիւնդ խաւարի կապանքից,
Ով որ մարդկային ազգին կեանք ու սնունդ է տալիս՝
Ազգայնութիւն նմանապէս կ'ծնանի նորանից:

Մ. ֆ.

211.

Թուրքաց «Ալաշադադննան» երգը.

Մայրիկ ինձ հրամա՛ն տուր վարժուելու զնամ,
Այնպիւր թուանքըս ձեռքիս ունենամ,
Պատերազմից պրծնեմ, կենդանի տուն գամ:
Էս ի՞նչ խարաբ ճանապարհ ա, գնալ դալ չը մնաց,
Աւեր դառնայ Ղարադաղը, ջահել չը մնաց:

Ղարադաղի գլխից աղբիւր է բղխում,
Հայրս լալիս, մայրս էլ—ճամբէս է պահում,
Սիրուհիս անհամբեր ինձ է սպասում:
Էս ի՞նչ խարաբ ճանապարհ ա, գնալ դալ չը մնաց,
Վերա՛ն դառնայ Ալաշադաղը, նիզամ չը մնաց:

Զարթնէ՛ք, սարեր, զարթնէ՛ք ձեր գլխից տեսնեմ—
Պատերազմի ցաւից զրլուխ ազատեմ,
Նոր նշանուած ջիւան եարիս շուտ հասնեմ:
Էս ի՞նչ խարաբ և այլն:

Առաւօտեան զօրքը ճանապարհ ընկաւ,
Բա՛ց արին թուանքները, զըղրդոցն ընկաւ,
Զինւորների սիրտը կնտեղ մղուեցաւ:
Էս ի՞նչ խարաբ և այլն:

Ղարադաղի գլխից թոփերը բացուեց,
Զօրքերի գնդերը իրար խառնուեց,
Զինւորներից շատը գերի բռնուեց:
Էս ի՞նչ խարաբ և այլն:

Մօրս պատուիրեցէ՛ք թո՛ղ իմ ձին ծախի,
Ֆուսկիլաւոր Փասրս սընդուկում պահի,
Սիրուն նշանածիս թո՛ղ աղբէրս առնի:
Էս ի՞նչ խարաբ և այլն,

Բայազիտ ասածը փոքրիկ քաղաք ա,
Կտրուած գլուխները էլ հաշուի չի գայ,
Շէկ մոսկովը էլն փոխուեց զասարի:

Էս ի՞նչ խարաբ և այլն:

Ղարաղաղ ասածը մի բարձր սար ա,
Սրտիս վերայ քաշուածը էս ի՞նչպէս դադ ա,
Եարաբ ո՞ւմնից հարցնեմ սիրուհիս սա՞ղ ա:

Էս ի՞նչ խարաբ և այլն:

Մուխթար փաշան ասաց զայժայ կը խըմեմ,
Մոսկովը տեսնելուս գլուխըս կը ջարդեմ,
Կռուի խառնուելու վախտ թողնեմ կը փախչեմ:

Էս ի՞նչ խարաբ և այլն:

Մուխթար փաշան ասաց իր վէզիրներին—

Գերեզմանս կ'լինի Ալադաղի գլխին:

Խայտառակ եղանք Սուլթանի մօտին:

Էս ի՞նչ խարաբ և այլն:

Թաբիտներն միջում սառայ, փայտ դարձայ,

Արձակեցի թուանքս մոսկովն վըրայ,

Քաղցածութիւնիցս էլ Ֆասըս ծախ տուայ:

Էս ի՞նչ խարաբ և այլն:

Գարնան ժամանակ Տէր—Ղուկասով գալու է,

Աստուած որ տայ՝ Ստամբուլը առնելու է,

Սուլթան չամիդին էլ գահից քցելու է:

Շաւարշ:

212.

Օրօրոցի երգ.

Արի, իմ սոխակ, թող պարտէզ մերին,
Տաղերով քո՛ւն բեր տըղիս աչերին.
Բայց նա լալիս է. դու, սոխակ, մի՛ գալ.
Իմ որդին չուզէ տիրացու դառնալ:

Ե՛կ, աբեղաձագ, թող արտու արօտ,
Օրօրէ՛ տըղիս, բընի է կարօտ.
Բայց նա լալիս է. դու, ձագուկ, մի՛ գալ.
Իմ որդին չուզէ աբեղայ դառնալ:

Թող դու, տատրակիկ, քու ձագն ու բունը,
Վու՛ւլույով տըղիս բեր անուշ քունը.
Բայց նա լալիս է. տատրակիկ, մի՛ գալ.
Իմ որդին չուզէ սըգաւոր դառնալ:

Կաչաղակ՝ ճարպիկ, գող, արծաթասէր,
Շահի զրրուցով որդուս քո՛ւնը բեր.
Բայց նա լալիս է. կաչաղակ, մի՛ գալ.
Իմ որդին չուզէ սովազար դառնալ:

Թող որսըդ, արի, քաջասիրտ բազէ,
Քու երգը գուցէ իմ որդին կ'ուզէ....
Բազէն որ եկաւ՝ որդիս լըռեցաւ,
Ռազմի երգերի ձայնով բընեցաւ:

Գամառ-Գաթիպա:

213.

«Սոխակին.»

Բարո՛ւլ եկար, իմ Սոխակ,
Հայաստանի քաջ խօսնակ.

Քաղցր երգերիդ կարօտով
Մնում էի ժամերով:
Արի՛, արի՛, իմ Սոխակ,
Ահա՛ յարմար ժամանակ.
Տա՛մ քեզ վարդեայ մի փնջիկ,
Վառ գոյներով խատուտիկ:
Տա՛ր դու պարոն Աւագին,
Խնդրի՛ր նորան մեղմագին,
Թէ փունջս յարմար դանի՛,
Թո՛ղ Սոխակիդ տայ տեղի,
Ի սէր ահար Պօէտիս,
Ի սէր ազնիւ Հայ ազգիս:
Դէ՛հ, ե՛լ, Թռի՛ր դու Թեթեւ,
Աստուած օրհնէ քո արեւ:

Մանուկ Թամբաշեան:

214.

Զէյթունցու հրաւիրակ.

Կիլիկիայից եմ ես գալիս,
Հայաստանի կտրիճներ,
Ազատ, անկախ Զէյթունիցն եմ,
Բերումեմ ձեզ հրաւեր:
Զէյթունիցն եմ,—որը պարզած
Ազատութեան դրոշակ,
Անահ ձգումէ ոտների տակ
Տաճկի լուծը անարգութեամբ:
Վրէժ, վրէժ է որոտում
Կիլիկիայի լեռնացին,
Էլ համբերել, էլ լուծ տանել
Անկարող է Զէյթունցին:
Նա իրաւունք է պահանջում

Արեան դաշտում սուրը ձեռք,
Մարտի հրաւեր է նա կարդում
Լուծը ջարդող—վերջին ելք...
Բայց ի՞նչ պատկեր ստրկութեան
Նկարվումէ իմ առաջ.
Կրել շղթայք Մոնղոլական,
Ոչ ձայն հանել, ոչ հառա՞չ....
Վզերդ ծուռ, խոնարհ, սորուկ,
Օտարների փէշից կախ.
Միշտ անբարբառ, տանող, խղճուկ,
Մինչ ե՞րբ, Հայե՛ր....ախ ու վախ....
Մինչ Տաւրոսի ազատ որդիք
Պարզած դրոշն ապստամբ,
Մինչ Զէյթունի հողն ու ջուրը
Պիտի ներկուի հայ արեամբ,
Հայրենեաց այս ճգնաժամին
Եւ անտէրունչ և հոգեվարք,
Երբ այս ժամը պիտի վճռէ
Հայաստանի վերջին բաղդ՝
Դուք անտարբեր, անհոգ նստած,
Պատե՛հ ժամը չէ՛ք տեսնում.
Զէյթուն կարօտ է օգնութեան,
Նաև օգնել չէ՛ք ուզում:
Մի՞թէ այնքան է նուաստացրել
Անարգ լուծը ձեր հոգին,
Որ երկնչումէք ձեռք մեկնել
Դէպ՛ անպաշտպան Զէյթունցին:
Մի՞թէ ձեր մէջ այնպէս է շիջել
Հերոսական զգացմունք,
Որ անմիտուն լարէք տանել
Այսուհետեւ Տաճկի Թո՛ւրք....
Ի զէ՛ն ի զէ՛ն,—դէպ ի Տաւրոս,—

Սոխակ Հայաստանի Ա. հատոր. Ա. Գ.

Ազատութեան դրոշի տակ՝
Արեան գնով ստանալու
Ազնիւ մահ կամ ազատ կեանք:
Եթէ չը լսէք դուք այս հրաւեր,
Որպէս անարգ գերիներ,
Եթէ կապանք ստրկութեան
Նախագահէք մահից վեր՝
Կ'ստորաւորուի մի բուռն Զէյթուն,
Կանհետանայ անտարկոյս.
Եւ Հայաստան կ'կորցնի
Ազատութեան վերջին յոյս:
Եւ կ'կարդայ ծանր նախատինք,
Բոլոր աշխարհ՝ ձեր գլխին.
«Թէ գէնք առնել չը կարացիք
Վճռողական թուիլն»:
Եւ յետնորդներ Լ' պատմութիւն
Կ'անիծեն ձեր յիշատակ.
Վատ էր — կասեն — Հայաստանցին,
Որ չ'ունեցաւ ազատ կեանք:

Ա. Ա.

215.

«Գիշեր ցորեկ» երգի եղանակով.

Բարեա՛ւ եկար Տիֆլիս քաղաք,
Ո՛վ ազնիւ սիրտ Զիւանի,
Հայաստանեայց երգիչներու խմբի մէջն ես անուանի.
Ձե՛ռք առ քնարդ, պնդէ՛ թելերն, քաղցր ձայն թող հնչուի,
Երգէ՛ վշտերն, ձայնէ՛ ցաւերն մեր անտէրունչ Հայրենեաց:

Այն որ Հայ է, երակաց մէջ Հայկայ արիւն կրումէ,
Զօր և գիշեր հոգւով սրտով աղբի վեճակն յիշումէ,
Ընկերական աշխարհի մէջ անհատ անդամ կոչվումէ,
Մաղթէ՛, խնդրեմ, որ այնպիսին թո՛ղ մնայ միշտ զարգացած:

Իսկ ով զուրկ է, դժբաղդաբար, նուիրական այն ձիրքէն՝
Ձայն տուր շուտով, թող փախու՛ստ տայ թմրած քնոյ անկողնէն.
Մայր Հայաստան էլ չի դադրիլ մեզմէ հաշիւ ուզելէն,
Հասեր է ժամ սփոփելու նորա սիրան սգազգեաց:

Մատաղ կեանքդ, գերդաստանդ Ազգիդ համար ուրացեր,
Մեղմիկ հնչող քնար ձեռիդ առ Զամալիդ թափառեր,
Երգէ՛ ազատ, չնաշխարհիկ զգացումովդ պսակուիր,
Քեզ հետ կ'գայ ուխտակատար անձնանուէրդ Կօրխմազեանց:

Խաչատուր Քաջերունի Կօրխմազեանց:

216.

Ma chère et très aimable

Ա.***

Պայծառատես բաղդն իմ անգին,
Շորեր հագած ըստ նոր ձևին,
Այսօր եկել էր սուրբ Տաճար —
Փրկչեց խնդրել օրեր երկար:

Ողջ կոյսերից նա, ճշմարիտ, գեղեցիկ էր,
Ի՛նչ սիրուն էր, ի՛նչ սիրուն էր, ի՛նչ սիրուն էր:

Աչքեր նորա փայլում էին,
Անոյշ ժպիտ էր երեսին,
Թշեր նորա վառուած կարմիր,
Գերում էին ինձ գեղալիր:

Հրեշտակ էր նա, հրեշտակ էր նա, հրեշտակ էր նա,
Երես փայլուն, վիզն գեղեցիկ և մարմարեայ:

Նորա վարսակըն երկնազեղ,
Իբրև գիշեր սև, թուխ, շքեղ,
Այնպէս, ասեմ, գեղեցիկ էր,
Որ տեսանողն կրցնորվէր.

Նորա համար դադաղ մըտնել ես սեւատես,
Պատրաստ եմ ես, պատրաստ եմ ես, պատրաստ եմ ես:

Բայց առաւել սրբաշարժիկ
էր հայեցուած նորա քաղցրիկ,
Սիրելի էր հայեցուածն այն,
Զիր և շնորհ էր բնութեան.

Ո՛հ դու Ա***, ո՛հ դու Ա***, ո՛հ դու Ա***,
Տանջեցիր ինձ, տանջեցիր ինձ, Աստուած վկայ:

Յանկարծ տեսնեմ — ժամը պրծաւ,
Եւ նա համեստ... նա՛ մօտեցաւ,
Գլուխ խոնարհեց երկրպագութեան
Եւ համբուրեց Աւետարան:

Ո՛հ, ինչ շարժուածք, ո՛հ, ինչ զընացք Զըքնաղն ունէր,
Երկնային էր, երկնային էր, երկնային էր:

Նա դուրս եկաւ հեղ շարժուելով
Իւր մեծ քրոջ ձեռն բռնելով,
Նա հեռացաւ, ես կանգնեցի
Եւ, վիզս ծրած, շա՛տ նայեցի:

Առանց նորան, պարոններ իմ, արդարն ասեմ,
Ես կը մեռնեմ, ես կը մեռնեմ, ես կը մեռնեմ:

Aideu, mon Ange, ma chère A**a!

Adieu,

Մնամ պաշտող, Սէր իմ, միշտ քեզ,

Բայց իմացիր, մաշվումեմ ես:

Ասացի ես, ո՛վ պարոններ, այլ չի տեսայ,

Ո՛ւր գընաց նա, ո՛ւր գընաց նա, ո՛ւր գընաց նա:

Ս. Շահաղիզեան:

217.

Ղ օ շ մ ա.

Իմ անվարքութիւնս աշխարհի վերայ,

Զայն արձակեաց երգի, քնարի նման.

Մտածելով վաղուան համարի վերայ՝
Շուարեալ եմ անոյս շուարի նման:

Անցաւոր կենաց մէջ զարդով մանեկայ,
Անոյշ ծաղկով, անոյշ վարդով մանեկայ,
Ինձ թուի՝ շնորքով վարքով մանեկայ,
Սխալեցայ յիմար արդարի նման:

Քառասուն և եօթը անցուցի ամր,
Զիմացայ ինչպէս է աշխարհի համր,
Մոռացայ Մովսէսի բերած պատգամր,
Պահեցի ծրարեալ քանքարի նման:

Տխուր և տրտում եմ ինչպէս սգաւոր,
Մարմնովս հարուստ եմ, հոգով չքաւոր,
Ոչ գոյ ինձի նման անդարձ մեղաւոր,
Շրջող աշխարհի մէջ խաւարի նման:

Գործովս ամբարիշտ միայն և ո՛չ հեղ,
Գաբրիէլն եմ, տէր իմ, աղաչեմ զքեզ,
Զի դու ես կեանք յարութիւն, յարձ և զմեզ
Զորքօրեայ մեռեալ Ղազարի նման:

Գաբրիէլ Մէլիքեանց:

218.

Քեասիբ գիւղացիներին.

Քեասիբ գիւղացի, մինչև ե՞րբ այդպէս
ձակատիգ բրախնքով դու հաց պիտ՝ դադես,
Ծանր բեռան տակ անքալով — յողնած՝
Մինչև ե՞րբ մնաս օրդ խաւարած.....

Քեասիբ գիւղացի, անբա՛ղդ արարած,
Ամեն մի քայլումդ ստանում ես հարուած.

Հազար կարկատանով շորերդ լանթած՝

Մինչև ե՞րբ պիտ մնան այդպէս հնացած.....

Քեասիբ գիւղացի, ձեռքդ կոշտ պցած՝

Տրխիդ փաթաւէն ոտքիդ զարդ եղած,
Աչքդ վեր ուղղած նայես Արարչին
Եւ ա'խ քաշելով ձեռք տաս քոյ բանին:

Քեասիբ գիւղացի, իսպառ մոռացուած,
Կեանքի միջ անունդ յետ է մնացած.

Ուտողի ձեռքը իշխում է վրադ,
Եւ սրտախորով քո ձայնը խեղդուած....

Քեասիբ գիւղացի, սրտամաշ եղած,
Ազա՜հ հարուստի առաջն կանգնած.
Մինչև ե՞րբ դու նորան մնաս հնազանդ,
Ծանր պարտքի տակ ստանաս զարգանդ:

Քեասիբ գիւղացի, չես թշուառական,
(Միայն խորթ որդի ես սառը բնութեան)
Մինչև ե՞րբ լացակում՝ լալկան բերանով
Կապ ընկած մնաս—ախր դու չես անբան.....

Քեասիբ գիւղացի, այդ չէ բաւական,
Քեզանից է սպասում նաև գանձարան.
Դու պարտական ես—ուներս թէ չունես,
Վճարել հա'րի, կող, բեգեառ և այլ բան....
Եւ քեզ տանջումէ անիրաւ բուրժուան,
Դու նրան տալիս ես իւղ, ձու, պանիր և այն՝
Ինչ տանդ համար ապրուստ էր օրուան....

Քեասիբ գիւղացի, քոյ դատաւորը
Ուղիղ էի վճռում քոյ դատն ու վէճը,
Եւ կաշառակեր յիմար այն քոխփան
Գիտի՞ արդեօք թէ՛ ինչ բան է խիղճը....

«Հարա՛—ես կանչում, քեասիբ գիւղացի,
Բայց քոյ ձայնը, ախ, ումն է հասանում.
Քոյ աղեխարշ կոծ, լաց սրտախորով
Չունի արձագանք լոյս—ասպարէզում..

Քեասիբ գիւղացի, յոյսդ քեզ փրկող,
Օտարի ձեռքը մի՛ ուղիւր օգնող.

Ուներս մի ճամբայ—սիրի'ր դու նորան,
Ուսումըն է այն և ուսումնարան....

Թշուառ արարած, սիրի'ր դու ուսում,
Նորա մէջ է քոյ, այո՛, փրկութիւն.
Նա միջոց է և սուրբ ազատութեան,
Թո՛ղ կորչի այժմէն խաւար, տգիտութիւն:

Ա. Արարատեանց

219.

Օրօրոցի երգ.

Քո՛ւն եղիր, պալաս, աչքդ խո՛ւփ արա.
Նախշուն աչերուդ քուն թո՛ղ դայ վրայ.
Օր օր օր, պալաս, օր օր օր, նանի,
Իմ անուշ պալիս քունը կ'տանի:

Օսկէ քաջ վզիդ քեզի պահապան,
Նարօտ կապել է ծարէն տէր պապան.
Օր օր օր, պալաս, օր օր օր, նանի,
Իմ անուշ պալիս քունը կ'տանի:

Մալի հիլուններ կապել եմ ես ալ,
Նազար չես առնուլ, քո՛ւն եղիր, մի՛ լալ.
Օր օր օր, պալաս, օր օր օր, նանի,
Իմ անուշ պալիս քունը կ'տանի:

Ա,ս քանի՞ մօրըդ անքուն աչքովը
Անցել են օրեր օրոցքիդ քովը.
Օր օր օր, պալաս, օր օր օր, նանի,
Իմ անուշ պալիս քունը կ'տանի:

Օրոցքդ օրեմ, օրով բոյ քաշես,
Մըղկրտան ձայնով սիրտս չիմաշես. օր օր օր..
Դուն ալ քո՛ւն եղիր, ինձի ալ քո՛ւն տուր,
Սուրբ Աստուածամայր, մանուկիս քո՛ւն տուր.
Օր օր օր, պալաս և այլն:

Ռ. Պատկանեան

Չայն Հայրենեաց.

Չար ավուհք ցրուած 'ի սփիւռս,
Չ' սիրասուն իմ զաւակունքս.

Չեր Հայրենիք տրտում տըխուր,

Չեզ կը զիտէ արցունք յաչկունս:

Իմ տաճարներս սէր կը կանգնէ,

Իմ նախատինքս արիւն սրբէ:

Ո'հ, այս քանի՛ տարի անցաւ,

Ուխտեցիք ինձ սէր, յոյս և կեանք.

Ամուլ մրցում, հեռ, վիշտ և ցաւ,

Ա՞յս իմ բաժին, ա՞յս է ձեր ջանք:

Իմ տաճարներս սէր կը կանգնէ,

Իմ նախատինքս արիւն սրբէ:

Հնոց՝ ո՛վ զուք, որ օտարին

Փառաց պատուոյ էք խնկարկու.

Անմահութեան դրոշմ, սէր ազգին,

Նախնեաց քրտինք ծախած շըքոյ:

Իմ տաճարներս զուք չէ՛ք կանգնէր,

Իմ նախատինքս զուք չէ՛ք սրբէր:

Կ'անցնին այսպէս անթիւ օրեր,

Եւ յաւերակս նստած յերեր.

Խրեւ այրի հրոյ մատնած,

Կոյս, ոյր օժիտն է անարգուած:

Գոչեմ. տաճարս ո՞վ կը կանգնէ,

Իմ նախատինքս ո՞վ կը սրբէ:

Ե. Մուրատեան:

✓ Աղնիւ ընկեր, մեռանումեմ — Ս. Շահազիզեան .	1
✓ Ահա՛ բաժակ ուրախութեան .	2
✓ Ահա՛ սուրհանդակի սայլակը .	3
✓ Ահա՛ հրեշտակ ոսկեփետուր — Գ. Ապրուստ .	4
✓ Ա՛յ բարեաւ բեզ — Ա. Գրիգորեանց .	5
✓ Ա՛յ մարդ, այսօր շատ քնեցար — Ռ. Պատկանեան .	7
✓ Այն ի՞նչ ազգ է — Գ. Պատկանեան .	8
✓ Անի քաղաք — Ա. Վ. Սրարատեանց .	9
✓ Առ ընկալ 'ի զիրկէ — Հ. Փափազեան .	—
✓ Առաւօտեան քաղցր և անուշ հովերն — Պ. Վ. Ղափանցի .	10
✓ Առ բեզ, ահա՛ — Յ. Վ. Փինաչեանց .	11
✓ Ասումես զիմացի՛ր, — Ազբար — Ադամ .	—
✓ Աստուած, որ զայս նոր .	12
✓ Ահա՛ եկաւ մեր գարուն — Ա. Գրիգորեանց .	—
✓ Արկածք Հայոց. — Ե. Մէլիքեան .	14
✓ Արի՛ք, Հայկազունք — Յ. Սըվաճեան .	15
✓ Արի՛ք զուք, Սասանեաց .	16
✓ Ափսոս բեզ, Հայոց խեղճիկ ժողովուրդ — Ս. Վարդապետ .	17
— Աղչե՛ Մայի — Ա. Սրարատեանց .	233
— Աղնիւ Սոխակ — Յ. Աղեքսանդրեանց .	232
✓ Անապիշ, անձայն — Ռ. Պատկանեան .	19
✓ Ամպը եկաւ .	20
✓ Աղնիւ ընկեր, ինչո՞ւ այդպէս — Ա. Գրիգորեանց .	25
— Արեւ, արեւ, դո՛ւրս ելիք — Ս. Սափարեանց .	26
— Այսօր ուրախ, պարզ սրտով — Ա. Գրիգորեանց .	27
✓ Ակուիին մեծ կարասին — Ե. Վ. Չաղըճեան .	—
✓ Այն ո՞վ է կանգնած ամբիոնի վերայ — Ռ. Պատկանեան .	28
✓ Այն աշխարհն պատուական է — Պ. Մաղաթեանց .	30
✓ Արդեօք ե՞րբ լինի — Կ. Յովհաննիսեանց .	31
✓ Արի՛ք, որ երթամք .	33
— Աստուած բարի տայ Մահմեդին — Մ. Փ. .	34
✓ Առաւօտ կանուխ — Գամառ — Քաթիկա .	35

Արի՛ ինձ անգաճ կալ — Սայեաթ — Նովա . . .	36
Արաքսի ափանց վրա — Քաջբերունի . . .	188
Արի՛ իմ սոխակ — Գամառ — Քաթիպա . . .	251
Բաժականեր առնուելը, եղբարք — Ռ. Պատկանեան . . .	37
Բա՛ — բա — բլաստարակ — Ա. Արարատեանց . . .	235
Բամ. փորոտան — Ղ. Վ. Արիշանեան . . .	38
Բարեաւ եկար Տփիսիս քաղաք — Խ. Կօրխմազեանց . . .	254
Բաւական է մեզ — Մ. Փ. . .	39
Բաւ է, եղբարք, Գամառ — Քաթիպա . . .	40
Բարով եկար, իմ Սոխակ — Մ. Թամբաշեան . . .	251
Գարուն չայաստան — Ս. Պ. Պ. Փափազեան . . .	41
Գարունն է եկել — Ռ. Պատկանեան . . .	42
Գիւղական աղջիկ եմ ես . . .	43
Գողթան մանկաի, ահա՛ ձեզ . . .	44
Գոռոզ թշնամոյն . . .	45
Գիշեր ցերեկ կ'հառաչեմ, ախ, չայաստան . . .	—
Գեղեցիկ Արմենուհի — Մ. Փ. . .	248
Գիտեմ, խեղճ՝ չային — Գամառ — Քաթիպա . . .	47
Գո՛հ ենք քեզանից, ո՛վ Բարերար — Ս. Շահազիզեան . . .	48
Գիշեր ցերեկ կ'հառաչեմ, ախ, օրիորդ . . .	46
Գարունը եկաւ Ա. Արարատեանց . . .	49
Գարուն էր — Գամառ — Քաթիպա . . .	51
Դու զո՞վ խնդրես — Մ. Պէշիկթաշեան . . .	53
Դու տեսե՞լ ես երկնքումը — Ռ. Պատկանեան . . .	56
Դու տեսե՞լ ես վանդակում — Ե. Արզումանեանց . . .	—
Դեռ նոր չայրենիք — Ս. Պ. Պ. Փափազեան . . .	57
Դեռ նոր երաճ Մորփէոսի — Ս. Սափարեանց . . .	58
Եկա՛յք, ընկերք — Ա. Գրիգորեանց . . .	60
Երբ որ բացուին դռներն յուսոյ . . .	61
Եղբարք, մի շուրջ ժողովեցէ՛ք — Ռ. Պատկանեան . . .	62
Երգիր, Սոխակ չայաստանի — Ա. Գրիգորեանց . . .	63
Ես լսեցի մի անուշ ձայն Ս. Շահազիզեան . . .	64

Երկու գրեւորներ — Գ. Բարխուդարեանց . . .	64
Երբ որ մայրը երկունքով — Գամառ — Քաթիպա . . .	66
Ես եմ, որբիկ խեղճ՝ հովուհի — * * * . . .	—
Ելէք, ելէք . . .	243
Երեկոյ էր — Ի. Բազրատունի . . .	236
Երկինք զուարթ ակնարկէր . . .	6
Երբ պանդոկումն եմ — Գամառ — Քաթիպա . . .	6
Երկու աչքով կոյր ծերունին — Գ. Բարխուդարեանց . . .	23
Երբ մանուկ էի — Ս. Սափարեանց . . .	7
Երբ որ հողից մարդ դարձայ — Ռ. Պատկանեան . . .	72
Եղբարք, ուժից ընկած — Գ. Բարխուդարեանց . . .	—
Ջարմանք բան է — Ռ. Պատկանեան . . .	73
Ջարթի՛ր, մայր չայաստան — Գ. Վ. Այվազեան . . .	75
Ջայն Մանկանցս . . .	—
Ջինորիս երգերը — Գ. Գողթանց . . .	76
Ջէյթուն անկախ — Մ. Փ. . .	77
Ջարթի՛ր, մանուկ իմ նազելի — Ռ. Պատկանեան . . .	—
Է՞ր հեռանաս — Յ. Կարենեանց . . .	79
Թռչե՛նք դէպի լոյս, դիտու թիւն — Ա. Գրիգորեանց . . .	—
Թէ իմն չայրենեաց — Ս. Ֆէլէկեան . . .	80
Թէ ծխաքարը ձեռիս — Բ. Պատկանեան . . .	83
Թուրքը հասաւ — Ս. Սափարեանց . . .	—
Թշուառ չայաստան — Պ. Մաղաթեանց (Սէյեադ) . . .	85
Թող փրչէ՛ք քամին — Գամառ — Քաթիպա . . .	239
Ժամանակաց անցից վսեմ կրթարան — Գ. Գ. Չ. . .	89
Ի բիւր ձայնից — Մ. Պէշիկթաշեան . . .	90
Ի զուր են, ի զուր — Խ. Ե. Գալֆայեան . . .	91
Իմ արեւ, այ մարդ — Ա. Արարատեանց . . .	242
Իմ խայրենեաց խոզի վարդան . . .	244
Իմ սիրելի զաւակունքս . . .	92
Ինձ համար չէ դարնան դալը — Բ. Պատկանեան . . .	93
Իմ չայրենիքս զիս կըկանչէ — Ա. չայի . . .	94

Ինչ ես ջարդում անձրդ — Բ. Պատկանեան	95
Ի ննջմանէդ արքայական	—
Իմ անվարքութիւնս — Գ. Մէլիքեանց	256
Ինչո՞ւ լալագին աչքով նըխշած է — Բ. Պատկանեան	96
Ինչ անկէք — Գամառ Գաթիպա	245
Բըցրէք, եղբարք, ձեր բաժակները	97
Բսեցէք, ո՛վ իմ Հայեր — Զ. Քուչուբէզեանց	98
Բաւ ես ասում, պարոն Սէյեադ — Մ. Թամբաշեան	100
Բըձի մէջ նաւակը — Գամառ — Գաթիպա	102
Խնդա՛ այսօր, Հայաստան	103
Խեղքս ու միտքս արիւնշաղախ — Մ. Բուդաղեան	104
Ծագեա՛ հեզիկ	105
Ծուխը ամպի պէս կելլէր դէպի վեր — Գամառ Գաթիպա	—
Ծածկումէր երկիր մութը իրիկուայ — Գր. Նիկողոսեան	107
Ծառիս տակը մանիշակ	112
Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ	113
Աը հաւատամ — Ս. Սափարեանց	237
Աեցցես, քաջ Սամէլ	115
Ապոյտ երկնքում — Գ. Բարխուդարեանց	—
Արամբամբուլին Գ. Պատկանեան	116
Առունկ, ուստի՞ կուգաս	117
Աիլիկիայից եմ ես գալիս — Ա. Ա.	252
Հայաստանու հողը — Խ. Աբովեանց	18
Հա՛, դացի տեսայ մեծ մարդը — Մ. Մամուրեան	88
Հայաստանցի պանդուխտը — Մ. Նալբանդեանց	119
Հայաստանեաց սև տխրագին օրերը — Ս. Ֆէլէկեան	121
Հայրենիք սրբազան — Զ. Քուչուբէզեանց	122
Հայրենասէր Արամեանք	123
Հայրենեաց սիրով — Ս. Պ. Պ. Փափագեան	124
Հատի՛կ դու, իմ հատիկ Ա. Գրիգորեանց	125
Հայոց երգերը, սէրն և գինին	127
Հայոց աղջիկներ — Գ. Միրիմանեանց	—

Հայկազունք, պար բռնենք Ս. Պ. Փափագեան	129
Հապա, քաջազունք	—
Հրեշտակ զուարթուն Գ. Վ. Ս. յվագեանց	130
Հիմի է՞լ լըռենք — Բ. Պատկանեան	—
Հիմի է՞լ խօսենք — Մ. Նալբանդեանց	132
Հայկական սեռի արի զաւակներ — Զ. Քուչուբէզեանց	134
Հայ ապրինք, եղբարք — Խ. Նար — Պէյ	135
Հողմը հնչեց ի հարաւէն — Գամառ — Գաթիպա	137
Հայաստան, երկիր դրախտավայր — Զ. Միրզա-Վանանդեցի	138
Հայրիկ, ասաց դուտորը հօրը — Մ. Նալբանդեանց	139
Հերիք ննջես, անուշիկ սէր — Զ. Փ. Թամբաշեան	143
Հայ մարդ, հայ ազգ — Մ. Նալբանդեանց	145
Հեռացել եմ իմ մայրենի աշխարհից — Բ. Պատկանեան	147
Հանգիստ, իմ անուշ — Ս. Շահապիգեան	149
Հնչեսցեն լարք — Վ. Վ. Մանկունի	—
Հայոց մանուկներ, փոքրիկ կարիւշներ — Վարդենի	150
Հայրենիք մեր շքեղ փառաց	152
Հնչէ՛, իմ դաշնակ — Գր. Նիկողոսեան	153
Ձեռք քաշէ, ո՛վ բժիշկ — Խ. Կօրխմագեանց	156
Մայր և որդի — Նահապետական — Հայրենի աշխարհ	144
Մնաս բարով, Բուրաստան — Գ. Մուրատեանց	157
Մենք մին տեղ ենք — Մ. Զօհրապեանց	159
Մինչդեռ յուսով խայտայ բնութիւն — Մ. Պէշիկթաշեան	160
Մնացես բարեաւ — Մ. Պէշիկթաշեան	161
Մեզնից շատ առաջ — Բ. Պատկանեան	162
Մեր Հայրենիք — Մ. Նալբանդեանց	164
Մեր քաջ Հայոց զօրութիւնք	166
Մեր սիրուն հայրենեաց	167
Մայրենի լեզու — Ս. Նազարեանց	168
Մեր նախնիքը ազգի համար	170
Մահկանացու դու — Մ. Վ. Սմբատեանց	171
Մեծափառ արքայն մեր	172

Մարդս եկաւ—Ռ. Պատկանեան	172
Մեզ նոր արեւ ծագէ	173
Մայր Հայաստանի—Գամառ—Քաթիպա	174
Մօղ անուն—Յ. Կուղնեցեանց	175
Մի զեղեցիկ պարզ գիշեր էր—Ս. Սափարեանց	176
Մէկ փրշուր Հաց տուէք—Ս. Սափարեանց	177
Մեր արցունքով աղաչանքով—Ս. Սափարեանց	179
Մի բուռն հող—Վ. Սուլթանեանց	180
Մայր Արաքսի ափերով—Ռ. Պատկանեան	186
Մայր և դայեակ—Խրիմեան Հայրիկ	218
Մայրիկ, ինձ հրաման տուր—Շաւարշ	249
Յամապերջն ապրիլ—Յ. Վ. Ալամդարեանց	181
Յառաւօտ կենաց կուսանիս—Յ. Վ. Ալամդարեանց	182
Յերկու ձեռին—Յ. Վ. Ալամդարեանց	185
Նամակ Ախալցխայից—Գր. Նիկողոսեան	109
Նորաբոյս խայրիք	185
Շիրիմ բացիր դու—Ս. Սափարեանց	190
Ոչ փող զարկինք—Մ. Պէշիկթաշեան	55
Ուսիր առաջ քո մայրենի լեզուն	169
Ոհ, ինչ անուշ—Մ. Պէշիկթաշեան	192
Ո՛վ Հայկազունք, ո՛վ դիւցազունք	193
Ո՛վ Տէր մեր Աստուած	195
Ո՛վ Հայր մեր Աստուած—Յ. Քուչուբէգեանց	—
Ողջոյն ընդ քեզ/Հայաստան—Ա. Այվազեան	196
Ուղիղ գնետունից—Գ. Կողոխեանց	197
Ոհ, դու բարեկամ—Ղ. Վ. Ալիշանեան	198
Ուր մօլոր Կուրն էր գալիս—Ս. Գիւլգատեանց	199
Ո՛վ դու Հայ աշխարհ	200
Ոսկեճղի զեղեցկատիպ—Ռ. Պատկանեան	201
Ո՛վ մեծասքանչ դու լեզու	202
Ո՛վ տէր Աստուած—Վ. Վ. Մանկունի	—
Ոհ, զի չըբնաղ—Վ. Վ. Մանկունի	203

Ո՛վ Տէր, պահիր Կայսրին—Ա. Գրիգորեանց	225
Ո՛վ է Հայր—Ռ. Պատկանեան	205
Ուրախ լինինք, եղբարք	207
Ո՞ր մահկանացուն	—
Ո՛վ լուսին լուսին—Խ. Բ. Միրզաբէգեանց	208
Ոչ ձեզ ոչ չեք	209
Ո՞րն է աշխարհ Հայաստան—Մ. Փ.	246
Որդիք քաջ Հայկայ	247
Չի՛ լինիլ—Մ. Թամբաշեան	210
Պայծառատես բաղլն իմ անգին—Ս. Շահադիգեան	255
Պարկեշտասուն կոյս զեղեցիկ	211
Սամաւարը պատուական է	—
Սարսափել երազ տեսայ—Մ. Նալբանդեանց	212
Սար ու ձոր ընկած—Խ. Աբովեանց	215
Սիրահեղիկ սիրուն աղջիկ—Տ. Ս. Տէր—Յովհաննէսեանց	217
Սոխակ, ինչու դադրեցար—Ռ. Պատկանեան	221
Սիրտ Մուսային շարժի՛ի լաց	222
Վ երջին վարդ—Ք. Պատկանեան	—
Վարդան մեր քաջ—Ս. Շահադիգեան	223
Վ առեց երկինք իւր լապտեր	224
Տէ՛ր, կեցո՛ւ դու զՀայս—Մ. Թաղիաթեանց	225
Տէ՛ր, կեցո՛ւ զՀայաստան—Խ. Ե. Գալֆայեան	226
Յնծացէ՛ք, լերինք—Արարատայ	228
Յուրաք փչեց—Մ. Նալբանդեանց	—
Յնծա՛, Արարատ—Պ. Մադաթեանց	231
Քեասի՛ք զիւղացի—Ա. Արարատեանց	257
Քո՛ւն եղիր, պալատ—Ռ. Պատկանեան	259
Օտար ափունք ցրուած ՚ի սփիւռ.—Ե. Մուրատեան	260

Ծանօթութիւն: Մի քանի թերթերում 50-րդ երեսի երկրորդ սիւնի 30-րդ տողում փոխանակ «վե»-ի՝ պէտք է կարդալ «վեց», իսկ 171 եր. առաջին տողում փոխանակ «մականացուդ» բառի՝ պէտք է կարդալ «մահկանացուդ»:

մենայն յարգանքով պատիւ եմ համարում մատուցանել իմ հրապարակական շնորհակալութիւնը՝

Հայր Յովհաննէս քահանայ Տէր—Ջաքարեանցին, Պարոնայք—Աբրահամ Մէլիք—Աբրահամեանցին, Աստուածատուր Սարգսեանցին, Աղեքսանդր Տէր—Խաչատրեանցին, Աստուածատուր Կարապետեանցին, Բալասի Տէր—Գասպարեանցին, Գրիգոր Գիրարեանցին, Գէորգ Իւզբաշեանցին, Գրիգոր Մարդուլեանցին, Դանիէլ Սարումեանցին, Եղիշէ վարժապետ Մեծատունեանցին, Եսայի Յակոբեանցին, Խոսրով Սարուխանեանցին, Կարապետ Տէր—Ջաքարեանցին, Կարապետ Ղուկասեանցին, Մարտիրոս Գիւլնազարեանցին, Մատթէոս Ափրիկեանցին, Մարգարայ Տէր—Ոսկանեանցին, Մամիկոն Ղուկիւնեանցին, Յովհաննէս Իւզբաշեանցին, Յակոբ Խաչատրեանցին, Յարութիւն Չալարեանցին, Յովսէփ Նովրուզեանցին, Պետրոս վարդանեանցին, Սիմէօն Սափարեանցին, Սիմէօն Արզումեանցին, Սիմէօն Ունանեանցին և Սէյեադ Ամիրեանցին,

րոնք իրանց բարեսէր զգացմունքով նպաստամատոյց հանդիսացան իմ ներկայ աշխատութեան մէջ, «Սոխակի» համար բաժանորդներ հրաւիրելով։

Աւագ Գրիգորեանց։

«ՍՈՒԱԿԻ» ԶԱՐԳԵԼԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՅ ՅՈՒՅԱԿԸ.

Յարկերնից.

Բաղիրեանց Սիմէօն, Թաղարցի	1
Բարայեանց Յարութիւն, Շուշեցի	—
Գասպարեանց Աւագ,	—
Գասպարեանց Յովհաննէս	—
Դաստակեանց Ստեփան, Շուշեցի	—
Թէմուրեանց Խրիստափոր, Գանձակեցի	—
Ղաղեանց Սարգիս, Հացեցի	—
Մկրտումեանց Գրիգոր, Աստրախանցի	—
Շահիջանեանց Կարապետ	—
Ոմն Ն. Ա. Տ. Ս.	—
Պապայեանց Մովսէս, Դարբանացի	—
Վարդապետեանց Յակովբ	—
Տէր-Ջաքարեանց Կարապետ	—

Դավրէժից.

Արզումանեանց Խոսրով, Սալմաստցի	1
Աւագեանց Սարգիս, Չանանաբցի	—
Անանեանց Աղաջան.	—
Բէջանեանց Գրիգոր, Շուշեցի	2
Գուլմասեանց Անդրէաս	1
Հայրումեանց Յարութիւն	—
Մահտեսի-Անանեանց Ստեփան	—
Մէլիք-Բաբախանեանց Նիկողոս	—
Մէլիք-Սարգսեանց Պետրոս	—
Նազարբէգեանց Մարգարայ	—
Սուլխանեանց Յարութիւն, Հանգամիշեցի	—
Տէր-Միքայէլեանց Մարտիրոս, Ագուլեցի	—
Տէր-Օհանեանց Տիգրան, Դավրիժեցի	—
Տէր-Ջաքարեանց Օհան	—
Փանուկեանց Աստուածատուր	—
Քամալեանց Ոսկան	—

Արդարելից.

Ահարոնեանց Յակովբ, Շուշեցի .	1
Ջարկարեանց Յովհաննէս, Ագուլեցի .	—
Ելիշիբեգեանց Յակովբ .	—
Խաչիկեանց Մեսրոպ .	—
Մէլիք-Աբրահամեանց Աբրահամ .	—
Մէլիք-Մնացականեանց Հայրապետ .	—
Մնացականեանց Աղաջան .	—
Շահբաղեանց Խաչատուր .	2
Սահակեանց Սահակ .	1
Վարդանեանց Սարգիս .	—
Տէր-Օհանեանց Գրիգոր .	—
Տէր--Գաբրիէլեանց Սարգիս .	—

Ախալցխայից.

Առվանեանց Մկրտիչ .	1
Բաբայեանց Եղիշէ .	—
Գեղամեանց Յովակիմ .	—
Թամբաշեանց Մանուկ .	—
Կոպաղեանց Նիկողայոս .	—
Հունուտցեանց Մարտիրոս .	—
Մեծատունեանց տիկին Թագուհի .	—
Մեծատունեանց Եղիշէ վարժապետ .	2
Մօզողեանց Յարութիւն .	1
Չախալեանց Մանուկ .	—
Քէնդարեան Միտակ, Ղարսեցի .	—

Սալեանից.

Իւզբաշեանց Յովհաննէս .	1
Իւզբաշեանց Պետրոս և Արսէն Եղբարք .	—
Նաղարբէգեանց Չախար .	2
Սարգսեանց Յարութիւն, Բժիշկ .	1
Քալաշեանց Նիկողայ, ուսուցիչ .	—

Չիգիշլարից.

Աթաշեանց Աւետիս, Շուշեցի .	1
Բարդամեանց Սերովբէ .	—
Բաղամեանց Աստուածատուր .	—
Բալասանեանց Աւետիս, Շուշեցի .	—
Բլուտեանց Ալեքսան .	—
Գասպարեանց Սարգիս, Շուշեցի .	—
Գաբրիէլեանց Կարապետ, Աստրախանցի .	—
Թամազեանց Խոսրով .	—
Խուբեանց Ալեքսանդր, Տփլիսեցի .	—
Խուղալիբեանց Հայրապետ, Գերբեմտցի .	—
Կարապետեանց Նիկողայ .	—
Հախումեանց Սարգիս, Շուշեցի .	—
Հայրապետեանց Համբարձում, Շուշեցի .	—
Ղուլիեանց Միքայէլ, Գուշեթցի .	—
Ղուլիեանց Արշակ .	—
Ղուկասեանց Միքայէլ .	—
Ղազարեանց Բաղդի, Շուշեցի .	—
Ղազարեանց Աւետիս, Գանձակեցի .	—
Միրաքեանց Իւան .	—
Մէլիք-Փաշայեանց Սարգիս, Շուշեցի .	—
Մէլիքեանց Աւետիս .	—
Նաղարբեանց Յարութիւն, Նուխեցի .	—
Ներսէսեանց Բախիշ, Նուխեցի .	—
Նաղարեանց Ստեփաննոս, Տփլիսեցի .	—
Ներսէսեանց Մովսէս .	—
Ուլարեանց Նիկողայոս .	2
Պետրոսեանց Առաքել .	1
Ջաբարեանց Յակոբ .	—
Ջաբարեանց Յովսէփ, Մաղրասեցի .	—
Ջաբիրաձէ Գեօրգի, վրացի, Տփլիսեցի .	2
Սարուխանեանց Խոսրով .	1
Սարգսեանց Աստուածատուր, Նուխեցի .	—
Տէր-Յովհաննիսեանց Ներսէս, Շուշեցի .	—

Քանձակից.

Տէր-Ջաքարեանց Յովհաննէս քահանայ	1.
Աստուածատրեանց Յովհաննէս	„
Առստամեանց Սարգիս	„
Ասեւեանց Յակոբ-բէկ	„
Դարչինեանց Շամիր	„
Եփրեմ	„
Հալաբեանց Յովհաննէս	„
Ղաթուլեանց Պետրոս	„
Մէլիք-Մելքոնեանց Մելքոն-բէկ	„
Մկրտումեանց Մամիկոն	„
Մէլիք-Առստամեանց Եփրեմ	„
Մկրտումեանց Սիմէօն	„
Մէլքոնեանց Սիմէօն-բէկ	„
Մանուչարեանց Բագարատ	„
Նաբաթեանց Մարտիրոս	„
Շահրիեանց Կարապետ	„
Պետրոսեանց Յովսէփ, Բանանցեցի	„
Սարգսեանց Իւան	„
Վարդապետեանց Սերգէյ	„
Տէր-Գանիէլեանց Յարութիւն, սարկաւաղ	„
Տէր-Խարայէլեանց Յովսէփ	„

Ստաւրուպոլից.

Ջաքարեանց Գէորգ քահանայ	1.
Բէկզիւլեանց Բարդուղիմէոս	„
Գիւնաղարեանց Մարտիրոս	2.
Թիթինեանց Գրիգոր	1.
Թիթ Գերովբէ	„
Սարբեանց Գերովբէ	„
Տէր-Մելքիսեդեկեանց Մկրտիչ	„

Նոր—Բայազետից.

Տէր-Աբրահամեանց Թադէոս քահանայ	1.
Ափրիկեանց Մատթէոս	„
Արեւատեանց Նաւասարդ	„
Բռնուզեանց Սիրական	„
Բատիկեանց Ստեփան	„
Բուդումեանց Խաչատուր	„
Դովլաթեանց Պողոս	„
Խաչատրեանց Հայրապետ	„
Մամիկոնեանց Յարութիւն	„
Մալաքեանց Յակոբ	„
Շէրենց Գէորգ	„
Պետրոսեանց Եղիկ	„
Տէր-Գէորգեանց Խաչատուր	„
Փիլոյեանց Սարգիս	3.

Լանքարանից.

Տէր-Ստեփանեանց Ստեփաննոս քահանայ	1.
Աղեքսանդրեանց Յարութիւն	„
Աւշարեանց Վախտանգ	„
Բէհբուդեանց Կնեազ Վասիլիյ	„
Ջախարեանց Առաքել	„
Կարդաշեանց Սերգէյ	„
Մարդուլեանց Գրիգոր	„
Նաղարբէղեանց Նիկօլայ	„
Ստեփանեանց Մարգարայ	„
Տէր—Մարկոսեանց Պետրոս	„
Տէր—Ստեփանեանց Աստուածատուր	„
Տէր—Ստեփանեանց Աղեքսանդր	„
Տէր—Պետրոսեանց Ներսէս	„

Գեօկչայից.

Աթանէսեանց Պետրոս 1.
 Բաբայեանց Համբարձում 1.
 Գեօկչայեանց Աղասի—Բէգ 1.
 Նովրուզեանց Յովսէփ 1.
 Շխիեանց Յովսէփ 1.
 Շանշեանց Նիկողայոս 1.

Արամնովօղսկից.

Ալեքսանդրեանց Յովսէփ 1.
 Անանեանց Ալեքսանդր 1.
 Աւետեանց Սիմօն 1.
 Բաբայեանց Միրզայ 1.
 Բաղտասարեանց Պողոս 1.
 Դիլդարեանց Գրիգոր 1.
 Դաւթեանց Վարդան 1.
 Դօնդարեանց Սամուէլ 1.
 Թամրազեանց Իւան 1.
 Ղազեանց Աւագ 1.
 Մուսայէլեանց Միքայէլ 1.
 Մալատեանց Յովհաննէս 1.
 Մայիլեանց Միքայէլ 1.
 Յարութիւնեանց Մանաս 1.
 Յովհաննէսեանց Ղուկաս 1.
 Յովհաննէսեանց Սարգիս 1.
 Յովհաննէսեանց Սիմօն, Ղզլարցի 1.
 Շահունեանց Իւան 1.
 Պարոնեանց Ղևոնդ 1.
 Ռոստոմեանց Պետրոս 1.
 Սերգէյեանց Սամուէլ 1.
 Սերգէյեանց Յակոբ 1.
 Վանիեանց Մկրտիչ 1.

Վաքիլեանց Պետրոս, Բագուցի 1.
 Վարդանեանց Գրիգոր 1.
 Տէր—Դասպարեանց Բալասի 1.
 Տէր—Յովհաննէսեանց Ներսէս 1.
 Տէր—Սահակեանց Դաւիթ 1.
 Փարսադանեանց Աստուածատուր 1.
 Քարհանեանց Յովհաննէս 1.
 Քոչարեանց Սերգէյ 1.

Պետրովսկից.

Ալագոզեանց Կիրակոս, Հին-Նախիջևանցի 3.
 Թայիրեանց Առաքել, Շուշեցի 1.
 Ղամգայի, Ճակնուանեալ երգիչ, Զանկադ. 1.
 Յակոբեանց Եսայի, Սիւնեցի 3.
 Տէր—Օհանեանց Մարգարայ, Շուշեցի 1.

Սուրբ-Խաչ քաղաքից.

Արզիմեանց Կարապետ 1.
 Արզիմեանց Յովսէփ 1.
 Մուրդուզեանց տիրացու Գրիգոր 1.
 Ունանեանց Հայրապետ 1.
 Սափարեանց տիկին Վառվառէ 1.
 Սափարեանց Սիմօն 1.
 Քովխայեանց տիկին Եղիստրէթ 1.
 Քովխայեանց Վարդան 1.

Միքայէլեան ծովածոցից.

Աղամալեանց Միքայէլ 1.
 Բաղտասարեանց Աղամիր 1.
 Բաբախանեանց Բաբայ 1.
 Բէգլարեանց Գրիգոր 1.
 Բատամեանց Միրզայ 1.
 Բաղիրեանց Շամիր, 1.

Գրիգորեանց Յովհաննէս, Դավթիթեցի	1.
Դանիէլեանց Նիկողայ, Նորշէնացի	—
Երեմեանց Յովսէփ	—
Թէլէթեանց Նիկողայ	—
Խունունցեանց Յարութիւն	—
Մխիթարեանց Միքայէլ	—
Միսկարեանց պողոս, Շուշեցի	—
Մանուշարեանց Յարութիւն	—
Յովհաննէսեանց Միրզայ, Ղափանցի	—
Յարութիւնեանց Հայրապետ	—
Յարութիւնեանց Միքայէլ	—
Յովսէփեանց Խոսրով	—
Յովսէփեանց Յակոբ	—
Նալբանդեանց Զաւատ	—
Սարգսեանց Մուսայէլ	—
Ստեփանեանց Խաչատուր	—
Սարգսեանց Մանասէ	—
Սարգսեանց Եղիա, Շամախեցի	—
Վարդապետեանց Աղաբէգ	—
Տէր—Յովհաննէսեանց Նիկողայ	—
Տէր—Պետրոսեանց Խաչատուր	—

Նուխույ.

Ամիրզադեանց Առաքել	1.
Ղուկասեանց Կարապետ	—
Քոչարեանց Յարութիւն	—

Ղզլարից.

Մուլթանեանց Մկրտիչ	1.
Զիթախեանց Գրիգոր	—
Պատնիկեանց Յարութիւն	2.

Թիֆլիսից.

Ղազարեանց Սենեքերիմ	2.
---------------------	----

Ալեքսանդրապոլից.

Ափրիկեանց Ալեքսանդր	1.
---------------------	----

Վլադիկաւկազից.

Դանիէլեանց Զօհրապ	1.
-------------------	----

Զվերեվօ իջևանից.

Յովհաննէսեանց Սիմէօն	1.
----------------------	----

Բագուից.

Բուդաղեանց Թադէոս աւագ քահանայ	5.
Միրզաբէգեանց Խորէն քահանայ	1.
Աշուղեանց Յովսէփ քահանայ	„
Ասլանեանց տիկին Եղիսաբէթ	„
Արամեանց Միքայէլ, Բժիշկ	„
Ալիբէգեանց Ա.	„
Ամիրեանց Թովմաս	„
Ափեանց Տիգրան	„
Ասլանեանց Գրիգոր	2.
Անտօնեանց Գրիգոր	1.
Արզումեանց Սիմէօն	„
Ամիրեանց Սէյեաղ*) Շամախեցի	„
Արտեմեանց Յովսէփ, Լանքարանցի	„
Անանեանց Յովսէփ, Վարադաբունցի	„
Աղասիեանց Սերգէյ, Գանձակեցի	„
Ասկարեանց Միքայէլ, Շուշեցի	„
Անդրէասեանց Յովսէփ, Շուշեցի	„
Ասլանեանց Պետրոս	„

*) Նուիրումէ արժ. Սահակ վ. Բագրատաւանցին

Աղամեանց կարապետ	1
Արուսեանց Արշակ	—
Աւանեանց Նիկողայոս, Գարբանտցի	—
Աբրահամեանց Աղեքսանդր	—
Բաղիրեանց Սամուէլ	3.
Բարդամեանց Միրզայ — Բախիշ	1
Բարսեղեանց Պողոս	—
Բողղանեանց Նիկոլայ	—
Բալասանեանց Գրիգոր	—
Բաղալեանց Ղազար, Գանձեցի	—
Գրիգորեանց Բալասի	—
Գրիգորեանց Աւետիս	—
Գալստեանց Պաւել	—
Դիլգարեանց Յովհաննէս	—
Դիլգարեանց Սամուէլ	—
Դանիէլեանց Յարութիւն, Խունաշէնցի	—
Դուռուզեանց Սահակ, Շամախեցի	—
Եարամիշեանց Թէոդորոս	—
Երուսաղէմեանց Եղիա	—
Եզանեանց Աղաբէգ	—
Եսիշիւեանց Մելսակ	—
Զաքարեանց Միքայէլ	—
Էդիլիսանեանց կարապետ	4
Էսիտեանց Գարօ, Թիֆլիսցի	1
Էֆէնդեանց Մովսէս, Մաղրասեցի	—
Թաւրիզեանց Ոսկի, Շուշեցի	—
Թումանեանց Աղեքսանդր	—
Թարաղդարեանց Սամուէլ	—
Թառայեանց Միքայէլ	—
Ժամհարեանց Գերասիմ	—
Ժամհարեանց Նիկողայոս	—
Խշիանեանց Աբգար	—
Խզբաշեանց Անդրէաս	—
Խզբաշեանց Գէորգ, Ռաշտցի	—

Խզբաշեանց Աւագ, Ռաշտցի	1.
Խզբաշեանց Համբարձում	„
Լալայեանց Գէորգ — Բէգ	3.
Խաչատրեանց Յակոբ	1.
Խաչանեանց Լևոն	„
Խանդամիրեանց Նիկողայոս	„
Խոսրովեանց Յովսէփ, Շուշեցի	„
Փատուրեանց Առաքել	2.
Կարապետեանց Աստուածատուր	2.
Կաճկաճեանց Մինաս	1.
Կրասիլնիկեանց Սերգէյ	„
Կարապետեանց Դանիէլ, Աստրախանցի	„
Կուզնեցեանց Աղեքսանդր	„
Կարդանեանց Յարութիւն, Գիրքեցի	„
Հախումեանց Յարութիւն	„
Հաղրութի Հայոց Ոստումնարան ¹⁾	5.
Ղարազետեանց Յովհաննէս	2.
Ղարաբէգեանց Աւետիս	1.
Ղուկասեանց Պ.	„
Ղասապեանց Աւագ, Շամախեցի	„
Ղահրամանեանց Յոնան Շուշեցի	„
Ղազեանց Միքայէլ	„
Ղարազետեանց Աղաջան	„
Ղարաղաշեանց	„
Ղուլեանց Աղեքսանդր, Շուշեցի	„
Ղասաբեանց Նիկողայոս ²⁾	„
Ղազեանց Թէոդորոս	„
Ճգնաւորեանց Յովհաննէս	„
Մէլիք — Մկրտչեանց Դաւիթ	„
Միրզայեանց Աղեքսանդր, Զաքարթալում ³⁾	„

¹⁾ Նուիրումէ պ. Մարգարայ Տէր-Ոսկանեանցը

²⁾ Նուիրումէ պ. Ա. Տ-Գ.

³⁾ Նուիրումէ պ. Մարգիս Շիրազեանցը:

«Միացեալ ընկերութիւն» Պօլիս*)	2.
Մէլիքեանց Թագէոս,	1.
Միրզաբէգեանց Յովհաննէս	—
Մէլիքեանց Անդրէաս	—
Միքայէլեանց Անանիա, Դարբանտցի	2.
Մկրտչեանց Միրզաջան	1
Մէլիքեանց Յարութիւն	—
Մալխասեանց Մովսէս	—
Մարտիրոսեանց Ն.	—
Միրզաբէգեանց Գէորգ	—
Մնացականեանց Սարգիս	—
Մէլիք—Մուսեանց Մադաթիա	—
Մկրտումեանց Ներսէս, Մեղրեցի	—
Մարդանեանց Եգոր, Շամախեցի	—
Մամիկոնեան վահան, Շուշեցի	—
Մեծօրումեանց Շամիր, Շուշեցի	—
Միկիտեանց Միկիտ	—
Միրզաբէգեանց Երեմայ, Շամախեցի	—
Մնացականեանց Աւետիս	—
Միրզայեանց Միրզաջան	—
Միրզայեանց Միքայէլ	—
Յովսէփեանց Աղաւէլ	2
Յովհաննէսեանց Միրզաջան, Ղուբայում	1
Յովհաննէսեանց Մկրտիչ, վանեցի	—
Յարութիւնեանց Միքայէլ	—
Նաջարեանց Սամուէլ	—
Նաջարեանց Միքայէլ	—
Նաջարեանց Աննիբալ	—
Նաբաթեանց Եղիշէ, Գանձակեցի	2
Ներսէսեանց Պողոս, Գալօրիժեցի	1
Նազարեանց Արսէն	—
Շահակաւանեանց օրիորդ Մարիամ	—

*) Նուիրումէ պ. Ոմն.

Շահնազարեանց Գէորգ	2.
Շահնազարեանց Յակոբ	3.
Շահնազարեանց Ս.	1.
Շաքարեանց Խարայէլ	—
Շահեանց Աղեքսանդր, Զաքաթաւում*)	—
Շահնազարեանց Գէորգ, Շամախեցի	—
Շիրազեանց Սարգիս	—
Շահկետանեանց Միկիտ	—
Ունանեանց Սիմէօն	—
Ունանեանց Խաչատուր	—
Չախմախազեանց Յովհաննէս	—
Չալաբեանց Յարութիւն	—
Չալաբեանց Աղեքսանդր, Գանձակեցի	—
Չիլինկարեանց Միրզայ, Շուշեցի	—
Պոպովեանց տիկին Եղիսաբէթ	—
Պետրոսեանց Յովհաննէս	—
Պողոս—Բէգեանց Անդրէաս	—
Պարոնեանց Միրզայ, Քարտչէնացի	—
Պատուականեանց Մկրտիչ	—
Պիրատեանց Գրիգոր, Լանքարանցի	—
Պոպովեանց Մովսէս, Բազուցի	—
Ջաբարեանց Յովհաննէս, Շուշեցի	—
Ջաբարեանց Խաչի	—
Ջուարեանց Եփրեմ	—
Սերգէյեանց տիկին Եկատերինէ	—
Սերգէյեանց Սամուէլ	—
Սարումեանց Ներսէս	—
Սարումեանց Գանիէլ	—
Սարումեանց Միքայէլ	—
Սարումեանց Աբրահամ	—
Սաղաթեանց Ղազար, Շուշեցի	—
Ստեփանեանց Աւետիք	—

*) Նուիրումէ պ. Մկրտիչ Քաղանթարեանցը:

Սափարեանց Արտեմ	1.
Սափարեանց Դաւիթ, Գիրքեցի	"
Սանամեանց Աբրահամ, Շամախեցի	"
Սպանդուկեանց Կարապետ	"
Սարուխանեանց Գրիգոր	"
Վարձեղեանց Նիկողայոս	"
Վարդանեանց Պետրոս, Շամախեցի	"
Տեր—Գաբրիէլեանց Գրիգոր	"
Տեր—Օհանեանց Աւետիս, Գալլիփեցի	"
Տեր—Խաչատուրեանց Աղեքսանդր	"
Տեր—Յակոբեանց Մկրտիչ	"
Տեր—Սարգսեանց Ստեփան, Շամախեցի	"
Տեր—Յակոբեանց Յակոբ, Գալլիփեցի	"
Տեր—Վարդանեանց Աղասի	"
Տեր—Մարգարեանց Գ.	"
Տեր—Դաւթեանց Պետրոս—Բէգ	"
Տեր—Վահանեանց Ստեփաննոս.	"
Տեր—Ստեփանեանց Աղեքսանդր	"
Տիր—Աստուածատրեանց Համբարձում	"
Տեր—Օհանեանց Զիււանշիր Վարապետեանցի	"
Տեր—Գ. Ա.	"
Տեր—Ոսկանեանց Մարգարայ	"
Տեր—Միքայէլեանց Թադէոս, Շամախեցի	"
Փանեանց Կարապետ, Ագուլեցի	"
Քարտաշեանց տիկին Եկատերինէ	"
Քարտաշեանց Ալէքսէյ, Գանձալիցի	"
Քոչարեանց Գրիգոր	"
Քալանթարեանց Մկրտիչ	"
Քալանթարեանց Յովհաննէս, Զաքարթա- լում *)	"
Օրբէլեանց Աղեքսանդր	"
Օրբէլեանց Միքայէլ	"

*) Նուիրումէ պ. Մկրտիչ Քալանթարեանցը

Յեր 2 n

Եւսոցայ

Մարտի

Եւսոցայ

10. 6

10

